

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

KALİNERA FENER ŞALOM BALAT

— Suriçi'nde Kayıp Zamanlar —

MUSTAFA YOKER

YENİLENMİŞ 3.BASKI

KALİNERA FENER

ŞALOM BALAT

Suriçi'nde Kayıp Zamanlar

Mustafa YOKER

Yazar: Mustafa Yoker
Editör: Oğuz Tektaş
Fotoğraflar: Hikmet Şerbetçioğlu
Editasyon & Mizanpaj: Akın Kurtoglu-Halil Cengiz
Kapak Tasarım: Halil Cengiz
Eşgüdüm: Oğuz Akçeşme
Baskı:
Monogram Reklam Çözümleri - Halil Cengiz
Sultan Selim Mah. Turan Sok. No: 13 D:4
4. Levent - Kağıthane - İstanbul
Tel: 0.212.217 17 90
Matbaa Sertifika No: 46028

KALİNERA FENER
ŞALOM BALAT
Suriçi'nde Kayıp Zamanlar
3. BASKI

Mustafa Yoker
Şubat 2020, İstanbul
ISBN: 978-975-8015-44-3

Bütün hakları saklıdır.

Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında kitapta yer alan metinler yayıncının yazılı izni olmadan hiç bir yolla çoğaltılamaz ya da yayınlanamaz. Kitabın içindeki bilgilerin sorumluluğu proje sahibine aittir. Doğabilecek hukuki problemlerden yayıncı sorumlu değildir.

Tomurcu Sok. Abide Sitesi A Blok Kat:6 D:46
Mecidiyeköy, Şişli - İstanbul - Türkiye
T: 0212 217 73 63 - 0536 580 31 31
www.grafikkitalari.com
E-posta: alternatif@grafikkitalari.com

Sertifika No: 15697

Mustafa Yoker 1952 yılında İstanbul Fatih'te doğdu. Çocukluk yılları Fener ve Balat'ta geçti. İlkokul, ortaokul, lise ve Üniversite dâhil tüm tahsil hayatı boyunca hep Tarihi Yarımada daki yani Suriçi'ndeki okullara gitti. Yirmi dört yaşında İsviçre'ye yerleşti. 1986 yılında kendi Basın ve Reklam Ajansı, Yoker Presse und Werbe Agentur'u kurarak, gazeteciliğe başladı. IFC (Internationale Federation of Journalist) ve SJU (Schweizerische Journalisten Union) basın kartı sahibi olarak, İsviçre ve Türk basınında haberler yazdı. 1986-94 yılları arasında Milliyet Gazetesi'nin İsviçre temsilciliğini de yapan Mustafa Yoker, 1988 yılında Avrupa Türk Gazeteciler Cemiyetinin Jüri Özel Ödülünü aldı. Yayımlanan kitapları: 2011 '**Muhabir 12 Eylül Kuşları**', 2012 "**Kalimera Fener Şalom Balat**" 2014 "**Nefs-i İstanbul**" 2016 "**Parev Kumkapı Kalimera Samatya**", 2017"**Kalimera Fener Şalom Balat**" 2.Baskı

Babam Ali Yoker'in (1924-2000) aziz hatırasına...

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
I.BÖLÜM	
Bizim Mahalle Yukarıki Mahalle	13
Baba Evi	13
Bizans Sarnıcı İçinde Bir Mahalle: Çukurbostan	18
Babam Yavuz Sultan Selim'i Neden Sevmezdi?	20
Muhteşem Haliç Manzarası ve Amerikalı Turistler	22
Tarihi Bir Sokak 'Kırk Nerdübanlı Yokuşu'	23
Mahalle Yaşamı: Bakkalımız, Fırınımız ve Kasabamız	26
Manavlar ve Çarşamba Pazarı	32
Köşe Başı	33
Mahalle Düğünleri	35
Komşularımız ve Komşuluk	36
Mahallelinin Teyzesi Melek Hanım Teyze'nin Gizli Kimliği	38
Musta Bey Amca, Rus Fatma, Dora Abla ve Diğer Komşularımız	41
Soğuk Tulumba Sokak – Mismarcı Çeşme Yokuşu	47
Bayramlar ve Bayram Yerleri	49
Fatih Camisi'nin Önünde Kurban Pazarı	52
Kandil Geceleri- Yağlı Kapı Mumlu Kapı	53
Paşanın Konağı	54
Fıstıkdibi Aile Gazinosu	56
Mahallemizden bir Dünya Şampiyonu- Kazım Ayvaz	57
Üsküplü-Bostan Hamamı Sokak	65
Mahalle Bekçileri ve Çöpçüler	68
Kenar Mahalle Kültürü	69
Mahallenin Arsaları, Oyunlar ve Oyuncaklar	71
Arsalarda Oynadığımız Oyunlar	73
Dekmancılık ya da diğer adıyla Kovboyculuk:	73
Evde ve Kapı önünde Oynanan Oyunlar	84
Yazlık Sinemalar	88

Eve Gelen Gazete ve Radyolu Günler	91
Orhan Boran ve Yuki	93
Türkçe Sözlü Batı Müziği - Arajmanlar	95
Mahallemizin Süsü Seyyar Satıcılar	97
Kalaycılar	98
Hallaçlar	99
Bileyciler	100
Macuncular	101
Ayı Oynatıcıları	102
Destancılar-Şarkı Sözü Satıcıları	102
Lağımcılar	103
Yoğurtçular-Sütçüler	103
Eşekli Zerzevatçılar	104
Bohçacı kadınlar	105
II.BÖLÜM	
Selamün Aleyküm Küçükmustapaşa	107
Vanlının Kahvesi	110
Marjinal Bir Kişilik: Deli Sakine	111
Küçükmustapaşa Hamamı	113
Eski Şekerci Dükkânları ve Akide Şekerleri	114
Eski Eczaneler	116
Yoksa İsa'nın Havarileri Gül Camii'nde mi?	118
Burada Bir Tarih Yatıyor-Aya Kapı	123
Sirkeci Tekkesi	125
Aya Kapı Kilisesi (Şapeli)	126
Ayakapı parkı ve Ayakapı İskelesi	127
Ayakkabıya Balık Geldiiii! Çifti 50 kuruş!	129
Küçük Yenikapı- Çıfıt Hamamı	131
Kendi Küçük Tarihi Büyük Bir Semt: Cibali	136
Cibali Yangınları-Cibali Sigara Fabrikası	139
Cibali karakolu- Cibali Baba-Cibalikapısı	141
Seferikoz Cami	143

Cibali İskelesi	145
Unkapanı Sinagogu.....	146
Cibalispor- Marjinal Bir Futbolcu Korsan Kemal.....	146

III.BÖLÜM

Kalimera Fener	149
Eylül 1959- Hakkı Tarık Us İlkokulu	150
Paskalya Yortusu-Kudüs Kilisesi-Dimitri Kantemir'in Sarayı ...	161
27 Mayıs 1960-Büyüyünce Anlarsın!	168
İstanbul'un Aristokrat Semti Fener.....	170
İstanbul'un Fethi ve Rum Ortodoks Kilisesi'nin Yeniden Canlanması	175
Kapalı Kapının Sırrı.....	177
Osmanlı'da Ayrıcalıklı Bir Sınıf: Fenerliler	181
Muhlio'da Hüzünlü Bir Konak: Hülya Düğün Salonu.....	184
Kanlı Kilise-Moğolların Meryem'i	186
Kırmızı Mektep- Mekteb-i Kebir-Megali tou Genous Sholi.....	188
Patrikhane'nin Belalı Bulgar Ortodoks Cemaati	202
Demir Kilise ve Bulgar Eksarhanesi	193

IV.BÖLÜM

Şalom Balat	195
Tarihi Balat Galeta Fırını	197
Benim Yeni Dünyam, Balat!.....	200
Balat ve Yahudi Cemaatleri	209
Yoksa Yahudiler Saf Bir Irk Değil mi?	211
'Hag Sameah' İyi Bayramlar	213
Balat Çıfıt Çarşısı	216
Balat Sinagogları	222
Çarkhapan'ın Sihirli Gücü.....	224
Balat'ın Sinemaları: Milli, Mehtap ve Çiçek	226
Burası Agora Meyhanesi!	231
Fener ve Balat'ta Kozmopolit Yaşamın Sonu.....	235

Önsöz

Unkapanı'ndan başlayarak, Haliç kıyısı boyunca Eyüp'e kadar uzanan tarihi semtler, aslında hem birbirinden farklı hem de iç içe geçmiş semtlerdir. Cibali, Küçük Mustafa Paşa, Fener, Balat, Ayvan-saray nerede başlar nerede biter bilinmez. Fener'le Balat'ı birleştiren Vodina Caddesi, nereden itibaren Fener'e, nereden itibaren Balat'a aittir kestirmek zordur. Aynı mahallenin hatta aynı sokağın bir kısmı, bizim mahallede de olduğu gibi, Fener'e, Çarşamba'ya veya Küçük Mustafa Paşa'ya ait olabilir. Bu nedenle Haliç kıyısı semtlerinde 1950'li 1960'lı yıllarda geçen çocukluk yıllarımı bir bütünlük içinde anlatabilmek için, bu tarihi semtlerin hepsine teker teker değinmem gerekti.

Aslında bu kitabı 90'lı yılların başında yazmayı düşünmüştüm. O yıllarda değerli yazar dostum Jak Deleon'un 'Balat ve Çevresi' adlı bir kitabı yayınlanmıştı. Jak Deleon da benim gibi bir İstanbul sevdalısıydı. Balat'la ilgili yazdığı kitabı okumuş ve çok beğenmiştim. Ona Fener ve Balat semtlerinde henüz kozmopolit kültürün yaşandığı dönemlerde çocukluğumun geçtiğini anlattığımda, beni o yılları anlatan bir kitap yazmak konusunda yönlendirmişti. Ve de bana yazacağım bu kitaba bir önsöz yazma sözü vermişti. Ama ne yazık ki bu kısmet olmadı. Çünkü ben kitabı yazmayı geciktirdim, Jak Deleon da bu dünyadan erken ayrıldı.

Yeni İstanbullulara bugün çocukluğumun geçtiği eski İstanbul'un yani sur içi semtlerinin yaşantısını anlattığımda, genellikle bana 'İstanbul çok değişti değil mi?' diye bir yöneltip, benim de onları onaylayarak 'Haklısınız! Evet, çok değişti!' dememi bekliyorlar. 'Hayır, benim İstanbul'um değişmedi!' dediğimde ise hepsinin kafası karışıyor. Gerçekten de benim İstanbul'um değişmedi! Çünkü benim İstanbul'um yani Cibali, Küçük Mustafa Paşa, Fener, Balat yerli yerinde duruyorlar. Hâlâ Fener'in sokaklarında çocuklar oyunlar oynuyorlar, hâlâ kadınlar kapılarının önünde oturup sohbet ediyorlar ve hâlâ komşuluklar sürüyor. Küçük Mustafa Paşa, Balat, bıraktığım gibi, semtin kadınları yine kapı önünde, erkekleri kahve önlerinde oturuyor, gelen geçeni izleyerek sohbet ediyorlar. Bu semtlerde birisi vefat etti mi hemen duyuluyor ve cenazesi mahalleli tarafından kaldırılıyor. Eyüp'ten Hasköy'e, Sötlüce'ye hâlâ sandalla dolmuş yapılarak geçiliyor.

Peki, bu şehirde bir değişim olmadı mı? Elbette oldu! Ama bence bu da çok normal. Çünkü her tarihi şehir doğası gereği hareket üzerine kuruludur. Şehrin canlı kalması için bu değişikliğin motoru olan göçler gereklidir. Şehre hep birileri gelip, birileri gidecektir. Böylece şehir canlı kalır ve yaşar. İstanbul, kuruluşundan itibaren her zaman böyle hareketli olmuştur. Acı olan bir şey varsa, o da, bu şehrin kültüründe yüzyıllardan beri çok önemli bir yer tutan Rumların, Ermenilerin ve Yahudilerin, devletin 'Türkleştirme Politikası' neticesinde uğradıkları haksızlıklar ve yaşadıkları korkular nedeniyle bu şehri terk etmeleri daha doğrusu terk ettirilmeleriydi. Onlar bu şehirde hâkim olan mahalle kültürünün, kozmopolit yaşamın ayrılmaz birer parçası ve renkleriydiler. Onların sayısının azalmasıyla İstanbul'un kozmopolit kültürü öksüz kalmıştır. Bu kozmopolit kültür, yüzlerce yıllık bir yaşam birlikteliğinin ürünüydü. Bu kültür İstanbul'a Doğu Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinden kalan bir mirastı. Ve benim kuşağım İstanbul'daki bu kozmopolit kültürün ve mahalle yaşamının son tanıklarıydı.

İstanbul'un bu kozmopolit kültürü, azınlıkların tasfiyesiyle değişti ama ben gene de İstanbul'un mahalle kültürü için pek ümitsiz değilim! Küçük Mustafa Paşa'da, Fener'de, Balat'ta ve İstanbul'un diğer sur içi semtlerinde dolaşırken hâlâ sokaklarda oynayan çocukları görmek, içimdeki bu umudu canlı tutuyor. Çocukların sokakta oynayabilmeleri, bence şehrin hâlâ yaşadığının ve sağlıklı olduğunun en önemli göstergesidir. İnsanların sokaklarla ve birbirleriyle ilişkisi azaldıkça şehrin büyüğü bozulur, şehir ruhunu ve canlılığını kaybeder sadece seyirlik bir hale gelir. Orta ve Kuzey Avrupa'da bol miktarda böyle düzenli, bakımlı ama ruhsuz şehirler gördüm.

Bir şehrin ruhunun ortaya çıkışını mahalleler sağlar, çünkü insanlar korunmak için, birbirlerine yardım etmek için mahallelerde beraber yaşarlar ve bu ortak yaşam neticesinde ortaya bir mahalle kültürü çıkar. Bugün İstanbul'u değiştiren ve mahalle kültürünün gelişimini engelleyen olgu apartman yaşamıdır. Maalesef konforlu bir yaşam için sur dışındaki ilçelere, çok katlı apartmanlara, sitelere yerleşen eski İstanbullular, yerleştikleri bu yeni yaşam alanlarında hem kendilerine hem de komşuluk ilişkilerine yabancılaştılar. Şehrin gerçek ruhunu oluşturan mahalle kültüründen de uzaklaştılar. Sokaklar caddelere dönüşüp, caddeler de genişleyince on-onbeş katlı apartmanlarda, sitelerde oturan bu insanlar birbirlerini tanımaz oldular. Ne yazık ki çok katlı binalarla biçimlenen İstanbul'un pek çok ilçesi de karakteristik özelliklerini yitirerek birbirine benzer hale geldi.

Bugün televizyonlarda mahalle yaşamını anlatan dizilerin çok rağbet görmesinin nedeni, apartman yaşamının yarattığı yabancılaşma olgusunun ilacı olan eski mahalle kültürüne özlem değil midir? Herkesin birbirini tanıdığı bir mahallede geçen sıcacık samimi ilişkilerin yaşandığı, arkadaşlık ve komşuluk dayanışmasının işlendiği bu dizilerin her zaman ilgi görmesi tesadüf değildir! Kitapta değindiğim tarihi eserler, sanat tarihi açısından pek çok kitapta detaylı olarak yer aldığı için, ben onlara sadece anılarımda yer aldıkları şekilde ve dipnotlarla değindim. Bu semtlerdeki mahalle yaşamını, kozmopolit dünyayı ve kendi yaşadıklarımı yazdım.

Yeni ülkeler bulamayacaksın, bulamayacaksın yeni denizler.

Hep peşinde, izleyecek durmadan seni kent.

*Dolaşacaksın aynı sokaklarda. Ve aynı mahallede yaşlanacaksın
ve burada, bu aynı evde ağaracak aklaşacak saçların.*

Hep aynı kente varacaksın.

Bir başka kent bekleme sakın,

Konstantin KAVAFIS

BİZİM MAHALLE YUKARIKI MAHALLE

Baba Evi

Yedi tepeli İstanbul'ın altı tepesi Haliç'e, bir tepesi ise Marmara Denizi'ne bakar. Benim çocukluk ve gençlik yıllarım 1950'li ve 1960'lı yıllarda Haliç'e bakan beşinci tepenin yamacındaki kenar bir mahallede geçti. İstanbul nüfusunun henüz 1milyon 200 bin olduğu o yıllarda, nüfusun büyük bir bölümü bu yedi tepenin de içinde yer aldığı sur içi semtlerinde yaşırdı. İstanbul'da mahalle yaşamının ve mahalle kültürünün henüz hüküm sürdüğü yıllardı. Üzerinde tarihi Bizans Aspar Sarnıcı'nın ve Yavuz Sultan Selim Cami'sinin yer aldığı bu beşinci tepenin hemen yamacında bulunan ve dört yol ağzında yer alan Haliç manzaralı ev, kendimi bildim bileli hep benim baba evimdir. Senelerce mektuplarım 'Kırk Basamak Sokak No: 2-Haliç/Fener/İstanbul' yazılı adrese geldi ve yurtdışında yaşadığım uzun yıllar boyunca da mektuplarımı hep bu adrese gönderdim. Annem ve babam vefat edene kadar hep bu evde yaşadılar. Bu ev hâlâ bizim ve baba evimiz olarak hâlâ yerinde duruyor. Ümit ederim daha nice kuşaklar boyunca bize ait kalır. Çünkü bu ev benim ve kardeşlerimin çocukluk, gençlik anılarımızı ve ailemizin hikâyelerini odalarında saklayan kutsal bir mekân.

Kırkbasamak Sokak henüz basamaklı iken bizim ev ve Kadeşim Cafer

Bu gün kâgir olan baba evim, çocukluk yıllarımda mahalledeki

*Kırkbasamak Sokak ve babevim
bugün böyle*

hemen hemen bütün evler gibi ahşap ve cumbalı, tipik bir Osmanlı evi idi. Kafesli pencereleri vardı. Bu tahta kafesli pencereler, Osmanlı evlerinde kadınların kendilerini göstermeden dışarıyı görebilmelerine imkân sağlıyordu. Evimiz Haliç'e bakıyordu ve tüm cephesi çiçekli sarmaşıklarla örtülü idi. Bahçemiz küçüktü ama yandaki evin bahçesinden de kendi bahçemiz gibi faydalanabiliyorduk. O zamanki komşuluk ilişkileri buna müsaade ediyordu. Komşumuzun bahçesinde bir kuyu vardı. Bu kuyu biz de rahatça kullanabiliyorduk. Mahalledeki evlerin hemen hemen hepsinin bahçesinde bir kuyu ile bu kuyudan su çekmek için bir emme basma tulumba bulunurdu. İlginç bir

tesadüf olarak bizim evin tam önünden geçen sokağın ismi de Soğuk Tulumba Sokağı idi. Mahalle halkı bu kuyuları su içmek için değil de daha ziyade bahçe sulamak, çamaşır yıkamak için kullanırdı. Bu ku-

yuların bir başka işlevi ise bir nevi buzdolabı vazifesi görmeleri idi. Buzdolaplarının henüz evlere girmediği o yıllarda yazın kiraz, erik, karpuz, kavun gibi meyveler soğutulmak amacıyla bir file veya sepet içinde bu kuyulara sarkıtılırlardı. Ayrıca su testileri, rakı şişeleri de soğutulmak için bu kuyulara sarkıtılırdı.

1950’li yıllarda bizim mahalledeki evlerin hemen hemen hepsi, bir iki köşk dışında, iki katlı veya üç katlı ahşap binalardı. 1962’de çıkarılan Kat Mülkiyeti Kanunu ile birlikte ahşap evler yıkılmaya ve yerine apartman adı verilen kâgir binalar yapılmaya başlanmıştı. Fener’deki Fenerli Rumların binaları ise taş ve tuğla ile inşa edilmiş olan kâgir binalardı ama bu binalar da genellikle iki katlı ve bahçeliydi. Semtteki evlerin hepsi bir ailenin yaşayabileceği şekilde inşa edilmişti. Evin oğlu evlenince genellikle aynı evde kalırdı ve üst kata geçerdi.

Bizim eve üzerinde işlemler bulunan çok güzel bir tahta kapıdan giriliyordu. Kapının üst kısmında vitraylarla süslü cam bir bölüm vardı. Kapıdan içeriye girince, giriş katı iki bölüme ayrılıyordu. Kapı girişinin hemen önündeki birinci bölüme taşlık diyorduk. Diğer bölüm ise ocak olarak adlandırılan mutfak bölümüydü. Taşlık koyu kırmızı renkli geniş parke taşlarla kaplıydı. Annem güneşsiz, yağmurlu havalarda çamaşırları buraya asarak kurutuyordu. Mutfaktaki ocakta kazanla su kaynatılır ve çamaşırlar leğende sabunla yıkanır. Ayrıca çamaşırlar durulandığı zaman beyazlara hafif bir mavilik ve parlaklık vermek için çivit denilen bir temizlik malzemesi kullanılırdı. Çivit koyu mavi renkte, suda kolayca eriyen, leke bırakmayan, çamaşırlarda erken kaybolan bir cins toprak boyaydı. Kibrit kutusu büyüklüğünde küçücük kalıplar halinde bir kâğıda sarılı olarak satılırdı. Bugün parlament mavisi denilen renge o yıllarda çivit mavisi denirdi.

Taşlık, soğuk ve yağmurlu havalarda oyun alanımız olurdu. Kardeşlerimle ve mahalleden arkadaşlarla burada toplanıp oyunlar oynardık. Ocak denilen ikinci bölüm, aynı zamanda evin mutfağı idi. Mutfak kısmının arka duvarının tam ortasında bu gün şömine denilen bir büyük ocak vardı. Bu ocağın sağ tarafında, zemine gömülü büyük, küçük ve orta boy olmak üzere üç tane su küpü bulunurdu. Küplerin üzeri tahta kapaklarla kapatılırdı. Tahta kapakların üstünde ise üzerleri işlemeli örtüler ve küplerden su almak için maşrapalar bulunurdu. Ocağın sol tarafındaki duvarda ise mutfak gereçlerinin, kap kacakların, tabakların koyulduğu dolaplar ve yiyeceklerin ko-

runduğu teldolaplar bulunurdu. Evlerin çoğuna henüz su tesisatı bağlanmadığı için mahallenin kadınları, kızları suyu eve ya kova ile taşırlardı ya da sakalar eşekleriyle teneke kutular içinde getirirlerdi.

Bizim evin orta katında ve üst katında ikişer oda vardı. Odalarda yüklük denilen ve içinde yatakların yorganların saklandığı gömme dolaplar bulunurdu. Akşam olunca yataklar yorganlar yüklükten çıkarılır ve yere serilerek, üzerlerine yorganlar örtülürdü. Bu yer yatakları arada bir bizim güreş minderimiz de olurdu. Babam beni ve üç kardeşimi güreştirir, galip gelenlere mükâfat olarak gazoz alırdı.

Saka ve bir mahalle çeşmesi

İncebel Sokak bizim mahalle çeşmesi bir zamanlar akardı

O yıllarda mobilya genellikle zengin evlerinde bulunurdu ve mobilyaların çoğu yurtdışından getirtilirdi. Ahşap evlerin oturma odalarında, bizim evde olduğu gibi sedirler olurdu. Evin ahalisi ve eve gelen misafirler bu sedirlerin üzerine otururdu. Marangoz işi derme çatma katlanır masalar çıktıktan sonra pek çok ev yer sofrasından masa düzenine geçmişti. Evlerde genellikle odun sobası yakılırdı ve sobadaki odunlar kor haline gelince mangala alınırdı. Soba ve mangal en önemli ısınma araçlarıydı. Tuvaletler alaturka idi ve evin en soğuk bölümü tuvaletler olurdu.

Hemen hemen bütün evlerde yıkanmak için leğenler bulunurdu ama asıl yıkanma mekânları semtin hamamlarıydı. Kadınlar, hamam bohçalarını hazırlarlar ve komşularla birlikte her iki haftada bir hamama giderlerdi. Hamama giderken börekler çörekler yapılır, sepete yerleştirilen meyvelerle birlikte hamama götürülürdü. Hamam kadınların en önemli dedikodu mekânıydı. Mahalleli kadınlar burada birlikte şarkılar söylerler ve o gün orada olmayan komşularının dedikodusunu yaparlardı. Kadınlar genellikle küçük çocuklarını da hamama birlikte götürülürlerdi. Bu hamam sefalarından ben de kismetimi almıştım. Ben epeyi küçükken, annem Balat'taki Tahta Minare Hamamı'na giderken beni de yanın da götürürdü. Erkek çocuklar biraz daha büyüyünce bu sefer babalarıyla erkekler hamamına gitmeye başarlardı. Kendi başımıza hareket etmeye başladığımız ilkokul yıllarından itibaren ise mahalleli arkadaşlarla birlikte gitmeye başlamıştık hamama. Bizim hamamımız tarihi Küçük Mustafa Paşa Hamamı'ydı. Her on beş günde bir mahalleden arkadaşlar toplanarak giderdik. Hamam günü, eğlencenin doruk noktasına ulaşıldığı gündü. Hamamın altını üstüne getirirdik. O gün hamamda su savaşları yaşanırdı. Önce göbek taşında terleyip sonra da bir güzel keselerdik birbirimizi. Yıkayıp temizlendikten sonra temiz peştamallarımızı örtünüp soyunma odamıza döner, oradaki sedirlerden birine uzanıp keyifle çaylarımızı içerdik.

Balat Tahta Minare Hamamı

Küçükmostafapaşa Hamamı

Bizim evin bahçesi küçük sayılırdı ama gene de bahçemizin tam orta yerinde dikili bir armut ağacı vardı. Babam bu küçük bahçeye biber, domates, fasulye gibi ufak tefek şeyler de ekerdi. Mahalledeki evlerin hemen hemen hepsi bahçeliydi ve o yıllarda hemen herkes evinin bahçesine bir şeyler ekerdi. Karadenizliler genellikle karalahana ekerken, mahallenin köklü, kentli aileleri daha ziyade gül, kasmıpatı gibi çiçekler ekerlerdi. Bahçelerde dut, karadut, incir, kara incir, ekmek ayvası, altın ayva, erik, asma gibi çeşitli meyve ağaçları bulunurdu. Meyveler olgunlaştı mı ağaçlardan toplanır ve komşu hakkı olarak bir kısmı muhakkak komşulara gönderilirdi. Dutların toplanması biraz fazla insan gerektirdiği için genellikle komşular dut toplama işini birlikte yaparlardı. Çocuklardan birisi ağaca çıkıp dalları silkeler, aşağıda bekleyen dört kişi de genişçe bir çarşafın uçlarından tutup, hafifçe gererek ağacın altında beklerdi. Çarşafın üstüne düşen dutlar ezilmeden toplanır ve komşular arasında pay edilirdi. İncir de dut gibi gene komşularla birlikte imece usulü toplanırdı ve pay edilirdi. Bizim semtin incirleri çok meşhurdu. Bizans inciri derlerdi ama neden böyle derlerdi bilmezdim.

Bizans Sarnıcı İçinde Bir Mahalle: Çukurbostan

Semtimize adını veren Sultan Selim Camisi'nin hemen dibinde, Bizans döneminin en önemli açık hava sarnıçlarından birisi olan Aspar Sarnıcı yer alır. Biz buraya Çukurbostan derdik. Aspar Sarnıcı'nın dışında sur içi İstanbul'unda Bizans döneminden kalma iki tane daha açık hava sarnıcı bulunur. Bunlardan bir tanesi İstanbul'un altıncı tepesinde yer alan Karagümrük semtindeki bugün Vefa Stadı olarak kullanılan Aetios Sarnıcı, diğeri ise Marmara Denizi'ne bakan yedinci tepede yer alan Altı Mermer semtindeki Mokios Sarnıcı'dır. İstanbul'un su sıkıntısını gidermek amacıyla yapılmış olan bu üç açık hava sarnıcı da İstanbul'un en yüksek üç tepesinde inşa edilmiştir. Bu sarnıçların üstleri açık olduğu için nedense bende hep sarnıç değil de havuz hissi uyandırmıştır. Biz bu üç açık sarnıcı da Çukurbostan derdik. Benim en iyi tanıdığım Çukurbostan, Sultan Selim Camisi'nin alt tarafında yer alan Aspar Sarnıcı'ydı.

50'li 60'lı yıllarda Çukurbostan'ın bir bölümünde içinde cins cins tavukların, ördeklerin, kazların, tavus kuşlarının, çeşit çeşit kanaryaların, sakaların ve daha bir sürü başka renkli kuşların kafesler içinde bulunduğu mini bir hayvanat bahçesi vardı. Bu hayvanat bahçesine inen merdivenlerin dibinde, hayvanat bahçesinin sahibi Aziz Boz-

kurt'un evi yer alıyordu. Aziz Bozkurt, Bozkurt Yayınevi'nin de sahibi idi. 1966 yılında evinin bahçesinde bir ağaca ipe asılı olarak bulunmuştu. Kimine göre bunalıma girmiş ve intihar etmiş, kimine göre ise bir cinayete kurban gitmişti. Bu mini hayvanat bahçesinin yan tarafındaki geniş alanda incir, ayva, dut ve hurma ağaçları bulunurdu. Hayvanat bahçesinin hemen

yanı başında bulunan diğer bir evde oturan bir aile de bahçelerinde sebze yetiştirirdi.

Çukurbostan'ın içinde gene aynı adı taşıyan ve içinde bir de camisi bulunan Çukur Bostan Mahallesi yer alırdı. Yavuz Sultan Selim Camisi'nin yer aldığı tepenin bir yamacında Çukur Bostan Mahallesi, diğer yamacında ise bizim mahalle bulunurdu. Hem biz hem de onlar kendilerini Sultanselimli olarak nitelendirirlerdi. Yavuz, Yusuf, Cengiz, Çıta Metin, Fethi, Faruk, Bahattin, Teoman, Ruşen hepsi Sultan Selim Camisi'nin yanındaki Kız Meslek Enstitüsü'nün köşesindeki Hatip Muslahittin Mahallesi muhtarlık binasının önünde toplanırlardı, bizse bizim evin önündeki köşede toplanırdık. Sonuçta aynı mahallenin çocuklarıydık ve Sultan Selim Camisi'nin avlusunda buluşur ve hep birlikte top oynardık. Bizim Hatip Muslahittin Mahallesi'nin o yıllardaki muhtarı önce Enver Amca sonra da eşi Atiye Teyze idi. Kocasından sonra muhtarlığı devralan Atiye Teyze uzun yıllar boyunca mahallemizin muhtarı olarak görev yapmıştı. Atiye Teyze mahalledeki her haneyi tek tek tanırdı.

Çukurbostan Mahallesi, 16 Ocak 1986 günü belediyenin dozerleriyle bir gün içinde yıkıldı ve tarihin derinliklerine gömüldü. Yıkımdan altı ay önce zamanın Fatih Belediye Başkanı Yetkin Gündüz, Çukurbostan'daki 32 evin istimlak edileceğini ve evlerin yıkılarak, bu alanın daimi pazar yerine dönüştürüleceği kararını aldıklarını açıklamıştı. Bu proje İstanbul'un o dönemdeki Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın 'Yıkıp dümdüz etme' projelerinden bir tanesiydi. Proje Çukurbostan'da yaşayan 240 hanenin büyük tepkisine yol açmış ve Çukurbostan Mahallesi için direniş başlamıştı. Yıkım günü geldiğinde çoğunluğunu çocuk ve kadınların oluşturduğu Çukurbostanlılar, ellerinde taşıdıkları Türk bayrakları ve Atatürk posterleri ile Çukurbostan'ın girişini kesmişlerdi. Bir yandan Bedrettin Dalan'a ve Fatih Belediye Başkanı Yetkin Gündüz'e karşı sloganlar atıyorlar, bir yandan da dozerlerle icra memurlarının Çukurbostan'a girmesine karşı direniyorlardı.

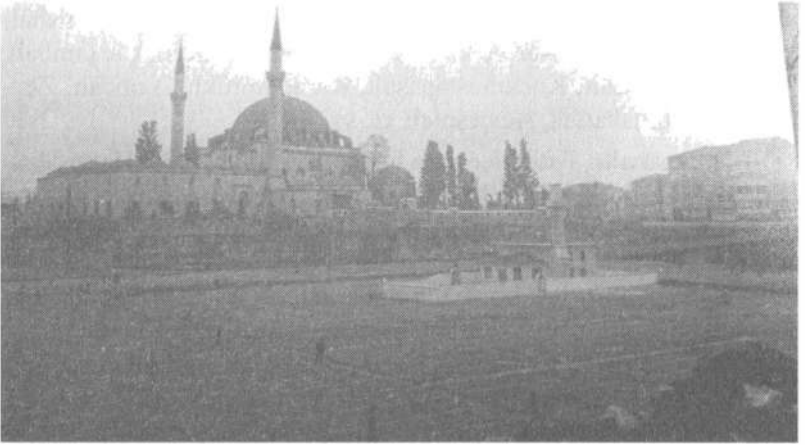
“Dalan’la Gündüz çekişiyor, bizler yanıyoruz!” “Toplu mezar yapıp gömün daha iyi!”

“Önce ölümüzü çiğneyin, sonra girin Çukurbostan’a!”

Sabahın erken saatlerinde başlayan direniş tam beş saat sürmüş ve öğleye doğru Çukurbostan’a giren dozerler ve icra memurları, 32 evin tahliye işlemini gerçekleştirdikten sonra yıkıma başlamışlardı. Sonunda Belediye Çukurbostan’ı teslim almıştı ve o gün, Çukurbostan Mahallesi tarihin derinliklerine gömülmüştü.

Sultan Selim Camisi ve Çukurbostan Mahallesi

Çukurbostan Mahallesi yıkılarak dümdüz edildi

Babam Yavuz Sultan Selim'i Neden Sevmezdi?

Resmi adı Yavuz Sultan Selim Camisi olmasına rağmen bütün mahalleli buraya kısaca Sultan Selim Camisi derdi. Büyüklerimiz gururla Yavuz Sultan Selim'in bir cihan padişahı olduğunu anlatırlardı, ayrıca Türk Sanat Müziğinin ünlü bestekârı Sadettin Kaynak'ın uzun yıllar Sultan Selim Camisi'nin baş imamlığını ve hatipliğini yapmış olduğunu söyleyerek övünürlerdi. Babam nedense Yavuz Sultan Selim'in adı geçtiğinde hiçte ötekiler gibi övünmezdi, hatta yüzüne bir öfke otururdu. Cihan padişahımız Yavuz Sultan Selim'i neden sevmediğine o küçük yaşında bir türlü anlam veremezdim.

50'li yıllar ve 60'lı yılların sonlarına kadar İstanbul henüz bugünkü gibi dev bir metropol değildi ve nüfusun en yoğun olduğu yerler, İstanbul'un sur içinde yer alan semtleriydi. O yıllarda ve ondan sonraki uzun yıllar boyunca İstanbul'un nüfus olarak en kalabalık kazası hep Fatih ilçesi olmuştur. Fatih geniş anlamda koca bir ilçeyi kapsıyordu ama bu koca ilçenin içinde, bizim Fatih diye adlandırdığımız bir semt daha vardı. Fatih Camisi ve Fevzipaşa Caddesi civarını içine alan bu bölge, bizim için Fatih semtiydi. Burayı ayrı bir semt olarak görürdük, oraya giderken ve oradan gelirken Fatih'e gidiyorum, Fatih'ten geliyorum derdik.

Fatih kazasında semtlerin sınırları kesin çizgilerle hiçbir resmi kayıta yazılı olmamasına rağmen, bu semtlerde oturanların zaman içinde belirledikleri yazılı olmayan semt sınırları vardı. Her semtin mahalleleri vardı. O yıllarda kişiler kendilerini semtlerine ve mahallelerine göre tanımlarlardı ve tanıtırlardı. Balatlı, Fenerli, Çarşambalı, Küçükmustapaşalı, Kocamustapaşalı, Karagümrüklü, Loncalı, Zeyrekli, Sultanmahalleli, Acıçeşmeli vs. vs.

Bizim mahalle, Fatih ilçesinin Fener nahiyesine bağlı Hatip Muslahittin Mahallesi'ydi. Mahallemizin adı Hatip Muslahittin olmasına rağmen bu ad bizim mahallenin sadece resmiyetteki adıydı. Biz semtimizden bahsederken Sultanselimli'ydik ya da Fenerli! Sorulduğunda kendimizi hep böyle tanıttık. Bizim yukarıki mahalle dört semte açılıyordu; Çarşamba, Fener, Küçükmustapaşa ve Balat. Yaşam alanımız bu dört semtin sınırları içindeydi ve yaşamımız bu dört semt içinde geçiyordu. Fırınımız, hamamımız Küçükmustapaşa'da, kasabamız Sultan Selim'de, otobüs durağımız Çarşamba'da, iskelemiz Fener'de, sinemamız ise Balat'taydı.

Semtimeze adını veren Yavuz Sultan Selim Camisi ve külliyesi, Kanuni Sultan Süleyman tarafından genç yaşta ölen babası Yavuz Sultan Selim'in anısına inşa ettirilmiş. Haliç'e en yakın beşinci tepede inşa edilen bu camii, İstanbul'un yedi tepesinde yer alan yedi selâtin (padişah) camisinden bir tanesidir. Caminin şadırvanlı avlusuna üç kapıdan girilir; Türbe Kapısı, Çarşı Kapısı, Kırk Merdiven Kapısı. Caminin haziresinde Yavuz Sultan Selim'in, Abdülmecid'in türbeleri ve hazirenin yanında Abdülmecid'in evi bulunuyor. Bu kapılardan Kırk Merdiven Kapısı bizim evin bulunduğu sokağa doğru açılır. Yavuz Sultan Selim'in türbesindeki sandukanın üzerinde bir kaftan durmaktadır. Çocukken türbeyi ziyaret eder ve hep merak ederdim, bu kaftan neden orada duruyor diye meğer camekân içinde duran bu kaftanın ilginç bir hikâyesi varmış.

Yavuz Sultan Selim, Mısır Seferi sırasında at üstünde giderken, Anadolu Kazaskeri büyük ilim adamı Kemal Paşazade (İbn-i Kemal) ile sohbet ediyormuş. Çamurlu bir sahadan geçerlerken, Kemal Paşazade'nin atı bir su çukuruna basmış ve sıçrayan çamurlar Yavuz Sultan Selim'in kafta-nına bulaşmış. Büyük bilgin derin bir mahcubiyet içinde kalmış, ama telaşından da özür bile dileyememiş. Yavuz Selim onun bu mahcubiyetini fark etmiş ve ona dönerek;

“Bir âlimin atının ayağından sıçrayan çamur, bana şeref verir. Öldüğüm zaman bu çamurlu kaftanı sandukamın üzerine koysunlar!” demiş. Yavuz Sultan Selim'in vefatından sonra onun bu vasiyeti yerine getirilmiş ve çamurları ile muhafaza edilmiş olan bu kaftan, öldüğünde sandukasının üzerine örtülmüş. Tarih, Yavuz Sultan Selim'i böyle anlatıyordu ama babam nedense ondan hep gaddar bir insan olarak bahsediyordu. Bunun nedenini çok ama çok uzun yıllar sonra anlamıştım. Yavuz Sultan Selim, Halifelik kurumunu Araplardan alıp, Osmanlı'ya getiren ve tarihteki en büyük Türkmen Alevi kırımını gerçekleştiren Osmanlı padişahı idi.

Muhteşem Haliç Manzarası ve Amerikalı Turistler

Sultan Selim Camisi'nin çok geniş bir bahçesi ve ortasında büyük bir şadırvan bulunan bir iç avlusu vardır. Biz caminin Haliç'e bakan bu geniş bahçesine de avlu derdik ve avlu dediğimiz bu geniş alanda çift kale maçlar yapardık. Avlu dediğimiz bu geniş bahçenin Haliç'e hâkim muhteşem bir manzarası vardı. 50'li 60'lı yıllarda İs-

tanbul'a gelen turistleri gezdiren ve aynı zamanda onlara rehberlik hizmeti veren taksi şoförleri, bu muhteşem panoramayı izlemeleri için turistleri Sultan Selim Camisi'nin bahçesine getirirlerdi. O yıllarda İstanbul'a gelen turistleri ağırlayabilecek oteller, Beyoğlu ve Taksim'deki bir kaç tarihi otelle, ellili yıllarda Harbiye'de inşa edilmiş olan İstanbul'un en yeni ve en modern otelleri sayılan Hilton ve Divan otelleri ile kısıtlıydı. Sultan Selim'e gelen turistlerin hemen hemen hepsi Amerikalı'ydı ve genellikle Hilton Oteli'nde kalıyorlardı. Bu otelin önündeki taksi şoförleri, çok iyi giyimli, İngilizce bilen ve aynı zamanda rehberlik de yapan kıranta tiplerdi. Uzun, kuyruklu Amerikan arabaları vardı. Bu gösterişli Amerikan arabalarıyla Sultan Selim'e gelen turistlerin etrafını çevirirdik. Onlar hayranlıkla manzarayı seyredip bu muhteşem manzaranın fotoğraflarını çekerlerken, bizler de merakla onları izlerdik. Bildiğimiz bir iki kelime İngilizce ile 'Hav are You', 'What is your Name' falan derdik, tabii ki devamını getiremezdik. Bu konuşma fasıllarının ardından fotoğraflarımızı çekerler, kendileri de bizimle birlikte hatıra fotoğrafları çektirirlerdi. Bazıları adreslerimizi alıp çektikleri resimleri gönderirlerdi. Bazıları bize ufak tefek bahşişler verirlerdi. Biraz edepsiz olanlarımız onlardan filtreli Amerikan sigarası isterlerdi. Bazıları verirdi, bazıları da 'küçükler sigara içmez!' diye el kol hareketleriyle bize nasihat ederlerdi.

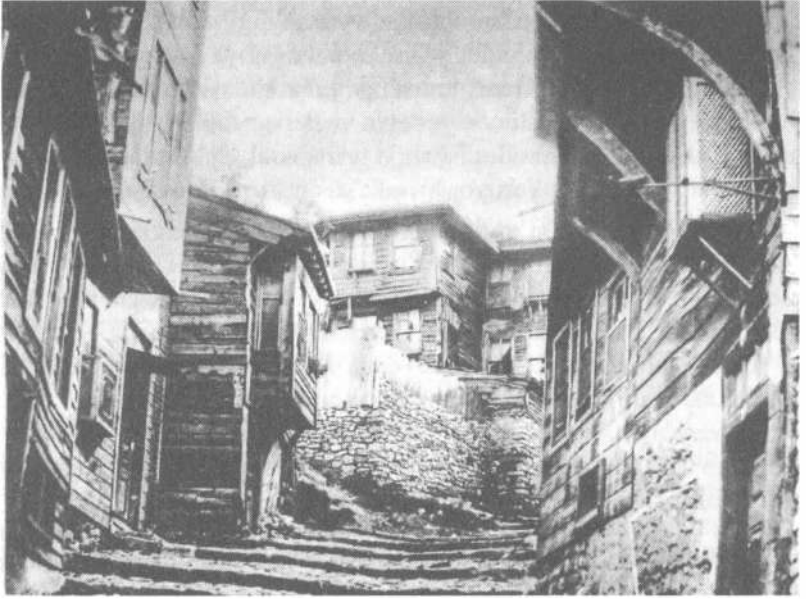
Beşinçe Tepeden Haliç Manzarası

Sultan Selim Camisi'nin üzerinde yükseldiği istinat duvarlarının Haliç'e bakan tarafı o kadar yüksekti ki, aşağıya bakarken insanın yüreği ağzına gelirdi! Gene de bazı çılgın arkadaşlarımız, çocuk cahilliği ile bu duvarın üstünde yer alan ve dalları duvarlardan aşağıya, uçuruma sarkan iki karadut ağacına tırmanarak dut toplarlardı. Herhalde Tanrı çocukları koruyor ki, çok şükür hiç düşen olmamıştı.

Sultan Selim tepesi muhteşem bir manzara sunar. Haliç'e bakan avlunun ortasında durup sağ tarafa baktığımızda, Unkapanı Köprüsü ile onun hemen arkasında yeralan Galata Köprüsü, Haliç'in boynuna süsleyen birer kolye gibi durur. Tam karşıya baktığımızda, Camialtı ve Taşkızak tersaneleri, Okmeydanı, Kasımpaşa, Şişhane semtleri ile Galata Kulesi gözlerimizin önüne serilir. Sol tarafa baktığımızda ise Ayvansaray'a kadar uzanan kıyı şeridi ve onun hemen karşısında yer alan Hasköy Söğütözü kıyıları, nerdeyse Eyüp'e kadar rahatlıkla görülebilir.

Tarihi Bir Sokak 'Kırk Nerdübanlı Yokuşu'

Sultan Selim Camisi'nin Kırk Merdiven Kapısı'ndan aşağıya doğru inildiğinde bizi ilk karşılayan sokak, Kırk Basamak Sokak'tır. Zamanında kırk basamaklı olan bu sokak, İstanbullu ünlü tarihçi Hovhannesyan'ın bu semti anlatırken bahsettiği meşhur "Kırk Nerdübanlı Yokuşu"dur. Gene tarihçilerin anlatımıyla Sultan Selim Camisi'nin yapımı sırasında Topkapı Sarayı'ndan saltanat kayığı ile Haliç Kıyısında ki Ayakapı ve Fener kapılarının arasında yer alan Küçük Yenikapı İskelesi'ne gelen Sultan Süleyman, iskelenin hemen karşısındaki kapıdan geçerek camiye gidermiş. Sultan Süleyman'ın bulunduğu bu kapı Bizans döneminden kalma bir kapı değildir. Osmanlı döneminde açıldığı için adı Küçük Yenikapı'dır. Sultan Süleyman'ın İstanbul'un beşinci tepesinde inşa edilen bu camiye rahat çıkabilmesi için caminin hemen yamacındaki kısa yokuş, basamaklı olarak inşa edilmiş. Şimdilerde düz bir yokuş olan bu sokak, benim çocukluğumda da basamaklıydı. Kırk basamak olup olmadığını bilmiyorum, hiç saymadım, ama üzerine basıla basıla aşınmış ve bu aşınma ile parlak hale gelmiş olan iri çakıl taşlarından oluşan basamakları rahatlıkla hatırlıyorum. Oyun oynamak için bu basamakları hızlı adımlarla tırmanarak, Sultan Selim Camisi'nin avlusuna çok çıkmışlığım vardı.

*Kırk Nerdübanlı Yokuş - Kırkbasamak Sokak çocukluk yıllarımda böyleydi
sağdaki cumbalı ahşap ev baba evim*

Kırk Basamak Sokak dört yol ağzında yer alır. Baba evim bu dört yol ağzında ve Kırk Basamak Sokağın başladığı noktadadır. Yukarıki mahalle tepenin yamacında kurulduğu için, bizim sokağın da dâhil olduğu sayısız sokak, Haliç kıyılarına doğru yokuş aşağıya iner. Aslında sadece bizim mahallenin sokakları değil, beşinci tepenin hemen hemen tüm sokakları yokuş aşağıya doğru Haliç'e iner. Bu yokuş sokakları kesen birbirine paralel düz sokaklar vardı. Günlük konuşmalarımızda, 'Fener'e inelim', 'Balat'a inelim', 'Mustapaşa'ya inelim' derken 'Çarşamba'ya çıkalım', 'Karagümrük'e çıkalım' derdik. Ayrıca büyüklerimiz 'Yukarıya gidiyoruz' derlerdi ki, burada kastedilen 'yukarı' yer Beyoğlu idi. 'Karşıya gidiyorum' dendi mi Kadıköy'e geçiyorum demekti.

Bizim yukarıki mahallenin sokaklarının isimleri hem ilginçtir, hem de her birinin birer hikâyesi vardır. Yokuş aşağıya Haliç'e doğru inen bizim Kırk Basamak Sokağı kesen paralel sokağın adı Soğuk Tulumba Sokak'tır. Bu sokak adı nı burada bulunan ve suyu buz gibi soğuk olan bir kuyudan ve kuyunun başındaki tulumbadan almıştır. Soğuk Tulumba Sokak bizim evin önünden geçtikten sonra biraz ileride Debbâğ Yunus Camisi'nin önünde iki kola ayrılır. Bir kol Soğuk

Tulumba Sokak olarak aşağıya Küçükmustapaşa'ya doğru inerken, diğer kol Debbağ Yunus Sokak adını alarak Çarşamba semtine doğru çıkar. Bir zamanlar bizim semtte Debbağ Yunus adında ünlü bir debbağ yaşamış ve onun anısına bu sokağa onun adı verilmiş. Çocukluk yıllarımda bu sokağın tabelasında Tabak Yunus Sokağı yazıyordu sanırım. Sokağın gerçek ismi değiştirilerek, o yıllardaki Türkçeleştirme sevdası gereği debbağ pek beğenilmemiş ve debbağ, tabak olmuştu! Nasıl olduysa yıllar sonra bu yanlıştan dönmüş ve sokak eski ismini yeniden geri almıştı. Debbağ mı nedir? Debbağ, derileri sepileyip, meşin, sahtiyan, kösele, haline getiren ustalara verilen bir admış. Bizim mahallenin sokakları pek çok ünlüye ev sahipliği yapmış. Ünlü neyzen Kudsi Erguner'in bestekâr dedesi Süleyman Erguner ile neyzen ve bestekâr babası Ulvi Erguner Debbağ Yunus Sokağı'nda doğmuşlar. Dede Erguner, Sultan Selim Camisi'nde bir zamanlar müezzinlik yapmış.

Soğuk Tulumba Sokağının başladığı noktada yer alan sokağın adı Mismarcı Sokak'tır. Bizim mahallede üç tane Mismarcı ile başlayan sokak vardır. Mismarcı Sokak, Mismarcı Yokuşu Sokak ve Mismarcı Çeşme Yokuşu Sokak. Peki, nedir bu mismarcının kerameti ve neden bu üç sokağa da onun adı verilmiş dersiniz; önce mismar nedir, onu açıklamamız gerekir. Osmanlıca olan bu kelime ensiz çivi, mılh, demir kazık anlamına gelmekteymiş ve bu işleri yapan ustalara da mismarcı denirmiş. Bizim semtte yaşamış ve yaşadığı dönemde semtte pek çok hayır işleri yapmış olan Mismarcı Yusuf Sücaeddin adlı bir zatı muhterem varmış. Onun yaptığı bu hayır işlerinin unutulmaması için adı sokaklara, çeşmeye, camiye adı verilmiş. 60'lı yıllarda Mismarcı Sokağı'nda Mismarcı Sücaeddin Camisi'nin sadece enkazı kalmıştı. Bu caminin banisi olan Mismarcı Yusuf Sücaeddin'in kabri de caminin haziresinde bulunmaktaydı. Benim semtte yaşadığım yıllarda caminin bir tek duvarları kalmıştı, haziresindeki mezarlar ise duruyordu. Biz bu enkazın ortasında bir ulu kişinin yattığını biliyorduk ama kimdi, haberimiz yoktu. Mezarının önünden geçerken durur ve Fatiha okurduk. Ve caminin enkazı yanında bir gecekondur inşa edilmişti. O yıllarda bizim semtte yanmış veya kaderine terk edilip yıkılmış olan evlerin, konakların hatta camilerin arsaları üzerinde kaçak olarak inşa edilmiş pek çok gecekondur vardı.

Mismarcı Sokağı aslında tarihe kayıt düşen sokaklardan biridir. Bu sokak, Osmanlı'da ilk Türkçe kitap basımını gerçekleştiren İbrahim Müteferrika'nın evinin bulunduğu sokaktır. İbrahim Mütefer-

rika, matbaasını bu evde kurmuş ve kitaplarını burada yayınlamıştır. Satılmayan kitaplarını ise gene Sultan Selim Camisi'nin yakınlarında Tophane diye anılan yerdeki taş odada depolamıştır. Bu gün bu evin ve bu kitap deposunun bulunduğu yerleri belli eden birer tanıtım levhasının dahi bulunmaması, tarihimize ne kadar değer verdiğimizizin açık bir göstergesidir.

Kırk Basamak Yokuşu bizim evin önünden itibaren Haliç'e doğru inerken Mismarcı Çeşme Yokuşu adını alır ve sokak düzlüğe vardığında onu gene bir paralel bir sokak keser. Bu sokak İncebel Sokağı'dır. Bu iki sokağın buluştuğu yerde, benim çocukluk yıllarımda suları gürül gürül akan Mismarcı Çeşmesi yer alır. Bu sokağa İncebel adının verilmesinin nedeni, dar ve uzun bir şekilde Küçükmustapaşa'dan başlayarak Fener'e doğru adeta bir yılan gibi kıvrılarak ilerlemesidir.

Mahalle Yaşamı: Bakkalımız, Fırınımız ve Kasabımız

Çocukluğumun ilk yıllarında mahallenin tek bakkalı Debbağ Yunus Camisi'nin karşısındaki Kürt Bakkal'dı. Kürt Bakkal siyah saçlı, siyah bıyıklı tipik bir doğuluydu. Dükkânı caminin hemen karşısında olmasına rağmen camiye pek gitmezdi, ta ki hemen otuz kırk metre ilerisinde yeni bir bakkal açılana kadar! Kürt Bakkal'ın yeni rakibi Laz bakkaldı! Laz Bakkal sakallı ve dindardı ama çokta nüktedan, samimi bir insandı. Rakibinin aksine namaz vakitlerini hiç kaçırmazdı. Namazını hep cemaatle birlikte Debbağ Yunus Camisi'nde kılardı. Namaz vesilesiyle cemaatle kısa zamanda gelişen ilişkisi, Kürt Bakkal'ın da ister istemez camiye yönelmesine neden olmuştu. Bozulan durumu lehine çevirmek isteyen Kürt Bakkal da elinde tespihiyle camiye gitmeye başlamıştı. Aralarında tatlı bir rekabet vardı. Onların rekabete başladıkları 60'lı yıllarda semtin insanları da değişmeye başlamıştı. Yeni yerleşenler Haliç kıyısındaki fabrikalarda, atölyelerde, tersanelerde, Tekel'de çalışan işçilerdi. Bu yeni yerleşenler maaşla çalışan insanlar olduğu için, her iki bakkal da satışlarını arttırabilmek amacıyla veresiye satış yapmaya başlamışlardı. İkisi de veresiye defteri tutuyor ve ay sonunda borçlarını tahsil ediyorlardı.

Bakkalların sattıkları mallar bu günkü bakkallarla oranlanamayacak kadar az çeşitliydi. Buzdolabı henüz evlere girmediği gibi mahalle bakkallarına da girmediği için, bakkallarda uzun süre sakla-

nabilecek taze ürünler bulunmazdı. Ayrıca o yıllarda paketli ürünler ve ambalajlı yiyecekler de yoktu. Biz çocukların en favori yiyeceği bisküvi ve lokumdu. O zamanlar şimdiki gibi paketlenmiş bisküviler de yoktu. Bakkalın raflarına yerleştirilen teneke kutular içindeki bisküviler, düzenli bir şekilde üst üste oturtulmuş halde dururdu. Bu kutuların ön kısmında camlı bir kapak vardı. Bu kapak bisküvilerin bayatlamaması için hep kapalı dururdu. Kapak camdan yapıldığı için, kutunun içinde hangi tür bisküvi olduğunu rahatlıkla görürdük. Kutular raflara, içindeki bisküviler dökülmesin diye meyilli olarak koyulurdu. Bakkal Amca istediğimiz bisküvileri bir kesekâğıdına doldurur ve tartarak bize verirdi. Genelde arkadaşlarla cep harçlıklarımızı birleştirerek, ortak olarak satın alırdık. En bilinen markalar Ülker, Besler, Arı ve Eti idi.

Lokumlar, lokum kutusunda saklanırdı. Bakkaldan, cep harçlıklarımızla aldığımız iki bisküvinin arasına yerleştirdiğimiz lokumu, tost gibi ezerek yaptığımız tatlı, en sevdiğimiz tatlılardan birisiydi. Ayrıca bakkaldan tatlı olarak gene karemela ve akide şekeri de alırdık. Bir de tatlı olmadığı halde içine pudra şekeri karıştırılarak tatlandırılan leblebi tozu vardı. Bakkallar leblebi tozunu işaret parmağı uzunluğunda ve kalınlığındaki şeffaf torbalara doldurulmuş olarak satarlardı. Leblebi tozunu çok severdik, ama asıl satın alma amacımız yemek için değildi, oyun içindi! Ağzımıza tümüyle doldurduğumuz leblebi tozunu karşımızdakine hızla püskürtürdük, sonra kahkahalarla gülerdik. Leblebi tozunun tehlikeli bir tarafı da vardı. Eğer ağızda fazla tutulursa, boğaza fena halde kaçır ve uzun süre öksürtürdü. Boğulmak üzere olan çocuğunu fark eden telaşlı anneler önce çocuklarını güzelce bir azarlar, sonra da leblebi tozunun kalan kısmını elinden alarak çöpe atarlardı. Biz de bu sahneleri izleyip, kıkır kıkır gülerdik.

Peynirler kalıplar halinde, içinde salamura su bulunan teneke kutularda muhafaza edilirdi. Bu tenekelerden çıkarılan peynir kalıpları kesilerek tartılır ve müşteriye yağlı kâğıda sarılarak verilirdi. Reçeller de büyük teneke kutular içindeydi. Bu teneke kutulardan kepçe ile alınan reçeller, müşterinin getirdiği kaba konurdu. Yoğurt da aynı şekilde satılırdı. Önce bu kabın darası alınır sonra içine reçel veya yoğurt doldurulur ve yeniden tartılırdı. Zeytinler ya teneke kutuda ya da çuval veya selevler içinde dururdu. Yumurtalar ise içindesaman yayılı olan sepetlerde saklanırdı. Yumurtaların son kullanım tarihleri belli değildi ama bozuk çıkan yumurtayı sahanla birlikte bakkala

geri götürmekte bir mahsur yoktu. Bayat çıkan yumurta yerine yeni-
si verilirdi. Hiç bir yiyecek hormonlu olmadığı için ve hiçbir katkı
maddesi kullanılmadığı için satılan ürünler hem lezzetli hem de uzun
süre dayanıklıydı.

Deterjanların hâkimiyetinin henüz başlamadığı, yoğun bir biçim-
de günlük hayata girmediği o yıllarda, temizlik işlerinde çoğunluk-
la arapsabunu ya da beyaz kalıp sabunlar kullanılırdı. Kalıp sabu-
na nazaran temizleme kabiliyeti daha yüksek olan “arapsabunları”
bakkallarda, dükkânın dışına konulan bir tenekenin içinde muhafa-
za edilirdi. Bakkal metal bir kaşık yardımıyla, naylon torbanın içi-
ne doldurulmuş arapsabununu tarttıktan sonra müşterisine verirdi.
Arapsabunu görüntü olarak sümüksü kıvamda, sarı renkli ve kendine
has oldukça itici kokusu olan, ama çok iyi temizleme özelliği olan
bir sabun türüydü. Ev kadınları bulaşık hariç hemen her yerde onu
kullanırlardı. Yerlerin, merdivenlerin, muşambaların silinmesinde,
çamaşırların arıtılmasında mahalleli kadınların en büyük yardım-
cısı olan arapsabunu bugün artık eskisine nazaran unutulmuş, tarih
olmuştur. O yıllarda henüz elektrik bağlanmamış eski ahşap evler
çoktu ve elektrik olmayan bu evlerde gaz lambası kullanılırdı. Bak-
kallar, bu idare lambası denilen gaz lambaları için, gaz yağı, lamba
fitili ve lamba şişesi satarlardı. İdare lambalarının haznesine önce gaz
koyulur sonra gaz dolu haznenin içinden çıkan fitil yakılır ve lamba
şişesi takılırdı. Bu gaz lambalarının lamba şişeleri numaralıydı, ya-
nılmıyorsa bizim evdeki lambanın şişe numarası beşti.

Fırından bakkalara ekmek eşek sırtında gelirdi

Semt fırınından ekmekler bakkallara küfelerle sırtta taşınarak veya eşeklere yüklenen küfelerle getirilirdi. Sokaklarımız inişli çıkışlı olduğu için, eşekler o yıllarda yaşamımızın en önemli taşıma elemanlarıydı. Bakkallara küfelerle gelen ekmekler soğumasın diye küfelerin üstü bir çuvalla örtülürdü. Semt fırınlarında sadece ekmek yapılmıyordu. O zamanlar evlerde elektrikli fırınlar bulunmadığından, fırın gerektiren bütün yiyecekler için gidilen yer semtin ekmek fırını idi. Evlerde hazırlanan çeşit çeşit börekler tepsiyle fırına götürülürdü. Bu genellikle evdeki küçük çocukların vazifesiydi. Fırıncı tepsiyi alır, üzerinde numara bulunan iki parçalı sarı bilet koçanından koparttığı bir parçayı tepsinin üzerine illeştirir diğer parçayı da tepsiyi teslim edene verirdi. Biletin üzerine tepsinin saat kaçta alınacağı ve ne kadar ödeneceği yazardı. Vakit geldiğinde üzerinde numara yazan bu biletle fırına gidilerek ücret ödenir ve tepsi alınır. Fırına pişirilmesi için sadece hamur işleri ve börek değil, güveç ve palamut da götürülüyordu. Balığın bol olduğu günlerde kiremitte palamut, tepside palamut pek revaçta olurdu. Temizlenmiş ve ortadan yaprak gibi ikiye ayrılmış olan palamudun üzerine dilimlenmiş domates, limon ve soğan koyularak, tepsiyle veya geniş bir kiremit üzerine yerleştirilerek fırına sürülürdü.

Küçükmustapaşa'da üç tane fırın vardı. Bizim fırınımız, bize en yakın olan İncebel Sokağının Miralay Nazım Bey Caddesi ile kesiştiği köşede yer alan fırındı. Bu fırının yanında yaz aylarında kalıp buz satan bir buzcu vardı. Mahalle arkadaşım Fethi Develioğlu'nun Korsan Abdi lakaplı dedesi burada buz satardı. O yıllarda hemen hemen her fırının yanında bir buzcu bulunurdu. Buzun fırınların hemen yanında satılmasının elbette mantıklı bir sebebi vardı. O yıllarda evlerde henüz buzdolapları bulunmadığı için halkın buz ihtiyacını bu buz satıcıları karşılıyordu. Buzlar, buzhaneden büyük kalıplar halinde buz satıcılarına geliyordu ve bu buz kalıpları, talaşların içine yerleştiriliyordu. Talaş, bu buz kalıplarının erimesini engelliyordu. Talaşın en bol bulunduğu yer ise elbette fırınlardı. Buzcu satacağı buz kalıbını, fırının hemen yanında bulunan depo olarak kullandığı talaş yığınının içinden alıyor ve üzerine hafifçe su tutarak talaştan kolayca arındırıyordu. Temizlenen buz kalıbından bir parçayı, müşterinin arzusuna göre, istediği kalınlıkta testere ile kesiyordu. Bu kesilmiş olan buz kalıbının ortasına bir delik açıp, delikten içeriye bir ip geçirerek düğüm yapıyor ve müşterisine veriyordu. Bu düğümü par-

mağına geçiren müşteri ise acele ile evinin yolunu tutuyordu. Bizim fırının yanı başındaki buzcu, kışları odun satıcısı olurdu. Burada çeki (250 Kg) ile odun, çuvala talaş satılırdı. Semtteki sobalar genellikle odun ve talaş sobalarıydı. Kömür ve oduna nazaran daha ucuz olan talaşa daha çok fakir aileler ilgi gösterirlerdi. Bir de bizim mahalledeki bazı Karadenizli ailelerin evlerinde kuzine denilen, hem ısıtmaya hem de üzerinde veya içinde yemek pişirmeye yarayan büyük mutfak sobaları vardı. Karadenizli ailelerin vazgeçilmezi mısır ekmeği tepsi içerisinde bu kuzinelerde pişirilirdi. Yıllar sonra İtalyanca öğrendiğimde kuzine kelimesinin İtalyanca mutfak (cuccina) anlamına geldiğini duyunca çok şaşırmıştım. Aynı zamanda Fransızcada da mutfak (cuisine) anlamına geliyordu. Daha pek çok Batı dilinde mutfak anlamına gelen kuzineye yakın kelimeler vardı. Batılı dillerde kullanılan ve mutfak anlamını içeren bu soba nasıl olmuştu da Karadenizli'nin mutfağının bir parçası haline gelmişti? Bilemiyorum.

Kasabımız Sultan Selim Caddesi'ndeki Kardeşler Kasabı'ydı. Semt kasapları semtteki bütün aileleri tanıdıkları için hem veresiye verirlerdi, hem de kimin ne istediğini iyi bilirlerdi. Annem beni kıyma almak için kasaba gönderirken, dolmalık veya köftelik derdi ve kasabımıza bunu söylemem yeterliydi. Kasabımız dolmalık veya köftelik kıymanın kaç defa çekileceğini, kıymayı yağlı mı, yağsız mı vereceğini müşterisine göre bilirdi ve ona göre ayarlardı. Esnaf ve semt sakinleri veresiye defterleri nedeniyle aile gibiydiler. O yıllarda kasap dükkânlarının kapılarında, özellikle yaz aylarında kapıyı yere kadar tamamen örten ve bir pervazın üzerine tutturulmuş, dikey iplere dizili rengârenk boncuklardan oluşan, genellikle sinek benzeri uçucu haşeratin içeri girmesini engelleyen siperlikler bulunurdu. İçeriye girmek için, bu boncukları ortalarından tutup atkuyruğu gibi yaparak toplardık ve bir elimizle tutarak, kapıdan içeriye öyle girerdik. Kasaplarda ve bakkallarda dükkânın bir köşesinde muhakkak bir sinektutar asılı dururdu. Sinektutar, üzerine tatlı bir madde sürülmüş olan bir şeritti. Bu şeridin üzerindeki tatlıya gelen sinek yapışıp kalırdı. Sinektutarlar çok çirkin bir görüntü sunmakla birlikte, o yıllarda sineklere karşı en etkin ve en pratik çözüm olduğu için çok yaygın bir biçimde kullanılırdı.

Manavlar ve Çarşamba Pazarı

Semtimizin manavları Küçükmustapaşa, Çarşamba ve Malta çarşılarındaydı. Günlük ihtiyaçlar buradaki manavlardan karşılanırdı.

Evin babaları işten eve dönerken turfanda yeni çıkmış meyveleri bu manavlardan satın alarak, kesekâğıdı içinde, gururla eve getirirlerdi. Evlerin asıl sebze ve meyve alışverişleri ise Çarşamba Pazarı'ndan yapılırdı.

Annelerimiz her çarşamba komşularla birlikte Çarşamba Pazarı'na çıkarlardı. Bütün gün pazarda dolaşarak hem ucuz hem de güzel sebze ve meyveleri ararlardı. Çarşamba Pazarının giriş noktalarında küfeci çocuklar beklerlerdi. Alışverişe gelen hanımlar, bu küfeci çocuklardan birisini ardına takar ve pazarı dolaşmaya başlardı. Özellikle kavun karpuz mevsiminde küfeci çocuklara epey iş düşerdi. Karpuz ve kavunlar öyle tek tek alınmazdı. Tam olmamışları seçilir ve bol miktarda alınarak, evin güneş alan bir kısmına samanlar üzerine yerleştirilirdi. Böylece hem uzun süre saklanır hem de bu arada olgunlaşmaları sağlanırdı. Çarşamba Pazarı'nın güney ucu Fevzipaşa Bulvarı'na, kuzey ucu ise Haliç sırtlarına kadar iner. İstanbul'da en geniş alana yayılan bu açık pazarın tarihi Osmanlı dönemine kadar uzanır ve Çarşamba Pazarı İstanbul'un en eski halk pazarlarından birisidir. Bizans dönemi Tarihi Kral Yolu (Mese) üzerinde yer alan Çarşamba Pazarı, bu yolun üzerindeki düzlük alanda yayılarak Saraçhanebaşı'ndan Çarşamba-Fethiye tarafına kadar uzanır. Bu devasa pazarın tarihi Kral yolunun üzerindeki düzlükte yer aldığı göz önüne alındığında, pazarın geçmişinin belki de Bizans dönemine kadar uzandığı da düşünülebilir.

Binlerce sergi tahtasının yer aldığı bu devasa pazarda, sabit sergilerin dışında ayrıca yüzlerce de seyyar satıcı dolaşarak satış yapmaktadır. İğne atılsa yere düşmeyecek bir kalabalığa ev sahipliği yapan Çarşamba Pazarı'nda, sebze ve meyvenin yanı sıra porselen, tencere, tava gibi akla gelebilecek her türlü züccaciye eşyası, giyim, kumaş, tavuk hatta kuş da satılırdı. İki büyük cadde ve sayısız sokağı kaplayan Çarşamba Pazarı çocukluk yıllarımda tarihi yarımada'nın en ilginç alışveriş merkeziydi. Pazarın Fatih Camisi'nin önünde bulunan kısmında güvercin ve kanarya besleyenler toplanırlar, kuş alışverişi yaparlardı. Burası Kuş Pazarı'ydı. Burada kuş kümesinden kaçan ve başkaları tarafından yakalanan kuşların takası yapılırdı. Evcil kuşlar ve kuş yumurtaları satılırdı. Çarşamba Pazarı'nın Saraçhane başı tarafındaki bölümünde, At Pazarı'nın başladığı yerde kümes hayvanları satılırdı.

Çarşamba Pazarı'nın müşterileri, ekonomik konumlarına göre farklı vakitlerde pazara alışverişe çıkarlardı. Maddi durumları yerin-

de olanlar, pazarın yeni kurulduğu, henüz kalabalık olmadığı erken saatlerde alışverişe giderler ve el dokunmamış, en iyi sebzeleri, en iyi meyveleri seçerlerdi. Orta sınıf aileler öğle sonrasını tercih ederken, maddi durumu iyi olmayanlar ise akşam pazarı adıyla anılan geç saatleri tercih ederlerdi. Çünkü pazarın yavaş yavaş toplanmaya başladığı akşamüzeri, fiyatlar ucuzlardı. Bir de pazar tam toplanırken son anda gelen fakir fukara takımı vardı ki, pazarcılar bunlara bir hayır duası karşılığı, elde kalan sebze ve meyvelerden verirlerdi. Pazarda alışverişini bitiren mahalleli kadınlar, pazar alışverişlerini yükledikleri küfeci çocukları arkalarına takarak mahallenin yolunu tutarlardı. Semtin çevresindeki diğer semtlerin de pazarları vardı. Pazartesi Pazarı Üsküplü'de, Salı Pazarı Balat'ta, Cuma Pazarı Fındıkzade'de kurulurdu.

Köşe Başı

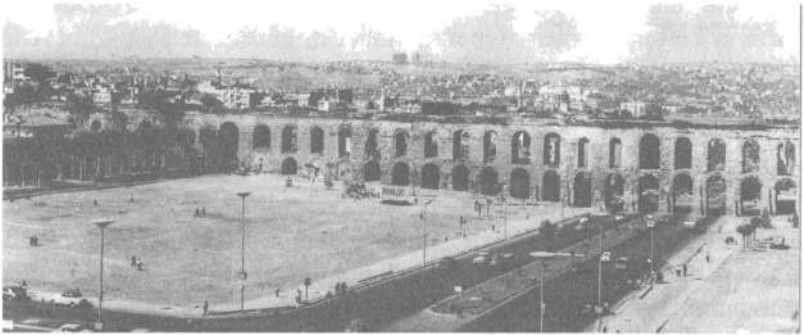
Bizim yukarıki mahallenin bütün çocukları köşe başında toplanırdı. Burası gece gündüz buluşma, toplanma yerimizdi. Burası Kırk Basamak Sokağının hemen başında, dört yol ağzında yer alan ve bizim bahçe duvarının hemen dibinde bulunan elektrik direğinin altıydı. Buranın merkez olmasının elbette belli bir sebebi vardı. Üç sokağın kesiştiği bir noktada ve dört yol ağzında yer aldığı için, bu sokaklarda oturan bütün çocukların evlerine aynı mesafede idi. Ayrıca elektrik direğinin aydınlığı, gece geç vakitlere kadar sokakta takılma imkânı sağladığı için, bütün mahallenin çocukları burayı ortak bir merkez olarak seçmiştik. Burada bütün gün toplanır, sohbet eder, şamata yapar ve geç vakitlere kadar gülop eğlenirdik.

Toplu olarak bir yerlere gitmek istersek veya mahallenin arsasında oyun oynayacaksa önce köşe başında toplanır sonra hep birlikte oraya giderdik. Mahalledeki oyun alanımız Sultan Selim Camisi'nin istinat duvarlarının hemen altında yer alan boş arsaydı. O yıllarda bütün mahallelerde böyle çocukların oyun oynadıkları boş arsalar vardı. Bu arsalar belediyeye veya hazineye ait olabileceği gibi şahıs malı da olabilirdi. 20. Yüz yılın başlarında çıkan büyük yangınlarda, sur içindeki semtlerde pek çok konak, köşk ve evler yanmış, bunların arkalarında bıraktıkları bir sürü boş arsalar ortaya çıkmıştı. Bu boş arsalar sahiptiydi ama ya sahipleri kayıptı ya da miras nedeniyle problemlilerdi için kendi kaderlerine terk edilmişlerdi. O yıllarda sur içi semtlerinin çoğunun mimari dokusu ahşap evlerden oluştuğu için, bu çıkan yangınlardan hemen hemen her semt nasibini

almıştı. Bu nedenle her semtte birkaç tane böyle boş arsa bulunurdu. Ve bu arsalar zamanla mahalleli çocukların oyun oynadıkları alanlara dönüşmüştü. Bir kısmı da gecekondulara alanına dönüşmüştü.

İkinci önemli oyun alanımız ise Sultan Selim Camisi'nin geniş avlusu idi. Burada genellikle top oynardık, çift kale maçlar yapardık. O yıllarda bütün mahallelerin olduğu gibi, bizim mahallenin de bir futbol takımı vardı. Köşe başındaki elektrik direğinin üstünde, mahalleli abilerimizin kurduğu Sultan Selim Spor'un tabelası asılıydı. Bizim takımın hangi takımla, hangi sahada ve saat kaçta maç yapacağı bu tabela da yazardı. Mahalle takımları kendi aralarında bayrak maçları yaparlardı. Kazanan takım bayrağı alırdı. Bu maçlar genellikle Vatan Caddesi boyunca, caddenin sağında ve solunda yer alan eski bostan arazilerinden bozma sahalarda oynanırdı. Sultan Selim Camisi'nin dışında Fatih Camisi'nin avlusundaki alanları da top oynamak için kullanırdık. Burada maç yapılan üç tane küçük futbol sahası vardı.

Fatih semtindeki amatör takımların en önemli maçları Saraçhane'deki itfaiye sahasında yapılırdı. Saha dediysem aslında bu dümdüz bir toprak alandı. Bu sahada oynanan maçlarda, çoğu kez futbolcular ve kaleciler yara bere içinde maçları bitirirlerdi ama gene de mutlu bir ruh haliyle mahallelerinin yolunu tutarlardı. Maçlara bütün mahallenin çocukları hep birlikte katile halinde yürüyerek giderdik. O yıllarda otomobil sayısı çok az olduğu için trafikte yok denecek kadar azdı. Bu nedenle ailelerimiz büyüklerin nezaretinde maçlara gitmemize pek ses etmezlerdi. Hemen hemen her aileden bir abimiz bizim mahalle takımında oynadığı için, biz küçükler de onların nezaretinde ara sokaklardan yürüyerek, Saraçhane'deki futbol sahasına kadar giderdik.

Saraçhanebaşı İtfaiye Futbol sahası

Mahalle D    nleri

Bizim mahallede genellikle bahçe d    nleri yapılırdı. Hemen hemen her evin bahçesi vardı. Bahçeye sandalyeler dizilir, ağaçlara ampuller asılır ve bir de saz takımı geldi mi her Şey tamam olurdu. Bizim mahallede Karadenizliler ağırlıkta olduğu için keme  e ve horon elbette hiç eksik olmazdı. Mahalledeki abilerimiz çoğu hep mahalleden veya   evre mahallelerden kızlarla evlenmiŐ lerdi. Bu evlilikler sanki g  r  c  u usulü gibi görünürdü ama aslında hiçte öyle değildi. Çünkü evlenenlerin çoğu birbirini köşk yaŐ tan beri tanırđı. Aralarında gizli gizli flört edenler, kimseye fark ettirmeden mahallenin dıŐ ında buluŐ up gezenler vardı. İŐ  ciddiye binince, kız istemeye gidilirdi. 60'lı yıllarla birlikte salon d    nlei rağbet görmeye baŐ lamıŐ tı.

Salon d    nlerine gidildiğinde, d  n  Ő te hatıra olarak bir k  l tablası veya likör kadehi almak   detlendi. Bu minik hırsızlık hoŐ  görülürdü. Sanırım bunu bilen salon sahipleri, bu hatıra olarak alınan Şeyleri de salon kirasına dâhil ederlerdi.

Sünnet d    nleride genellikle bahçelerde yapılırdı. Bahçenin bir k  Ő esine sünnet yatağı koyulur ve yatak kurdelelerle, balonlarla süslenirdi. Sünnet yapılmadan önce sünnet çocuğu mahallenin diğer çocuklarıyla birlikte Osman Dayı'nın at arabasına bindirilerek do-laŐ tırılırdı. Osman Dayı'nın at arabası grapon k    tleriyle süslenirdi. Sünnetten önce sünnet kıyafetiyle Eyüp Sultan'a gitmek ve orada dua etmek   detlendi. Eyüp Sultan'ın meŐ hur Oyuncak   arŐ ısı'ndan sünnet çocuğuna hediyeler alınırđı. Semtteki fakir ailelerin çocukları hayırına topl   olarak sünnet ettirilirdi. Bu hayırlı iŐ  için genellikle semtteki yazlık sinemalar kiralanırđı. Müzikli, hokkabazlı programlarla onlar için çok güzel bir sünnet d    n   yapılırdı. Durumu biraz iyice olan aileler sünnet d    nlerini genellikle Fıstıkđibi Aile Gazinosu'nda ve çevredeki d    n salonlarında yaparlardı. Bizim bahçe köşk olduğu için ben ve      kardeŐ im hep birlikte Vatan Caddesi'ndeki   a   a D    n Salonu'nda sünnet olmuŐ tuk. Dans pistinin hemen arkasındaki sahneye dört tane yatak yerleŐ tirmiŐ lerdi. O dönemde sünnet çocuklarına verilen en değerli hediye kol saatiydi. Sünnet d    nlerinde gelen hediyeler genellikle hep aynı Şeyler olurdu; top, saat, tencere vs. D    n salonlarındaki orkestralar önce Batı müziğinden yavaŐ  parçalarla programa baŐ larlar sonra hızlı parçalara geçerlerdi, final ise göbek havası ve kasap havasıyla yapılırdı. T  rk  

dinlediğimi hiç hatırlamıyorum. 60'lı yıllarda aranjmanlar başlayınca artık düğün salonlarında Türkçe sözlü yabancı parçalar çalınmaya başlanmıştı.

Komşularımız ve Komşuluk

Mahallede komşu ziyaretlerinden önce, evin en küçük çocuğu komşuya gönderilir ve “Bir maniniz yoksa annemler akşam size oturmaya gelecek.” diye haber verilirdi. Böylece komşunun müsait olup olmadığı öğrenilirdi. Herkesin birbirini tanıdığı, herkesin birbirinden haberdar olduğu mahalle yaşantımızda komşuluk ilişkileri akrabalık ilişkilerinden bile daha ileriye. Ellili yıllarda ulaşım ve haberleşme kolay olmadığı için, mahalle hayatı toplumsal yaşamımızın merkezine oturmuştu. O yılların insanları yaşamı genellikle doğdukları semtin sınırlarında içinde geçirirlerdi. Çalışanların işyerleri genellikle oturdukları semtlere yürüme mesafesinde olurdu. Her mahallenin, her semtin farklı bir dokusu ve farklı özellikleri olduğu için mahalle değiştirmek dünya değiştirmek gibi bir şeydi. Ölüm, doğum, düğün, sünnet gibi sosyal olaylar vuku bulduğunda ortak bir tavır sergilenir ve hep birlikte üstesinden gelinirdi. Bu sosyal yaşam biçimi gayrimüslimlerin ağırlıklı olarak yaşadıkları mahalleler için de geçerliydi. Onlarda kendi inançları, kendi âdetleri ve gelenekleri çerçevesinde yaşarlardı.

Komşulardan birisi vefat ettiğinde, komşu evine gidilerek onun acısına ortak olunur ve cenazenin kaldırılmasından, helvasının hazırlanmasına kadar her türlü destek verilirdi. Bizim mahallede ölen kişiler genellikle evlerde yıkanır ve yıkandıktan sonra tabut içinde semtteki camiye götürülürdü. Cenaze namazına bütün mahalleli katılırdı. Cenaze çıkan eve komşular tarafından günlerce yemek götürülür, iş yapmasına müsaade edilmezdi ve evin bütün işlerine komşular koştururdu.

Üzüntüde olduğu gibi mutlu günler de birlikte paylaşıldı. Mahalleden birisi evlenecekse, çeyizini hazırlamaktan tutun da, kına gecesine, düğün alayına kadar her hazırlık imece usulü yapılır ve herkes üzerine düşen vazifeyi içtenlikle yerine getirirdi. Bizim mahallede herkes bütçesine göre düğün yapardı. 50'li yıllarda mahallede zengin fakir bir arada yaşadığımız halde kimse kimseyi ekonomik durumundan dolayı kınamazdı. Çünkü herkes birbirinin durumunu bilirdi ve öyle kabul ederdi. Örneğin bizim mahallede konakta yaşayanlar da vardı, arsaya kaçak kondurulmuş bir gecekonduda yaşayanlar da.

Adil'in babası armatördü, Haydar'ın babası ise galeta satardı. Rüştü'nün babası kaptandı, Âdem'in babası ise bileyici. Kimin nasıl bir evde oturduğu, babasının ne iş yaptığı hiç önemli değildi. Hepimiz aynı köşe başında toplanır ve hep birlikte oynardık. O yıllarda İstanbul'un sur içi semtleri zenginliğe fakirliğe göre değil, hemşerilik, dini durum ve kökene göre şekillenirdi. Bu Osmanlının eski mahalle sisteminden miras kalmış bir durumdu. Yaşamımıza apartman denilen farklı ailelerin oturdukları evlerin henüz girmediği bir dönemdi. Sur içindeki her semtin biçimlenişi hemen hemen böyleydi. Örneğin Yedikule, Samatya, Langa, Kumkapı'da Rumlar ve Ermeniler, Fener'de Rumlar, Balat'ta Yahudiler, Zeyrek'te, Haydar'da Siirtliler, Küçükpazar'da Malatyalılar, Unkapanı'nda Erzincanlılar, Küçükmustapaşa ve Cibali'de Rizeli ve Trabzonlular yaşardı.

Mahallelinin Teyzesi Melek Hanım Teyze'nin Gizli Kimliği

Bizim sokak çok kısa bir sokak demiştim ya, bu kısa sokakta birbirinden ilginç komşularımız vardı ve hep beraber geniş bir aile gibi yaşardık. Dört yol ağzında başlayan bizim sokağın çift numaraları bizim evle, tek numaraları ise hemen karşımızda, 1 numarada oturan Melek Hanım Teyze'nin eviyle başlardı. Ev, iki katlı ve ahşaptı, küçük bir bahçesi vardı. Melek Hanım Teyze alt katta, kiracısı Cemile Abla ise üst katta oturuyordu. Bahçede bir kuyu ve bir de incir ağacı bulunuyordu. Melek Hanım Teyze çok ilginç bir kişiliğe sahipti. Onun 'Hanım Teyze' unvanı, mahalledeki ve çevre semtlere yayılan ününden kaynaklanıyordu.

1950'li yıllarda, özellikle okuma yazma oranının kadınlar arasında çok düşük olduğu İstanbul'un kenar mahalle semtlerinde, semt kadınlarının her türlü hastalık ve marazi durumlarında danıştıkları, yardım aldıkları bir Teyze bulunurdu. Melek Hanım Teyze de bizim mahallenin ve de yakın semtlerin danışılan, yardım alınan bilirkişisi, teyzesiydi. Semt kadınları içinden çıkamadıkları sağlık konularında onun kapısına dayanırlardı. Kırık çıkık, yanık her türlü hastalık, doğum gibi olaylarda ilk önce onun kapısı çalınırdı. Mahallenin büyükleri ona karşı acayip saygılı davranırlardı. Mahalledeki çocukların doğumlarını genellikle Melek Hanım Teyze gerçekleştirirdi. Küçük kardeşimin ve mahalledeki pek çok çocuğun ebesiydi. Kıvrırcık saçlı, bayağı esmer, balıketinden biraz daha dolgunca, konuşkan ama

hiç gülmeyen bir kadındı. İki yetişkin oğlu vardı ama onlar sadece tatillerde annelerini ziyarete gelirlerdi. İkisi de anneleri gibi kıvrık saçlıydılar, ama birisi zenciler kadar siyahtı. Herhalde babasına çekmişti. Melek Hanım'ın eşi İskenderunlu Fellahlardanmış ve genç yaşta vefat etmiş. Oğullarından daha açık tenli olanı Kemal Amca, evliydi ve iki oğlu vardı. Annesini ziyarete daha ziyade çocuklarıyla birlikte o gelirdi. Diğer çok ender gelirdi ama onun geldiği günlerde, annemin babama 'Gene para istemeye gelmiştir!' dediğini hep duyardım. Biraz hercai bir tipti anlaşılan.

Melek Hanım Teyze

Melek Hanım Teyze her gün ev işlerini bitirdikten sonra kapısının önündeki basamağa kilimini serer, üzerine yerleştirdiği minderlerden birine oturur ve komşuları ağırlardı. Mahalledeki kadınların hemen hemen hepsi ev işlerini bitirdikten sonra tıpkı Melek Hanım Teyze gibi kapıları önündeki dar basamağa minderlerini koyup, geleni geçen izler ve sokakta oynayan çocuklarını gözlerlerdi. Sokaklar yokuş aşağı olduğu için, hemen hemen bütün evlerin bir iki basamaklı girişleri vardı. Bu kapı önlerindeki basamaklar, kadınların işlerini bitirdikten sonra hava almak için oturdukları ve birbirlerini ziyaret ederek, dedikodu yaptıkları buluşma yerleriydi.

Melek Hanım Teyze'nin kapısının önü mahalledeki kadınların en önemli oturma merkezlerinden birisiydi. O yıllarda, bizim dar ve yokuş sokaklarımızdan hiç araba geçmediği için çocuklar kapı önlerinde göz önünde oynarken, kadınlar da kapı önlerinde rahat rahat sohbet etme imkânı bulurlardı. Anneler pazara veya bir başka yere gittiklerinde, en yakın komşularına muhakkak nereye gittiklerine ve

ne zaman döneceklerine dair haber bırakırlardı. Bu yakın komşu, okuldan dönünce evde annesini bulamayan çocuğu kendi evine alır ve annesi gelene kadar onu evinde kendi çocuğu gibi ağırlardı. Ona yemek bile yedirirdi. Komşular arası ilişki bugünün pek çok akraba ilişkisinden çok daha ileri idi. Örneğin benim annemin en samimi komşusu Saliha ablaydı. Okul dönüşünde annemi evde bulamazsam hemen Saliha ablaya giderdim. Annem eğer pazara veya başka bir yere gitmişse muhakkak ona haber bırakırdı. Saliha abla beni her zaman güler yüzle karşılar ve aç olup olmadığımı sormadan yemek için bir şeyler hazırlardı. Dedim ya komşuluk o yıllarda akrabalık gibiydi. Komşu komşunun külüne gerçekten muhtaçtı ve evde bir şey eksikse rahatlıkla komşudan istenirdi. Komşunun bir ihtiyacı varsa hemen karşılanırdı. ‘Ev alma komşu al!’ sözü o dönemlerde gerçekten geçerli idi.

Mahalledeki çocukların buluşma yeri yani bizim köşe başındaki elektrik direğinin dibi, Melek Hanım Teyze’nin evinin tam karşısında yer aldığı için, yaptığımız yaramazlık lardan, çıkardığımız gürültüden en çok Melek Hanım Teyze rahatsız olurdu. Gündüzleri sesini pek çıkartmazdı ama yaz geceleri geç vakitlere sarkan sohbetlerimiz sırasında, pencereden kafasını uzatır ve “Dağılın bakayım dümbükler! Hadi evlerinize!” diye bizi azarlardı.

Onun en büyük azarı bu dümbük sözü idi, bu sözün ne anlama geldiğini bilmezdik ama gene de tırsardık. Melek Hanım Teyze’nin babalarımıza tek bir şikâyeti yeterliydi aslında. Bizi o hiç gülmeyen suratı ile azarlar, ama babalarımıza hiç şikâyet etmezdi. Melek Hanım Teyze’nin ikazı üzerine bizde şamatayı kesip ya dağılırdık ya da hafif sesle sohbete devam ederdik. Yıllar sonra merak edip dümbüğün ne anlama geldiğini araştırdığımda, dümbük sözünün küçük dümbelek anlamında kullandığını öğrendiğimde epeyce gülmüştüm. Bu sözün argoda başka anlamları da vardı ama Melek Hanım Teyze bizi azarlarken, küçük dümbelekler yani dümbükler diyordu. Haklıydı da, ne de olsa çoğumuzun ebesiydi. Bizler Melek Hanım Teyze’nin elinde doğan veya onun gözü önünde büyüyen birer küçük dümbeleklerdik.

Kapı önü misafirliklerinde kadınlar, elleriyle yaptıkları börekleri, poğaçaları, tatlıları evlerinden getirerek birbirlerine ikram ederlerdi. Çaylar kahveler içilir, kahve fallarına bakılırdı. Bir gece önce görülen rüyalar anlatılır, ‘Hayırlara vesile olsun!’ denilerek yorumlanırdı. Elbette en iyi yorumcu ve en iyi fal bakan kişi yine Melek Hanım Teyze idi. Bu nedenle onun kapısının önü, dolayısı ile karşı komşusu

olduğumuz için de bizim kapının önü her gün dolu olurdu. Sokağın çok dar olması nedeniyle, bu karşılıklı iki evin kapılarının önünde oturan mahalleli kadınlar, rahatça birbirleri ile sohbet etmek imkânı bulurlardı. İki ev de dört yol ağzında yer aldığı için, geleni geçeni de rahatça görmek mümkündü. Ayrıca mahallenin çocukları da burada toplandıği için onlar da göz önünde olurdu.

Musta Bey Amca, Rus Fatma, Dora Abla ve Diğer Komşularımız

Melek Hanım Teyze'nin yanındaki evde Musta (Mustafa) Bey Amca'lar oturuyordu. Musta Bey'in evi de iki katlı, bahçeli ve ahşap bir evdi. Musta Bey evkafta müdür iken emekli olmuş bir İstanbul beyefendisiydi. Kısa boylu, zayıf ve her zaman son derece temiz giyimliydi. Evkaf çok önemli bir yer olmalıydı ki, herkes ona Musta Bey Amca diye hitap ediyordu. Çocukluğumda duyduğum birçok kelime, zamanla Türkçenin sadeleşmesiyle birlikte kullanılmaz hale gelmişti. Artık gündelik konuşmalarımızdan kaybolan bu kelimelerin anlamlarını, geçmişe dair bir şeyleri hatırladıkça, merak etmeye başlamış ve ne anlama geldiklerini araştırmaya başlamıştım. Evkaf da bunlardan bir tanesi idi. Çocukken çok duymuştum ama ne anlama geliyordu, bilmiyordum? Evkaf, II. Mahmut döneminde oluşturulmuş bir kurummuş. Yasaların şeriata uygunluğunu denetleyen bu kurum, aynı zamanda bütün vakıfların bağlı olduğu bir daireymiş. 3 Mart 1924 tarihinde kaldırılmış ama bu kurumun kaldırılması ile doğan boşluk Diyanet İşleri Başkanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü kurularak doldurulmuş. Evkaf Vekâleti Kurumu epey önceleri kaldırılmış olmasına rağmen, bu eski makamın adı halk arasında benim çocukluk yıllarıma kadar büyükler tarafından kullanılıyordu. Bugün ise bu kelime tamimiyle ortadan kalkmış durumda.

Mahalle de, mahallenin kadınlarına yaşlarına göre abla, teyze denirdi ama Melek Hanım Teyze 'Hanım Teyze' idi, erkeklere ise gene yaşlarına göre abi, dayı, amca denirdi ama Musta Bey Amca 'Bey Amca' idi. Mahallenin yazılı olmayan saygı kuralları ve hiyerarşisi vardı. Musta Bey Amcaların biraz ilerisinde Rus Fatma oturuyordu! Bu kadın çok marjinal bir kadındı. Tek katlı ve bahçeli bir evde oğlu ile birlikte yaşıyordu. Oğlu Süleyman abinin bahçe içinde küçük bir marangoz atölyesi vardı. Bu atölyede sandalye imal ediyordu. En büyük merakı motosikletti. BMW marka bir motosikleti vardı. Her gün

pırıl pırıl temizlediği bu motosikleti ile Süleyman abi mahallenin en havalı tiplerinden biriydi. Süleyman abi çok güzel Türkçe konuşmasına rağmen, annesi çok az Türkçe biliyordu. Mahalleli onun Rusya'dan geldiğini, Rus asıllı olduğunu söylüyordu. Oğlu ile Türkçe dışında başka bir lisan konuşuyordu ama hangi lisan olduğunu bilmiyordum. Rusça diyorlardı, bu nedenle olsa gerek kadının adı Rus Fatma olarak kalmıştı. Rus Fatma, mahallede Melek Hanım Teyze haricinde hiç kimse ile konuşmazdı, onunla da kapı önünde ayaküstü bir kaç kelime konuşur ve hemen yoluna devam ederdi. Yaz kış çorap giymezdi, millet kışın donarken, o, üzerinde yazlık sayılabilecek kıyafetlerle dolaşırdı. Sabahları evden elinde bir çuval ile çıkar, akşama doğru dolu olarak o çuvalı sırtlamış bir şekilde mahalleye gelirdi. Ne yapardı, nereye giderdi, o çuvalda ne getirirdi, bilmezdik!

Rus Fatma'nın evinin biraz ilerisinde Pazarcı Şefik Amcalar oturuyordu, Siirtli Arap'tılar, aralarında Arapça konuşurlardı. Şefik Amcanın kızı Serap mahallemizin en güzel kızlarından. Onların evinin kapısı bizim sokağa değil, arka sokağa açıldığı için bizim sokaktakilerle pek ilişkileri yoktu, evlerinin bahçesi bizim sokağa dönüktü. Şefik Amca babamın arkadaşı olduğu için ara sıra görüşürlerdi. Ama bu görüşmeler genellikle ayaküstü olurdu. Babamın semtteki diğer babalarla daha doğrusu semtteki babaların birbiriyle ilişkisi de aslında çok ilginç bir durum sergiliyordu. Mahallenin bütün kadınları birbirlerini ziyarete giderler, çocuklar birbirleriyle oynarlar ve hatta kan kardeş olurlardı. Mahallede kadınlar ve çocuklar arasında çok samimi ilişkiler yaşanmasına rağmen babalarımız birbirine pek ev ziyareti yapmazlardı. Hepsi birbirlerini tanırlardı, karşılaşıncı selamlaşıp ayaküstü sohbet ederler, ama birbirlerini evlerine davet ettiklerine hiç şahit olmamıştım. Genellikle cenazelerde, düğünlerde ve teravîh namazlarında bir araya gelirlerdi. Babalarımız sabahları evden iş gitmek için çıkarlar ve akşamları eve dönerlerdi. Asıl arkadaş çevreleri genellikle işyerlerinde ve müdavimi oldukları kahvelerdeydi. Kadınların ve çocukların yaşam alanları ise mahallenin sınırlarıydı. Bütün yaşamları bu sınırlar içinde geçerdi. Babamın arkadaş çevresi Unkapanı'nda idi, onu Unkapanı'nda hangi kahvede bulacağımı bilirdim.

Şefik Amca'nın hemen yanındaki evde Saadet'ler oturuyordu. Saadet'in abisinin taksisi vardı, babası emekliydi ve annesi ise Reji'de (Cibali Tütün Fabrikası) çalışıyordu. Saadet'in babası benim tanıdığım ilk hayvan severdi. Her akşam elinde bir kesekâğıdı ile sokakta

belirir ve içindeki ciğer, sakatat, et parçalarını evinin çevresinde bulunan kedilere dağıtırdı. Kimseye bulaşmaz, kimseyle konuşmazdı. Evlerinin alt katında oturan kiracı karı koca da Reji'de çalışıyorlardı. Saadet'lerin evinin bitişiğindeki evde, üst katta Nevin'ler, alt katta Dora Abla oturuyordu. Dora Abla Yunan'dı, İstanbul Rumlarından değildi. İlişkilerin iyi olduğu yıllarda, Yunanistan'dan Türkiye'ye film çevirmek için gelmiş bir sinema artistiydi. Onu bu mahalleye, bu sokağa getiren şey aşktı. Mahallemizin en yakışıklı abisi, Aslan Abi'yi sevmiş ve onun aşkı uğruna buraya yerleşmişti. Aslan Abi film artistlerinden daha yakışıklıydı ama o film çevirmeyi değil film çekmeyi seçmişti, kameramandı. Yeşilçam'da film çekiyordu. İlk evliliğini bizim çocukluğumuzun meşhur bir artisti ile yapmıştı, ondan bir kızı ve bir oğlu olmuştu. Bu meşhur artist pek sık olmasa da ara sıra, çocuklarını görmek için özel şoförünün kullandığı kuyruklu bir Amerikan arabası ile bizim mahalleye gelir ve çocuklarını ziyaret ederdi. Aslan abi ondan boşandıktan sonra, çocuklarıyla birlikte bizim mahallede oturan annesinin yanına yerleşmişti. Dora Abla ile evlendikten sonra da bizim sokağa taşınmıştı ama çocukları bir sokak ileride oturan annesinin evinde kalıyorlardı. Aslan Abi ise iki ev arasında gidip geliyordu. Dora Abla çok az Türkçe biliyordu. Balıketinde çok güzel bir kadındı. O yıllarda Türk-Yunan dostluğu henüz tam olarak bozulmamıştı ve Yunan filmleri İstanbul'daki sinemalarda oynuyordu. Türk filmcilerle Yunanlı filmciler ortak filmler yapıyorlardı.

Dora Abla'nın evinin tam karşısındaki arsada oynarken, onu hep pencerenin kenarına oturmuş, efkârlı, efkârlı sigarasını tellendirip, Atina radyosundan Rumca şarkılar dinlerken görürdüm. Bir tek Melek Hanım Teyze'yi ziyaret ederdi ve onunla sohbet ederdi. Melek Hanım Teyze Rumca biliyordu. İncebel Sokağı'nda oturan zayıf, kara kuru Rum komşumuz Maria'da, Melek Hanım Teyze'yi ziyarete gelirdi. Melek Hanım Teyze bu iki kadına da nedense biraz ayrıcalıklı davranırdı, onları hemen evin içine buyur eder, kapı önünde değil de evin içinde sohbet ederlerdi. Yıllar sonra Melek Hanım Teyze vefat edince, onun neden bu iki kadına böyle ayrıcalıklı davrandığını öğrenmiştim.

Normal olarak mahallede birisi vefat edince kulaktan kulağa hemen mahalleye yayılırdı. Mahalleli hemen hazırlıklarını yapar ve cenazeyi el birliği ile kaldırırdı. Melek Hanım Teyze'nin vefatında ise böyle olmamıştı. Eve bir cenaze davetiyesi gelmişti. Davetiyeyi

cenaze işleri ile ilgilenen büyük oğlu, elden getirmişti. Annem okuma yazma bilmediği için, davetiyeyi okumak görevi bana düşmüştü. Davetiyede Melek Hanım Teyze'nin gerçek adı yazıyordu. Anjel İri-gül! Davetiyeyi okuyunca onun aslen Ermeni olduğunu, Feriköy'deki Ermeni Mezarlığına defnedileceğini öğrenmiştim.

Tüm semtin son derece saygı duyduğu, tam bir İstanbullu olan Melek Hanım Teyze gerçek kimliğini saklayarak yaşamıştı senelerce bu Müslüman mahalleli ile. Çocukluk hatıralarımda çok güzel izler bırakan ve kişiliğine müthiş hayran olduğum Melek Hanım Teyze'nin Anjel olan gerçek adının da Melek anlamına geldiğini yıllar sonra öğrendiğimde, bir kere daha hüzünlenmiştim! Nur içinde yat Melek Hanım Teyzem! Nur içinde yat Anjel Hanım Teyzem!

Daha önce de söylediğim gibi Kırk Basamak Sokak'taki evlerin çift numaralı olanları bizim evle başlıyordu. Bizim sıradaki bu çift numaralı evler, karşı sıradaki tek numaralı evlere nazaran sayıca daha azdı. Toplam olarak dört ev vardı ve bu evler karşı sıradaki evler gibi Sultan Selim Camisi'nin merdivenlerine doğru sıralanmı-yordu. Bizim evin üst köşesinden başlayarak içeriye doğru kıvrılan dar ve kısa çıkmaz bir aralığın içindeydiler. Böylece Kırk Basamak isimli bu sokağın bir kısmı burada çıkmaz bir sokak teşkil ediyordu.

Bu çıkmaz aralıktaki ilk evin ilginç bir mimari yapısı vardı. Ev, haremlik-selamlık tipi inşa edilmiş, eski bir Osmanlı eviydi. Eve iki ayrı kapıdan giriliyordu. Birinci kapı, Sultan Selim Camisi'ne doğru uzanan basamaklara açılıyordu. Bu kapıdan önce bahçeye sonra da evin haremlik denilen bölümüne giriliyordu. Evin bahçesinde birkaç tane meyve ağacı vardı. Buranın üst tarafında oyun aramız yer alı-yordu. Oynarken bazen topumuz bu bahçeye düşüyor ve topu almak için indiğimizde, bahçedeki ağaçlardan meyveleri araklamaktan da geri kalmıyorduk. İkinci kapı ise bizim evin arkasındaki çıkmaza açı-lıyordu. Bu kapıdan eski Osmanlı evlerinde adet olan selamlık bölü-müne giriliyordu. Eskiden erkek misafirler evin erkeği tarafından bu-rada karşılanıp içeriye alınır girişte yer alan salonda da ağırlanmış. Bu salonun üstünde bir oda daha vardı ve bu odadan kadınların ya-sadığı haremlik bölümüne geçiliyormuş. Tabii bunlar çok eskilerde kalmıştı. Ben çocukken bu selamlık bölümünde çocukluk arkadaşım Sümüklü Cengiz'ler kiracı olarak oturuyordu. Cengiz'in annesi Re-ji'de çalışırdı. Cengiz ve kız kardeşi, annesi babası çalışan diğer ço-cuklar gibi, ebeveynleri işe gittikten sonra zamanlarının büyük bölü-münü ya kapı önünde oynayarak ya da bizim köşe başında takılarak

geçirirlerdi. Cengiz'lerin evine epey girip çıkmışlığım olduğu için bu evin selamlık bölümünü görmüştüm ancak bu evin haremlık selamlık olgusuna uygun şekilde inşa edilmiş olduğunu çok uzun seneler sonra fark etmiştim. Cengizlerin kiracı olarak oturdukları o yıllarda, bu evin üst katındaki haremlığe geçilen kapı kapatılmış ve ev birbirinden bağımsız iki ev haline getirilerek, kiraya verilmişti. Cengizlerin ev sahibi yaşlı bir kadınla, bakımını yaptığı felçli kocasıydı. Bu yaşlı çiftin çocuklarının olup olmadığını bilmiyorum, olsaydı herhalde ziyaretlerine geldiklerinde görürdüm. O yıllarda kimse felçli kelimesini kullanmazdı, onun yerine nüzüllü denirdi. Mahalleli onların evinden bahsederken nüzüllünün evi derlerdi. Zavallı adam daha sonraki yıllarda başka bir lakaba daha sahip olmuştu. Bu yeni lakabının ona takılmasının üzücü bir hikâyesi vardı. Adamcağızın evine bir gün bir hırsız girmiş ve hırsız tam evdeki halıyı sırtlamış giderken, hırsızla göz göze gelmiş. Ne yapacağını bilemeyen, felçli olduğu için yerinden kalkamayan adamcağızın o an korku ile dili tutulmuş. Hırsızla göz göze geldiği o günden sonra sürekli olarak kekeleyerek 'yetişir, yetişir' demeye başlamıştı. Sanırım hırsız görünce 'yetişin, yetişin!' demek istemişti. Bu vahim olaydan sonra adamcağızın lakabı yetişir olarak kalmıştı. Babam, onun bir zamanlar büyük bir bankanın müdürlüğünü yaptığını ve buradan emekli olduğunu söylerdi. Semtimizin en eskileri genellikle devlet bürokrasisinde çalışmış ve oradan emekli olmuş kişiler ve bu kişilerin aileleriydi. Ellili yıllarda bu semttten ev alıp yeni yerleşenlerin çoğu, babam gibi serbest meslek sahibi olan, esnaflık yapan kişiler ile genellikle deniz yollarında çalışan Karadenizlilerdi. Altmışlı yıllardan itibaren semtin yapısını değiştiren yeni bir gelişme yaşanmış ve semtimiz bir kiracı akınına uğramıştı. Haliç çevresindeki fabrikalarda, atölyelerde, tersanelerde, kalafat yerlerinde, depolarda ve özellikle Cibali Tütün Fabrikası'nda çalışan işçiler, kiracı olarak semtimize akın etmeye başlamışlardı.

Geniş ailelerin yaşamasına uygun olarak inşa edilmiş olan ahşap evler, konaklar, artık oda oda bu yeni gelen ailelere kiraya verilmeğe başlanmıştı. Evlerin çoğunda mutfak ve tuvaletler kiracı aileler tarafından ortak olarak kullanılıyordu. Eski ahşap evler birer birer kat karşılığı Laz Müteahhitlerin eline geçmeye başlamıştı. Apartman adı verilen ve içinde birkaç ailenin oturduğu, ama her dairenin farklı birine ait olduğu yeni bir ev mimarisi dalga dalga semte yayılmaya başlamıştı. Semtin eski ailelerinin çocukları okumuş, iyi tahsilli ve iyi meslek sahibi kişiler oldukları için, önce onlar semti terk etmeye

başlamıştı. Terk edilen evler ya kiraya veriliyor ya da kat karşılığı olarak müteahhitlere satılıyordu. Sementi terk edenler genellikle Kadıköy yakasında modern bir daire alarak oraya yerleşiyordu. Sementin profili seneler geçtikçe hızlı bir şekilde değişmeye başlamıştı. Neyse biz gene o mutlu çocukluk yıllarına dönelim.

Yetişir'in evinin hemen yanındaki evde Osman Dayı oturuyordu. Osman Dayı arabacıydı, bir at arabası vardı. Her akşam at arabasını Melek Hanım Teyze'nin Soğuk Tulumba Sokağına bakan bahçe duvarının önünde park eder, atını arabadan çözer ve atıyla bizim evin önünden geçerek, çıkmaz sokaktaki evine giderdi. Evinin bahçesinde atı için bir ahır yapmıştı. Atının ismi aramızda Düldül'dü! Düldül ismini çizgi roman kahramanı Red Kit'in atından esinlenerek vermiştik. Orijinal adı Lucky Luke olan ve bizde Red Kit olarak bilinen bu çizgi roman kahramanının atının ismi de aslında başka bir yerden esinlenilerek alınmıştı. Düldül, esasında Hazreti Ali'nin atının ismiydi. Osman Dayı'nın Naciye isminde çok güzel bir kızı vardı. Mahallenin hergeleleri, Naciye ablayı kızdırmak için, o yıllarda çok meşhur olan bir şarkıyı ona duyuracak şekilde, elbette ki sözlerini biraz değiştirerek hep birlikte söylerlerdi.

Naciye, Naciye cilveli Naciye Abe dale dale dale

Naciye, Naciye sidikli Naciye Abe dale dale dale

Osman Dayı'nın bir de ilginç kiracısı vardı. Mahalleli ona içkiciliğinden dolayı Bekri Mustafa derdi, ama kimse onun gerçek adını ve ne iş yaptığını bilmezdi. Kirli, dağınık saçlı, sakallı, zayıf bir adamdı. Her akşam elinde gazeteye sarıllı bir şişe ve bir kesekâğıdı ile mahalleye gelirdi. Kimseye ilişmez, akşamları sessiz sedasız geldiği gibi, sabahları da gene öyle sessiz sedasız çekip giderdi. Yalnızdı, ne iş yapardı, nerelerde takılırdı kimse bilmezdi. Tek bir odada, tek başına yaşırdı.

Osman Dayı'nın yan tarafında oturan komşusu bir doktordu. Doktor Bey'in geniş bir ailesi vardı. Annesi, babası, eşi ve tek çocuğu hep birlikte yaşarlardı. Bu aile mahallenin en köklü ailelerinden birisiydi. Evlerinin kapısı, bizim çıkmaz sokağa değil de oyun oynadığımız arsaya açılırdı. Osman Dayı'nın evi ile sadece bahçe duvarları birbirine bitişikti. Doktor Bey'in tombik oğlunun arsada bizimle birlikte oynamasına müsaade edilmezdi. Çocukcağız bütün gün pencereden arsada oyun oynamamızı seyrederdi. Mahallenin göç almasıyla başlayan değişimden rahatsız olan bu köklü geniş aile, evlerini satarak sementi terk eden ilk aile olmuştu. Onların ardından sementin pek çok köklü ailesi sementi birer birer terk etmeye başlamışlardı.

Soğuk Tulumba Sokak – Mismarcı Çeşme Yokuşu

Mahalle arkadaşlarımın oturdukları üç sokak bizim evin tam önünde kesişirdi. Bu kesişme noktasından itibaren, Kırk Basamak Sokak Sultan Selim Camisi'ne ve oradan da Çarşamba'ya doğru yu-karıya çıkar, Mismarcı Çeşme Yokuşu Sokak Fener'e doğru aşağıya iner, Soğuk Tulumba Sokak ise bu iki yokuş sokağın ortasından ge-cerek Küçükmustapaşa'ya doğru inerdi. Çarşamba, Fener ve Küçük-mustapaşa gibi farklı farklı semtlere açılan bu üç sokakta oturanların hepsi birbirine komşuydu. Mahallenin bütün çocukları bizim köşe başında toplanırdık. Bu köşe bizim mahallenin geçiş noktasıydı. Fe-ner'den, Küçükmustapaşa'dan ve Çarşamba'dan gelen herkes mu-hakkak buradan geçerci.

Bu üç sokak çocukluk yıllarımın yaşam alanı olduğu için, bura-daki komşularımıza ve çocukluk arkadaşlarıma değinmeden geçmek olmaz. Önce bizim evin bulunduğu yerde, dört yol ağzındaki evler-de oturan komşularımızdan bahsetmeliyim. Karşı köşemizde oturan Melek Hanım Teyze'den bahsetmişim. Onun çaprazındaki köşede Soğuk Tulumba Sokak üzerinde, bahçeli ve büyük bir ahşap evde oturan Emine Hanım Teyze de, Melek Hanım Teyze gibi mahallenin en saygın kişilerinden birisiydi. Emine Hanım Teyze, bu geniş bah-çeli, üç katlı evde iki oğlu, gelinleri ve torunlarıyla birlikte yaşırdı. Aslen Trabzonlu'ydular ve üç kuşak bir arada yaşayan tipik bir geniş aileydiler. Onlar gibi üç kuşak bir arada yaşayan pek çok köklü aile vardı mahallemizde. Emine Hanım Teyze'nin oğullarının bir maran-gozhanesi vardı ve iki kardeş birlikte çalışıyorlardı. Annelerine karşı inanılmaz saygılıydılar. Arkadaşlarımız Sarı İsmail ve Sami, Emine Hanım'ın torunlarıydılar. Onların tam karşısındaki yan yana iki ah-şap evde, gene üç kuşak birlikte yaşayan iki geniş aile daha vardı. Bu iki katlı ahşap evlerde oturan iki geniş aile birbirleriyle akrabaydılar. Birbirlerine dünür olmuşlardı. Ailelerden birisi Çerkez kökenli diğeri ise Rizeli'ydi. Çerkez kökenli aile, kızlarını yan komşularına gelin vermişti. Çok iyi geçiniyorlardı. İki evin teyze çocuğu torunları, bu iki ev arasında mekik dokuyorlardı. Recep ve Nail Abi bu çok geniş ailenin erkek torunlarıydılar. Gündüzleri güzel havalarda bu iki evin kapıları hep açık olurdu. Bugün inanılması güç ama çocuklu ailele-rin hemen hemen hepsinin evlerinin kapıları, kapı önlerinde oynayan çocukların rahatlıkla evlerine girip çıkabilmeleri için bütün gün açık olurdu. Hırsızlık mı? Mahalleye yabancı birisi girse hemen fark edi-

lirdi. Mahalle bekçimiz ise gecelerin garantisiydi. Kahverengi üniformalı, kasketli mahalle bekçimiz, sabaha dek mahallenin sokaklarında dolaşarak nöbet tutardı. Bekçi Babamız varlığını belli etmek için arada bir düdük çalardı. Bizim evin çapraz köşesinde gene Karadenizli bir ailenin, Rizeli Hasan Amcanın evi vardı. Bu aile anne, baba ve üç kız, bir erkek çocuktan oluşan klasik bir aileydi. Oğulları Kot Kafa Ali arkadaşımızdı.

Biz dört erkek kardeşlik ve hepimizin kendi yaşına uygun arkadaşları vardı. Babam çok hoşgörölü olduğu için bizim evin taşlığında soğuk havalarda mahalledeki arkadaşlarla toplanıp oynamamıza hiç kızmazdı. Bu nedenle bizim taşlık kışın oyun alanlarımızdan birisine dönüşürdü. Kardeşler olarak aramızda öyle pek fazla yaş farkı da yoktu. Abim Yusuf 1950, ben 1952, kardeşlerim Cafer 1955 ve Şükrü ise 1956 doğumluydu. Aramızda fazla yaş farkı yoktu ama gene de bir hiyerarşi vardı. Biz büyüdükçe bu hiyerarşi değişmeye başlamış ve arkadaşlarımız ortak hale gelmişti. Bu da normaldi çünkü sonuçta bütün mahallenin çocukları bizim köşe başında toplanıyorduk. Ar-sada birlikte oyunlar oynuyor, Sultan Selim Camisi'nin avlusunda birlikte top koşturuyorduk.

Semtteki arkadaşlarımız ağırlıklı biçimde Karadenizli'ydi ve çoğunlukla da Rizeli. Zafer Kızıltepe ve abisi Dursun Ali, Sırık Sami, Adil Pandır, İmam, Orhan (Orik), Burhan (Burik) kardeşler, Erol ve abisi Çetin, Tatar Mustafa ve Selçuk kardeşler Mismarcı Çeşme Yokuşu Sokak'ta oturuyorlardı. Soğuk Tulumba Sokak'ta oturanlar ise Ruşen, Rüştü, Ahmet Aydın kardeşler, Haydar ve abisi Teoman, Âdem, Muammer, Köpek Hüseyin, Favori Metin, Sarı Metin (Çam) ve kardeşi Mustafa Çam, Bahri, Ethem, Kot kafa Ali ve Ali Gebeş'ti. Çocukluk dönemimizin ana kadrosu buydu ve çok uzun yıllar aynı mahallenin çocukları olarak arkadaşlığımız sürmüştü. Benim en samimi arkadaşlarım Zafer, Rüştü, Haydar ve Adildi. Mahallemizin elbette kızları da vardı. Çoğu arkadaşlarımızın kız kardeşleriydi veya komşumuzun kızlarıydı. Nevin, Nalân, Saadet, Neriman, Leman, Fatma, Nurcan, Şükran, Necla, Ümit, Serap.

Altmışlı yıllarda semtimizdeki evlere kiracılar akın etmeye başlayınca, aramıza yeni yeni arkadaşlar katılmaya başlamıştı ama mahallenin temel taşları gene de bizlerdik.

Bayramlar ve Bayram Yerleri

Çocukluk yıllarımın Ramazanlarını hep kış mevsimi olarak hatırlarım. Gece mahalleye erken düşerdi ve havalar çok soğuk olurdu. İftar vakti gelmeden önce mahallenin çocukları ile birlikte Küçük-mustapaşa'ya fırına gider ve pide kuyruğuna girerdik. Fırının önü ana baba günü olurdu. Fırından aldığımız sıcacık, pideleri top patlamadan yetiştirme telaşıyla hızlı adımlarla evimize doğru koşturduk. Yol boyunca üşüyen ellerimizi pidelerin sıcaklığıyla ısıtırdık. Ramazan pideleri sade veya yumurtalı olurdu. Bizim evde Ramazanda oruç tutulmazdı. Alevi bir aile olduğumuzu ve farklı bir mezhebe bağlı olduğumuz için oruç tutmadığımızı çok uzun yıllar sonra öğrenmiştim. Ne annem ne de babam bizi hiçbir zaman farklı bir mezhepten olduğumuza şartlamamıştı. Ne benim ne de kardeşlerimin üzerinde hiçbir dini baskı uygulamamışlardı. Bütün mahalleli gibi babam da Cuma ve Bayram namazlarına giderdi. Alevi olmamıza rağmen Ramazan ayını Sünni aileler gibi aynı huşu ile yaşırdık. Ramazan geceleri sahur vakti gelince, bütün evlerin ışıkları gibi, bizim evin ışığı da yanardı. Işığı yakmak annemin görevidi. Ramazan boyunca bir tek annem sahurda kalkar, ışığı yakar ve sonra o da yattı. Böylece bizim evde de oruç tutulduğu zannedilirdi. Bu duruma mahalle baskısı demek içimden gelmiyor çünkü gerçekten de böyle bir baskı yoktu. Bizim gibi oruç tutmayanlar da vardı mahallede.

Mahalledeki tek Doğu kökenli ve Alevi aile bizdik. Babam Karadenizli değildi ama iki tane kum motoru vardı ve işi deniz nakliyatı idi. Ortağı İlyas Kaptan Karadenizliydi ve babamı Ali Kaptan diye çağırırdı. Sanırım babam bilerek Sünni Karadenizlilerin arasına yerleşmişti ve bilerek yerleştiği bu yaşama uyum sağlamamız gerektiğini düşündüğü için gereken neyse onu yapıyordu. Hiçbir zaman mezhepçilik yapmamış ve içimize Allah korkusunu değil Allah sevgisini yerleştirmişti. 'Yaratılanı severiz yaratandan ötürü!' şiarı ile terbiye etmişti bizi.

Birazcık büyüyünce arkadaşlarımın arasında birkaç tanesi oruç tutmaya başlamıştı. Ben de onlara özenerek oruç tutmak istediğimi babama söylemiştim. Babam gülümseyerek bana bakmış ve anneye dönerek 'Hanım, sahur için oğlana bir şeyler hazırla!' demişti. O sene bütün Ramazan boyunca oruç tutmuştum ve annem her gece bana sahur ve iftar sofrası hazırlamıştı.

O yıllarda Haliç'in karşı kıyısında yer alan Okmeydanı'nda iftar

topu atılırdı. Bizim evin üst katından top atılan alan rahatlıkla görünürdü. İftar vakti yaklaşınca hemen üst kata çıkar ve pencerede iftar topunun atılmasını beklerdim. Top atılırken önce bir ışık belirirdi sonra arkasından topun gürültüsü gelirdi. O anda semtteki bütün camilerden ezan sesleri yükselmeye başlardı. Ezan sesleri birbirine karışırken, radyoda da ‘Şimdi İstanbul için iftar vakti’ anonsu duyulurdu. İftardan sonra oruç tutan arkadaşlarımla buluşur ve Sultan Selim Camisi’ne teravih namazına giderdik. Bir de Ramazan boyunca yedi cami dolaşırdık. En son durağımız Hırka-i Şerif Camisi olurdu. Orada peygamber efendimizin hırkasının içinde sergilendiği camekânın önünde dua ederdik. Camilerin minarelerini ıslıl ıslıl mahyalar süslerdi. Bu mahyalarda insanlara dostluk, yardım, sevgi ve inanç tavsiye eden yazılar bulunurdu.

Mahallede oruç tutmayanlar da vardı ama oruç tutanlara saygı gereği kimse dışarıda sigara içmez ve bir şey yemezdi. Kimse kimseyi baskı altına almazdı ama herkes Ramazan geldi mi sanki oruç tutar gibi davranırdı. Ramazan ayı boyunca meyhaneler kapalı olurdu. Bu süre içinde tadilat tamirat işleri yapılırdı. Lokantalar genellikle iftarla sahur arasında açık olurlardı. Aynı şekilde kahvehaneler de iftardan sonra açılır, sahura kadar açık dururlardı. Ramazan ayı ilginç bir gece hayatına sahne olurdu. Kahvehanelerde kumar gırla giderdi. Eğlence yerleri ise bütün gece dolu olurdu. Mahallenin çocukları teravih namazına gider gibi yapıp, Sultan Selim Camisi’nin avlusunda toplanarak namaz bitinceye kadar oynarlardı. Camiden çıkışlar başladığında ise sanki camiden çıkıyormuş gibi yaparak kalabalığın arasına karışırlardı. Karışırlardı ama terli vücutları genellikle onları ele verirdi.

Ramazan daha gelmeden bir iki hafta önce evlerde hazırlıklar başlardı. Mahalleyi bir anda tatlı bir telaş sarar ve kadınlar Ramazan için erzak alışverişine girişirlerdi. O günlerde Mısır Çarşısı’na bereket yağardı. Herkes Ramazan alış veriş için Mısır Çarşısı’na akın ederdi.

50’li yıllarda yaşanan hayatın bütün unsurlarını hâlâ dini hüviyet belirliyordu. Zamanı ve mekânı kapsayan din, günlük hayatımızı şekillendiriyordu. Bu durum sadece Müslüman mahallelerinde değil Fener’de Hristiyan ve Balat’ta Yahudi mahallelerinde de aynı şekilde yaşanıyordu. Onlar da büyük bir huşu ile kendi dini bayramlarını kutluyorlar ve dinlerinin gerektirdiği gibi yaşıyorlardı. Herkes birbirinin kutsalına saygı gösteriyordu.

Ramazan ayı bitip bayram geldi mi artık şenlikler başladı. Bayramlarda küskünler barışır, küçükler büyükleri ziyarete giderlerdi. Bayram en çok çocuklara yarardı. Büyüklerin elleri öpülür ve bayram harçlıkları toplanırdı. Sonra bu paraların harcanması başlardı. Önce bütün mahallenin çocukları, Osman Dayının çıtalarla bir çatı kurup, grapon kâğıtlarıyla ve balonlarla süslediği at arabasına binip sokakları turlardık. Sonra bayram yerine giderdik. O yıllarda her semtte bayram yerleri kurulurdu. En meşhuru Kadirga'da Cinci Meydanı'nda kurulan bayram yeri idi. Bizler Çarşamba'da kurulan bize göre büyük, aslında küçük olan bayram yerine giderdik.

Kadirga Cinci Meydanı tel cambazı Rifat Teldegezer

Bayram yerinin bir bölümü salıncaklara ve atlıkarıncaya ayrılırdı. Salıncaklar kayık biçimindeydi. Basit bir kurulumu vardı; kayık biçimindeki bir salıncak, iki tane üçayak üzerine oturtulmuş direğe, dört tane kalın zincirle bağlı olurdu. Salıncığın iki ucuna kuvvetli iki çocuk geçerdi ve bizler de içine otururduk. Salıncakçı önce salıncığı hız alana kadar bir ileri bir geri sallardı, salıncak hızını alınca gerisini başı çeken çocuklara bırakırdı. Bu sefer onlar salıncığı sallamaya başlardı. Atlıkarıncalarda at, aslan, araba figürleri olurdu. Atlara ve aslanlara genellikle erkek çocuklar binerken, araba şeklinde olanlara kızlar binerdi. Atlıkarıncayı sahibi elle döndürürdü. Çarşamba'daki bayram yerinde bir de Şahmeran Çadırı kurulurdu. Bu çadırın içeriye girdiğimizde, bizi yarısı yılan yarısı kadın olan Şahmeran karşılardı ve onu görünce ayaklarımız titremeye başladı. Cebimizde

kalan son paraları macunculara, elma şekercilere, baloncılara ve pamuk helvacılara harcardık.

Bayram eğlencelerinin ailece gidilen en önemli adresi Gülhane Parkı'ydı. Gülhane Parkı'nda hayvanat bahçesi gezilir, parkın içindeki çay bahçelerinde semaverle çay içilirken, Hacivat-Karagöz seyredilirdi.

Fatih Camisi'nin Önünde Kurban Pazarı

Kurban Bayramı gelmeden bir iki hafta önce babam kurbanlık almak için Fatih Camisi'nin avlusuna giderdi. Caminin sağ ve sol avlusunda kurbanlık koçlar, koyunlar satılırdı. Bir keresinde ben de bir Kurban Bayramı öncesi babamın peşine takılıp onunla kurbanlık bakmaya gitmiştim. Babam önce hayvanın dişlerine bakmış, sırtını yoklamış sonra da kuyruğunu kaldırıp ve sanırım hayvandan kaç kilo et çıkacağını kafasına göre hesaplamıştı. Sonra pazarlık yaparak kurbanı satın almıştı. Büyük bir merakla babamı, kurban satıcılarını, çevreyi izliyordum. Fatih Camisi'nin avlusunda hiç büyükbaş hayvan yoktu sadece kurbanlık küçükbaş hayvanlar satılıyordu. Caminin avlusundaki kurbanlık hayvanların hepsinin üzeri nedense kınalıydı. Sanırım bu sürülerin birbirine karışmaması için alınan bir önlemdi. Böylece herkes kendi sürüsündeki kurbanlık hayvanları tanıyordu.

Pazarın çevresinde bıçakçılar, bileyciler dolaşırlardı. Fatih Camisi'nin giriş kapısında saman satıcıları balya balya samanları yığmış vaziyette müşteri beklerlerdi. Kurbanlık hayvanını satın alanlar, samancılardan bir balya da saman alıp, sonra evin yolunu tutarlardı. O yıllarda evlerin hemen hemen hepsi müstakil ve bahçeli olduğu için, erken alınan bu kurbanlık hayvanlar kesilene kadar bahçe de beslenirdi. Kurban zamanı gelene kadar bu hayvanların bahçelerden yükselen 'meee meee' seslerini duyardık. Eve gelen bu kurbanlık hayvanları biz çocuklar beslerdik. Onlara ot, su verir, arsada dolaştırırdık. Kurbanlık dostlarımıza gözümüz gibi bakardık. Ve ayrılık vakti geldiğinde acı gerçeğe yüz yüze gelirdik. O gün hayatın tek gerçeği olan ölüm karşımıza dikilir, küçücük yaşta hafızalarımıza ölüm, böyle bir olayla kazınırdı. Günlerce sevdiğimiz, beslediğimiz, oynadığımız, sakındığımız ve dostumuz olarak gördüğümüz hayvanı gözlerimizin önünde keserek, bize bu acı gerçeği öğretirlerdi. Daha da acısı hayvanın kanından bir damla alıp, alnımızın ortasına sürmeleri idi. İlk kurban kesildiğini gördüğüm günden itibaren günlerce

ağlamış ve bu travmayı ömrüm boyunca üzerimden atamamıştım. Zaten bir daha kurban kesilirken hiç bakmadım ve alnıma hiç kurban kanı sürdürmedim. Yurtdışında yaşadığım yıllar boyunca hiçbir Kurban Bayramı'nda Türkiye'ye gelmedim. Ve hayatım boyunca hiç kurban kestirmedim. Neyse biz gene eski Kurban Bayramı günlerine dönelim.

Mahalleli bayram namazını kıldıktan sonra evlerine dönerdi. Kurban genellikle ilk gün kesilirdi. O gün mahallede seyyar kasaplar dolaşırdı. Besmelelerle, dualarla kurbanlar kesilir, bahçeler kan gölüne dönerdi. Kesilen hayvanın etinin üçte biri akrabaya, üçte biri fakirlere dağıtılır, kalan üçte bir ise kurban sahibine kalırdı. Durum böyleydi ama kurban kesenler de birbirlerine et gönderirler, sonuçta evler etle dolardı. Bu etler içi sırlı özel kavurma küplerine yerleştirilir ve bütün kış boyunca afiyetle yenirdi.

Kandil GeceleriYağlı Kapı Mumlu Kapı

Kandil geceleri biz çocukların 50'li 60'lı yıllarda para toplama geceleriydi. Kandil gecelerinin iki habercisi vardı; Sokaklarda piyasa çıkan Kandil Simidi satıcıları ve minareleri süsleyen mahyalar. Kandil gecelerinde hemen arkadaşlarla toplanıp bir konserve kutusu, bir mum ve bir de kibrit temin ederdik. Konserve kutusunun içine yerleştirdiğimiz mumu yakıp, hep beraber mahalledeki komşuları kapı kapı dolaşırdık. Ve her kapının önünde de hep bir ağızdan aynı tekerlemeyi söylerdik.

Yağ parası mum parası Akşam oldu kandil parası

Kömürlükte kömür hanımlara ömür Merdivenden iniyor

Sırma terlik giyiyor bize bahşiş veriyor 5 para olsun 10 para olsun

O da bizim olsun Hanım teyze sağ olsun.

Bu tekerlemenin ardından konserve kutusunun içine atılacak mangırları beklerdik. Paraları topladık mı ya aramızda bölüşür ya da ortak bir şeyler satın alırdık.

Kandilin müjdecisi simitler sadece bu gecelere özel olarak üretilirdi. Bu kandil gecelerine mahsus imal edilen minyatür simitler, susamlı ve susamsız olarak birkaç tanesi renkli kâğıtlara sarıllı olarak paket şeklinde satılırdı.

Müslümanlar için mübarek sayılan kutsal geceler, ilk kez Padişah II. Selim döneminde minarelerde kandiller yakılarak, duyurulup

kutlanmış. Bu gelenekle birlikte halk arasında mübarek sayılan bu beş gece, o tarihlerden itibaren ‘kandil geceleri’ adını almış. Kandil geceleri Kadir, Regaip, Miraç, Berat ve Mevlit Kandilleridir. Regaip, Hazreti Muhammed’in ana rahmine düşüşünün, Miraç, gökyüzüne yükselmesinin, Berat, günahların affedilmesinin, Kadir, Kuran’ın ilk ayetinin indirilmesinin, Mevlit ise Hz. Muhammed’in doğum gününün kutlanmasıdır. Aslında kandil kelimesini sadece Türkler kullanıyorlar. Kandil geceleri inanışının gelenek haline getirilmesi ve çeşitli âdetlerin ilave edilerek zenginleştirilmesi Osmanlılar sayesinde olmuş. Kandil simitleri, komşulara lokma, helva ve şerbet dağıtma, büyükleri arayarak kandillerini kutlama gibi gelenekler, Osmanlı İslam kültürünün oluşturduğu âdetlerdir. Ama bence o yıllardan günümüze aktarılan en güzel gelenek, kandil gecelerinde minareleri süsleyen ve bu gecelerin olmazsa olmazı mahyalardır. Elektriğin olmadığı devirlerde cami minareleri arasına gerilen iplere tutturulmuş kandillerle yazı ve süsleme yapmak, yani mahya kurmak sadece Türklere mahsus bir gelenektir.

Paşanın Konağı

Mahallemizin iki ünlü ahşap konağından birisi Kuleli Köşk diğeri ise Paşanın Konağı’ydi. Soğuk Tulumba Sokağı’nın Mismarcı Sokak’la kesiştiği köşede yer alan Paşanın Konağının çok geniş bir bahçesi vardı. Haliç manzarasına hâkim olan muhteşem bir konaktı. Bu konak Albay Cevat Kırca’ya aitti. Albayın çocukları Önder ve Serdar ara sıra aramıza katılırlardı. Köşkün bahçesindeki müştemilatta ikamet eden ve köşkün işlerine yardımcı olan ailenin çocukları Sarı Metin ve kardeşi Mustafa ise bizim arkadaş grubuna dâhildiler.

Cevat Kırca albay rütbesine sahip olmasına rağmen, konak ‘Paşanın Konağı’ olarak anılıyordu. Babamın anlattığına göre Albay Cevat Kırca’nın babası paşaymış ve bu köşk babasından ona miras kalmış. Köşkün bahçesi Sultan Selim tepesinin yamaçlarından Haliç’e doğru yayılan geniş bir alanı kapsıyordu ve bahçeyi bir sürü meyve ağacı ile çeşit çeşit çiçekler süslüyordu. Haliç’te sandalla dolaşanlar, vapurla yolculuk yapanlar denizden İstanbul’un beşinci tepesine doğru baktıklarında dört büyük yapı gözlerine çarpardı; Sultan Selim Camisi, Kırmızı Mektep, İmam Hatip Lisesi ve Paşanın Köşkü. Bunların arasında manzarayı bozan tek yapı, çirkin mimarisiyle İmam Hatip Lisesi’ydi.

O yıllarda yüksek rütbeli subayların emir erleri vardı. Bu emir erleri subayların hizmetlerini görürlerdi. Aslında görevleri sadece subaya hizmet etmektir ama subayın evinin işlerini de görürlerdi. Subay hanımları alışverişlerini bile emir erlerine yaptırırlardı. Paşanın Köşkü'nün önünden geçerken, emir erinin paşanın cipinin önünde çakı gibi durarak onu beklediğini gördük. Askerlere ve askerliğe hayran yetiştirildiğimiz için bir erin subayına ve eşine hizmet etmesini hiç de yadırgamıyorduk. Bir gün paşanın (biz Albay Cevat Kırca'yı böyle adlandırıyorlardık) tutuklandığını duyduk ve fena halde şaşırdık. Mahalle bu haberle çalkalanmaya başlamıştı. Koskoca paşayı neden tutukladıklarını bir türlü anlayamıyorduk. Paşanın varlığını bilirdik ama mahallede hiçkimse ile muhatap olduğuna, sohbet ettiğine şahit olmamıştık. Akşamları emir erinin kullandığı askeri ciple köşke gelir, sabahları da gene aynı ciple çıkar giderdi. Çoğu kez günlerce evine bile uğramazdı. Onun gerçek kimliğini tutuklandıktan sonra gazetelerde çıkan haberlerden öğrenebilmiştik. Meğer bizim paşa ne işlerle uğraşıyormuş da, bizim haberimiz yokmuş.

Albay Cevat Kırca, 20 Mayıs 1963 tarihinde bir askeri darbe girişiminde bulunan Talat Aydemir'in grubunun içindeymiş. Bu darbe girişimi 21 Mayıs'ta bastırılmış ve altı arkadaşıyla birlikte idamla yargılanmıştı. Paşa'nın arkadaşları, Talat Aydemir, Fethi Gürcan, Erol Dinçer, İlhan Baş, Osman Deniz ve Ahmet Gücal idi. Meğer bu onların ilk vukuatı da değilmiş. 22 Şubat 1962'de bir silahlı ayaklanma girişiminde daha bulunmuşlar ve bu ayaklanma sonrası 73 subay emekliye ayrılmış. 22 Şubatçı emekli subaylardan Cevat Kırca, Fethi Gürcan, Erol Dinçer, İzzet Köz ve İlhan Baş'tan oluşan kadro boş durmamış ve Talat Aydemir başkanlığında darbe yönünde faaliyetlerine devam etmiş. 20 Mayıs 1963 gecesi bazı birlikler garnizonlarından ayrılıp Ankara'ya doğru yürürken, resmî elbiselerini giyen Talat Aydemir ve arkadaşları, karargâh olarak seçtikleri Kara Harp Okulu'nda komutayı ele almışlar ve sonra Ankara Radyosu'nu ele geçirerek, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koyduğunu açıklamışlardı. Harekete geçen hükümet birlikleri iki saat uğraştıktan sonra radyoya yeniden hâkim olmuşlardı. Zamanın Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay radyoda bir konuşma yapmıştı. 21 Mayıs sabahı Hava Kuvvetleri de darbecilere karşı harekete geçince, ayaklanma bütünüyle bastırılmıştı.

Sıkıyönetim Mahkemeleri'nde yapılan duruşmalardan sonra darbecilerden Talat Aydemir ile Fethi Gürcan idama mahkûm edilmiş,

beş kişiye ömür boyu, üç kişiye de on iki yıl hapis cezası verilmişti. Bizim gizemli Albay Cevat Kırca, ömür boyu hapis cezasına çarptırılanlar arasındaydı. Albay Cevat Kırca'nın hapse girmesinden birkaç yıl sonra o güzelim köşk bir kaç inşaatçı tarafından kat karşılığı satıldı. Köşk yıkıldı ve Dörtler Apartmanı denilen onlarca daireden ve dört apartman bloğundan oluşan bir beton yığınına dönüştü. Bugün Haliç'ten bakıldığında şimdi yerinde yeller esen o güzelim bahçeli köşkün yerinde ucube bir beton yığını tüm çirkinliğiyle sırtırmakta. Paşa'nın çocukları Önder ve Serdar, köşkün satılmasından sonra ellerine geçen para ile Ataköy'de bir daire aldılar ve oraya taşındılar. Dörtler apartmanında kendi paylarına düşen daireleri de birer birer satarak yaşadılar.

Fıstıkdibi Aile Gazinosu

Paşanın Konağı'nın hemen yakınında 1950'li yılların ünlü gazinosu Fıstıkdibi Aile Gazinosu yer alıyordu. Mismarcı Yokuşu ile Mismarcı Sokak'ın kesiştiği noktada bulunan bu aile gazinosu, muhteşem bir Haliç manzarasına sahipti. Paşa'nın bahçesi bu gazinonun arkasına kadar uzanıyordu. Gazino, Fener Rum Patrikhanesi'nin bahçesine ve bahçede yer alan kiliselere kuş bakışı bakan bir set üstünde yer alıyordu. Semtin sokakları yokuş aşağıya indiğinden ve o yıllarda evler, kot farkı göz önüne alınarak iki veya üç katlı olarak kurallara uygun bir şekilde inşa edilmiş olduğundan, bu yokuş sokaklarda yer alan evlerin hemen hemen hepsinin ön pencerelerinden çok güzel bir Haliç manzarası seyredilirdi. Fıstıkdibi Gazinosu'nun hâkim olduğu manzara ise benzersizdi. Gazinonun sahibi; Hamiyet Yüceses, Zeki Müren gibi devrin ünlü sanatçılarının okuduğu 'Geceler' adlı ölümsüz şarkının bestecisi bestekâr Kemal Gürses'ti.

*Zulmetle ayrılık bestesi yapan
Beni düşünceye salan geceler
Ruhumda titreyen son nuru kapan
Neşeyi ümidi çalan geceler
Geceler, geceler, geceler
Ah geceler*

Fıstıkdibi Aile Gazinosu adından da anlaşılacağı gibi gerçekten bir aile gazinosuydu. Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet kurulduk-

tan sonra 50'li yılların ortalarına kadar bu gazinonun çevresindeki semtlerde oturanlar kentsoylu bir sınıftı. Fener'deki Rum aileler, Balat'taki Musevi aileler ve Sultan Selim tepesinin çevresindeki konaklarda oturan dönemin sivil ve askeri bürokrasisinde görev yapan Müslüman ailelerin hemen hemen hepsi köklü, şehirli ailelerdi. Bu bölgede yerleşik olan bu köklü şehirli ailelerin talepleri göz önüne alınarak, böylesine güzel bir gazino bu semtte açılmıştı.

Fıstıkdibi Aile Gazinosu'nun kapısının üstünde asılan renkli afişlerde gazinoda program yapan sanatçıların resimleri olurdu ve gazinonun önünden geçerken hayranlıkla bakardık. Program yapan sanatçıların sesleri çevredeki evlerden dinlenirdi. Karşı kıyı Tepebaşı'nda ise Cumhuriyet Gazinosu vardı ve orada program yapan sanatçıların sesleri bizim tarafa kadar yayılırdı. O yıllarda dingin bir şehir yaşamı vardı. Şehir henüz araba gürültülerine boğulmamış, bina çirkinliğine ve yoğunluğuna teslim olmamıştı. Fıstıkdibi Aile Gazinosu, gece programı başlayana kadar çay bahçesi olarak hizmet verirdi. Semtteki aileler komşularla birlikte çoluk çocuk buraya gelirler ve semaver ısmarlayarak muhteşem Haliç manzarasına karşı çaylarını yudumlardı. Gece olunca gazino programı başlardı. Gazinonun girişini süsleyen renkli ampuller yanmaya başlar, kapı girişi renk renk ışıklarla aydınlanırdı. Fiyatlar şimdiki eğlence yerlerindeki gibi uçuk değildi, bu nedenle aileler rahatlıkla gazinoya gidebiliyorlardı. Devrin ünlü sanatçıları Adnan Pekak, Adnan Şenses, Sevim Tanürek ve daha niceleri burada program yapıyorlardı. Zeki Müren'in o yıllardaki rakibi Adnan Pekak'ın üstü açık, uzun kuyruklu pembe bir Chavrolet ile Mismarcı Yokuşu'ndan gazinoya doğru gelişini ve gazinonun önünde arabadan inerken etrafına toplanan kalabalığı gülücükler dağıtarak selamlayışını dün gibi hatırlıyorum. Mahallenin ve çevre semtlerin sünnet düğünleri de genellikle burada yapılırdı.

Mahallemizden bir Dünya Şampiyonu Kazım Ayvaz

Mahallemizden bir de dünya şampiyonu çıkmıştı. Balkan ve Olimpiyat şampiyonu, altın madalyalı ünlü Greko Romen güreşçisi Kazım Ayvaz, bizim mahallede yetişmişti. Debbag Yunus Camisi'nin hemen yanındaki tek katlı bir evde annesi ve iki kardeşi ile birlikte yaşayan ünlü güreşçi Kazım Ayvaz sayısız başarılarla imza atarak, 60'lı yıllarda bir güreş efsanesi olmuştu. Türkiye adına iki Dünya ve bir Olimpiyat şampiyonluğu kazanarak tarihe geçen Kazım Ayvaz, 1963 yılında İsveç'e yerleşerek mahallemizden ve Türkiye'den

ayrılmıştı. Bu ayrılığının hüznü bir öyküsü vardı. Kazım Ayvaz, 1963 yılında bir trafik kazası geçirmiş ve ciddi şekilde sakatlanmıştı. Devrilen otobüste, yer değiştirdiği arkadaşı vefat etmiş ve Kazım Ayvaz'ın da kaburga kemiği kırılmıştı. Doktorlar beş ay antrenmanı yasaklamasına rağmen, antrenörlerinin ısrarıyla kampa katılmış ve Dünya Şampiyonası için İsveç'e gitmişti. Talihsizlik burada da peşini bırakmamış ve bu kez de ilk antrenmanda burnu kırılmıştı. Kazım Ayvaz'ı muayene eden İsveçli doktor, 2-3 ay kesinlikle antrenman yapmaması gerektiğini söylemesine rağmen, antrenörleri güreşmesi için ısrar etmişler ve o da bu durumda mindere çıkmış ve ilk müsabakasını kaybetmişti. Daha ilk müsabakada yenilmek onu hem üzmüş hem de çok sinirlendirmişti. Bu ruh haliyle Türkiye'ye dönmemeye karar vermiş ve İsveç'e yerleşmişti. O yıllarda başlayan Almanya göçü nedeniyle fırsatını bulan herkes Almanya'ya veya başka bir Avrupa ülkesine göç ediyordu. Kazım Ayvaz'ın İsveç'e yerleşmesinin bir başka nedeni de kardeşlerinin istikbali idi. Kardeşlerine burada iş bulabileceğini de düşünerek İsveç'e yerleşmeye karar vermişti. Daha sonraki yıllarda kendisi gibi güreşçi olan kardeşlerini de yanına aldırılmıştı. 1963 yılından itibaren İsveç'te yaşamaya başlayan Kazım Ayvaz, anavatanını hiçbir zaman unutmamıştı. 1964 yılında Türkiye'ye gelmiş ve Tokyo Olimpiyatları'nda milli mayoyu giyerek, Türkiye'ye altın madalya kazandırmıştı. Olimpiyat sonrası İsveçli eşiyle birlikte Türkiye'de yaşamaya başlayan Kazım Ayvaz, 1968 Meksiko City Olimpiyatları'ndan sonra yine haksızlıklarla karşı karşıya kalınca, yeniden İsveç'in yolunu tutmuştu. 1969 yılında güreşi bırakmış ve İsveç'in Helsingborg kentinde bir halı mağazası açmıştı. Kazım Ayvaz, annesi vefat edene kadar hemen hemen her sene annesini ziyaret etmek için mahallemize gelmişti. Volvo arabası ile mahalleye gelişi bugün bile anılarımda yerini korumaktadır.

Reji-Tekel-Cibali Tütün Fabrikası

1960'lı yıllarda mahalledeki köklü aileler semtten Asya tarafına Kadıköy'deki modern konutlara taşınırken, bizim semte doğru da yeni bir göç başlamış ve yeni yeni kiracılar gelmeye başlamıştı. Bu yeni taşınanlar arasında Cibali Tütün Fabrikası'nda çalışanlar ağırlıktaydı. Semtin eskileri bu fabrikaya Reji diyorlardı. Yeniler ise Tekel diyordu, ama fabrikanın resmiyetteki adı Tekel Cibali Tütün Fabrikası idi. Burada iki binin üzerinde işçi çalışıyordu. Cibali tütün fabrikası, kendi polisi, sosyal görevlileri, hastanesi, sosyal tesisi, bir

yangın birimi, sendikaları ve lokantalarıyla aslında kendi başına küçük bir şehir gibiydi. Fabrikanın burada çalışan kadınlara özel, küçük çocuklarını bırakabilmeleri için bir de kreşi vardı. Sabahları çalışmaya gelen kadınlar, çocuklarını bu kreşe bırakıyorlar ve akşamları işten çıkınca çocuklarını alıyorlardı. O zamanlar Türklerin kurdukları hiç bir fabrikada henüz kreş yoktu. Fabrika Batılılar tarafından kurulduğu için kendi sistemlerini de buraya getirmişlerdi. Reji'de çalışan kadın işçiler, bu kreşe yuva diyorlardı. Henüz okula gitmeyen küçük çocuklarını bu yuvaya bırakırken, okula giden çocukları da mahalledeki çalışmayan komşularına emanet ediyorlardı. Anneleri Reji'de çalışan mahalle arkadaşlarımız, okuldan döndükten sonra annelerinin işe gitmeden önce hazırlayıp bıraktıkları nevaleleri aceleyle mideye indirip, dosdoğru bizimle oynamak için arsaya geliyorlardı.

Reji'de epeyce genç kız çalıştığı için semtin bıçkın delikanlıları kız tavlama için veya kız arkadaşları ile buluşmak için, akşamları Reji'nin önünde beklerlerdi. Fabrikanın paydos deyip iş çıkışlarının başlamasını, fabrikanın dağılmasını beklerlerdi. Sevgilisi olanlar sevgilisi ile buluşur ve kız arkadaşına semte kadar refakat ederdi. Semte yaklaşınca ayrılırlardı. Alpay'ın o ünlü şarkısı bu fabrikada çalışan kızların hayallerini ne kadar da güzel anlatır;

Fabrikada tütün sarar
Sanki kendi içer gibi
Sararken de hayal kurar
Bütün insanlar gibi
Bir evi olsun ister
Bir de içmeyen kocası
Tanrı ne verirse geçinir gider
Yeter ki mutlu olsun yuvası

Tekel Sigara Fabrikası

Tekel Sigara Fabrikası bugün Kadir Has Üniversitesi

Tekelin bir zamanlar ürettiği filitresiz eski sigaralar

Cibali Tütün Fabrikası ya da bizim semtte kullanılan adlarıyla Reji veya Tekel'in kuruluşunun ilginç bir öyküsü vardır. Kırım Savaşı'ndan gırtlığa kadar borçla çıkan Osmanlı Devleti, bu borçları nedeniyle Avrupa sermayesine bağımlı bir hale gelmişti. Avrupa sermayesine tutsaklığın en önemli sonuçlarından birisi ise devletin bu borçlarına karşılık olarak tütün tekeli imtiyazını 1876 yılında Galata bankerlerine, 1880 yılında ise 'Duyunu Umumiye İdaresi'ne bırakmış olmasıydı. Alacaklı Batılı kuruluşlar birtakım düzenlemeler yapmış olmalarına rağmen gene de gelirlerini arttıramamışlardı. Daha büyük bir gelir getireceği düşünülerek, Osmanlı sınırları içindeki tütün alım ve rüsumlarını toplama işi, tütün fabrikası açma imtiyazı otuz yıl süre ile yıllık 750.000 altına 'Reji Şirketi'ne verilmişti. Bu amaçla inşa edilen Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası, 1884 yılından itibaren tütün mamullerini üretmiş ve reji şirketinin binası olarak kullanılmıştı. Reji şirketi tütün tekeli 1923 yılına kadar elinde tutmuş, 1924 yılında tüm imtiyazları kaldırılınca, fabrika Cumhuriyet Hükümeti'ne devredilmişti.

Ahmet Buhari Tekkesi İstanbul'da ki İlk Çocuk Kreşi

Yazar Orhan Kemal ve Bizim Sokaklar

Ünlü yazar Orhan Kemal, pek çok romanında bizim semtin sokaklarını, bu sokaklarda oturan insanları anlatmış ve Cibali Tütün Fabrikası'nda, Haliç kıyısındaki diğer fabrikalarda çalışan insanların öykülerini yazmıştır. Uzun yıllar Fener'de İncebel Sokağı'nda ve Üsküplü'de Cibali Tütün Fabrikası'nın hemen arkasındaki sokakta ikamet etmiştir. Eskiden 'Cibali Fırın Sokak' olan bu sokağın adı bugün, ünlü yazarın anısına 'Yazar Orhan Kemal Sokağı' olarak değiştirilmiştir. Ve yazarın bu sokakta oturduğu iki katlı ahşap evin girişinde "Orhan Kemal, 1954-1966 yılları arasında bu evde yaşamıştır" plaketi asılıdır.

Orhan Kemal'in oturduğu ev

Bence bu ev belediye tarafından satın alınıp, *Orhan Kemal Müzesi* yapılmalıydı. Çünkü Orhan Kemal'in pek çok romanının kahramanları bu mahallelerin, bu sokakların insanlarıdır. Onlar ünlü yazarımıza ilham kaynağı olmuşlardır. Orhan Kemal, bu sokaklarda soluk alıp vermiş, bu sokakları yaşamış ve bu sokakları yazmıştır.

"Ben, çok iyi bildiğimi yazmak isterim... Yazmak için, görmeliyim, yaşamalıyım... Ve içimdeki hız beni itmeli..." demiştir.

"Beni çoğunlukla gündüzleri sokakta görürler. Ben devamlı bir yerlere giderim. Bir yerlere uğrar, bir yerlerden bir yerlere geçer dururum. Yıllardır her sabah, yaz demez, kış demez sabahın dördünde kalkarım yataktan. Ve sabah dokuza kadar yazımı yazarım. Sonra sokağa çıkarım. İkbal'e uğrar kahvemi içerim... Yazmak için yaşamak, duymak, halkı algılamak gerekir..." derken bu sokaklarda yaşayan insanların arasında dolaşarak yaşamının kendisine ilham verdiğini açıkça dile getirir.

Orhan Kemal romanlarını geçim kaygısı içinde bir sürü yokluklara göğüs gererek yazmıştır. Oğlu Işık Öğütçü Fener'de İncebel Sokağı'nda oturdukları yıllarda babasının hangi şartlar altında, nasıl yazdığını bakın nasıl anlatıyor.

“Babam Fener’deki evde yazmıştı 72. Koğuşu. Kışın buz gibi olurdu ev. Optimum marka pompalı gaz ocağının başında oturmuş bir yandan ısıyor bir yandan eski yazı ile yazıyordu. Kafasında bitirirdi kitabı önce, sonra oturur yazardı. Bir gecede tamamladı ve sabahleyin uçarak, Eskiçil Yayınevi vardı o zaman, onlara götürdü.”

Üsküplü Camisi’nin tam karşısında, Orhan Kemal Sokağı ile Bos-tan Hamamı Sokağı’nın kesiştiği noktada büyük bir çınar ağacı ve bu çınar ağacının dibinde salaş bir kahve vardır. Bu kahvenin birkaç adım ilerisinde Cibali Tütün Fabrikası yer alır. Bu kahve, çocukluk yıllarımda, o yılların Yeşilçam Sineması’nın ünlü karakter oyuncusu Salih Tozan’ın kahvesiydi. Ünlü karakter oyuncusunun koskoca bir resmi kahvenin en görünen yerinde asılı dururdu. Orhan Kemal’in yazı yazdığı ve insanları gözlemlediği mekânlardan birisi de evinin çok yakındaki bu Çınarlı Kahve’ydi.

Orhan Kemeal’in vakit geçirdiği Çınarlı Kahve

Orhan Kemal’in bizim semtle ve semtin insanlarıyla ilgili yazdığı eserler 1960’lı yıllarda film olarak çekilmiş ve siyahbeyaz çekilen bu filmler, o yıllarda sinemalarda epey ilgi görmüştü. Bu filmler arasında en beğendiğim ‘Gurbet Kuşları’ filmiydi. Rejisör Halit Refiğ’in 1964 yılında Orhan Kemal’in eserinden uyarlayarak çektiği Gurbet Kuşları filminin çekim mekânları bizim mahallenin sokaklarıydı. Filmin büyük bölümü Soğuk Tulumba Sokak ile Debbâğ Yunus Sokak’ın kesiştiği köşede yer alan tarihi ahşap evde çekilmişti. Çekimler boyunca mahallemizi artistler doldurmuştu. Mahallenin çocukları film çekimlerini günlerce büyük bir merakla izlemiştik. Filmde Tanju

Gürsu, Filiz Akın, Pervin Par, Özden Çelik, Önder Somer, Sevda Ferdağ, Hüseyin Baradan ve Cüneyt Arkın başrolleri paylaşıyorlardı. Bu film Cüneyt Arkın'ın ilk filmiydi. Filmde oynayan oyuncular arasında Cüneyt Arkın dışında hepsini tanıyorduk. Bu tanımadığımız, mavi gözlü, yakışıklı delikanlının ismini merak etmiştik. Birkaç arkadaş set arasında Cüneyt Arkın'ın yanına yaklaşmış ve “Abi senin ismin ne?” diye sormuştuk. O da bize gülümseyerek, kendinden emin bir şekilde,

“Benim adım Fahrettin, beni henüz kimse tanımıyor ama ileride herkes beni tanıyacak!” demişti.

Ve öyle de olmuştu. Bu filmde sonra Cüneyt Arkın ismiyle ünlenen Fahrettin Cüreklibatür, ardı ardına çevirdiği filmlerle Türk Sineması'nın en ünlü jönlerinden birisi olmuştu. Aslında bizim semtlerde o yıllardan bu günlere pek fazla bir şey değişmedi. Tarihi semtimizin sokakları, dün filmlerin çekildiği, bugün ise Televizyon dizilerinin çekildiği doğal bir plato olma konumunu hâlâ sürdürüyor. Artık yok olmaya yüz tutan mahalle kültürünün son kalesi olan bu semtler bugün de, mahalle kültürüne özlem duyan büyükşehir yorgunlarının ve turistlerin akınına uğruyor. Ellerinde fotoğraf makineleriyle sokak sokak dolaşan bir sürü insan, tarihi evlerin, camilerin, kiliselerin, sinagogların, sokaklarda oynayan çocukların fotoğraflarını çekerek dolaşıyorlar.

Üsküplü Bostan Hamamı Sokak

Üsküplü adından da anlaşıldığı gibi eski zamanlarda Üsküp'ten gelen göçmenlerin yerleştikleri bir semtmiş ama benim çocukluğum da Üsküplü'de Üsküplü kimse yoktu. Üsküplü ve Unkapanı'nda daha çok Erzincanlılar yerleştiler. Benim de anne tarafım Erzincan'ın merkez köylerinden Sürbağan'dan göçerek buraya yerleşmişti. Dedemlerin geldikleri bu köy, eski bir Ermeni köyüymüş. Ermeniler köyden göç edince, dedemin ait olduğu Deman aşireti bu köye yerleşmiş. Köyün Ermenice adı Surp Vahan'mış ama zamanla değişikliğe uğrayarak Sürbağan olmuş. Köy isimlerinin Türkçeleştirilmeye başladığı yıllarda Sürbağan'da bundan nasibini almış ve köyün ismi bu sefer de değiştirilerek Kılıç Kaya Köyü olmuş. Munzur Dağı'nın eteğinde yer alan bu köye bu adı uygun görmüşler.

Anne tarafım memleketlerinden gönüllü ayrılmamış. 1938 yılındaki Dersim Katliamı ve sürgünü buna neden olmuş. Annem daha

minnacık bir çocukken sürgünü yaşamış. Beş yaşında iken, tüm ailesi ile birlikte zorunlu olarak Keşan'a sürgün gitmişler. Keşan'da kısa bir ikametten sonra İstanbul'a Unkapanı'na yerleşmişler. Aynı köyden pek çok aile onların ardından bu bölgeye yerleşmeye başlamışlar. Annem çocukluğunu ve ilk gençliği bu semtte geçirmiş. On dört yaşında iken kendi anlattığına göre babamla sevişerek evlenmişler. O zamanlar bu yaşlarda evlenmek normal kabul ediliyormuş. Babamla evlendiklerinde uzun bir müddet Bostan Hamamı Sokak'ta dedemin yanında ikamet etmişler. Abim ve ben Bostan Hamamı Sokak 36 numaralı evde doğmuşuz. (Bu evin yerinde şu anda bir mermer atölyesi bulunuyor,) Dedem İngilizce bildiği için o zamanların en ünlü oteli olan Pera Palas'ta çalışıyormuş. Amerikalı Ali lakaplı dedem, Amerika'ya ilk giden Türklerdendi. 1913-1924 yılları arasında Amerika'da yaşamış ve Cumhuriyetin ilanı ile Türkiye'ye geri dönmüş. Amerika'ya dedemle birlikte giden Sürbağanlı arkadaşları, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti için aralarında para toplamışlar ve dedem Türkiye'ye geri dönerken aralarında topladıkları bu parayı hazineye bağışlaması için dedeme vermişler. Dedem de bu parayı makbuz karşılığında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin hazinesine iletmış.

1950 yılının Ağustosunda abim, 1952 yılının Kasımında ise ben doğmuşum. Annem bir çocuğa daha hamile kalınca, babam 1954 yılının aralık ayında Fener'deki evi satın almış ve artık genişleyen ailesini Kırk Basamak Sokak 2 numaradaki ahşap eve yerleştirmiş. Babamın hikâyesi de anneminki gibi bir sürgün hikâyesi. O da annem gibi Erzincanlı ama o farklı bir yerden Kemah'ın Tımığı köyünden yani bugünkü Türkçeleştirilmiş adıyla Yağca köyünden. Babasını çok erken yaşta, daha onu hiç tanıyamadan kaybetmiş. Üvey babasının soyadını taşımakla birlikte üvey babasından bahsettiğini hiç hatırlamıyorum.

Babamın da annemin de kaderleri aynıydı, ikisi de Dersim sürgünü Erzincanlı ailelerin çocukları idi. İkisi de daha çocuk yaşlarda sürgün ve göçle tanışmışlardı. Babamın sürgün yeri annemin ailesi gibi Keşan'mış. Babam yetim olduğu için amcasının ailesi ile birlikte sürgüne gitmiş. Keşan'da bir iki ay kaldıktan sonra İstanbul'a kaçmış ve çocuk yaşta hayata atılmış. Yaşama tutunabilmek için bir sürü farklı işlerde çalışmış.

Bütün yaşamım boyunca ne babamdan ne de annemden sürgünle ilgili tek bir kelime duymadım. Tüm öğrendiklerim seneler sonra elime geçen birkaç kitap sayesinde oldu. Her ikisi için de sürgün konusu sanki bir tabuydu. Bir şeylerden çekiniyorlardı ama bu çekindikleri şey neydi bilemiyordum. Bu konuyla ilk kez yirmi yaşında iken yüz yüze gelmiştim. Yirmi yaşında yurtdışına çıkarken pasaport almak için nüfus kayıt örneği almam gerekmişti ve bana nüfus kütüğümün Keşan olduğunu, Keşan'a gidip oradan nüfus kayıt örneği almam gerektiği söylenmişti. Bunu duyunca bayağı şaşırmışım. Keşan da neresi idi ve benim nüfus kütüğüm neden Keşan'da idi? Bu soruların cevabını ararken, ilk kez Dersim Sürgünü'nden haberim olmuştu ama babam sorularımı es geçince ben de fazla üstünde durmamıştım. Bu konuya çok uzun yıllar sonra ilgi duymuş ve araştırmıştım. Gerçekleri öğrendiğimde ise annemim ve babamın çektiklerini düşünerek hüngür hüngür ağlamıştım. Bizi devletin gazabından korumak için çektikleri acıyı yüreklerine gömmüşler ve bize hiçbir şey anlatmamışlardı.

Babamın bütün hemşerileri ve arkadaşları Unkapanı'nda Üsküplü ve Salihpaşa'daki kahvelere takıldıkları için, babamı aradığımda buradaki kahvelerde bulurdum. Bizim zamanımızda çocuklar babalarının hangi kahveye gittiklerini bilirlerdi. Eve uzaklardan, habersiz bir akraba geldiği zaman, annem, 'Git kahveye babanı çağır!' derdi ve ben acele ile babamın takıldığı kahveye giderdim. Kahveden içeriye girer ve hemen kahvede arkadaşları ile iskambil oynayan babamın yanına oturdum. Bu görev hoşuma giderdi, çünkü kahvede kâğıt oynayanlara, her parti için, renkli kâğıtlara sarılı karamele şekerleri verilirdi. Babam ve arkadaşları beni görünce ellerini ceplerine atıp, ceplerinde ne kadar şeker varsa, avucuma doldururlardı. Şekerleri büyük bir sevinçle ceplerime doldurur ve babamın oyununun bitmesini beklerdim. Sonra babamla birlikte eve dönerdik. Babam, evdeki sürpriz misafir için, Küçükmustapaşa'daki şekerden ya bir paket şeker yaptırır ya da manavdan meyve alırdı. Babama haber vermek için Salihpaşa'daki Kahraman'ın kahvesine giderken, Üsküplü'deki Çınarlı Kahve'nin önünden geçerdim. Bazen kahvenin önündeki çınarın hemen yanı başındaki köşe masa da tek başına oturmuş, bir şeyler yazan bir adam görürdüm. Farklı biriydi, pardösülü, takım elbiseli, kravatlı ve fötr şapkalı. Bu farklı adamın Orhan Kemal olduğunu çok uzun yıllar sonra babamdan öğrenmiştim.

Mahalle Bekçileri ve Çöpçüler

Mahalle bizim dünyamızdı, sokaklar ise yaşam alanımız. Sokaklar güvenliydi, herkes birbirini tanırdı ve birbirine sahip çıkardı. Bizim sokaklardan pek araba geçmezdi, zaten İstanbul'da o zamanlar pek fazla araba da yoktu. Korkusuzca sokaklarda toplaşır, arsalarda, sokaklarda oyunlar oynardık.

Her yere yürüyerek giderdik. Arsalar bizim oyun yuvalarımızdı. Bütün mahalle geniş bir aile gibiydik. Mahallenin yazılı olmayan ama uyulan bir hiyerarşisi vardı: Büyükler ve küçükler. Bu hiyerarşi içinde biz en küçüklerdik, bizim üstümüzde abiler, ablalar yer alırdı, onların üstünde ise amcalar, teyzeler, en üstte ise babalar, anneler, dedeler ve nineler yer alırdı. Büyüklere yaşlarına göre abi, abla, amca, teyze diye hitap edilirdi. Bir de mahallenin saygın kişileri olan Hanım Teyzeler, Bey Amca lakaplı kişiler vardı. Mahalle yaşamının bu hiyerarşisinin dışında, mahallelerin asayişinden sorumlu olan Bekçi Baba vardı. Her mahallenin muhakkak bir bekçisi olurdu. Ve biz ona Bekçi Baba derdik.

Bekçi Baba mahalleliyi ve mahallenin çocuklarını tanırdı. Gece-leri mahallenin sokaklarını turlar ve düdük çalar, mahallede dola-nan bir yabancıyı fark etti mi, hemen ona ne aradığını sorardı. Bekçi Babalar semt karakollarına bağlıydılar. Bizim bölgenin semt kara-kolları; Fener Karakolu, Çarşamba Karakolu, Balat Karakolu ve Ci-bali Karakolu idi. Bu sonuncu karakol sanırım Türkiye'de ismi en bilinen karakoldur. Bu karakolun adını taşıyan ve artık klasikleşmiş olan meşhur tiyatro eseri, Cibali Karakolu, önce Muammer Karaca tarafından sonra da Nejat Uygur tarafından senelerce sahnelenmişti. Bekçi Baba'nın koyu kahverengi elbisesi, kafasında şapkası, belinde deri kemere takılı tabancası ve jopu bulunurdu. Elinden hiç düşür-medığı bir de düdüğü vardı. Yaz kış, yağmur çamur, soğuk sıcak de-meden mahallenin sokaklarını dolaşır, sabaha kadar belirli aralıklarla çaldığı düdükle mahalle halkına 'asayiş berkemal rahat uyuyun' der gibi dolaşırdı. Mahalle bekçilerine bayramlarda bayram parası ver-mek âdetlendi.

Bayramlarda mahalle çöpçülerine de bayram harçlığı verilirdi. O yıllarda çöpçüler kurşuni renkte üniforma giyerler ve şapka takar-lardı. Çöp toplama işini mahalle aralarında dolaştıkları at arabaları ile yaparlardı. Çöp arabası iki hafta da bir mahalleye gelirdi. Her evde muhakkak bir çöp kovası veya çöp tenekesi bulunurdu. Bir at

tarafından çekilen, iki tekerlekli üstü iki kapaklı çöp arabası mahallede geldiğinde, genellikle bizim evin önündeki dört yol ağzında dururdu. Mahalleli kadınlar, çöp tenekelerini, çöp kovalarını kapının önüne çıkararak çöp arabasının gelmesini beklerlerdi. Çöp arabası gelince de çöp tenekelerini çöp arabasının yanına dizerlerdi. Çöpçü, çöp tenekelerini teker teker arabanın içine boşaltır ve çöp arabasının kapaklarını kapatırdı. O yıllarda Balat Vapur İskelesi ile Ayvansaray arasında bir çöp iskelesi vardı. Mahalle çöpçüleri topladıkları çöpleri buraya getirerek oraya boşaltırlardı. Çöp iskelesinde toplanan çöpler mavnalarla buradan taşınırlardı.

Çöp Arabası

Kenar Mahalle Kültürü

Bizim mahallemiz bir kenar mahalleydi ama kenar mahalleyi bugünün varoşları ile karıştırmamak gerekir. İkisinin arasında çok büyük kültürel farklılıklar vardır. Kenar mahallenin geçmişinde, bir yaşanmışlık ve şehirli bir kültürel birikim vardır. Kenarmahalle kültürü, 50'li yıllarda ve 60'lı yılların başında taşradan kente çalışmak için gelen ve özellikle Haliç kıyısındaki sanayi tesislerinde çalışan insanların İstanbul'un tarihi semtlerine yerleşmesi ile ortaya çıkmış olan bir olgudur. Bu gelen insanlar, geldikleri bu semtlerde hâlâ sürmekte olan bir tarihi kültürel birikimle ve onun mirası olan eserlerle karşılaşmışlardı. Bu mahallelerin geçmiş yaşam kültür birikimi ve mirası olan camiler, çeşmeler, evler, türbeler, hamamlar, kiliseler, sinagoglar, mezarlıklar hâlâ ordaydılar, varlıklarını sürdürüyorlardı. Özetle kenar mahalle geçmişten gelen büyük bir kültürü içinde barındıran bir mahallenin çöküntüye uğramış veya uğramaya başlayan durumuna verilen bir tanımlama idi. Bu sosyal olgu nedeniyle kenar

mahalle kültürü varoş kültüründen tamamen ayrılır. Bu (kenar) mahallelere yerleşen insanlar, kent kültürünün kırsal kültüre karşı henüz gücünü kaybetmediği 50'li yıllarda, bu semtlerde ruhu hâlâ dolaşan kentli kültüre kolayca uyum sağlıyorlardı. Buralarda yetişen ikinci kuşak, şehirli kültürle büyüyüp kolayca İstanbullu olabiliyordu. Doğup büyüdüğü semtine karşı derin bir sevgi besliyordu. Semtini asla unutmuyor ve kendisine nerelisin diye sorulduğunda aynen benim gibi İstanbulluyum, Fatihliyim, Haliç Fenerli'yim diyorlardı.

Varoş kültürü ise farklı bir olguyu içeriyordu. Varoşların öncesinde bir de gecekondu semtleri vardır. Taşradan gelen köylülerin, şehrin tarihi geçmişi olmayan dış alanlarına yerleşmeleri ve birlikte getirdikleri taşra kültürünü buralarda muhafaza ederek, bu bölgelerde yaşamaları neticesi ortaya çıkan bir olguydu. Varoşlarda doğup büyüyenler, genellikle kendilerini ailelerinin geldikleri yöre ve şehirlerle göre tanımlarlar. Yaşadıkları yer İstanbul'un sınırları içindedir ama içinde yetiştikleri kültür, İstanbul'un şehir kültürü değildir. Bugün Türkçede kullanılan Varoş kelimesi dilimize Macarcadan girmiş olan bir kelimedir. Var Macarcada "surlarla çevrili kent" anlamına gelmektedir. Varoş ise "sur dışındaki yer" anlamını geliyor. Sur dışındaki alanlar, 60'lı yılların ikinci yarısından itibaren şehre çalışmak için akan kitlelerin akınına uğramış ve ortaya gecekondu yerleşimleri çıkmıştır. Bu yerleşim birimlerinin önemli bir bölümü zamanla imar afları ile büyüyerek, birkaç katlı binaların istila ettikleri varoşlara dönüşmüştür.

Kenar mahallelerde kültürel bir süreklilik vardı. Mahallenin geçmiş birikiminden gelen gelenek ve görenekler sürdürülürdü. En azından benim çocukluğumda böyleydi. O yıllarda kırsaldan kente göç çok aşırı boyutlara henüz varmamıştı, apartman yaşamı yoktu ve şehir kültürü yeni gelenleri şehirlileştirebilme gücüne sahipti. Şehirleşmek isteyenlerin örnek olabilecekleri bir 'İstanbul Kültürü' ve bir 'İstanbul' örneği vardı. Bu İstanbul kültürü ve İstanbullu örneği cumhuriyet kurulmadan önceki yılların yani Osmanlı İstanbul'unun bir mirasıydı. İsterseniz cumhuriyet kurulmadan önceki Osmanlı İstanbul'una ve o dönemin mahalle yaşamına bir göz atalım.

Osmanlı döneminin toplumsal yaşamına Millet Sistemi hâkimdi. Bu sistemde her dinin, her mezhebin kendi iç hukuku üzerinden cemaatleşebildiği, kendi özerklik alanına sahip olabildiği hiyerarşik toplum düzeni hem doğal hemde normal bir var olma biçimi olarak algılanıyordu. Bu sistemin şartları gereği mahalle oluşumunu belir-

leyen en önemli etkenler, dinsel ve etnik gruplardı. On dokuzuncu yüzyıla kadar Osmanlı mahallerinde yerel bir yönetim yoktu, şehrin idari işlerinden kadılar sorumluydu. Mahallelerde cemaatler kendi içlerinde organize olurlardı. Kadının otoritesini mahallede imam, papaz veya haham temsil ederdi. Kadıların en önemli görevi devlet tarafından toplanan vergiyi mahalle sakinlerinden tahsil etmektir. Etnik sınırlarla birbirlerinden ayrılmış olan bu mahallelerde, cemaat dayanışmasını ve kamu ahlakını düzenleyen, yönlendiren birçok yazılı olmayan kural mevcuttu.

Osmanlı döneminin mahalleleri toplumsal ve ekonomik hayatın merkeziydiler ve bu mahallelerin sokak dokusunu mahallelilerin ilişkilerine dayalı hoşgörü esası belirlerdi. Başkasını rahatsız etmediği sürece sokağın ortasında bile ev inşa etmeye hoşgörü ile bakan bu anlayış sayesinde, İstanbul'un sur içi mahallelerinin hemen hemen hepsinde, bir sürü çıkmaz sokak ortaya çıkmıştı. Bu çıkmaz sokaklarda birkaç ev olurdu. Çıkmaz sokaklar aile mahremiyetinin muhafaza edildiği, evdeki çocukların rahatlıkla kapı önlerinde oyun oynayabildikleri alanlardı.

Mahallenin Aarsaları, Oyunlar ve Oyuncaklar

Neyse biz gene 50'li yıllara dönelim. Osmanlı döneminden bize miras kalan çıkmaz sokaklar ve aarsalar kenar mahalle çocuklarının, kendi başlarına, hayatı doğal olarak yaşadıkları çocuk yuvalarıydı. Çocuklar, hayata ilk adımlarını bu sokaklarda ve aarsalarda atarlardı, yürümeye başlar başlamaz sokağı tanırlardı. Bizim kenar mahallelerde çocuklar çok erken büyürlerdi. Bunda sokakları erkenden tanımamanın rolü elbette çok büyüktü. Sokaklarda ve aarsalarda oyunlar oynamak çocukların sosyalleşmesini hızlandırıyordu. Semtin korunaklı olması, herkesin birbirini tanınması, taşıt araçlarının çok az olması ve yokuş semtlerden at arabaları hariç hemen hemen hiçbir aracın geçmemesi, rahatça oynama imkânı sunuyordu. Daha küçük yaşlarda semtin ve yakın semtlerin sokaklarını dolaşmaya başlıyorduk. Altı yedi yaşlarında yazlık sinemalara gitmeye başlamıştık. Ufkumuz erken açılmış ve yaşam pratiği bizi çabuk olgunlaştırmıştı. Oyun alanımız olan aarsamızda mevsimlere göre, günün değişik saatlerinde farklı oyunlar oynardık. Kışın kızak kayıp, kartopu oynarken, sonbaharda rüzgârlar başlayınca uçurtma uçururduk. İlkbahar gelince ve yazın okullar kapanınca dışarıda toplu oynanan oyunlar devreye girerdi. Dekmancılık, yakar top, istop, ortada sıçan, bezirgân

başı, güvercin takla, uzuneşek, birdirbir ve daha niceleri.

Yaz gecelerinin vazgeçilmezi saklambaçtı, hava kararmaya görsün, hemen arsada kızlı-erkekli toplanır saklambaç oynardık. Saklambaç oynarken saklandığımız yerde nefesimizi tutup gökyüzünde dolanan ateş böceklerinin dansını izlerdik. Arsamızın çevresindeki evlerin bacalarına leylekler yuva yapardı. Sultan Selim Camisi'nin istinat duvarlarındaki kovuklarda baykuşların yuvası olurdu. Arsadaki su birikintilerinde minicik balıklara benzeyen kurbağa yavruları ortaya çıkardı. Çaylaklar gökyüzünde dolanı, kurbağa, fındık faresi ve ev yılanı avlamak için yeryüzünü tararlardı. Avlarını tespit ettiklerinde yıldırım hızıyla pike yapıp avlarını yakalarlardı. Kırlangıçlar üzerimizde fır fır dönerdi. Arsamızda ballıbaba, ebegümeci, pisipisi otu gibi bir sürü bitki kendiliğinden biterdi. Hatta toprağa bir vesile ile düşmüş olan domates, salatalık, karpuz çekirdekleri bile filizlenerek büyürdü.

Arsalarda, sokaklarda ve evlerde oynanan oyunlar farklı farklıydı. Bazı oyunlar sadece erkekler arasında oynanırdı, bazıları ise sadece kızlar arasında. Bazı oyunlar ise kızlı-erkekli oynanırdı. Bu oyunları kim bulmuştu, ne zaman bulunmuştu, bilmezdik. Mahalle arkadaşlarımla bu oyunları oynarken bunları hiç ama hiç düşünmemiştim. Bu düşünce uzun yıllar sonra kafama dank etmişti! Gerçekten de çok ilginç bir durum vardı. Çünkü taşradan gelip bu semte yerleşen ailelerimiz bu oyunları bilmiyorlardı. Bu oyunları geldikleri yerlerden getirmediikleri kesindi. Zaten babalarımız bütün gün ek-mek peşindeydi, annelerimiz ise ev işleri ile meşguldü. Sokaklarda oynayan biz çocuklardık ve bu oyunları sokakta kendiliğinden öğreniyorduk. Bizden önce ağabeylerimiz oynamıştı bu oyunları, biz onlardan öğrenmiştik. Onlar ise kendilerinden önceki kuşaktan. Bu oyunlar, bu semtlerde yüzlerce yıldır oynanıyor ve kuşaktan kuşağa aktarılıyordu. Aslında bu oyunlar kentin kültürel mirasıydılar. Zaman zaman bazı yeni oyunlar moda olarak ortaya çıkıyorlardı ama modası geçtikten sonra kayboluyorlardı, esas kalıcı olanlar ise bu kültürel mirasın ürünü olan oyunlardı. Bu oyunlar bu semtlerde yetişen çocuklar vasıtasıyla, kuşaktan kuşağa aktarılıyor ve sürüp gidiyorlardı. İsterseniz çocukluk yıllarımda arsalarda, sokaklarda ve evlerde oynadığımız bu oyunlar arasında şöyle bir gezinti yapalım.

Arsalarda Oynadığımız Oyunlar

Dekmancılık ya da diğer adıyla Kovboyculuk:

Tabancalarımız ya tahtadan yapılydı ya da tabancayı andıran kounların çene kemiğıydi. Kurban Bayramı sonrası sakladığımız çene kemikleri, kovboyculuk oynarken bize tabanca vazifesini görürdü. Su tabancaları piyasaya çıkınca bu kemik veya tahta tabancaların yerini su tabancaları almış ve artık sulu savaşlara başlamıştık. Bu oyunları oynarken iki gruba ayrılır ve dağılarak bir yerlerde pusuya yatıp saklanırdık. Bir grup kovboy diğer grup ise Kızılderili olurdu. Saklanan birisini yakalayan kişi ona ‘Dekman!’ derdi ve yakalanan kişi teslim olurdu. Bu oyun herhalde Amerikan propagandasının yapıldığı kovboy filmlerinden çok daha önceleri de vardı. Beni bu düşünceye götüren neden ise yıllar sonra Almanca öğrendiğimde, ‘Deck Man’ sözcüğüne Alman savaş filmlerinde de rastlamış olmamdı. Bu söz Almanca da ‘Kendini Korum’ anlamına geliyordu. Birinci Dünya Savaşı’nda birlikte savaştığımız ve İkinci Dünya Savaşında gizli gizli desteklediğimiz Almanlara duyduğumuz büyük sempati göz önüne alınırsa, bu oyunun bir Alman propagandası olarak ülkemize gelmiş olabileceğı de düşünölebilir.

Misket: Arsada ve kapı önünde en kolay oynanan oyunların başında misket oyunu geliyordu. Misket oyunlarının çeşitleri vardı. Misket, renkli camdan imal edilmiş bir cam bilyeydi. Mahalledeki bütün çocukların misket torbası vardı ve misketler bu torbada saklanırdı. Misket oyunlarında ortak nokta, misketi yuvarlayarak başka bir miskete çarptırmak ve onu kazanmaktı. Misket, kıvrılan işaret parmağının içine oturtulur ve başparmakla itilerek atılırdı. Kafa Karış, Çizgi, Mors ve Çukur en çok oynadığımız misket oyunlarıydı.

‘Kafa Karış’ dediğimiz oyunda amaç rakibin misketini çukurdan uzak tutmaktı. Kafa Karış oynarken misketler yerde açılan belirli sayıda çukura, önceden saptanmış bir sıraya göre sokulmaya çalışılırdı. Bunu başaran oyuncu, rakibinin misketine atış yapma hakkı kazanırdı. İlk oyuncu misketini genellikle çok yakın olmayacak şekilde ileriye doğru atar, onu takip eden oyuncu diğer oyuncunun attığı miskete vurmaya veya en azından 1 karış mesafeye kadar yaklaşmaya çalışırdı. Genelde amaç vurmaktı, çünkü eğer vuramazsan yahut karış mesafesine gelemeyen, senden sonraki elde diğer oyuncu yakında bulunan oyuncunun misketini kolaylıkla vururdu. Oyun bu şekilde

sırayla belirlenen alan içinde misketlerle gezilerek oynanırdı. Oyun başlamadan bir ödül kararlaştırılırdı. Örneğin vuruş 2, karış 1 misket gibi. Bu durumda bir oyuncu diğer oyuncunun misketini vurduğunda, vurduğu kişiden 2 misket alırdı. Şayet karış açmışsa yani kendi karışıyla bir karış mesafeye yaklaşmışsa 1 misket alırdı. Vurma ya da karış açma eyleminden sonra o anda bulunulan noktadan oyun tekrar başlardı.

‘Çukur’ oynarken bir yumruk girebilecek büyüklükte bir çukur kazardık ve her oyuncu bu çukura bir misket bırakırdı. Burada amaç misket atışlarıyla çukurdan misketi çıkarmaktı. Misket çıkarabilen oyuncu çukurdan çıkardığı ve atış yaptığı misketi alırdı. Eğer çıkaramayanın misketi çukura düşmüşse misket oraya ait olurdu ve onu oradan çıkarabilen alırdı.

En kalabalık oynanan misket oyunu ise ‘Çizgi’ idi. Bu oyunu oynayacak olan çocuklar eşit sayıda misket koyarak

katılırlardı. Toplanan bütün misketler yan yana dizilirlerdi. Bir baş belirlenir ve bu hedefe yapılan atışla oyuna ilk başlayacak kişi belirlenirdi. Misketini en uzağa atan birinci olurdu. Bu oyunda önemli olan, baş tarafına en yakın olan misketi, baş tarafından vurmaktı. Baş, sağ veya solda bulunan en kenardaki misketti. Ne kadar baş tarafına yakın yerden vurursanız o kadar misketi alırdınız. Baş vurulunca bütün misketler alınırdı.

Çelik Çomak: İki kişi ile veya iki grup oluşturularak oynanan bir oyundu. Bir metre uzunluğunda bir sopa ile yaklaşık yirmi santim uzunluğundaki bir çubuk bu oyunun araçlarıydı. Önce yere büyükçe bir daire çizilir sonra oyuna önce kimin başlayacağını belirlemek için sayışma yapılırdı. Oyuna önce başlama hakkını kazanan oyuncu çubuğu havaya atıp yere düşmeden sopa ile vurarak uzaklara fırlatırdı. Diğer oyuncu ise bu düşen çubuğu düştüğü yerden alıp eliyle fırlatarak dairenin içine sokmaya çalışırdı. Dairenin yanındaki oyuncu ise sopayla vurarak çubuğu daireye sokmamaya, uzaklaştırmaya çabalardı. Uzaklaştırdığında ise daire ile çubuk arası sopa ile ölçülürdü. Oyun öncesinde kararlaştırılan sayı hedefine önce ulaşan oyuncu oyunu kazanırdı. Oyuncu sopa ile çubuğu vuramayıp ıskalarsa ve diğer oyuncu geri fırlattığı zaman çubuk dairenin içine düşerse oyun el değiştirirdi.

Topaç Çevirme: Topaç, bir ucu sivri ve çivili elips şeklinde

ağaçtan yapılan bir oyuncaktı. Topaçlar sert ağaç cinslerinden yapılırdı, En sağlamları şimşir ağacından yapılanıydı. Topacın ucunda kabara dediğimiz ve topacın yerde dönmesini sağlayan bir çivi bulunurdu. Topacın dengesi çok önemliydi, eğer bu denge iyi verilmiş olursa topaç daha uzun süre dönerdi. Topaç bal mumu yedirilmiş ipe sarılır ve ustalıklarla yere atılarak döndürülürdü. İki türlü topaç oyunumuz vardı. Birincisinde yere büyükçe bir daire çizilir ve boş topaçlar bunun içine konurdu. Oyuncu topacını bu dairenin içine atarak, yerdeki boş topaçları dairenin dışına çıkarmaya çalışırdı. Çıkardığı topaç onun olurdu. İkinci oyun ise topaç yarışıydı. Aynı anda döndürülen topaçlardan hangisi daha

uzun süre dönerse o galip sayılırdı. Birkaç arkadaş aynı anda topaçlarımızı ipe dolayıp hızla yere fırlatarak döndürmeye başladık. Kimin topacı en uzun dönerse o oyunu kazanırdı. Tabii oyun başlamadan önce de ortaya bir şey koyardık. Oyunu kim kazanırsa, ortaya koyulan mükâfatı o alırdı. Bu mükâfat genellikle ya misket ya da yine topaç olurdu.

Yakar Top-İstop-Ortada Sıçan: Yakar top, bir takım oyunuydu ve iki takım arasında oynanırdı. Eşit sayıda iki takım arasında en az dört kişi ile oynanırdı. Arsada en kalabalık oynadığımız oyunlardan birisi bu oyundu. Önce iki çizgi çizilir ve bu çizgilere eşit mesafede bir çizgi daha çizilerek oyun sahası hazırlanırdı. Oyun başlamadan önce yazı-tura atılarak topun hangi takıma verileceği belirlenirdi. Sonra iki takımın oyuncularını da kendi sahalarına geçirirdi. Her takımın bir kalecisi olurdu. Kaleciler orta çizginin ayırdığı iki çizgiden birine geçer, ama grubunu vurmamak için grubunun olmadığı tarafa dururdu. Takımlar, atan takım ve kaçan takım olarak adlandırılırdı. Atan takımın elemanlarının amacı kaçan takımın elemanlarını elle attıkları topla vurmaktır. Vurulan kişi oyun dışı kalırdı. Eğer atan takım diğer takımın tüm elemanlarını vurursa, tekrar atan takım olarak bir sonraki oyuna devam ederdi ve oyun yeniden başlardı. Atan takıma bir puan yazılırdı. Atan takımın attığı top kaçanlar tarafından tutulursa veya top kaçanlara değmeden yere değerse takımlar yer değiştirirdi. İstop oyununda ise oyuncular bir daire oluşturmalarıydı. Topu bir oyuncu havaya atar, bir isim söyler ve o kişi hemen topu tutmaya çalışırdı. Seçilen kişi topu havada tutabilirse o da bir başka isim söylerdi. Tutamazsa bu kez bir renk söyler ve oyuncular oyun alanında bu rengi bulmaya çalışırlardı. Bu süre içinde de ebe olan oyuncu topla diğer oyuncularından renk bulamayanları vurma-

ya çalışırdı. Vurabilirse sıra vurulan oyuncuya geçer ve o bir renk söylerdi. Herkes söylenen rengi bulabildiyse bu kez ebe olan kişi ve oyuncular tekrar bir daire oluşturlardı. Ebe olan kişi bir isim söyler ve oyun aynı şekilde devam eder. Ortada Sıçan'da bir kişi ortada olur diğer kişiler onun etrafında bir çember oluşturur ve topu ortadakine kaptırmadan birbirlerine atarlardı. Topu ortadakine kaptıran oyuncu ortaya geçerdi.

Saklambaç ve Kukalı Saklambaç: Arsada gene çok kalabalık olarak oynadığımız ve yaz akşamlarının vazgeçilmez bir oyunuydu saklambaç. Yaz gecelerinde havalar çok sıcak olduğu için, hava kararınca aileler evde bunalmak yerine genellikle bahçede oturmayı tercih ederlerdi. Mahalleli birbirine bahçe misafirliklerine giderdi. Onlar evlerin bahçelerinde toplanıp, çay faslına başlayınca, bizde kızlı-erkekli mahallenin bütün çocukları arsada toplanır geç vakitlere kadar saklambaç oynardık. Saklambaç iki türlü oynanırdı. Birincisinde bir kişi ebe olur ve gözlerini kapayarak bir duvara döner ve dışından yüksek sesle elliye kadar sayardı. Sayma işlemi bittikten sonra “sağım solum önüm arkam sobe” der “oldu” diye bağırarak gözlerini açardı. O gözleri kapalı bir şekilde sayarken, diğer çocuklar saklanacak yer ararlar ve buldukları yerlere saklanırlardı. Gözlerini açan ebe duvarın çevresinden uzaklaşırken arkasındaki duvarı kollayarak saklanan çocukları aramaya başlardı. Ebenin duvarın başından uzaklaştığını gören ve fırsatını yakalayan saklanan çocuk, yerinden fırlayarak ebenin köşesine doğru koşardı ve duvara vurarak sobe derdi. Sobeleyen kişiler ebe olmazdı. Ebe diğerlerini bulmaya çalışırdı. Eğer ebe bir kişiyi görür ve onun adını yanlış söylerse, diğer oyuncular saklandığı yerden çıkar ve çanak çömlek patladı diye bağırırlardı. Ve ebe olan kişi yeniden ebe olurdu.

Kukalı saklambaç ise eski bir teneke kutu ile oynanırdı. Teneke kutu uzağa atılır, ebe gidip onu yerine getirinceye kadar, herkes saklanırdı. Oyunun kuralına göre ebe kukayı getirirken geri geri gelmeliydi. Ebe saklananları ararken birisi kukayı yine uzağa fırlatırdı. Ebe kimi görürse gidip kukaya basar ve kukaladım derdi.

Birdirbir-Güvercin Takla-Uzuneşek: Birdirbir, Güvercin Takla ve Uzuneşek bu üç oyun da arsada sadece mahallenin erkek çocukları arasında oynanırdı.

Birdirbir oynarken, ebe olan kişi iki büklüm olarak yere doğru eğilirdi. Diğerleri üzerinden atlardı. Birdirbiri yöneten başkan,

ebenin üzerinden nasıl atlıyorsa, yaptığıının aynısını, kendisini takip edenlerin de yapması gerekirdi. Yapamayan kişi ebe ile yer değiştirdi. Her atlamanın değişik sitilleri ve her atlamada ebenin yerden biraz daha yükseğe durma kuralı vardı. Amaç yüksekte atlamaktı ve atlayamayan ebe olurdu.

Güvercin Takla'da vücudu iyi kullanmak gerekiyordu. İki takımla oynanırdı. Bir grup kümelenerek adeta bir kasayı oluştururdu. Öbür takımın oyuncuları da koşarak gelip bu insan kümesinin sırtları üzerinden takla atarak, öbür tarafa ayakları üzerinde düşecek şekilde geçmeye çalışlardı. Elin yere değmesi veya takla atamayıp kümeyi aşamama, yanma sebebi idi.

İki takım halinde eşli oynanan uzuneşek oyununda, ebe olan takımın elemanları ekip başının arkasına arka arkaya dizilip, kafalarını birbirinin bacak arasına sokarak, uzuneşek olurlardı. Diğer takımın oyuncuları ise sıra ile herkes bir kişinin üzerine atlayarak, bütün ağırlığını o kişinin üzerine verirdi. Eğer o kişi üzerindeki bu yükü çekemeyip yere düşerse, buna eşek çöktü denirdi. Bu oyun oynanırken oyunu dışarıdan yöneten bir kişi olurdu ve üstteki ekibin başı parmakları ile bir sayı yaparak bunu oyunu yöneten kişiye gösterir, alttakilere 'Çattı pattı kaç çattı?' diye sorardı. Alttaki sözcü herhangi bir sayı söylerdi. Eğer tahmin etmiş olduğu sayı ile gösterilmiş olan sayı aynıysa takımlar yer değiştirdi. Bu oyunda altta kalanın resmen canı çıkardı ve bu yüzden daha çok gücüne güvenenler oynardı. Ben zayıf ve çelimsiz olduğum için hep yedek oyuncuydum, ancak eksik eleman varsa mecburen oynardım.

Mendil Kapmaca: İki grup halinde karşılıklı dizilir ve ortada elinde bir mendil tutan bir kişi olurdu. Onun verdiği işaretle iki gruptan karşılıklı olarak iki kişi çıkar ve mendili rakibine yakalanmadan kendi tarafına getirmeye çalışırdı.

Yağ Satarım Bal Satarım: Yağ satarım oyununda önce bir ebe belirlenirdi sonra oyunu oynayan çocuklar yüzleri birbirine dönük olarak bir halka oluşturacak şekilde yere oturlardı. Ebe bir mendilin ucunu düğümleyerek eline alır ve bunu arkasında saklayarak halkanın çevresinde dolaşmaya başlardı. Bu arada bütün çocuklar hep bir ağızdan oyuna adını veren şarkıyı söylerlerdi.

Yağ satarım, bal satarım Ustam ölmüş, ben satarım. Ustamın kürkü sarıdır.

Satsam 15 liradır zambak zumbak Dön arkana iyi bak

Dolaşırken mendili belli etmeden oyuncuların birinin arkasına yere koyar, arkasına mendil bırakılan oyuncu, bunun farkına vardığı anda mendili alarak ebeyi kovalamaya başlardı. Ebe yakalanmadan onun yerine otursa, mendili alan çocuk ebe olurdu. Eğer yakalanırsa, oyun aynı ebeyle devam ederdi.

Aç Kapıyı Bezirgânbaşı: Bu oyunu da kalabalık oynardık. İki oyuncu Bezirgânbaşı olur ve karşılıklı durup iki ellerini de birleştirip bir kapı yaparlardı. Oyuna katılan çocuklar bezirgânların önünde sıraya girerek hep birlikte ‘Aç kapıyı bezirgânbaşı...’ nakaratını söylerlerdi. Bezirgânbaşı ise ‘Kapı hakkı ne verirsin?’ derdi. Çocuklar gene hep bir ağızdan ‘Arkamdaki yadigâr olsun’ derlerdi. Bunlar söylendikten sonra çocuklar sırayla bezirgânların ellerini yukarı kaldırarak açtıkları kapıdan geçmeye başlardı. Bu arada bezirgânlarda 1. sıçan 2. sıçan 3. kapan tekerlemesini söylerler ve tekerleme bittiğinde geçmekte olan oyuncuyu yakalarlardı. Ellerin arasında hapis edilen bu oyuncu bezirgânlardan birisinin yerini alır ve oyun böylece devam ederdi.

Uçurtmalar: Çocukluğumuzun vazgeçilmez eğlencelerinden biri de uçurtma yapmak ve uçurtmaktı. En kolay yapılan uçurtma şeytan uçurtma, en zor yapılanı ise fener uçurtma idi. Küçük çocuklar genellikle şeytan uçurtmayı tercih ederken, kendine güvenen daha büyük çocuklar, altıgen kuyruklu uçurtma yaparlardı. Şeytan uçurtma yapmak için bir defter yaprağı ve bir kuka dikiş ipliği yeterliydi. Yapımı çok basitti ama pek dayanıklı da değildi. Kuyruklu uçurtma yapmak ise hem bir maharet hem de epey malzeme gerektirirdi. Bunun için üç tane çıta, renkli kaplama kâğıdı, ip ve tutkal gerekliydi. Tutkal bulmak pahalı ve zor olduğu için, evdeki unu suyla karıştırıp yapışkan olarak kullanırdık.

Kuyruklu uçurtma yapılırken, önce uçurtmanın iskeleti oluşturulurdu. Bunun için kullanılan çıtaların boylarının eşit olması gerekiyordu. Önce eşit boydaki çıtaların iki ucunu da yontarak çentikler açardık. Sonra cetvelle ölçerek, çıtaların ortalarını işaretler ve işaretlenen yerleri çakıyla hafifçe yontardık. Bakkaldan aldığımız sicim yumağından uzun bir parça kesip, bu iple çıtaları ortadan bağlardık. Burada dikkat edilmesi gereken husus, çıtaların yontulan orta noktalarının üst üste gelecek şekilde oturtulmasıydı. Çıtalar kaydırılmadan ipi çıtaların üzerinde birkaç kez doladıktan sonra çözülmemesi için birkaç

düğüm atardık. Uçurtmanın iskeletinin göbek kısmı hazır olduğunda sıra altıgeni oluşturmaya gelirdi. Çıtaların ucuna açılan çentiklerden birisine gene sicim yumağından kesilen uzunca bir ipin ucu bağlanır ve bu ip her çıtanın çentiğine bağlana bağlana dolanırdı. Bu işlemin ardından ortaya uçurtmanın altıgen formu çıkardı. Son düğüm atılırken dolanan ipin gergin olup olmadığı kontrol edilirdi. Bu ipin muhakkak gergin olması gerekirdi. Uçurtmanın iskeleti hazır hale gelince uçurtmayı kaplardık. Bu işlem için önce renkli kaplama kâğıdını yere serer sonra altıgen iskeleti ortadaki düğüm altta kalacak şekilde kâğıdın üzerine koyardık. Üzerine yapıştırıcı sürülen renkli kâğıtla iskelet kaplardık. Uçurtmanın iskeletini kapladıktan sonra sıra uçurtmanın dengesini sağlayacak olan sisteme, kuyruk yapımına gelirdi. Küçük renkli kâğıtlar ya da gazetelerden kırılan kâğıtlardan uzunca bir kuyruk yapar, uçurtmanın alt bölümüne takardık. Bu işlemi bitirip, kuyruğu uçurtmaya taktık mı, dosdoğru Şaban Ağa tepesine giderdik. Şaban Ağa tepesi oyun oynadığımız arsanın biraz ilerisinde yer alan küçük bir tepeydi. Şaban Ağa tepesinden aşağıya doğru koşarak uçurtmayı havalandırır ve ardından ipi yavaş yavaş salarak uçurtmanın salına salına yükselmesini seyrederdik.

Fener uçurtmaların yapımı bayağı beceri isterdi. Bu uçurtmalar eskiden içine fener konularak geceleri uçurulmuş ve bu nedenle Fener adı verilmiş. Karanlık geceyi yıldızlar gibi aydınlatırlarmış. Benim çocukluğumda ise bu âdet artık ortadan kaybolmuştu ve fenersiz olarak sadece gündüzleri uçuruluyordu. Sanırım bu romantik geleneğin sonunu sokakları aydınlatan elektrik direklerinin çoğalması getirmişti. Bizim dönemimizde yapımı zor olduğu için genellikle hazır olarak satın alınırdı. Bu uçurtmaların bir özelliği de öteki uçurtmalara göre daha fazla rüzgâra ihtiyaç duyulmasıydı.

Uçurtma yarışlarında çarpma denilen bir tür uçurtma dövüşü de yapılırdı. Bu dövüşte kuyruklarına jilet takılan uçurtmalar, havada birbirleriyle çarpıştırılır ve rakibin uçurtmasının ipinin kesilmesine uğraşılırdı.

Muzır Oyunlar

Masum oyunlarımızın yanında bir de pek masum olmayan biraz muzır, biraz tehlikeli, biraz da gürültülü oyunlarımız vardı.

Patlangıç: Çitlembik ağacının dallarından ‘Patlangıç’ dedğimiz ve çitlembik meyvelerini mermi gibi atan bir oyuncak silah

yapardık. Bunun için önce Sultan Selim Kız Meslek Lisesi'nin bahçesinde bulunan çitlembik ağacından ince bir dal kopartırdık. Çitlembik dallarının içi, adeta bir kemik iliği gibi yumuşakçadır ve içinde pamuğu andıran beyaz renkli bir dolgu vardır. Şiş veya tel gibi bir şeyi bu dalın içine sokarak, dalın ortasındaki bu dolguyu boşaltırdık. Sonra içini oyduğumuz dalın boşluğuna rahatça girebilecek şekilde başka ince bir daldan bir de çubuk yontardık. Bu çubuğun yontulması ustalık isterdi, çünkü önceden içini oyduğumuz dalın içine tamamiyle oturması gerekliydi. Bu işlemler tamamlandıktan sonra oyuncak silahımız hazır olurdu. Sonra sıra çitlembik ağacından meyveleri toplamaya gelirdi. Ağaca çıkar ceplerimizi çitlembik meyveleri ile doldururduk. Cebimize doldurduğumuz bu çitlembikler cephanemizdi. Bu ilkel çocuk silahının kullanımı ise çok basitti. Önce içi oyulan dalın ön tarafına çitlembik taneleri yerleştirilir sonra incelterek yontulmuş olan diğer dal, bu çitlembik taneleri ile dolu dal parçasının içine hızla sokulurdu. İçerde sıkışan hava önüne koyulan çitlembik taneciklerini 20-30 metre kadar ileriye fırlatırdı. Sonra önüne tekrar çitlembik taneleri konur ve atışa devam edilirdi.

Bu basit ilkel oyuncak silahla o zamanlar duvarlara konan karasinekleri avlardık. Ama sadece bununla sınırlı kalmazdık. Bazen de birbirimizin üzerine atarak savaşlar yapar ve birbirimizin canını da yakardık. Patlangıcın bir diğer cephanesi de mandalina kabuklarıydı. Mandalina kabukları çitlembiğe nazaran tehlikesizdi ve patlarken bayağı ses çıkarırdı.

Karpit Patlatma: Karpit patlatmak aslında kaynayan karpit yardımıyla bir konserve kutusunu havaya uçurtmaktı. Bu oyun aslında epey bir beceri, dikkat ve serilik isterdi. Tehlikeli sayılabilecek olan bu oyun için gerekli olan malzemeler karpit, kapağı açık boş bir konserve kutusu, su, yaklaşık bir metre uzunluğunda bir sopa, gazete kâğıdı ve kibritti. Bu oyunu kim icat etmişti bilmiyorum ama bizden önce ağabeylerimiz de karpit patlatırlardı, biz de onlardan öğrenmiştik. Önce Küçükmustapaşa'daki nalburun yolunu tutar ve aramızda birleştirdiğimiz cep harçlıklarıyla oradan karpit alırdık. Karpitin kendine has değişik bir kokusu vardı. İçimizden en büyük olan bu alışveriş görevini üstlenirdi. Gerekli malzemeleri tamamladıktan sonra bu malzemelerle arsaya giderdik. Konserve kutusunun kapalı olan tarafına çivi ile bir delik açardık. Bu işlem tamamlandıktan sonra arsanın orta yerine küçük bir çukur açar ve sonra bu çukurun içine

su doldururduk. Bu arada bir çubuğun ucuna gazete parçaları sarıp, çubuğu bir meşale haline getirirdik. Bundan sonrası dikkat ve serilik isterdi. Toprak suyu emip bitirmeden karpit içine atılır ve konserve kutusu üstüne kapatılırdı sonra hızlı bir şekilde kutunun kenarları toprakla sıvanarak örtülürdü. Karpit suyun içinde fokurdamaya başladığı sırada gene çok hızlı bir şekilde çubuğun ucundaki gazete kibritle tutuşturulur ve kutunun üst tarafındaki deliğin üstüne yaklaştırılırdı.

Aramızdaki en hızlı kişi bu eylemi gerçekleştirirken, biz de siperlerin arkasında saklanarak patlama anını beklerdik.

Karpitin suda yanmasıyla kutunun içinde önce bir gaz oluşurdu. Ve bu gaz kutunun üstündeki deliğe yaklaştırılan ateşin etkisiyle daha da genleşerek, kısa bir müddet sonra patlar ve konserve kutusunu büyük bir gürültüyle havaya fırlatırdı. Konserve kutusu havaya fırlarken, kutunun etrafına sıvanmış olan çamur da etrafa saçılırdı. İşte o anda bütün çocuklar siperlerden dışarıya fırlayarak çığlıklar içinde zaferimizi kutlardık. Annelerimizin babalarımızın pek hoşuna gitmese de biz bu tehlikeli oyuna bayılırdık.

Çamurdan Havuzda Kayık Yüzdürme: Kâğıttan veya ağaç kabuklarından imal ettiğimiz kayıkları yüzdürmek için Debbâğ Yunus Sokağı'nın tam ortasına çamurdan minik bir havuz yapardık. Sonra caminin köşesindeki mahalle çeşmesinin musluğunu açar ve havuza su gönderirdik. Bu sokak aşağıya doğru meyilli olduğu için, musluktan akan su sokaktan aşağıya doğru süzüle süzüle havuzumuza doğru gelirdi. Bizim semtteki mahalle çeşmeleri genellikle dört yol ağızlarında veya camilerin yakınında olurdu ve bu çeşmelerden gürül gürül terkos suyu akardı. 50'li yıllarda mahalleli kadınlar su doldurmak için bu çeşmelerin başında toplanır ve su doldurma sıraları gelene kadar çeşme başı sohbetleri yaparlardı. Semtin delikanlıları gönüllerini ısıtan komşu kızlarının kovalarını taşımaya yardım ederlerdi. Biz küçükler ise havuzumuzun başında mahalleli kadınların su kovalarını doldururken, çeşmelerden boşa akıttıkları suyun havuzumuza erişmesini beklerdik.

Minik havuzumuzu çamur ve küçük taşlardan, tahta parçalarından imal ederdik. Bazen çeşme başında kadınlar çok kalabalık olurdu ve havuzumuza su gelmezdi. Bu sefer devreye mahallenin en yaramaz çocuğu girerdi. Kimseye çaktırmadan çeşmenin başına gider ve o sırada çeşmeden kovalasına su dolduran bir kadını kurban

seçerdi. Sonra ani bir atakla kadının su dolu kovasının içine bir parça çamur atarak hemen oradan kaçırdı. Kovasındaki su kirlenen kadın bağırıp çağırmasına rağmen çeşmedeki sırasını kaybetmemek için yaramaz arkadaşımızın peşinden koşamazdı. Ve mecburen kovadaki suyu dökerdi. Bu olaylar yaşanırken biz de sanki bu olayla hiçbir ilgimiz yokmuş gibi davranır ve havuzumuza doğru süzüle süzüle akan bu suyu sevinçle seyrederdik. Bu gün bu havuz maceralarımızı hijyen açısından irdelediğimde pek sağlıklı bir şey olmadığını elbette görüyorum, ama nedense o yıllarda sokaklarda toz toprak, çamur içinde oynamamıza rağmen kimsenin kolay kolay hasta olmadığını düşündüğümde de şaşırmadan edemiyorum. Acaba mikroplara karşı bir bağışıklık mı kazanıyorduk, bilmiyorum! Çünkü o zamanlar ne hastalık tanırđık ne de ilaç. Tanıdığımız en önemli hastalık grip veya nezleydi. Bunlar için de annelerimiz nane limon kaynatırlardı. Tanıdığımız bir ilaç vardı o da tatlı bir şuruptu.

Kızakla Kayma: Kar yağdığı zamanlar arsanın tam ortasında kendimize bir kayak pisti hazırlardık. O yıllarda İstanbul'da acayip kar yağardı. Bu söylediğimi bir nostalji tezahürü sanmayın, gerçekten kışlar kış gibi, yazlar yaz gibi geçerdi. İstanbul'da dört mevsim, olması gerektiği gibi yaşanırđı. Baharda ağaclar çiçeklerle bezenir, sonbaharda yağmurlar yağardı. O kadar çok kar ve yağmur yağardı ki bizim sokaklara girmek yanlışlığına düşen bazı otomobiller kardan veya çamurdan dolayı meşhur yokuşları çıkamaz, patinaj yapıp dururlardı. Bu durumda mahalleli devreye girer ve yola kül, kömür tozu döker, tekerleğin altına da eski çuval parçaları sererek yardımcı olurlardı. Biz çocuklarda arabanın içine binip ağırlık yapardık. Büyükler ise arabayı iterlerdi. Böylece araba yokuşta patinaj yapmaktan kurtulur ve yoluna devam ederdi.

Arsamızda kayak pisti olarak belirlediğimiz alandaki karların üzerine bir gece evvelinden su dökerek, bu bölgenin buz tutmasını ve ertesi gün cam gibi parlak bir hale gelmesini sağlardık. Hazır hale gelen kayak pistimizin önünde sıraya girerek kaymaya başlardık. Kendine güvenenler ayakta kayarlardı, güvenemeyenler ise evden getirdikleri leğenlerle. Yün çorapları elimize geçirir, eldiven gibi kullanırdık. Bizden biraz daha büyükçe olan abilerimiz ise yokuş aşağıya inen sokaklara su dökerek, bu sokakları kızak pisti haline getirirlerdi. Gerçi kayıp yere düşen büyükler tarafından bu eylemleri nedeniyle bayağı bir azar işitirlerdi ama gene de vazgeçmezlerdi.

Kaymamak için herkes kendi evinin önüne ve sokağın kenarlarına kül dökerdi. Kaymaya karşı alınan önlemlerden birisi de ayakkabıların altına çuval parçası bağlamaktı. Böylece ayakkabıların kayması önlenirdi.

Bizim arsanın dışında ikinci bir kayak pistimiz daha vardı. Bu yokuş pist, oyun arsamızın hemen yanı başındaki Şaban Ağa tepesiydi. Tepeye çıkar ve buradan aşağıya doğru kayardık. Semtteki en büyük kayak pisti ise Camcı Çeşme Yokuşu idi. Sultan Selim Kız Meslek Lisesi'nin önünden başlayan bu uzun yokuş, Haliç kıyısına Fener'e doğru oldukça dik olarak kıvrıla kıvrıla inerdi. Çevre semtlerden gelen ve kaymaktan korkmayan çocuklar buradan aşağıya toplu halde merdivenle kayarlardı. Koca bir merdiven yüz üstü yatırılır ve üstüne yerleşilirdi. Sonra gülmeler, çığlıklar arasında aşağıya doğru kaymaya başlanırdı.

Güvercin Besleme: Sultan Selim Camisi'nin istinat duvarlarının tam altında kalan Şaban Ağa tepesinde yapılmış birkaç tane tek katlı baraka vardı. Bunlardan birisinde Teoman adlı bir arkadaşımız oturuyordu. Teoman'ın abisi Ruşen bu tepede büyük bir kümes içinde güvercin besliyordu. O yıllarda İstanbul'da epeyce bir güvercin besleme merakı vardı. Hatta İstanbul'un pek çok yerinde güvercin pazarları kurulurdu. Hemen hemen bütün evler bahçeli olduğu için kümes kurmak pek zor olmuyordu. Ayrıca sur içi semtlerinde bir sürü sahipsiz boş arsa vardı. Teomanların kümesinde çeşit çeşit güvercinler bulunuyordu. Teoman, abisi Ruşen ve kardeşi Cengiz her gün güvercinleri kümeden çıkartarak onlara yemlerini verirler, eğitimleri ile uğraşırlardı. Onlar güvercinlerle uğraşırken biz de merakla onları seyrederdik. Güvercinlere takla atmayı, başka güvercinleri kandırarak kendi kümesine getirmeyi öğretirlerdi. Havada süzülen, takla atan güvercinleri seyretmekten büyük bir keyif alırdık.

Teoman'ın babası Mehmet Ali amca ilginç bir adamdı. Tapu Dairesi'nde çalışıyordu. Adam sakat değildi, deli değildi ama nedense işe gidip gelirken hep aileden birisi ona refakat ederdi. Çocuk aklımızla bu duruma epey şaşırır ve bir anlam vermezdik, nedenini bir türlü anlayamazdık. Meğer onun bu duruma gelmesinin ilginç bir hikâyesi varmış; henüz daha çocukken rüyasına bir gece uzun beyaz sakallı bir ermiş kişi girmiş ve onu evin bahçesinde ki kuyunun başına çağırmış. Bu rüyanın tesirinde o kadar kalmış ki, o günden sonra bir daha dışarıya yalnız çıkamaz olmuş ve yanında hep bir şişe su

taşımaya başlamış. Yıllar sonra lisede psikoloji dersleri ile tanışınca, bu hastalığın meydana veya sokağa çıkma korkusu denilen Agora Fobi diye adlandırılan bir korku hastalığı olduğunu öğrenince, aklıma hemen Teoman'ın babası gelmişti. Meğer zavallı adamın yalnız başına sokağa çıkma korkusu hastalığı varmış.

Evde ve Kapı önünde Oynanan Oyunlar

Köşe Kapmaca: Televizyonun hiç bilinmediği çocukluk yıllarımda, soğuk kış günlerinde bizim evin taşlığında toplanarak oynadığımız oyunlar vardı. Bunlardan birisi de köşe kapmaca idi. Çocukluğumuzda genellikle komşu ziyaretlerine gidildiğinde, bir araya gelen komşu çocukları evin herhangi bir odasında toplanırlar ve bu oyunu oynarlardı. Onlar birlikte bir odaya çekilince, büyükler de rahatlıkla kendi aralarında sohbet etme imkânı bulurlardı. Çok basit bir çocuk oyunuydu. Odanın dört köşesinden biri boş bırakılır ve bir kişi ebe olurdu. Diğer üç kişi köşeler arasında yer değiştirirken, ebe boş olan köşeyi ele geçirmeye çalışırdı. Köşe değişirken açıkta kalan kişi, yeni ebe olurdu. Oyun oynanırken çıkan gürültüler evdeki büyükleri rahatsız edecek dereceye geldiğinde, hemen ikaz gelirdi ve sesler kısılırdı. Bizim evde ise böyle bir şey söz konusu değildi, çünkü babam işte olurdu ve annem zaten dört çocuğunun her günkü gürültüsüne alışık olduğu için hiçbir şey demezdi. Çok fazla gürültü yaparsak da komşuya misafirlğe gider ve bizi baş başa bırakırdı.

Körebe: Körebe evde oynadığımız basit çocuk oyunlarından birisiydi. Evin içinde oynandığı gibi dışarıda da oynanırdı. Bu oyunda ebenin gözleri bağlanır ve ortada kalacak biçimde etrafına dizilerek bir halka oluştururduk. Şarkılar söyleyerek halkayı bozmadan el çırparak, ebenin çevresinde dönerdik. Ebe bu sırada kollarını öne doğru uzatarak dokunduğu kişinin başını, yüzünü ve üstünü elleriyle yoklar. Kim olduğunu anlayabilirse adını söylerdi. Eğer tanırса, dokunduğu oyuncu ebe olur. Tanıyamazsa, oyun aynı ebeyle sürerdi.

Kimin Eli Kimin Üstünde: Ev misafirliklerinde çocukların toplandıkları evde, köşe kapmaca oynayacak bir alan yoksa oynanabilecek en ideal oyun buydu. Bir kişi ebe olurdu ve yere yüz üstü kapaklanırdı. Diğerleri ise ellerini onun sırtında üst üste koyarlar ve sonra 'en üstte kimin eli var?' diye sorarlardı. Eğer ebe bilirse bu sefer en üstte eli olan çocuk ebe olur, eğer bilemezse gıdıklamadan çimdiklemeye kadar çeşitli şiddetlerde cezalardan birine çarptırılırdı.

El Kızartmaca: Bu iki kişi arasında oynanan bir refleks oyunuydu. Bir kişi ellerini açar diğeri de ellerini onun üzerine koyardı. Elleri üstte olan kişi, ellerine vurulmadan kaçırılmalıydı. Vurmayı başaramayan ebe olurdu. Ve oyun kızarmış ellerle son bulurdu.

Telli Araba: Plastik arabalar çıkana kadar sadece telle yapılan arabalarla oynardık. Plastik arabalar çıktıktan sonra ise plastik arabanın tepesine uzunca bir tel takarak bu arabaları sürmeye başlamıştık. Aramızda araba yarışları yapardık. Güya en hızlı süren kazanırdı ama hiçte öyle değildi çünkü aslında en hızlı koşan çocuk kazanırdı.

Evcilik: Evcilik oynamayan kız çocuğı var mıdır, bilemem ama bizim çocukluğumuzda bütün kız çocukları evcilik oynardı. Ayrıca uslu erkek çocukları da bu oyuna katılarak evin beyi rolünü oynarlardı. Ben mizaç olarak uslu bir çocuk olduğum için kızlar çoğı kez beni bu rol için uygun bulurlardı. Evin hanımı çamurdan yemekler yapar, mutfak gereçleri hazırlar, evin beyi ise dışarıdan yemeklik olarak gazoz kapağı, çalı çırpı, çeşitli otlar getirirdi. Arsamızda çeşit çeşit otlar ve çiçekler yetiştigi için malzeme toplamak benim için bir sorun olmazdı. Bu oyunda birkaç sahne vardı. Birinci sahnede evin beyi kahvaltı yapar ve işe gider. İkinci sahnede evin beyinin işten eve dönme saati yaklaşmıştır ve evin hanımı evde yemek hazırlama telaşı içindedir. Bir başka sahnede eve misafirler gelmiştir ve onlarla dedikodu yapıyordur. Evin türlü hallerini anlatan bu oyunda, çocuklar anne ve babaların rollerini taklit ederlerdi.

Doktorculuk: Ben biraz evvelce belirttiğim gibi uslu bir çocuktum, bu nedenle erkek oyunlarında pek başarılı olduğum söylemezdi. Maçlarda bile ya bek ya da kaleci oynardım. Zaten sadece yeterli sayıda eleman yoksa beni mecburen oynatırlardı. Yani sizin anlayacağınız hep yedek oyuncuydum. Kızlarla oyuna gelince durum farklıydı. Kızlar oyunlarında bir erkeğı ihtiyaç duyduklarında muhakkak beni tercih ederlerdi. Onların oyununda ya evin beyi ya da doktor rolünü üstlenirdim. Doktor olduğumda eve hastayı muayene etmeye gelirdim. Önce bir iki soru sorar sonra da muayene ederdim ve ilaç yazardım. Yazlık sinemalara gitmeye başladıktan sonra doktorluk konusunda ufkumuz açılmıştı. O dönemde Yeşilçam filmlerinde hasta ve doktor aşkı çok işlenirdi. Filmlerde gördüğümüz bu romantik sahneleri taklit ederdik. Amansız hastalığı yakalanmış bir kız ve ona âşık doktor veya yakışıklı bir doktor ve ona aşkını itiraf edemeyen hasta bir kız.

Seksek-Beş Taş: Seksek genellikle kızların kendi aralarında oynadıkları bir oyundu. Ama bizim mahallede kızlıerkekli oynanırdı. Bu oyun için bir tebeşir ve kaydırak taşı denilen küçük, düzgün yassı bir mermer taş parçası yeterliydi. Önce tebeşirle üst üste üç tane kare şeklinde kutucuk çizilir ve çizilen bu kutucukların içine 1-2 ve 3 sayıları yazılırdı. Sonra 3. kutucuğun sağ ve sol kenarlarına birer kare ilave edilerek, içlerine 4-5 sayıları yazılırdı. Daha sonra da 5.ve 4. kutucuğun önüne tam orta yerine 6. kutucuk ilave edilirdi. Bu 6. kutucuğun sağına ve soluna gene iki kutucuk daha çizilir böylece ortaya dört kare ve iki dikdörtgen çıkardı ve çizim bitmiş olurdu. Bu oyunda, önce tek ayakla seke seke son kareye ya da dikdörtgene kadar gidilir ve orada dönülerek, sadece dikdörtgenlerde yere iki ayakla basılır. Dönüşte taş alınır ve bir sonraki yere atılarak oyuna devam edilir. Çizgiye basan ya da taşı doğru yere atamayan “yanar” yani oyunu kaybeder.

Beş Taş genellikle kız çocukları arasında oynanan bir oyundu. 5 tane fındık büyüklüğündeki düzgün taşla oynanırdı. Önce taşlar yere atılırdı. Sonra taşların içinden bir tanesi alınır ve o taş havaya atılırdı, o atılan taş yere düşmeden, yerden bir taş alıp, aynı elle düşmekte olan taşı tutmaya çalışırdık. Yerdeki taşlar bitince yine taşlar yere atılır ve aynı şekilde bu kez yerden ikişer ikişer taş toplayarak devam edilirdi. Bir sonraki elde, 1 taş alınır yerden bu sefer 3 taş birden toplanırdı. Son elde ise eldeki taşı havaya atıp, bu taşı tutana kadar yerdeki 4 taşın birden toplanması gerekiyordu. Bu son hareketle oyun biterdi. Attığı taşı tutamayan ya da yerdekileri toplayamayan “yanar” dı ve sıra diğer oyuncuya geçerdi.

Gazoz Kapakları-Yılan Oyunu: Benim çocukluk yıllarımda hazır çocuk oyuncakları az çeşitliydi ve çok pahalıydı. Bu az sayıdaki oyuncaklar da sadece Beyoğlu’ndaki ünlü Japon Oyuncak mağazasında satıldığı için bizim bunlardan pek haberimiz olmazdı. Bu pahalı oyuncaklar zengin semtlerin çocukları içindi. Bizim oyuncaklarımız ya çok ucuz malzemeden yapılan oyuncaklardı ya da sigara paketi, kibrit kutusu, gazoz kapağı gibi şeylerdi. En sevdiğimiz oyuncaklardan birisi, her yerde kolayca bulunabilen yuvarlak, kenarları tırtıklı metal gazoz kapaklarıydı. O yıllarda özellikle bakkalların önü, çocuklar için ganimet denecek ölçüde çok gazoz kapağının bulunduğu yerlerdi. Topladığımız gazoz kapaklarını torbalara doldurulur sonra da çeşitli oyunlarda para niyetine kullanırdık.

Mahalle arkadaşlarıyla oynadığımız bu oyunlarda ‘kazandım veya kaybettim’ demezdik ‘yuttum veya yutuldum’ derdik. Yutma-yutulma olarak adlandırdığımız bu değiş-tokuşlarla adeta bir gazoz kapağı borsası oluşturduk. Çamlıca, Olimpos, Ankara gazozları en bilinen markalardı. Az bulunan kapağın değeri daha yüksek olurdu.

Gazoz kapağı ile oynadığımız Yılan oyunu çocukluk yıllarımızda kapı eşiklerinde veya bizim taşlıkta kızlı-erkekli oynadığımız en vazgeçilmez oyunlardan biriydi. Önce yere bol kıvrımlı uzun bir yılan çizerdik. Bu yılanın baş tarafı kalın olurdu ve başının ortasında zehir tabir edilen yuvarlak bir alan çizilirdi. Kuyruk kısmından başlayarak, parmağınızla fiskeler vurarak gazoz kapağını yılanın kıvrımlı vücudu içinde hareket ettirerek baş tarafındaki zehir bölgesinin etrafında bir tur atıp geri gelmeye çalışırdık. Yılanın çizgileri dışına çıkan, kuyruğa geri dönüp baştan başlamak zorunda kalırdı. Rakibin gazoz kapağına vurup yılanın dışına çıkartmak serbestti. Bu çarpışma sırasında tabii sizin de dışarı çıkma ihtimaliniz vardı. Bu çarpışmalardan daha az etkilenmek için gazoz kapağının içini çamurla veya pencere macunu ile doldururduk.

Sigara Paketlerinin Kapakları: Sokak sokak dolaşıp, karton sigara paketlerinin kapaklarını toplar ve bunlarla kapı önlerinde oynardık. Gelincik, Bahar, Yeni Harman, Yenice, Sipahi sigaraları karton kutuluydu. Kapının eşiğine önce birkaç tane sigara kapağı dizerdik sonra kapının üstüne elimizle yasladığımız sigara kapağının üzerinden elimizi çekerdik ve sigara kapağı yere düşerdi. Eğer bu düşen kapak yerdeki sigara kapaklarından birini örterse onu kazanırdık. Örtmezse kapak yerde kalır ve sıradaki kişi denerdi. Böylece yerde bir yandan sigara kapakları birikirken, bir yandan da azalırdı.

Kapı önünde eşiğine oturarak oynadığımız oyunlardan bir diğeri ise yazı-tura oyunuydu. Demir para ile oynadığımız bu oyunda, paranın resimli yüzü ‘tura’, rakamlı yüzü ise ‘yazı’ idi. Parayı havaya atar, yazı mı tura mı diye sorardık. Para yere düşünce bakar ve kim bildiyse parayı o kazanırdı. Gene kapı önünde ve arsada kızlı erkekli ip atlardık.

Bizlerin çocukken oynadığı bu oyunların bir kısmı, bugün hâlâ çocukluğumun geçtiği sokaklarda oynanıyor. Fener’de Balat’ta sokak aralarında yaptığım nostaljik gezintilerde, yerlerde çizili duran seksek çizgilerini gördükçe duyulanıyorum ve o eski günlere yolculuğa çıkıyorum. Hâlâ çocukların sokaklarda top oynaması, kızların ip

atlaması beni mutlu ediyor. Eğer bir gün yolunuz bu kenar mahallelere düşerse, bu mahallelerde kapı önlerinde oynayan çocukları izleyin, bakın bakalım anlattığım oyunlardan hâlâ hangilerini oynuyorlar.

Yazlık Sinemalar

Mayıs ayının ortasından itibaren havalar ısınmaya başlar ve yazlık sinemalar açılırdı. O zamanlar mevsimler bile farklıydı desem sanki bu söylem biraz nostalji kokuyor gibi görünecektir ama gerçekten de öyleydi. Şehirde yerleşim çok fazla değildi, henüz apartman yaşamına ve kaloriferle ısınma sistemine geçilmemişti, hava kirliliği yoktu, asfaltlar çok az, arsalar ve ağaçlar çok boldu, şehirde motorlu taşıt sayısı çok azdı. Şehir kendi doğal dengesini koruyordu. Bu nedenle dört mevsim adam gibi yaşanılıyordu. Dengesiz sıcaklar ve soğuklar pek ender olurdu.

Yazlık sinemalar dış dünyaya açılan kapılarımızdı. Bu sinemalara girişte yaş tahdidi olmadığı için, daha küçücük bir yaşta sinema ile tanışmıştık. Burada gördüğümüz filmler sayesinde mahallemizin dışında da bir yaşam olduğunu öğreniyor ve bu yaşamı beyaz perdeden takip ediyorduk. Bizim mahalle birkaç semtin ortasında yer aldığı için yürüme mesafemizde dokuz tane yazlık sinema vardı. Balat'ta Çiçek ve Mehtap, Çarşamba'da Arda Karagümrük'te Aysu ve Stat, Yavuz Selim'de Lüks, Malta'da Madalyon, Unkapanı'nda Güneş ve Haydar sinemaları yazlık sinemalarımızdı. Bu sinemalar sezonu mayıs ayının sonunda açarlar ve sonbaharda okulların açılmasıyla birlikte kapatırlardı.

Aileler tarafından çok revaçta olan yazlık sinemalara genellikle komşularla birlikte çoluk, çocuk gidilirdi. Sinemaya giderken çörek, börek hazırlanıp götürüldüğü gibi, sinemanın giriş kapısının önünde duran kuruyemişçiden çekirdek, leblebi, fındık, fıstık gibi kuruyemiş de satın alınırdı. Yazlık sinemalar o yıllarda herkesin en önemli eğlence kaynağı idi. Ben ve kardeşlerim, mahalleden arkadaşlarla toplanıp hep birlikte sinemaya giderdik. Hem filmi seyrederek hem de film bite-kadar şamata yapardık. Bu arada tabii ki çevremizde oturanlardan sık sık 'Biraz susun! Biraz sessiz olun!' azarları işitirdik.

Aileleri ile sinemaya gelen kızlar, genellikle anne ve babalarının ortasına oturtulur ve böylece yanlarına yabancı birisinin oturmasının önüne geçilirdi. Ama bu önlem gene de bir işe yaramaz ve semtin delikanlıları ne yapar ne ederler, gözlerine kestirdikleri kızları kaş-göz işaretleriyle antrakta büfenin bulunduğu tarafa gelmeye ikna eder-

lerdi. Kızlar salına salına büfenin önünden geçerler, büfeden bir şeyler satın alırlar ve bu arada olması gereken olurdu. Genellikle bir bakış atılır, bir göz kırpılır, çaktırmadan bir laf atılır ve gülümsemelerle karışık sessiz bir tanışma yaşanırdı. O zamanlar, içinde masumane kompliman sözcükleri olan hazır yazılı kâğıtlar vardı. Delikanlılar önce bakışıp, gülüşükleri kızların eline bir vesileyle çaktırmadan, gizlice böyle hazır yazılı bir kâğıdı tutuştururlardı. Bu eylemin gerçekleştiği yer genellikle ya tuvaletlerin önü ya da büfenin önüydü. Büfenin önünden geçerken ya da tuvalete giderken eline tutuşturulan kâğıdı kimseye çaktırmadan alan genç kız, bunu okuduktan sonra hafifçe gülümseyerek başını salladı mı, genç çocuk randevuyu kopardı demekti. Kâğıdı kızlara ulaştırma görevi bazen bir gazoz karşılığı küçük çocuklara düşerdi.

Önemli bir film oynadığı akşamlarda yazlık sinemalarda yer bulunmazdı, bu nedenle film başlamadan birkaç saat önce aileden bir çocuk sinemaya gönderilir ve biletler önceden alınırdı. Yerler numaralı değildi, kim önce gelirse o istediği yere otururdu. Genellikle sinemanın arka bölümünde makinist dairesinin önünden itibaren başlayan sıralar, ailelere ayrılırdı. Ailelere ayrılan bölüm ile diğer bölüm arasında bir iki sıra yer boş bırakılarak iki bölüm birbirinden ayrılırdı. Ön taraftaki bölümde yer alan sıralarda sinemaya topluca gelen gençler ve çocuklar otururlardı. Oturulacak yerler tahta iskemlelerdi ve bu iskemleler aynı hizada olmaları için arka ayaklarından uzun ve ince kalaslarla birbirlerine raptedilmişlerdi. Tahta iskemleler bir müddet sonra kışımızı ağrıtsa da, buna aldırmandan filme kendimizi kaptırıp sonuna kadar izlerdik. Bazı aileler sinemaya hazırlıklı olarak, koltuklarının altına yerleştirdikleri minderlerle gelirlerdi. Film aralarında çıkınlarından çıkarttıkları çörekleri börekleri hep birlikte bölüşerek yerlerdi. Bizim en büyük keyfimiz film boyunca ay çekirdeği çıtlatmak ve film aralarında büfenin önüne dikilerek, aldığımız gazozların içini leblebi ile doldurup içmekti. O yılların gözde sinema yiyeceği aslında “Alaska” ve “Frigo” adlı parlak metalik ambalâj kâğıtlarına sarılı tatlılardı, ama bunları alacak para genellikle cebimizde pek bulunmazdı. Ancak ailelerimizle sinemaya gittiğimizde veya çok paramız olduğunda bunları satın alırdık. Belki de bu nedenle olsa gerek, bu gün bile nerede bir Frigo veya Alaska görsem hemen özenir satın alır ve afiyetle o günlere inat yerim.

Yazlık sinemalarda bir renk cümbüşü hâkimdi. Sahnenin çevresi ve kapının giriş kısmı rengârenk ampullerle süslü olurdu. Girişteki

bilet gişesinin çevresinde fındık, fıstık, badem, leblebi, kabak çekirdeği ve ayçiçeği satıcıları sıralanırdı. Sinemaya girmeden önce paketle kuruyemiş alan anne babalar, film başlamadan evvel çocuklara bunları dağıtırlardı. Kuru yemiş gürültüsü eşliğinde film seyredilirdi. Her sinemada film başlamadan önce müzik çalardı. Filmin başlayacağını anons eden parça ise herkes tarafından bilinirdi. Bu parça çalınca sinemada bir hareket başlar ve herkes sıralarına yerleşirdi. Her sinemanın kendine özgü bir anons müziği vardı. O günlerden benim bilinçaltıma yerleşen tek anons müziği, Lüks Sineması'nda film başlamadan önce çalan 'I found my love in Portofino' adlı parça idi. Parçanın giriş kısmındaki dalga sesleri ve ardından gelen 'Ben aşkı Portofino'da buldum' sözleri, bugün bile dinlediğimde beni çocukluğumun yazlık sinemalarına götürür. Antrakt olduğu zaman derinlerden bir gonk sesi duyulurdu ve ışıklar yanardı.

Film oynarken bazen elektrikler kesilir bazen de film kopardı. Badanalı sahne duvarına akseden görüntüde önce sesler gider ardından görüntü kayar, şekiller yan taraftaki apartmanın duvarına doğru meylederdi ve sonra da film tamamen dururdu. Derhal lambalar yanardı. Makinist sinemanın en arkasındaki yüksekçe kulübesinde kopan filmi aceleyle tamir etmeye uğraşırdı. Gecikme uzadıkça seyirciler huysuzlanır, "Makiniiiiisttt! Seeessss... Uyumaaa!" nidalarıyla etrafı velveleye verirdik. Eğer makinistin işlemi biraz daha uzarsa bu sefer ısıklıkla karışık protesto devreye girerdi. Film kaldığı yerden devam etmeye başlayınca, sesler birden kesilir ve bu sefer makinist alkışlanırdı. Çevredeki camilerden ezan okununca filme ara verilirdi ve ezan bitince film yeniden başlardı. Yazlık sinemaların çevresinde oturan pek çok aile eğer balkonu sinemanın perdesini görüyorsa bedavadan sinema seyrederdi. Bu bedava seyretme imkânının birde cemesi vardı. Komşular ve tanıdıklar da balkona kurulup, çay içerek bedava film seyretmek için sıklıkla bu evlere misafirliğe giderlerdi. Ve böylece zavallı ev sahibi bir hafta boyunca aynı filmi birkaç kez seyretmek zorunda kalırdı.

Yazlık sinemalarda hangi filmlerin oynadığını, o yıllarda semtimizde ve çevre semtlerde bol miktarda bulunan çınar ağaçlarının gövdelerine ve dört yol ağızlarına asılan panolardaki afişlerden öğrenirdik. Ayrıca sokak sokak dolaşarak elinde bir megafonla bağırıp, hangi sinemada hangi filmin oynadığını anons eden çığırtkanlar da vardı. Daha sonraki yıllarda bunların yerini, bir kamyonetin üzerine yerleştirilen ve ev çatısı şeklinde, tahtadan bir kasnağın iki tarafına

yapıştırılan film afişlerinin bulunduğu panolar almıştı. Kamyonetle bu panolar sokak sokak dolaştırılır ve çığırkan tarafından o gün oynayan film anons edilirdi.

“Dikkat dikkat! Bu akşam Unkapanı Güneş Sineması’nda dillere destan bir film! Senede Bir Gün! Başrollerde Kartal Tibet ve Selâ Alkor! Saat akşam dokuzda Yazlık Güneş Sineması’nda! Herkesi bekliyoruz!”

Yazlık sinemalar sadece film izlenen mekânlar değildi. Zaman zaman konserler olur ve tiyatro oyunları da sahnelenirdi. Özellikle Lüks Sineması’nda çokça konser seyretmişliğim vardı. Belirli zamanlarda da toplu sünnet düğünleri yapılırdı. Sünnet düğünlerinde sünnet yatakları genellikle sahneye yerleştirilirdi. Şarkıcılar, cambazlar, sihirbazlar sahne alırlardı.

Eve Gelen Gazete ve Radyolu Günler

Babam her akşam eve muhakkak gazete getirirdi. O yıllarda gazeteler okunmak için alınırdı. 50’li yıllarda günlük gazetelerde başlayan yerli roman ve öykü tefrikaları yayınlama modası, 60’lı yıllarda da sürmüştü. ‘Tefrika’ kelimesi artık kullanılmıyor. Bende nostaljik bir duygu uyandıran bu kelimenin gündelik yaşamda karşılığı kalmadı. Oysa çocukluk yıllarımda yerli romanlar geniş kitlelere bu gazete tefrikaları sayesinde ulaşırdı. Her gazete kendi hedef kitlesine, okuyucusunun düzeyine göre tefrika edeceği romanları seçerdi. Bu tefrikaların meraklıları gazeteyi aldıklarında tefrikaların yer aldığı sayfaları heyecanla okurlar ve bittikten sonra yarın ne olacak merakına girerlerdi. Dönemin en ünlü tarihi roman ve pehlivan tefrikaları yazarı Murat Sertoğlu idi. Babamın eve getirdiği gazete, Murat Sertoğlu’nun tefrikalarını yayınlayan Tercüman gazetesi idi. Benim okuma merakımın oluşumunda her akşam eve gelen bu gazetenin çok önemli bir rolü vardır. Gazetede yazılanları anlamak merakıyla daha ilkokula başladığım ilk günden itibaren hızlı bir şekilde okuma ve yazma öğrenmeyi kafama koymuştum. Babam, daha okumayı söktüğüm ilk anlardan itibaren, her akşam eve getirdiği gazeteyi elim tutuşturup bana okutmaya başlamıştı. Pehlivan tefrikaları epey abartılı bir dille yazılırdı ama ‘Türk’ün gücünü’ vurguladığı için, bu abartı okuyanların çok hoşuna giderdi. Hele benim gibi küçük bir çocuk bunları babasına okuyorsa, babasını hemen o pehlivanla özdeşleştirirdi. Abartılı bir dille yazılmış olsa da Tercüman gazetesinin yayınladığı Koca Yusuf, Kel Aliço, Kurtdereli Mehmet Pehlivan,

Adalı Halil ve diğer ünlü pehlivanların hikâyelerinin yanı sıra tarihi roman tefrikalarını ve siyasi haberleri de okuyarak yaşıma göre geniş bir ufka sahip olmuştum. Okuma merakım zamanla yazma aşkına dönüşmüştü. Babam tahsilli birisi değildi ama kültürlü birisiydi. Ben daha çok küçükken bendeki okuma merakını tespit etmiş ve okuma-yı yönlendirmişti. Onun bu tutumunun güzelliğini çok uzun yıllar sonra ancak kendim de baba olduğumda anlamıştım. Ben de aynen babam gibi yaparak, kendi kızımın okuma merakını tespit etmiş ve ona aynı metodu uygulamıştım. Kızım da benim gibi bir kitap kurdu olmuştur.

Radyo dinlemek ve kitap okumak arasında ilginç bir benzerlik vardır. Birisinde okuduklarınızı diğerinde ise dinlediklerinizi hayal edersiniz ve yazılanları, anlatılanları kafanızda şekillendirirsiniz. Her ikisinde de hayal gücünüz devreye girer. Ben radyo zamanı çocuğuyum, henüz okuma yazma bilmediğim o çocukluk yıllarımda, hep dinlediklerimi hayal ederdim. Radyo düşlerimin ülkesiydi. Evimizin tek eğlence kaynağı radyoydu. Radyo programları o yıllarda çok kısıtlıydı. Haberler, müzik, radyo tiyatrosu, maçlar ve tabii ki reklamlar. Radyo yayına sabah altı buçukta İstiklal Marşı ile başlar ve gece 12’de kapanırdı. Radyodaki reklamlar bugünkülerle kıyaslanamayacak kadar sadeydi. O günlerin en pahalı hediyesini sunan reklam spotu ‘İstanbul’un mutena semti Çiftehavuzlar’da daire’ dağıtan bir bankanın reklamıydı. Sabahları kadınlar bir yandan mutfak işlerini yaparken, bir yandan da saat tam 9 buçukta başlayan ‘Arkası Yarın’ programını dinlerlerdi. Perşembe akşamları ve pazar günleri ailece radyo tiyatrosu dinlenirdi. Radyo tiyatroları genellikle Batılı klasik eserlerden seçilirdi. ‘Saat yirmi. Şimdi haberleri veriyoruz’ anonsu ile akşam haberleri başlardı. Babam haberlere ajans derdi. Ajanslarda hepimiz sus pus olur ve bir köşede sessizce haberleri dinlerdik. Dinlemesine dinlerdik ama aslında spikerin söylediği şeylerden pek bir şey anlamazdık. O yıllarda haberleri dinlerken en çok duyduğum kelimeler Enosis, Makarios, Kıbrıs, Patrikhane, Demokrat Parti, Halk Partisi, Menderes, Celal Bayar, İnönü ve Amerika idi. Babama arada bir bunların ne olduğunu sorardım. O da merakımı giderebilmek için sabırla benim anlayabileceğim tarzda açıklamalarda bulunurdu.

Hafta sonu 1. Lig maçları olduğu için bütün mahallenin çocukları boksör Recep’in teyzesinin evinin birinci katındaki cumbalı pencerenin altında toplanırdık. Bu cumbanın yan tarafında tamda pencerenin önünde kocaman bir radyo vardı. Bütün mahallenin çocukları hep birlikte bu cumbanın altında maçları dinlerdik. Bu radyonun ön tarafı

hasır kaplıydı ve hasırın üst kısmında yer alan cam bölmenin üzerinde yerli yabancı bir sürü kanalın ismi yazılıydı. Radyonun düğmesi açılınca önce ses çıkabilmesi için lambanın ısınmasını beklerdik. Bu arada çocuk kalplerimiz hızla çarpmaya başladılar. Statta hiç futbol maçı izlemeden, maçları sadece radyodan dinleyerek futbol kurallarını öğrenmiştik. Deplase, demarke, degajman, ceza sahası, serbest vuruş, faul, korner, ofsayt gibi futbol terimleri ezberimizdeydi. Mikro Mustafa, Lefter, Turgay, Metin Oktay gibi isimler dilimize pelesenk olmuştu. Beşiktaşlıların sloganı ‘Şenol, Birol, gol!’dü. O dönemin ünlü komedyenleri Balarıları grubu Bob Azzam’ın ünlü şarkısı Ya Mustafa’yı biraz değiştirerek Fenerbahçeli Mikro Mustafa’ya uyarlamışlardı. Biz Fenerbahçeliler de galibiyetten sonra ‘Ya Mustafa ya Mustafa kornerden atıyor kerata! Şeri şetomo şeri şata dor kome la salça de pomodor’ nakaratlarıyla sokakları inletirdik.

Cumbanın altında toplanıp, heyecanla radyonun lambasının yanmasını ve radyodan çıkacak sesi beklerken, aniden radyonun sesi açılır ve spiker konuşmaya başladı.

“Burası İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Mersin, Çukurova ve Türkiye’nin Sesi radyoları. Şimdi 1. Türkiye Ligi futbol maçlarının yayınına başlıyoruz,”

Henüz naklen yayınların olmadığı o yıllarda, her maç aynı saatte aynı gün oynanırdı. Ve her maçı ayrı bir stattan ayrı bir spiker anlatırdı. Radyo açıldığında spikerin o an anlattığı maçı dinlerdik ama aklımız hep Fenerbahçe’nin oynadığı maçta olurdu. Mahalledeki çocukların büyük bir çoğunluğu Fenerbahçeli idi. Spiker, ‘şimdi mikrofonlarımızı Mithatpaşa’ya çeviriyoruz’ dediği anda kalbimiz güm güm atmaya başladı. Gol mü yedik yoksa gol mü attık merakı, içimizi kemirirdi. Heyecanla stattan yansıyacak olan sesleri beklerdik. Eğer spiker bağlandığı anda stattan bir uğultu geliyorsa galip durumda olduğumuzu, sesiz bir ortam hâkimse durumumuzun pekiyi olmadığını anlardık. Dönemin en ünlü futbol spikerleri Orhan Ayhan ve Halit Kıvanç’tı.

Orhan Boran ve Yuki

Orhan Boran ve onun tiplemesi Yuki çocukluk yıllarımda radyodan dinlediğim, hayalimde canlandırmaya çalıştığım tiplerin en başında gelirdi. Son derece düzgün bir Türkçe konuşan Orhan Boran, billur sesiyle anlattıklarıyla radyo başında bizleri büyülerdi. Yuki’yi çocuk dünyamıza 1959 Nisan’ında bir pazar sabahı sokmuş ve yıllar-

ca bizi onunla eğlendirmişti. Yuki çocuk gibi ama çokbilmiş biriydi. Ne olduğunu anlayamazdık. İstanbul Radyosu dinleyicilerine, Yuki adıyla tanıttığı bu şirin ve garip mahlûku merak eder olmuştuk. Daha sonraki yıllarda Yuki tiplemesi Altan Erbulak tarafından tavşana, sincaba benzer bir yaratık olarak çizilip, bir dergi olarak sunulunca, Yuki'nin tipini de görmüştük. Bu hayali yaratık, Türkiye'de 60'lı yıllarda bir radyo kahramanı haline gelmişti. Orhan Boran onu bize Brezilya ormanlarında yaşayan ve nesli tükenmiş bir aileden gelen, tavşan kulaklı, sincap kuyruklu, kazma dişli, zeki bir yaratık olarak sunmuştu. Bütün çocukların merak ettiği ve canlı zannettiği "Yuki" aslında hızla dönen banttaki konuşma sesinden ibaretti ve bu sesi çıkaran mahlûk, ne bizim zannettiğimiz gibi bir çocuk, ne de bir canlıydı.

Orhan Boran ve Yuki

'Orhan Boran'la Yuki' programı çarşamba günleri saat 18'de yayınlanırdı. Programda, Orhan Boran ve Yuki sohbet ederler ve Yuki'nin yaşadığı, komik, heyecanlı, gerçek dışı olaylardan, gündelik sorunlardan bahsederlerdi. Çoğu kez ahlaki değerleri gündeme getirirlerdi ve biz çocukların kulaklarına küpe ederlerdi. Zaman zaman Yuki, şakanın ölçüsünü kaçırdı, Orhan Boran'dan güya bir tokat yerdı ve "Viiik!" diye kısa bir çığlık atardı. Orhan Boran'ın sohbetlerinde sık sık değiştiği bir de kayınbiraderi vardı. Bu kayınbirader

aslında Yuki gibi gene hayali bir karakterdi. Kayınbiraderinin zaman zaman çok saf ve salakça, zaman zaman da zeki ve şaşırtıcı davranışlarını konu eder ve onun üzerinden toplumsal yaşamdaki hatalı davranışları sergilerdi. “Şu bizim kayınbirader dün bana dedi ki...” diye başlar, sonra işin içine kaynanasını da katarak, ortalama bir Türk ailesinde yaşanan sorunları komik bir hale getirerek sunar ve radyo başındaki insanları gülmekten kırır geçirirdi. Orhan Boran’ın radyo programı çocukları eğlendirdiği kadar, eğitici de bir programdı.

Türkçe Sözlü Batı Müziği Arajmanlar

Türkiye’nin Batılılaşma serüveni sürecinde ülkemize ilk giren popüler Batı müzikleri 1930’lu yılları etkileyen operetler ve tangelardı. Tek partinin hâkim olduğu 30’lu 40’lı yıllarda Şark müziğinin geri plana atılıp, Batı müziğinin teşvik edilmesiyle 50’li yıllar artık Batı müziğinin her türünün ülkemizde tanındığı yıllar olmuştu. Bu yıllarda Batıdaki pop müzik, şehirli gençleri etkisi altına almaya başlamıştı. Bu dönemde söylenen şarkılar, orijinaline ne kadar yakınsa o kadar fazla ilgi görmekteydi.

İlginçtir Türk müziği önce Arapça şarkıların Türkçe söylendiği bir dönemi, sonra da Batı müziği şarkılarının Türkçe söylendiği bir dönemi yaşamıştır. Türk sinema seyircisinin hayranlıkla izlediği ve çoğu Mısır sinemasının ürünü olan şarkılı Arap filmlerine, 1938 yılında ilginç bir yasak getirilmişti. Bu filmlerdeki Arapça şarkıların Türkçe sözlerle okunmasını zorunlu hale getiren bu ilginç yasak, ortaya Türkçe sözlü Arap şarkıları çıkartmış ve kısa bir zaman içinde ortalığı Türkçe sözlü Arap şarkıları kaplamıştı. Politik nedenlerle 1948’de Arap filmleri tamamen yasaklanınca, bu devlet politikaları yüzünden işsiz kalan birçok Türk Sanat Müziği sanatçısı, Arap filmlerinin meşhur şarkılarını ana temaları hissedilebilecek bir biçimde, yeniden düzenleyerek, yeni bir Türk müziği tarzı ortaya çıkarmışlardı. Saadettin Kaynak’ın öncülük ettiği bu yeni tarz müzik kısa zamanda çok tutulmuştu. Anadolu’nun göçerlerine ve köylülerine ait olan müziğe türkü (Türk’ten gelen) denirken, Arapların müziğinin tesiri ile gelişen bu şehir kökenli müziğe şarkı (Şark’a yani Doğu’ya ait) denmesi ise bir tesadüf değildir. Bu dönemin meşhur şarkılarından aklımda kalanlar, babamın arada sırada mırıldandığı ‘Enginde Yavaş Yavaş, Üzgünüm Leyla ve Otomobil Uçar Gider’ adlı şarkılardı. O yıllara damgasını vuran müzisyenler Saadettin Kaynak, Münir Nurettin Selçuk ve Vecdi Bingöl’dü. Bu ‘özgün’ müzik tarzı zamanla Türk Sanat Müziği’nde en yaygın tarz haline geldi ve ilerleyen yıl-

larda özellikle Müzeyyen Senar ve Zeki Müren sayesinde tamamen köklü bir hal aldı.

30'lu 40'lı yıllarda Türkiye'yi etkileyen Arap müziği, 50'li yıllarda yerini Batı'dan esen müzik rüzgârlarına bırakmaya başlamıştı. Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya girmesi ve Marshall yardımı almaya başlamasıyla birlikte, Türkiye'nin yüzü artık tamamen Amerika'ya ve Batı'ya çevrilmişti. Arap filmlerinin ve müziğinin etkisi azalmaya başlarken, yerini yavaş yavaş Hollywood filmlerine ve Batı müziğine bırakıyordu. O yıllarda köyden kente doğru başlayan hızlı göç dalgası da, sosyal değişim rüzgârlarını şiddetli bir biçimde estirmeye başlamıştı. Yüzümüzü tamamen Batıya dönmemizle başlayan hızlı Batılılaşma süreci, popüler Avrupa ve Amerika şarkılarının Türkçe sözlerle söylenmesi dönemini getirmiş ve bu yeni müzik türü yükselişe geçerken, TRT tarafından da desteklenmişti.

Eğlence hayatımıza radyoların hâkim olduğu o çocukluk yıllarımda, radyolarda ve gazinolarda önce Türk Sanat Müziği'nin ustaları dinlenirdi. Batı müziği söyleyenler ise uvertür çıkarlardı ve onlar da Batı'nın pop şarkılarını ve şarkıcılarını taklit etme yarışına girerlerdi. Dünya şöhretlerinin söylediği parçaları birebir taklit ederlerdi. O yıllarda kimse bu yabancı parçaları Türkçe sözlerle yorumlamaya cesaret edemiyordu. Çünkü bu şarkılara yazılacak Türkçe sözlerin, şarkıların melodileri ile aynı duyguları verebilmesi için çok uyumlu olması gerekiyordu. Sezen Cumhur Önal ve Fecri Ebcioğlu, işte bu iki büyük usta, o yıllarda bu Batılı şarkılara unutulmaz Türkçe sözler yazarak, Türk Pop Müziği'nin yolunu açmışlardı. Türk müzisyenleri pek cesaret edemedikleri için, Türk Pop Müziği'nin doğuşunu sağlayan iki büyük usta, ilk başlarda yazdıkları ilk Türkçe sözlü şarkılarını, bu şarkıların orijinallerini söyleyen Batılı müzisyenlere Türkçe olarak okutmuşlardı. Adamo ünlü şarkısı "Tombe La Neige"yi Fecri Eciboğlu'nun yazdığı sözlerle Türkçe olarak boğuk sesiyle "Her Yerde Kar Var" olarak okumuş ve kulaklarımıza, kalbimize yerleşmişti. Peppino Di Capri'nin melankolik bir sesle söylediği ve sözlerini Sezen Cumhur Önal'ın yazdığı "Melankoli" şarkısı bugün bile benim favori şarkılarım arasındadır. O yıllarda müzikte bir İtalyan modası vardı ve San Remo Festivali'nde söylenen şarkılar festival ertesinde dillerde dolanırdı. Sezen Cumhur Önal ve Fecri Ebcioğlu, bir yandan Batılı ünlü şarkılara Türkçe şarkı sözü yazıyorlar diğer yandan da bu şarkının orijinalini söyleyen Batılı müzisyenlere, şarkıyı Türkçe

olarak okutuyorlardı. Türk Pop Müziği'nde 'Aranjmanlar Dönemi' denilen bu dönemi başlatan ve Türk Pop Müziği'nin doğuşunu sağlayan bu iki büyük usta aynı zamanda radyoda müzik programları da sunuyorlardı. Sezen Cumhuri Önal, cumartesi geceleri "Plaklar Arasında" programını sunarken, Fecri Ebcioğlu'da 'Çay Saati Melodileri' adlı bir müzik programı yapıyordu. Salı günleri yayınlanan bu müzik programı bir saat sürüyordu. Fecri Ebcioğlu bir ilki gerçekleştirerek 1961 yılında Arap asıllı Fransız şarkıcı Bob Azzam'ın "C'est écrit dans le Ciel" adlı parçasına Türkçe sözler yazmış ve "Bak Bir Varmış Bir Yokmuş" adıyla İlham Gencer'e söyletmişti. Bu parça ile Türk Pop Müziği başlamıştır diyebiliriz. Çünkü bu parça Türkçe söylenmiş ilk pop şarkısıydı. O tarihe kadar bu tarz parçalar Türk şarkıcılar tarafından orijinal dillerinde yani sadece İngilizce, İspanyolca, Fransızca ve İtalyanca olarak söyleniyordu.

"Evet, karşınızda "kadife sesli çikolata renkli sanatçı Hennry Belafonte sizler için söylüyor,"

Sezen Cumhuri Önal yumuşak üslubuyla parçasını çalacağı sanatçıyı böyle anons ederdi. O yılların şarkılarında melodi dokusu ritim duygusunun önünde gelirdi. Bu nedenle duygu yüklü şarkılar yapıldı ve bu şarkıların sözlerinde yaşamın duygulu, tutkulu, anlamlı sözcükleri ve yansımaları vardı. İnsanlar bu şarkılarla romantizmin doruklarında gezinirlerdi. Cumartesi geceleri "Plaklar Arasında" programını sunan Sezen Cumhuri Önal, yumuşak bir ses tonuyla ve düzgün bir Türkçeyle, Peppino di Capri, Adamo, Sacha Distel, Domenico Modugno, Jacques Brel, Johnny Hallyday'ın en son şarkılarını bizlere sunardı. Cumartesi günlerini iple çekerdim ve akşam olunca hemen Haliç'e bakan odamın penceresinin önüne kurulur ve radyoyu açardım. Bir yandan çalan parçaları dinler bir yandan da karşı kıyıda Camialtı Tersanesi'nde gece mesaisinde çalışan işçilerin kaynak makinelerinden çıkan kıvılcımları izlerdim. Kaynak makinelerinden fışkıran kıvılcımlar, karanlık gecede sanki ateş böcekleri dans ediyormuş gibi bir görüntü yaratırdı zihnimde. Bu muhteşem tabloyu izlerken, Sezen Cumhuri'un o yumuşak sesiyle sunduğu parçaları dinler ve hayallere daldardım.

Mahallemizin Süsü Seyyar Satıcılar

Çocukluk yıllarımda seyyar satıcılar mahallemizin süsüydüler. Ulaşımın kısıtlı olduğu ve yaşamın mahallenin sınırları içinde geç-

tiği o yıllarda, ev kadınlarının ve çocukların ihtiyacı olan pek çok şey, mahallemize her gün gelen seyyar satıcılar tarafından sunulurdu. Mahallenin günlük alışverişlerinin bakkaldan yapıldığı o yıllarda, bakkallar günün şartlarına göre çok kısıtlı imkânlarla sahip oldukları için, taze tüketilen süt, yoğurt, sebze, meyve gibi yiyecekler mahallelere her gün gelen sütçüler, yoğurtçular ve seyyar zerzevatçılar tarafından satılırdı. Ayrıca çocuklara yönelik satış yapan leblebiciler, dondurmacılar, turşucular, helvacılar, macuncular, elma şekerciler, horoz şekerciler, nane şekerciler, kâğıt helvacılar her gün sokaklarımızda dolanırlardı. Mutfak kaplarını kalaylayan kalaycılar, yün yatakları toparlayan hallaçlar, kesici aletleri bileyleyen bileyiciler, eskiciler, bohçacılar, destancılar ve daha nice seyyar satıcı sokaklarımızı şenlendirirdi. Mahallemize her gün uğrayanlar olduğu gibi haftanın belirli bir günü veya ayda bir uğrayanlarda vardı. Bazıları ise bozacılar gibi sadece kış aylarında, dondurmacılar gibi sadece yaz aylarında ortaya çıkarlardı. Onlar mahallemize gelince biz çocuklar için eğlence çıkardı ve merakla onların başlarına toplanırdık. Hadi gelin şimdi bizim mahalleye o yıllarda gelen bu seyyar satıcıların arasında biraz dolaşalım. Çeşit çeşittiler.

Kalaycılar

İsterseniz önce benim için en ilginç olanından, kalaycılardan başlayalım. Kalaycılar mahalleye geldi mi şenlik olurdu, onları işlerini yaparken izlemek bizim için sanki sinemada film seyretmek gibi bir şeydi. Kalaycılarının çalışmalarını seyretmek, bir sihirbazı seyretmek kadar keyifliydi. Kalaycının kalaylanacak kabın üzerine serptiği tozla birlikte çıkan duman, bizi büyümlü bir atmosfere götürürdü ve içimiz bir hoş olurdu. Bu tozu attıktan sonra kalaycı el çabukluğuyla bir sihir yapar ve simsiyah yanmış tencereleri ışıllı parlak hale getirirdi.

Çocukluk yıllarımızda mutfaklardaki yemek pişirmek ve yemek yemek için kullanılan tencere, kazan, tabak, sahan gibi tüm mutfak gereçlerinin hepsi bakırdandı. Bakır kaplar yerlerini alüminyum, emaye, cam ve çeliğe bırakıncaya kadar bakır mutfaklarımızın hâkimi olmuştu. Özellikle ne zaman alüminyum kullanılmaya başlandı, işte o zaman mertlik bozuldu ve bakır kapların yerini hızlı bir şekilde alüminyum kaplar aldı. Sokaklarda el arabaları ile dolaşan eskiciler türedi ve evlerdeki bakır kapları toplayarak, onları alüminyum kaplarla takas etmeye başladılar. Bu takas sırasında bakır kaplar için bir miktar da para ödüyorlardı. Ucuz ve kalaylanma sorunu olmayan, ça-

buk ısınan hafif alüminyum mutfak gereçleri ile pişirilen yemeklerin tadı da değişmeye başlamıştı. Bakır tencerelerde ağır ateşte pişirilen yemeklerin lezzeti bambaşkaydı. Oysa alüminyum tencerelerde çabucak pişen yemeklerde bu tat yavanlaşıyordu. Özellikle bakır tencerelerde pişen pilavlar hem lezzetli hem de pirinçler tane tane olurdu. Bakır kapların kalayları birkaç ay dayanırdı. Bakır kaplar zamanında kalaylanmazsa mavi renkli bakır oksit oluşurdu. Bu kalaylanmayan kaplardan zehirlenme vakaları yaşandığı için, kapların altlarından bakırlar görünmeye başlayınca, yeniden kalaylanması gerekirdi. Kalaycıların mahallemizde yer aldığı o yıllarda, eli yüzü kirli çocuklarla ‘kalaycı çırağı’ diyerek alay edilirdi. Ayrıca ‘kalaylamak’ diye bir argo deyim vardı ki bizim raconda küfretmek anlamında kullanılırdı.

Mahallemize iki üç ayda bir gelen kalaycımız, evlerdeki kalayı aşınmış kapları toplar ve oyun arsamızda kalaylardı. Kalaycılık genellikle Çingenelerin mesleği idi ve iki kişi birlikte çalışırlardı. Çı-
rak, evleri kapı kapı dolaşarak kalaylanacak kapları toplar, usta ise bu arada kalaylama için gerekli hazırlıkları yapardı. Ustanın kalaylama hazırlıklarını yaptığı alan bizim oyun arsamız olduğu için o bu hazırlıkları yaparken, biz de onun başında toplanarak hazırlıklarının her aşamasını merakla izlerdik. Usta önce arsada küçük bir çukur açar ve körük yardımıyla yaktığı ateşi canlandırarak kor haline getirirdi. Bu arada kalaycı çırağı kum ve kömür parçaları ile kapların kararan yerlerini parlatıncaya kadar ovalayarak temizlerdi. Sonra usta temizlenen kaplardan birini alarak ocakta ısıtır ve ısınan kabın üzerine kalayın tutması için toz nışadır atardı. Yeterince ısınan ve üzerine nışadır sürülen kaba biraz kalay değdirirdi. Kalayı bir pamuk yumağı ile kabın her tarafına dağıtır, bu işlemi kalay yapılacak kabın tüm yüzeyi kaplanıncaya kadar devam ettirirdi. Ve sonunda kaplar pırl pırl olurdu ve sahiplerine geri verilirdi.

Hallaçlar

O yıllarda bugünkü gibi hazır yataklar yoktu. Bekârlar için tek tük hazır satılanlar olsa bile onlar da bugünküler gibi ileri teknoloji ürünü değildi. Sentetik hiçbir maddenin kullanılmadığı o yıllarda yataklarımızın ve yorganlarımızın içi doğal maddelerle, yün veya pamukla doluydu. Bu yataklar ve yorganlar zaman içinde sertleşir ve topaklaşırlardı. Topaklaşan yünleri, pamukları havalandırmak ve açmak gerekirdi. İşte mahallemize gelen hallaçlar bu görevi üstlenirlerdi. Özellikle yaz günlerinde mahallemize gelen bu hallaçlar omuzlarına

astıkları yay ve tokmakla ‘Hallaç geldi!’ diye bağırırlardı. Hallaçların yazın açık havada çalışmasının nedeni ise, pamuğun, yünün hem rahatça kabarması hem de hallacın tozlardan daha az etkilenmesiydi. Ama gene de yün veya pamuk atımından sonra hallacın yüzüne, saçına yapışan yün veya pamuk parçalarıyla hallaç Noel Baba’ya döner ve biz kıs kıs gülerdik.

Annem mahalleye gelen hallacın sesini duydu mu, hemen onu bizim bahçeye çağırırdı. Hallaç, önce söktüğü yatakların yorganların içlerindeki topak haline gelmiş olan yünleri, pamukları bahçede yere serdiği bir çarşafın üzerine yığardı. Sonra sırtında taşıyarak dolaşırdığı yay şeklindeki kalın bir dal parçasının iki ucuna gerilmiş teli, yün veya pamuk yığınına içine sokarak tutar, diğer eliyle de lobuta benzeyen bir tahta cismi bu tele sürekli vurarak, yünleri, pamukları havalandırmaya başlardı. Sonra havalandırarak birbirinden ayırırdığı ve çözdüğü yün, pamuk topaklarını yeniden yatağa, yorgana geri doldururdu. Bu çalışması sırasında, o pamuk dedeye dönüşürken bizde bir yandan onun her tele vuruşunda çıkardığı vın vın sesini dinler, bir yandan da pamuklara bulanarak beyazlaşmasını film seyrederek izlerdik. O yıllarda radyo da maç anlatan spikerler, hallaçlardan etkilenerek, ceza sahası içinde 3-4 futbolcuyu çalımlarla geçip, topu kaleye şutlayan forvet oyuncusu için “defansı hallaç pamuğu gibi dağıttı,” derlerdi.

Bileyiciler

Evlerde kullanılan makas, bıçak, balta gibi kesici aletler körleşince mahalleden geçecek olan seyyar bileyicinin yolu gözlenirdi. Bugün artık seyyar bileyici kalmadı. O zamanlar bileyiciler, sırtlarında taşıdıkları bileyici tezgâhları ile “bileyici geldi!” diye bağırarak sokak sokak dolaşırlardı. Bizim mahalleye bileyici geldiği zaman, bütün mahalle çocukları arkasına takılır, merakla onun bıçakları bileyilemesini izlerdik. Bileyici bıçaklarını bileyleyeceği evin önünde tezgâhını yere indirirdi. Bu tezgâhın yüksekliği yaklaşık bir metre ve eni de sanırım 60-70 santimetre kadardı. Biley makinesinin üzerine oturtulduğu bu dört ayaklı tezgâh, makinenin iskeleti konumundaydı ve bu ayaklar ahşap çitadan yapılmıştı. Tezgâhının yere basan ayakları sandalye bacakları gibi yatay ağaçlarla sağlamlaştırılmıştı ve tezgâh yere doğru geniş olup yukarıya doğru daralıyordu. Üst tarafı da gene çitalarla çepeçevre tutturulmuştu.

Bileyici, önce makinenin üzerindeki yatay bir mile geçirilmiş

olan disk şeklindeki biley taşını, ayak hizasındaki pedal yardımıyla sabit bir hızda çevirmeye başladılar. Pedala bağlı kayış vasıtasıyla hızla dönen diskin üzerine, elindeki kör bıçağı temas ettirip kıvılcımlar oluşturarak bileyleydi. Bileyicinin bıçağı çeşitli açılarla biley taşına her sürtüşünde etrafa yayılan kıvılcımları hayranlıkla izlerdik. Dedim ya seyyar satıcılar çocuk dünyamızı renklendiren oyunculardı aslında. Onlar çalışırlardı, bizde onları bir film seyrederek izlerdik.

Macuncular

Mahallemizin macuncusunun oğlu, o yılların meşhur ‘Ayşecik’ filmlerinde oynayan semt arkadaşımız Çingene Topuz’dur. Topuz’un oynadığı filmlerde Ayşecik nane şekeri satar, o da klarnet çalıp ona eşlik ederdi. Topuz’un filmlerdeki rolü ile gerçek hayattaki yaşamı da aslında aynıydı. Babası bizim sokaklarda macun satarken, Topuz’dan babasına klarneti ile eşlik edip müşteri toplardı. Topuzların Çingene Obası Çarşamba’da Darüşşafaka Lisesi’nin tam karşısındaki arsada kurulu olan ‘Teneke Mahallesi’ dediğimiz yerdedi.

Haliç manzarasına hâkim çok geniş bir alanı kaplayan Darüşşafaka Lisesi’nde parasız yatılı eğitim veriliyordu. Okul talebeleri her yıl düzenlenen sınavla, babasını kaybetmiş, yetenekli ve maddi olanakları yetersiz olan çocuklar arasından seçiliyordu. Zaten Darüşşafaka’nın kelime anlamı da ‘Şefkat Yuvası’ demekti.

Teneke Mahallesi’ndeki Çingeneler ayı oynatırlar, arabacılık, eskicilik, macunculuk, boyacılık yaparlardı. Gündüzleri çalışıp, akşamları Teneke Mahallesi’nin ortasında ateş yakıp, şarkılar söyleyerek eğlenirlerdi. Atlarıyla, ayılarıyla derme çatma teneke barakalarda yaşayan Teneke Mahallesi’nin sakinleri, altmışlı yılların ortalarında Keşan’a sürüldüler. Onlardan boşalan arsaya yan yana bir sürü apartman dikildi. Teneke Mahallesi’nin yan tarafında, Fatih Kız Lisesi’ne bakan alanda bir mezarlık vardı daha sonraki yıllarda inşaat furyasından o da nasibini aldı. Bu mezarlar birer birer sökülerek, mezarların yerine apartmanlar dikildi. Koca mezarlıktan geriye sadece yol ortasında bir türbe kaldı. Bu türbenin biraz ilerisindeki ilk sokakta eski bir Bizans sarnıcı yer alıyordu. Bu tarihi sarnıç vakıf tarafından bir marangoz atölyesine kiraya verilmişti.

Neyse biz gene macuncuya dönelim. Topuz’un babası mahalleye gelince bizim köşe başında durur ve ahşaptan yapılmış üç bacaklı sehpaşını omuzlarından indirirdi ve üzerine sekiz gözlü teneke macun tepsisini koyardı. Topuz’un çaldığı nağmelerin eşliğinde babasının

macun tezgâhının etrafında toplaşırdık. Topuz'un babası, macun tepsisinin içindeki reçine kıvamında çektikçe uzayan rengârenk macunları tornavidaya benzer bir aletin ucuyla alarak, önceden kesip hazırladığı küçük kalem gibi tahta sapların etrafına sarıp bize verirdi. Macun tepsisinin macun dolu gözlerinin tam ortasında, kesilmiş yarım bir limon olurdu. Çubuğa sarılı macunu limona sürdüğünde, tatlı macun mayhoş, ekşili bir tat alırdı.

Ayı Oynatıcıları

Pek sık olmasa da yılda bir iki kez ayı oynatıcıları uğrardı mahallemize. Bizim mahalleye uğrayanlar genellikle Çarşamba'daki Teneke Mahallesi'nde oturan ayı oynatıcılarıydı. Bu meslek dalı Çingenelerin tekelindeydi. Ayı oynatıcısı elinde bir tef ve uzunca bir sopa, yanında ayısı ile birlikte İstanbul'un sokaklarını, caddelerini, meydanlarını akşama kadar dolaşırdı. Beline sardığı zincirin ucu, ayının burnuna geçirilmiş olan halkaya takılı olurdu. Elindeki tefle dokuzsekizlik aksak ritimle bir şarkı çalar ve söylemeye başlardı.

O fasulye yedi buçuk lira Hem kaynasın hem oynasın Halime'm yandan yandan Severim seni candan

Arada bir elindeki sopayla ayıyı dürtür ve ayı bu dürtmeyle tempoya uygun hareketlerle zıplamaya başlardı. Sonra ayı sopaya tutunarak iki ayağının üzerinde dikilirdi. Ayının en çok tutulan numarası ise, ayıcının, 'Kocaoğlan göster bakalım, hamamda karılar nasıl bayılır?' komutuyla, ayının yere yatarak bayılma numarası yapmasıydı. Gösteri bitince çingene ayıcı kasketini çıkararak, etrafında halka olan seyircilerden bahşiş toplardı.

Destancılar-Şarkı Sözü Satıcıları

Henüz televizyonun bilinmediği, radyonun da her evde bulunmadığı o yıllarda haberleri genellikle babalarımızın akşam eve getirdikleri gazetelerden öğrenirdik. İstanbul'da vuku bulan her hangi acıklı bir vaka için destan yazılırdı ve bu destanlar destan satıcıları tarafından sokak sokak gezilerek, acıklı bir ses tonuyla anlatılarak satılırdı. Bu sanırım Anadolu'daki kapalı toplum yaşamının, masalsı, sözlü kültür geleneğinin şehirdeki devamlılığıydı. En unutamadığım destan 'Veremli Kız' destanıydı. Destancı acıklı bir ses tonuyla 'Zavallı kız verem olmuş, yaprak dökümünü bekler,' sözleriyle anlattığı destanı, üzüntülü bir ifade ile dinleyen mahalleli kadınlar bu destanı kapaşmışlardı. Tabii ki çoğu okuma yazma bilmedikleri için onlara bu acıklı destanı defalarca okuma işi, okula giden küçük çocuklara

düşerdi. Çocuklar bakkaldan ısmarlanan bir gazoz karşılığı, bıkmadan aynı destanı tekrara tekrar okurlardı.

O yıllarda ince hastalık diye nitelendirilen verem çok yaygındı. Yeşilçam filmleri hep bu konuyu işlerdi. Bu nedenle herkes ‘Veremli Kız’ destanından çok etkilenmişti. Destancılar zaman içinde yerlerini ‘Şarkı Sözü’ satıcılarına bıraktılar. Tek yapraklı sarı saman kâğıtlara yazılı olan günün ünlü şarkı ve türkülerinin sözlerini satan bu şarkı sözü satıcıları, yanık bir sesle şarkıları söyleyerek satış yaparlardı. Bazılarının sesleri gerçekten çok güzeldi. Bu şarkı sözü kâğıtları genellikle teksirle çoğaltıldıkları için ispiro kokardı.

Lağımıcılar

Benim çocukluğumu yaşadığım yıllarda İstanbul’un kanalizasyon bağlantıları çok iptidai idi. Evlerin tuvalet giderleri içi içe geçmiş künkler vasıtasıyla evlerden ana kanalizasyona giderdi. Bu iptidai bağlantılar nedeniyle lağım boruları sık sık tıkanırdı. Ve bu nedenle sokaklarda dolaşan, tıkanan lağımaları açan, kendilerine lağımçı denilen bir seyyar meslek dalı vardı. Lağımıcıların sırtında büyükçe bir heybe olurdu. Heybenin içinde de lâğım açmaya yarayan kazma, kürek, pompa, çeşitli çap ve boylarda tahtalar ve demir çubuklar ile bol miktarda paçavra bez bulunurdu. “Leaa-aaam-cuu” diye kendilerine özgü bağırıışlarından, mahalleye geldiklerini anlardık. Yaptıkları iş pis bir işti ama çocukluk işte, her şeye meraklıydık ve etrafa yayılan o pis kokulara rağmen merakla lağımıcıların çalışmalarını izlerdik. Lağımıcılar gideri tıkanmış olan evlerin sorununu, ellerindeki basit araçlarla pratik ve hızlı bir şekilde hallederlerdi. Onlar çalışırken bütün mahalleyi pis bir koku sarar, ama kimse ses çıkarmazdı. Çünkü herkes bu nahoş durumun bir gün kendi başına gelebileceğini çok iyi bilirdi.

Yoğurtçular-Sütçüler

Çocukluk yıllarımda en çok tükettiğimiz iki besin maddesinden birisi yoğurt diğeri de süttü. Bu nedenle hem yoğurtçumuz hem de sütçümüz her gün mahallemize uğrardı. Mahallemizin yoğurtçusunun geldiğini uzaklardan çaldığı çingirak sesinden fark ederdik. Bu çingirak sesinden kısa bir müddet sonra, yoğurtçumuz omzuna astığı sırığın iki ucuna, terazi misali yerleştirdiği yoğurt tepsileriyle “Yoğurtçuuu... Yoğuuuurt kaymaaak, Silivri Yoğurdu” diye bağırarak sokağımızda boy gösterirdi. O anda sokaktaki ahşap evlerin kafesli

pencerelerinden, cumbalardan aşağıya sepetler uzatılırdı. Çocuklar ellerinde tabaklarla yoğurtçunun önünde dizilirlerdi. Yoğurtun içinde şimdiki gibi bilmediğimiz katkı maddeleri yoktu, saf süttten çalınırdı geniş tepsilere yoğurtlar.

Yoğurt tepsisinin içindeki kalıp şeklindeki yoğurtun üstü, serçe parmağı kalınlığında, sapsarı bir kaymak tabakasıyla kaplı olurdu. Benim gibi bütün çocuklar sırf bu kaymaktan pay kapmak için, yoğurt almaya gönüllü giderlerdi. Yoğurtçu, tabağın darasını almak için terazinin bir kefesine tabağı, diğer kefesine ise irili ufaklı taşlar koyardı. Tabağın darasını aldıktan sonra tepsideki yoğurdu peynir gibi keserek tabağın içine koyar ve tartardı. Eğer sipariş kaymaksız isteniyorsa, metal el küreğinin ucuyla kaymağı tepside sırırdı. İşte o zaman devreye çocuklar girer ve bu kaymaktan da nasiplenirlerdi. Yoğurtçumuz mahalledeki pek çok insanın aylıkçı olduğunu bilirdi ve bu nedenle verisiye de verirdi. Alacaklarını akıl defterine yazar ve hafta sonunda veya iki haftada bir toplardı.

Sütçümüzün mahalleye uğrama vakti yoğurtçumuza nazaran daha erkendi. Sütün henüz “Pastörize” edilmemiş olduğu o yıllarda, annelerimiz okula gitmeden önce sabahları muhakkak kaynamış taze süt içirdikleri için, sütçümüz çok erkenden gelirdi. Sütçümüzün bir de uysal bir beygiri vardı. Bütün sütçü beygirleri böyle uysal mıdır, bilmiyorum. Bizim sütçünün beygiri çok uysaldı. Beygirin iki yanında süt dolu güğümler asılı olurdu. Sütçü, çömelir gibi yaparak, süt güğümünü dizinin üstüne dayar ve bir litrelik kabın sapını kavrayarak içine doldururdu sonra da bu sütü müşterisinin tenceresine boşaltırdı. O da yoğurtçu gibi verisiye verirdi. Onun akıl defteri süt verdiği evin kapısının kirişiydi. Kapı kirişinin üzerine kurşun kalemle veya sabit kalem denilen kelemle bir çizik atardı. Genellikle hafta sonunda veya iki hafta da bir alacaklarını toplardı.

Eşekli Zerzevatçılar

Semtimizin manav dükkânları Küçükmustapaşa, Çarşamba ve Malta Çarşısı’nda idi. O yıllarda bugünkü gibi her köşe başında bir manav, bir market yoktu. Sebze ve meyveler genellikle ya semt pazarlarından ya da sokak sokak dolaşan zerzevatçılardan alınırdı. Merkeplerinin iki yanına sabahleyin kalın iplerle küfelerini bağlayan seyyar zerzevatçılar, bu küfelerin içlerine sebzelerini ve meyvelerini yerleştirirler sonra da sokak sokak dolaşmaya başlardı. Sattıkları sebze ve meyveler İstanbul’un bostanlarında, meyve bahçelerinde

yetişen mevsimlik ürünlerdi. Ne hormon bilirdik ne de turfanda! Vatan Caddesi'nin geçtiği yolun sağında ve solunda, sur kenarlarındaki hendeklerde, Langa'da ve daha pek çok yerde bostanlar vardı. Bu bostanlarda İstanbul'un ihtiyacına yönelik bol bol sebze yetiştirilirdi. Zerzevatçılar küfelerinin her bölümüne farklı farklı sebzeler yerleştirirler ve müşterilerinin isteklerine göre hemen oraya uzanıp, oradan alırlardı. Semerin üstünde genellikle dereotu ve maydanoz demetleri dururdu. “Zerzevatçı geldi! Lahana, pırasa, ıspanak!” sesleri sokaklarımızı çınlatırdı.

Zerzevatçı sebzeleri ve meyveleri el terazisiyle tartardı. O eşeğini durdurup meyve ve sebzeleri satarken biz de eşeğin etrafına toplanır. 'Karakağan nasılsın?' diye fısıldardık, o da bize masum gözlerle bakardı. Bizim için bütün eşeklerin genel adı karakağandı. Siz hiç eşeğin gözlerine baktınız mı, nasıl güzeldir eşeklerin gözleri. Bence dünyadaki en güzel gözlü hayvanlardan biri eşektir. Zerzevatçı bütün sebze ve meyvelerini sattıktan sonra eşeğinin sırtına biner ve evinin yolunu tutardı.

Bohçacı kadınlar

Mahalleye bohçacı kadın geldiğinde mahallenin kadınları başına üşüşürdü. O da bir kapının eşiğine, genellikle de Melek Hanım Teyze'nin geniş kapı eşiğine oturur ve bohçasını açarak içindekileri sergilerdi. Mahalleye geldiğini “Bohçacı geldiii haanımmmmm!” diye bağırırken, hanım kelimesini uzatarak söylemesinden anlardık. Bohçasının içinde kadınların ilgisini çekebilecek bir hazine saklardı. Tülbentler, yazmalar, fistanlık basmalar, çarşaf, danteller, masa örtüleri ve pikeler. Bohçacı kadınların işi sadece mahalleli kadınlara, kızlara satış yapmak değildi. Ayrıca çöpçatanlık tarafları da vardı! Sevgililerin aşk mektuplarını gizlice taşırlar ve çaktırmadan birbirlerine iletirlerdi. Bohçacılar da veresiye satarlardı ama onlarınki daha çok taksitle satış şeklindeydi. Triko atölyelerinin çoğaldığı yıllarda trikotaj ürünü örme kazak, bluz gibi giyecekler de getirmeye başlamışlardı.

Eskiciler

Ben yetişemedim ama babamın anlattığına göre önceleri eskicilik genellikle Yahudilerin mesleğiymiş, daha sonraları Anadolu insanının mesleği haline gelmiş. Benim çocukluğumda yanılmıyorsam daha çok Nevşehirli bu mesleği icra ediyorlardı. Üç türlü eskici

vardı. Birincisi sırtında çuvala dolaşıp eski elbiseler satın alanlar, ikincisi el arabasıyla dolaşıp hurda ev eşyası, gazete, şişe toplayanlar, üçüncüsü ise leblebicilerdi. Leblebiciler kurşun, çinko, bakır parçaları alırlar ve karşılığında leblebi, leblebi helvası verirlerdi. Eskicilik nasıl genellikle Nevşehirliilerin elindeyse leblebicilikte Çorumluların ve Çankırılıların elindeydi. “Eskiiiiler alırım” nidalarıyla dolaşan eskiciler, kullanılmış elbise veya eşyaları ucuza kapatmaya çalışırlardı. Henüz plastiğin dünyamıza girmediği o yıllarda eski şişeleri toplar, karşılığında mandal verirlerdi. Eskicilerin topladıkları şeyler arasında bizi en çok ilgilendiren şey, içinde bilyeler bulunan kullanılmış rulmanlardı. Eskicinin tezgâhında birkaç rulman gördük mü, sevinçten uçardık. Bu rulmanları ondan almak için seferber olur ve evlerde eski ne bulursak ona getirirdik. Rulmanlar, o dönemin çocuklarının en önemli oyuncağı olan bilyeli arabaların tekerleği görevini görürlerdi.

SELAMÜN ALEYKÜM KÜÇÜKMUSTAFAŞA

Bizim mahalle farklı kültürlere sahip üç semte açıldığı için, bu üç farklı semtin özelliklerini ayrı ayrı anlatmam gerekir. Çünkü çocukluk anılarımın tümü bu üç semtin sınırları içinde geçti. İlk değinmem gereken semt, resmi adıyla Küçük Mustafa Paşa, bizim adlandırmamızla Küçükmustapaşa veya kısaca Mustapaşa olmalı. Herkesin Koca Mustafa Paşa ile karıştırdığı Haliç kıyısında yer alan bu semt küçüktür ama, çok köklü bir yerleşime ve köklü bir yaşam kültürüne sahiptir. Burası çok eski bir Rum semtidir. İstanbul'un fet-hinden sonra buraya göç edenlerin çoğunluğunu Anadolu ve Rumeli kökenli Rumlar oluşturmuş. Buraya yerleşen Rumlar genellikle yerleşim alanı olarak deniz kıyısında, surların dibindeki bölgeyi tercih etmişler. Gerçi tercih etmişler demek biraz abartılı olur, çünkü bu onların tercihi değil, Fatih Sultan Mehmet'in iskân politikasının bir gereğiymiş. Fatih Sultan Mehmet'in iskân politikası Türklerin sur içine, gayrimüslimlerin ise sur kıyısına yerleştirilmelerini mecbur kılıyormuş. Bizans döneminin en güzel kiliselerinden birisi olan Aya Theodosia Kilisesi ve sahildeki Aya Nikola Kilisesi, bugün bir evin ve marangoz atölyesinin altında gizli kalmış olan Ayakapı Şapeli, bu bölgedeki yerleşik Rumların izlerini günümüze taşımaktadır.

Ayakapı Caddesi - Ayakapı Şapelinin bir duvarı bugün bir zamanlar Ayakapı; Karakolu olarak kullanılan Nevi Kafenin içinde yer alıyor

Abdülezelpaşa Caddesi Nevi Kafenin içinde kalan Ayakapı Şapelinin duvarı

Cibali'deki bugün yıkılmış olan Unkapanı Sinagogu ve gene bugün kereste deposu olarak kullanılan Küçük Yenikapı'daki Ayakapı Hamamı diğer adıyla Çift (Yahudi) Hamamı bu bölgede Rumlarla birlikte Yahudilerin de yaşadığını göstermektedir.

Fetihten sonra camiye ve mescide çevrilerek Müslümanların hizmetine sunulan ibadethaneler ve semtteki diğer tarihi camiler bu bölgenin ağırlıklı olarak bir Rum nüfusunu barındırmakla birlikte Müslümanlar ve Yahudilerin de onlarla birlikte ahenk içinde yaşadıklarını sergilemektedir.

Küçükmustapaşa küçük bir Karadeniz kasabası gibidir. İstanbul'un bugüne kadar karakteristik yapısını koruyabilen ender semtlerden birisidir. Eski yılların mahalle yaşamı burada bugün hâlâ aynı şekilde sürmektedir. Burada yaşayanların önemli bir bölümü doğma büyüme Küçükmustapaşalı'dır. Küçükmustapaşa'da yetişip herhangi bir nedenle bu semtten ayrılmak zorunda kalanlar başka semtlerde otursalar bile hâlâ semtlerinin kahvelerine takılırlar. Burada yaşayan insanların aidiyet duyguları çok kuvvetlidir. Çok zengin olduğu ve Boğaz'da bir villada oturmasına rağmen ünlü armatör Zeki Kalkavan'ın Küçükmustapaşa'ya geldiğini ve hemşerilerinin kahvesine takıldığını babam hep anlatırdı.

İstanbul'da mahalle kültürünün hâkim olduğu yıllarda, mahallelerde sadece bakkallar bulunurdu ve diğer dükkânlar semt çarşılarında yer alırdı. Bu çarşılarda fırın, manav, kasap, berber, balıkçı, eczane, lokanta, şekerci, hamam gibi halkın temel ihtiyaçları karşılayan dükkânlar bulunurdu. Bizim mahallelinin öncelikli gittiği çarşı, Küçükmustapaşa Çarşısı idi. Küçükmustapaşa Caddesi boyunca uzanan Küçükmustapaşa Çarşısı'nda da sıralanan dükkânlar günün her saatinde buraların hareketli olmasına vesile olurdu.

Rivayete göre semte adı verilen Küçük Mustafa Paşa, tarihte "Daltaban" olarak da anılan Daltaban Mustafa Paşa'ymış. Bozoklu Küçük Mustafa Paşa yani diğer adıyla Daltaban Mustafa Paşa, II. Mustafa döneminde 4 Eylül 1702 24 Ocak 1703 tarihleri arasında dört ay yirmi gün sadrazamlık yapmış. Sırp asıllı olan Daltaban Mustafa Paşa, cesur ve dirayet sahibi olmasına rağmen tahsilsiz, yani alaylı biriymiş. Sadrazam olunca ilk icraatı, Müslümanların ve gayrimüslimlerin birbirinden farklı giyinmelerini emretmesi ve bu hususta bir talimat yayınlaması olmuş. Müslüman kadınlarına ise, geniş elbise ve kalın yaşmak kullanmalarını emretmiş. Bu emre ay-

kırı harekette ısrar eden Venedik elçiliği baş tercümanını ise dayakla cezalandırmış. Velhasılıkelam ilginç biriymiş.

Semtte doğan en önemli şahsiyet ise Millî Mücadele Kahramanı ve siyaset adamı Kâzım Karabekir. Kazım Karabekir 1882 yılında Küçükmustapaşa'da dünyaya gelmiş. Ünlü matematikçi Riyaziyeci Salih Zeki'de Küçükmustapaşa'da doğan ünlü simalardan birisi. Bu nedenle semtteki ilkokulun adı Riyaziyeci Salih Zeki İlkokulu'dur. Bu riyaziyeci kelimesine hep bilmecelerde rastlardım. Karşılık olarak matematik yazdığımda nedense aklımdan hep 'Riyaziyeci Salih Zeki' geçerdi. Onun sayesinde küçücük yaşta riyaziyenin ne anlama geldiğini öğrenmiştim.

Vanlının Kahvesi

Bizim mahalleli Karadeniz kökenli olduğu için, arkadaşlarımın hemen hemen hepsinin Küçükmustapaşa'da ya bir akrabası, ya da bir köylüsü vardı. Bizim mahallelinin alışveriş ettiği çarşı buradaydı. Mahallenin çocuklarının gittiği Riyaziyeci Salih Zeki İlkokulu, büyüklerin gittiği kahvehaneler ve mahallelinin gittiği hamamı hep Küçükmustapaşa'da idi. Hemen hemen bütün arkadaşlarımın babaları Küçükmustapaşa'daki kahvelerde takılırlardı. O yıllarda babalar, akşamları işten sonra eve şöyle bir uğrarlar, yemek yerler ve sonra kahveye giderlerdi. Hafta sonlarında da genellikle kahvede olurlardı. Kahvehaneler yetişkinlerin mekânı olduğu için, daha sonraki yıllarda abilerimiz de büyüdükçe Küçükmustapaşa'daki kahvelere takılmaya başlamışlardı.

Küçükmustapaşa'nın en ünlü kahvesi, Dört Mevsim Kırathanesi idi ama biz buraya sadece Vanlının Kahvesi derdik. Kahvenin sahibi Şükrü Vanlı, tam bir işadamı idi. Haliç'e inen yokuşlu sokakların kesiştiği dört yol ağzında yer alan bu kahve, bir buluşma merkezi gibiydi. ŞükrüVanlı'nın soyadı Vanlı'ydı ama sanırım o da Karadenizliydi. Küçükmustapaşa'ya gelen herkes bir şekilde Vanlının Kahvesinin önünden geçerdi. Kahvenin dışındaki yüksek terasta çardaklı bir bahçe vardı. Buraya birkaç basamakla çıkılırdı. Güzel havalarda kahvenin müdavimleri burada otururlar, çay, kahve içerken oyun oynayıp, gelip geçenleri seyredereklerdi.

O yıllarda Rize'ye, Trabzon'a giden otobüsler Küçükmustapaşa'dan kalkarlardı. Bu Karadeniz şehirlerine kalkan otobüslerin yazıhanesi de Şükrü Vanlı'ya aitti. Vanlının Kahvesi'nin yüksek teraslı bahçesinin hemen alt tarafında bu otobüs yazıhanesi yer alırdı.

Otobüsün kalkacağı günlerde yazıhanenin önü yolcularla dolardı. Kahvehanenin hemen yan tarafında yan yana birkaç baraka vardı, bunların içinde bekâr odaları bulunurdu. İşportacılık, amelelik yapan gurbetçi garibanlar bu bekâr odalarındaki ranzaları kiralarlardı. Üç katlı binanın ikinci katında Vanlı ailesi otururdu. Üçüncü kattaki geniş salon, düğün ve toplantı salonu olarak kullanılırdı. Babamın da üyesi olduğu CHP'nin parti toplantıları burada yapılırdı. Semtimizin amatör sihirbazı Şaban Abi bizi bu salonda toplar ve hazırladığı sihirbazlık gösterilerini sunardı. Meraklı gözlerle ve heyecanla yaptığı sihirbazlık numaralarını izlerdik.

O yıllarda Fatih Camisi'nin yanındaki Malta Çarşısı'nın önünden başlayarak Küçükmustapaşa'ya inen Haliç Caddesi, Vanlının Kahvesi'nin önünde biterdi. Menderes döneminde açılan Haliç Caddesi buraya kadar gelip durmuştu. Durmasının nedeni sahil boyunca uzanan tarihi surların içinde yer alan Küçük Yenikapı dediğimiz sur kapısıydı. Bu tarihi sur kapısı genişletilemediği için Haliç Caddesi, Vanlının Kahvesinin önüne kadar gelip durmuştu. Vanlının Kahvesinden Küçük Yenikapı'ya kadar uzanan kısa ve dar koridordaki bir iki ev ve fırın öylece kalmıştı. Eyüp-Eminönü otobüsleri Küçük Yenikapı'dan sur içine girerek, bu dar koridordan geçtikten sonra Vanlının Kahvesinin önüne varırlardı. Sonra Küçükmustapaşa içinden ilerleyerek Unkapanı istikametine giderlerdi. Daha sonraki yıllarda nasıl oldu bilmem, bu dar koridordaki evler ve işyerleri Haliç düzenleme çalışmaları sırasında yıkılıp yol genişletilmiş ve Miralay Nazım Bey Caddesi adını alan bu kısa yol ile Haliç Caddesi sahille buluşmuştu.

Marjinal Bir Kişilik: Deli Sakine

Başında başörtüsü ağzında sigarası, ayağında sarkık kısa çoraplarıyla Küçükmustapaşa'nın simgesiydi Deli Sakine. Bütün gün büyük çınarın karşısındaki Bayram Abi'nin gazete bayisinin çevresinde turlardı. Semt halkının sevgilisiydi, herkes onunla şakalaşırdı. Onun bu derbeder halinin, büyük bir aşk sonunda terk edilmişliğin eseri olduğu anlatılırdı. Bayram Abi'nin gazete müvezzii, Karadeniz Caddesi'nin Fatih Camisi'nin önünden başlayıp Küçükmustapaşa'da sonlandığı köşede yer alıyordu. Bayram Abi her sabah yaz kış demez, gazete paketlerini açarak, gelen gazetelerin bir nüshasını bu köşede bulunan Akbank şubesinin demir parmaklıklı pencerelerine asardı. Ve günlük gazete satışına başlardı.

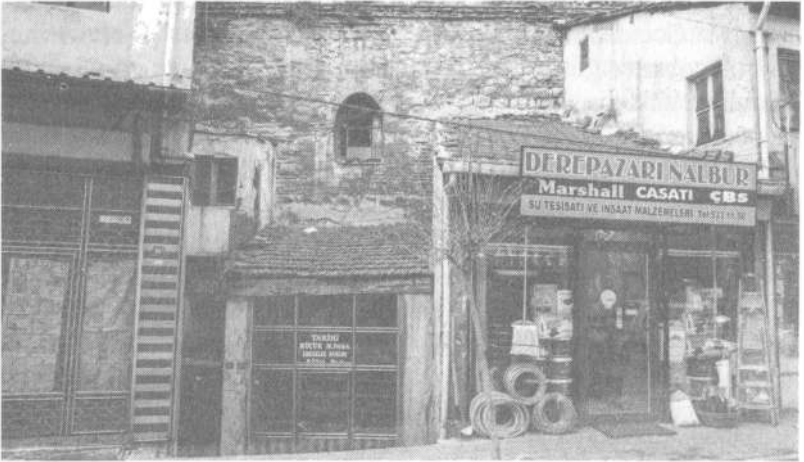
*Müstandik Caddesi-Bir zamanlar ünlü futbolcu Nedim Doğan'ın Şarküteri-
sinin yer aldığı bu binanın üstünde Yunanca yazılı plakett vardı bugün artık
yerinde değil*

Deli Sakine hasta Fenerbahçeliydi. Fenerbahçe yenildiğinde suratından düşen bin parça olurdu. Semtin çocukları onun bu Fenerbahçe takıntısını bildikleri için Fenerbahçenin maç kaybettiği günlerde ona takılırlar ve kızdırırlardı. O da küfrederek çocukları kovalardı. Deli Sakine'nin bütün gün dolandığı bu bölgede, Şaban Abi'nin tam çaprazında Fenerbahçe'nin 60'lı yıllardaki ünlü milli futbolcusu Nedim Doğan'ın şarküteri dükkânı yer alıyordu. Nedim Doğan Deli Sakine'yi, Deli Sakine de onu çok severdi. Nedim Doğan Küçükmustapaşalı'ydı. Şöhret olduktan sonra bile semtin diğer ünlü futbolcuları İstanbulsporlu Zorbay, Sarıyerli Metin, Uşaksporlu Korsan Kemal gibi o da semtinden ayrılmamıştı. Futbol kariyerine bu semtte başlamış, önce semtin tarihi kulübü Cıbalıspor'da futbol oynamış sonra da İstanbulspor'a transfer olmuştu. Bu kulüpte yıldızı parlayan Nedim Doğan, golcü karakteriyle dikkat çekince 1961 yılında Fenerbahçe'ye transfer olmuştu. Küçükmustapaşa o yıllarda futbolcu üreten bir fabrika gibiydi. Kıvrak bir anatomiye sahip olan Karadeniz kökenli Küçükmustapaşalı gençler, futbola çok yatkındılar. Semtteki amatör takımlardan Türkiye liglerine pek çok futbolcu yetişmişti.

1980’li yıllara damgasını vurmuş olan ‘Küçük Dev Adam’ lakaplı ünlü futbolcu İlyas Tüfekçi de Küçükmustapaşa’da doğmuş ve beş yaşında ailesiyle birlikte Almanya’ya göç etmişti. Almanya’da VfB Stuttgart ve Schalke 04 formaları altında oynamış ve daha sonra önce Fenerbahçe’ye transfer olmuş sonraki yıllarda Galatasaray’da da oynamıştı. A Milli Takım’da yer almış ve Ay-yıldızlı formayla goller atmıştı.

Nedim Doğan’ın şarküteri dükkânının bulunduğu bina iki katlıydı. Bu binanın ikinci katındaki pencerelerin hemen üst kısmında üzerinde Rumca yazılar yazan çok eski bir levha asılıydı. Bu levhada neler yazdığını bilmezdik ama aslında merak da etmezdik. Şarküteri dükkânının solundaki köşede bir manav ve sağ tarafındaki tarihi binada ise Küçükmustapaşa’nın üçüncü fırını yer alıyordu. Fırının birkaç adım ötesinde İstanbul’un en eski hamamlarından eşsiz güzellikteki semt hamamı Küçükmustapaşa Hamamı bulunuyordu. Tarihi Küçükmustapaşa Hamamı Fatih Sultan Mehmet’in oğlu İkinci Beyazıt döneminde yapılmış.

Bu hamamın yıkanma odaları, göbek taşı, dinlenme odaları semt çocuklarının hatıraları ile doluydu. Her on beş günde bir annelerimiz bizi içine temiz çamaşırlar doldurup elimize tutuşturdukları bohça ile bu hamama gönderirlerdi. Mahalledeki arkadaşlarla hep beraber gittiğimiz ve su savaşlarımıza sahne olan bu tarihi hamamda, çocukluk yıllarımda yerli ve yabancı epeyce film çekilmişti.

Müstandik Caddesi - Tarihi Küçük Mustafa Paşa Hamamı

Benim aklımdan hiç çıkmayan bir film ise Fikret Hakan'ın da rol aldığı 'Paralı Askerler' adındaki yabancı bir filmin çekimleri idi. Çekimler sırasında filmin yabancı oyuncularından birisi şarküterinin bulunduğu binanın üst katındaki Rumca levhayı görmüş ve satın almak istemişti. Muhtemelen adam Rumca biliyordu ve orada yazılanları anlamıştı. Ev sahibi çok para isteyince almaktan vazgeçmişti. Semtimizde film çekildiğinde mahallenin çocukları hep beraber film çekilen yerde toplanır ve çekimleri izlerdik. Hatta bazı filmlerde figüranlık bile yapardık. Yeşilçam sinemacıları o yıllarda oldukça iptidai koşullarda çalışırlardı. Film teknolojisi henüz gelişmemişti. Paralı Askerler filmini çeken yabancı ekip, bizim film ekiplerine göre bayağı muazzam bir teçhizatla gelmişlerdi. Bu yabancı filmcilerin çalışmalarını meraklı gözlerle günlerce seyretmiştik.

1950'li 60'lı yıllarda çınar ağaçları köklü İstanbul semtlerinin birer simgesiydiler. Asırlık ulu çınarların dibinde hemen hemen her semtte bir çınaraltı kahvesi olurdu. Çınarların altına yerleştirilen masalarda oturan semt sakinleri bir yandan gelen geçenleri izlerler bir yandan da çaylarını, nargilelerini içip sohbet ederlerdi. Çınar ağaçları bu köklü semtlere bir serinlik ve bir dinginlik verirdi. Şaban Abi'nin gazete bayisinin bulunduğu yerde ve onun yaklaşık yirmi metre ilerisinde de böyle iki tane asırlık ulu çınar ağacı vardı. Fatih Camisi'nin önünden Haliç'e inen Karadeniz Caddesi, bu çınarların bulunduğu yerde, Küçük Mustafa Paşa Caddesi ile kesişir ve son bulurdu. Buradan itibaren Unkapanı'na uzanan Müstantik Caddesi başlardı. Çocukluğumuzun geçtiği tarihi semtin tarihi eserlerinin farkında olamadığımız gibi, tarihi sokak ve cadde isimlerinin de ne anlama geldiklerini, hikâyelerini bilmezdim. İnsan yaşlanınca eskiye merak sarmış, benimki de öyle olmuştu. İlerleyen yaşla birlikte doğup büyüdüğüm semtlerin tarihi eserlerine, ilginç sokak ve cadde isimlerine, hikâyelerine merak sarmıştım. Müstantik, sorgu yargıcı demekmiş. Ayrıca çok meraklı olan ve sorularıyla insanları bunalan kişilere Müstantik lakabı takılırmış. Her halde çok uzun yıllar önce böyle bir zat-ı muhterem burada oturmuş ve ona ithaf edilerek bu caddeye Müstantik Caddesi ismi verilmiş olmalı.

Eski Şekerci Dükkânları ve Akide Şekerleri

Şaban Abi'nin karşı köşesinde eski tip bir şekerci dükkânı ve bu şekerci dükkânın çaprazında ise eski tip bir eczane vardı. Eski tip diyorum; çünkü bu tip şekerciler ve eczaneler bugün hemen hemen

hiç kalmadı. Bu eski tip şekerçi dükkânlarının birkaç örneğine ancak Tahtakale’de ve birkaç eski semtte rastlamak mümkün. Bugün pastaneler, kafeler şekerçilerin yerini aldı. Şekerçi dükkânları, özellikle ahşap dış cepheleri ve ilginç vitrin tasarımlarıyla dikkati çekerlerdi. Vitrinlerini kavanozlar içinde akide şekerleri, badem şekerleri, kızamık şekerleri, lokumlar, çikolatalar, drajeler, helvalar, baklavalara, reçeller süslerdi. Bu albenili vitrinleriyle şekerçiden çok bir kuyumcu dükkânını andırırlardı. Vitrinin önünde durur kavanozlara yerleştirilmiş olan renk renk çeşit çeşit şekerlemeleri seyrederdim. Param olunca da içeriye girer ve şekerçinin kavanozlardan alarak kâğıt külahın içine yerleştirdiği akide şekerlerini alarak sevinçle dükkândan dışarı çıkardım. Çikolataya pek uzanamazdım, pahalıydı ve o yıllarda çikolata çok özel günlerde satın alınırdı. Benim alabildiğim çikolatalar daha çok kakaosu bol olan çikolata görünümlü şekerlemelerdi. Bizim dönemin çocukları için tatlı demek lokum, akide şeker, badem şeker, horoz şeker, elma şeker, kos helva, kâğıt helva, pamuk helva demekti. Ama şekerlemeler içinde akide şekerinin yeri ayrıydı. Çeşit çeşit akide şekerleri kavanozlar içinde tezgâhın üzerinde sıralı dururdu. Kavanozlar içinde muhafaza edilirdi. Akide şekerlerinin hava ile temas etmemesi gerekmiş. Çünkü akide şeker, hava aldığı anda içindeki şeker sulanma yapıyormuş. Eğer hava almazsa bir buçuk ay kadar tazeliğini koruyabiliyormuş. Akide şeker, ayrıca mevlit geleceğimizin de önemli bir parçasıydı. Mahallenin camilerinde yapılan mevlitlerde, cemaate külah içinde mevlit şeker dağıtılırdı. Külahın en üstünde lokum olurdu, altında ise akide şekerleri bulunurdu. Sırf mevlit şeker külahını kapmak için, hiçbir mevlidi kaçırmazdık. Şeker külahını kapınca camiden dışarıya arazi olurduk. Ve önce lokumları ardından da akide şekerlerini mideye indirirdik.

Akide şeker, Osmanlı mutfağının en eski şekerleme türlerinden birisidir. Arapçada sözleşme anlamına gelen ‘akit’ sözcüğünden türeyen akide; inanç, bağlılık, birbirinden ayrılmamak anlamına geliyor. Akide şekerinin ve Akide töreninin ortaya çıkış hikâyesi de bu yüzden çok ilginç. Osmanlı döneminde ulufe divanı günü Yeniçerilere üç aylıkları dağıtılır ve saray avlusunda çorba, zerde ve pilavdan oluşan bir yemek verilirmiş. Osmanlı sadrazamı ve divan-ı hümayun üyeleri de askerlere verilen bu yemeklerden tadarlarmış. Yemeklerin tadımından sonra kendilerine askerler tarafından tabaklar içinde akide şekerleri sunulmuş. Bu seremoni askerlerin bir şikâyetlerinin bulunmadığının kanıtıymış ve şeker tabaklarının divana getirilmesi

askerlerin sultana bağlılığını ifade etmiş.

Akide şekerı, Osmanlı'nın bize bıraktığı en tatlı miraslardan birisidir ve tamamen bize özgü olan bir geleneğin sonucu olarak üretilmiştir. Bugün akide şekerinin üretimi, dünyada sadece Türkiye'de yapılıyor. Benim çocukluk yıllarımda İstanbul şekercileri tarafından içine tarçın, karanfil, baharat, zararsız boya ve koku maddeleri katılarak çeşit çeşit biçimlerde imal ediliyordu. Hatta bazıları fındıklıydı. Su ve şekerin kaynatılmasıyla hazırlanan akide şekerinin en önemli özelliği, içinde hiçbir katkı maddesinin bulunmamasıymış. Bugün ise maalesef imal edilen şekerlemelerin hemen hemen hepsinin içinde boya ve katkı maddeleri var.

Eski Eczaneler

Eski eczaneler bugünkü eczanelerden farklıydı

Eski tip eczaneler bugünkü eczaneler gibi değildi. O yıllarda bu eczanelerde şimdikilerde olduğu gibi eczacılıkla alakası olmayan şeyler satılmazdı. Toplum tarafından eczaneler şifa dağıtan birer kutsal mekân gibiydi ve eczacılar da şifa dağıtıcı saygın kişiler olarak kabul görürlerdi. Bu eski tip eczanelerin arka taraflarında laboratuvar gibi bir bölüm bulunurdu. Bu bölüm, üzerinde yan yana küçük

küçük çekmecelerin dizili olduğu bir ahşap paravanla eczanenin ön kısmından ayrılırdı. O yıllarda şimdiki gibi hap ve ilaç bolluğu da yoktu ve kullanılan ilaçların büyük kısmı bitkilerden elde edilirdi. Eski eczanelerin vitrinlerinde genellikle kavanozların içinde fetüsler ve yılanlar bulunurdu. Bunlar, eczanelerin en önemli ve en etkileyici aksesuarlarıydılar. Çocukken kertenkelenin zehrinden ilaç yapıldığına inandığımız için kertenkele yakaladık mı hemen eczaneye götürürdük. Artık eczacı bizi kırmamak için mi yoksa gerçekten kertenkelenin zehrinden ilaç yaptığı için mi bilmem, getirdiğimiz bu kertenkeleleri alır ve elimize birkaç kuruş tutuştururdu. Eczanelerin arka tarafındaki ilaç imal edilen bu büyümlü alanı çok merak ederdim. Bir keresinde babamla tanıdık bir eczaneye gittiğimizde, babam eczacıdan müsaade isteyerek arka tarafa göz atmamı sağlamıştı. Çok merak ettiğim bu büyümlü bölümde ilaçların hazırlanmasında kullanılan terazileri, ölçü kaplarını, havanları, ilaç kavanozlarını ve ilaç yapımında kullanılan bir sürü malzemeyi merakla seyretmiştim.

O yıllarda doktor hastasını muayene eder ve eline ilacın terkinin yazılı olduğu bir reçete tutuştururdu. Hasta veya hasta yakını bu reçeteyi alır, doğruca eczaneye giderdi. Eczacı da reçetede yazılı olan ilacı arkadaki laboratuarda hazırlayarak ona verirdi. Bizim Küçükmustapaşa'daki eczane de böyle eski tip bir eczaneydi. Belirli günlerde bu eczaneye bir Doktor Amca gelir ve arka bölümde hastaları muayene ederdi. Bu günlerde İstanbul da yeni başlatılan 'Aile Hekimliği' uygulaması, o yıllarda biraz farklı da olsa eski tip semt eczanelerinde bu şekilde uygulanıyordu. Doktor Amca bütün ailelerin ciddi rahatsızlıklarında müracaat ettikleri semtimizin aile hekimiydi. Ciddi rahatsızlıklarda diyorum, çünkü o yıllarda ufak tefek rahatsızlıklar için mahalledeki teyzelerin tavsiye ettiği doğal ilaçlar kullanılırdı. Bugünkü gibi hap tiryakiliği yoktu ve ancak gerçek rahatsızlıklarda önce eczaneye sonra doktora gidilirdi. Eczacılık çok saygın bir meslekti ve eczacılar doktor gibi tecrübeliydiler. Eczaneler mesleğe gönül vermiş olan eczacıların elindeydi ve eczacılık genelde aile mesleği idi. Eczaneler babadan oğla geçerdi. Eczacılar iğne de yaparlardı. Enjektörleri, cam vesarı madenden mamuldü. Önce iğne ve enjektör iyice kaynatılır, sonra hastaya iğne yapılırdı. Her hasta için iğne değiştirmezlerdi. İğne körleşinceye kadar kullanılır ve körleşince yenisi kullanılmaya başlanırdı. O yıllarda eczanelerle birlikte çalışan seyyar iğneciler de vardı. Eczacı bu seyyar iğneciyi hasta evlerine gönderirdi. Bizim iğnecimiz Neriman Abla'ydı, arada bir anneme iğne yapmaya gelirdi.

Yoksa İsa'nın Havarileri Gül Camii'nde mi?

Küçükmustapaşa'daki en ünlü tarihi eser, şüphesiz Gül Cami'dir. Gül Cami aslında Doğu Roma döneminden kalma tarihi bir kilise. Bu kilisenin ilk adı Azize Euphemia yani Aya Euphemia. Doğu Roma döneminde ölen kişiler, toplumdaki sınıflarına göre 'alt tabakaya mensup olanlar sur dışına, yüksek sınıftakiler ise sur içine gömülürlermiş'. İmparatorlar için ise sur içinde kilise mezarları olurmuş. İmparator I. Basileos döneminde (867-886) buradaki eski kilise İmparator Kilisesi olarak yeniden inşa edilmiş. Rivayete göre imparatorun sülalesine ait kişiler, bu kilisenin altındaki mahzendeki mezar odalarına gömülmüşler. İmparator Basileos'un annesi, kardeşleri, kızları ve torunları ile İmparator VII. Kostantinos'un annesi bu mezarlarda yatıyorlarmış. Bir başka rivayete göre ise Hazreti İsa'nın havarilerinden ikisi bu kilise de gömülmüş.

Aya Theodosia Kilisesi Gül Cami ve Sultan Selim Camisi

Kilisenin Aya Euphemia olan adının değiştirilmesinin ilginç bir hikâyesi var. 726 yılında İmparator III. Leon tarafından ikonalara tapılması yasaklanmış. İmparatorun emriyle ikonalar kiliselerin duvarlarından indirilip, tahrip edilmeye başlanmış. Tarihe ikona kırıcılığı

olarak geçen İkonoklazma döneminde, Sultanahmet'teki büyük sara-yın üstünde bulunan ve Hazreti İsa'yı temsil eden ikonanın indiril-mesi sırasında başlarında Theodosia adındaki bir kadının bulunduğu bir grup askerlere karşı çıkmış ve bu çıkan arbedede imparatorun askerlerinden birisi ölmüş. Bunun üzerine Theodosia yakalanmış ve sürüklenerek Forum Bovis'e yani bugünkü Aksaray Meydanı'na gö-türülmüş ve burada boğazına bir koçboynuzu saplanarak öldürülmüş. 842 yılında İkonoklazma akımı son bulduğunda, Theodosia azize ilan edilmiş ve Azize Theodosia'nın (Aya Theodosia) kutsal emanet-leri Azize Euphemia Kilisesi'nin mahzenine yerleştirilmiş. 29 Mayıs günü de Aya Theodosia yortusu olarak ilan edilmiş. Doğu Roma dö-neminin bu muhteşem mabedinde, o yıldan sonra her sene bu günde Azize Theodosia'nın anısına dini törenler yapılmaya başlanmış. Bu-roya her yerden insanlar gelmeye başlamışlar. Kilise kısa zamanda bir şifa merkezi haline dönüşmüş. Şifa arayanların doluştuğu bu kili-seye gelen dilsiz birinin burada dilinin çözülmesinin ardından Azize Theodosia'nın kerameti Azize Euphemia'nın kerametlerinin önüne geçmiş. O günden bu kilisenin ismi değişerek Aya Theodosia olmuş.

Bugünkü adıyla Gül Cami eski adıyla Aya Theodosia Kilisesi, ba-bamın cenazesinin kalktığı mabet olduğu için bende derin bir hatırası vardır. Bugün hâlâ Küçükmustapaşa'da bütün cenazeler bu camiden kalkar. Semtten birisi vefat ettiğinde, bu kişinin vefatını ve cenaze namazı vaktini bildiren ilanlar, Küçükmustapaşa'daki dükkânların camlarına ilştirilir. Böylece semt sakinleri kimin vefat ettiğini öğ-renirler ve cenaze namazına semtten çok geniş bir katılım olur. Bu kilise caminin içinde namaz kılarken, hayranlıkla mabedi incelemiş ve içimden 'Hangi dine ait olursak olalım, her mabet Tanrının evi-dir!' diye geçirmiştım. İlgimi çeken bir şeyde, içeride namaz kılan cemaatin, yüzlerce yıllık böyle bir tarihi mabette namaz kıldığının farkında bile olmamasıydı. Sıradan her hangi bir camide gibiydiler. Aya Theodosia Kilisesi, 1499 yılında camiye çevrilmiş ve Gül Cami adını almış. Bu tarihi mabet İstanbul'un fethinden sonra 1499 yılına, yani camiye dönüştürülene kadar tersanenin alet ve levazım ambarı olarak kullanılmış.

Benim gibi iki büyük dine ve üç büyük cihan imparatorluğuna merkez olmuş bir tarihi şehirde doğanlar, binlerce rivayetin bir din-den ötekine, bir kültürden diğerine aktarılarak şekil değiştirmesiyle ortaya çıkan hikâyeleri, şehir efsanelerini dinleyerek büyürler ve hep

bir ‘masal çocuğu’ olarak kalırlar. Bu yüzden bende hikâye boldur. İsterseniz şimdi buraya neden Gül Cami isminin verildiğine dair rivayetleri anlatayım. Bu rivayetleri anlatmadan evvel sıkça duyacağınız ‘yortu’ kelimesinin anlamını açıklamam gerekli. Bu kelimeyi çocukluk yıllarımda çok duyardım ve babama sorduğumda, bana ‘Rumların dini bayramları’ diyerek kestirmeden açıklamıştı. O yıllarda Fener’de ağırlıklı olarak Rumlar yaşadığı için babamın Rum arkadaşları da vardı. İleriki yıllarda yortunun Hazreti İsa’nın yaşamını, ölümünü ve dirilişini anmak ve Hristiyan azizlerin erdemlerini kutlamak üzere kilisenin belirlediği kutsal günler olduğunu öğrenerek, babamdan öğrendiğim bilgiyi pekiştirmiştım.

İstanbul’un fethedildiği 1453 yılının 29 Mayıs günü Aya Theodosia Yortusu’nun kutlandığı günmüş. Ve halk o gün Aya Theodosia Kilisesi’nin avlusunda toplanarak, şehrin Türklerin eline geçmemesi için, Azize Theodosia’ya dualar edip, ondan bir mucize yaratmasını beklemeye başlamış. Kilisede toplananlar kiliseyi güllerle donatarak azizeye şükranlarını sunmuşlar. Kilisenin hemen yakınındaki Cibali Kapısı’ndan şehre giriş yapan Osmanlı askerleri, Azize Theodosia Yortusu nedeniyle güllerle donatılmış olan bu kilise ile karşılaşınca, çok şaşırmışlardır. Bu şaşırtıcı durum dilden dile dolaşarak halk arasında çeşitli yorumlarla bir efsaneye dönüşmüş. Kilise camiye çevrildiğinde bu hikâyeye dayanılarak caminin ismini Gül Cami koymuşlar. Başka bir rivayet göre ise camide mihrabın sağındaki payenin içindeki bir yatırda Gül Baba diye bir zatı muhteremin hiç bozulmamış bir vaziyette yattığına inanılır. Bu rivayeti asıl ilginç kılan olgu ise, bu yatırım üzerindeki kitabede yazılanlar ve kilisenin mahzenindeki mezarlarda Hazreti İsa’nın havarilerinden ikisinin gömülü olduğunun rivayet edilmesi! Yatırın üzerindeki kitabede, ‘İsa’nın sahabelerinden, Havarinin kabri’ olduğuna dair bir yazının bulunması ise Gül Baba efsanesini bir bilmece haline getiriyor.

Burası benim çocukluğum geçtiği semtlerden birisi olduğu için, semtin yaşlılarından burada bir mübarek kişinin yattığını ve bu mübarek kişinin bir veli olduğunu duyardım. Gül Baba’nın mezarına mihrabın sağındaki ufak bir kapıdan girildikten sonra sekiz dokuz basamak merdivenle çıkılırdı. Mezarın bir kısmı duvar içindeydi. Bundan dolayı Gül Baba’nın çok uzun boylu bir zat olduğuna inanılırdı. Rivayete göre Gül Baba, kefenleri içinde mum gibi sararmış fakat hiç bozulmamış olduğu halde mezarında yatmaktaymış. Eskiden camiinin hademeleri, kefenleri açar ve ziyaretçilere Gül Baba’nın

yüzünü gösterirlerdi. Bugünkü aklımla bunları düşündüğümde, aklıma nedense burada yatan zatın aslında önemli bir Hristiyan büyüğü olduğu varsayımı geliyor. Çünkü cesedin bozulmaması ancak mumyalanarak korunmasıyla mümkün, Osmanlı döneminde mumyalanmaya tahnit deniyor. Kanuni dönemine kadar bütün Osmanlı padişahları tahnit edilmiş. Bunun tek istisnası Yavuz Sultan Selim. Bu gelenek Selçuklulardan kalmamış. Selçuklular önemli komutanlarını ve önemli devlet büyüklerini tahnit ederlermiş. Bunun dışında normal olarak İslamiyet'te mumyalamak yok. Çünkü İslam dini ölünün sade bir törenle doğrudan toprağa açılan bir mezara gömülmesini emrediyor ve ölünün cismini hatırlatacak olan her şeye karşı. Oysa Bizans döneminden kalma mumyalara kiliselerin mahzenlerinde rastlanmakta, sanırım Gül Baba'nın mezarı aslında bir Hristiyan azizine ait ve Gül Baba halk arasında oluşturulmuş bir efsane! Zaten İstanbul'da ve Budapeşte'de Gül Baba'nın birkaç tane türbesi var! Acaba hangisi gerçekten Gül Baba'ya ait? Bence bunun hiç önemi yok çünkü necip Osmanlı halkı İstanbul'da Bizans döneminden kalma bazı kutsal kişilerin mezarlarını, Gül Baba'nın mezarında olduğu gibi efsaneleştirerek sonraları kutsal İslam büyüklerine dönüştürüp aynı saygıyla korumuş. Meraklısı bu türbeleri ve kutsal mekânları araştırdığında sanırım büyük bir şaşkınlık yaşayacaktır.

Gül Caminin önünde ki lahit yalakalı çeşme

Gül Cami'nin avlusunda güzel bir çeşme vardır. Bu çeşme Osmanlı çeşme mimarisinin en güzel örneklerinden birisini sergiler. Çeşmenin önündeki yalağa dikkatlice bakarsanız, bunun aslında eski bir lahit olduğunu ve üzerindeki haç figürünün kazınarak silindiğini

fark edersiniz. Bu tarihi çeşmeden çocukluk yıllarımda defalarca su içmişliğim vardı. Çeşmenin kitabesinde ‘Hayru’l-mâl mâ ünîka fâ sebîlillâh’ yani bugünün Türkçesiyle ‘Malın en hayırlısı Allah yolunda harcananıdır’ yazar. Caminin sekizgen şadırvanının hemen arkasında II. Mahmut’un kızı Adile Sultan’ın 1868 yılında yaptırdığı iki katlı, kâgir Adile Sultan Sıbyan Mektebi bulunmaktadır. Burası çocukluk yıllarımda bir ara muhtarlık ve ilkokul binası olarak kullanılmıştı, daha sonra ise kütüphane olarak hizmet vermeye başladı. Cami ile Sıbyan Mektebi arasındaki ulu çınar ağacı, yüzlerce yıldır burada yaşayanların ve kalkan cenazelerin sessiz şahidi olarak hâlâ etrafı gözlemekte.

Bu tarihi kilise cami, tuğla tonozlu bir mahzen üzerinde ve yerden epeyce yüksek, kaide şeklinde duran bir zemine oturtulmuştur. Alt taraftaki sokaktan bakıldığında bu konumuyla adeta bir şatoyu andırır. Üç cephesinden de görülen bu duvarlar, kot farkından dolayı cami girişinin altında kalmaktadır. Kilisenin mahzeninin bir özelliği de, şu an kapatılmış olan bir kaç dehliz ile yakındaki Aya Nikola Kilisesi’ne, çevrede eskiden var olan Ayakapı Şapeli’ne, Seferikoz Camisi’nin altındaki sarnıca ve daha bir kaç noktaya yeraltından bağlanmış olmasıdır. Çocukluğumda caminin bu toprak altındaki mahzenine çok girip çıkmışlığım vardı. Arkadaşlarla merak edip bir dehlizden içeri girer, elimizdeki mumlarla biraz dolaştıktan sonra tırsar ve tekrar dışarı çıkardık. O yıllarda bu mahzen Yeşilçam filmcilerinin tarihi film çekimlerinde kullandıkları önemli mekânlardan birisiydi. Çocukluk yıllarımda burada Ajda Pekkan’ın oynadığı, yanılmıyorsa ‘Harun Reşit’in Gözdesi’ adlı tarihi bir filminin çekimlerini izlemiştim.

O yılların en ünlü oyuncusu Çirkin Kral lakaplı Yılmaz Güney’in oyuncu eşi Nebahat Çehre’nin ailesi Gül Cami’nin hemen alt tarafındaki sokakta oturuyordu. Nebahat Çehre ve Yılmaz Güney üstü açık Chevrolet bir arabayla arada sırada semte aile ziyaretine gelirlerdi. Onlar geldiğinde bütün çocuklar Yılmaz Güney’in arabasının arkasına takılırdık. Yılmaz Güney’in lakabı Çirkin Kral’dı ama karısı Nebahat Çehre Türkiye güzeliydi.

Gül Cami’ye giden sokaklardan birisi Şair Nevi Sokağı’dır. Çocukluk yıllarımda semtte büyüyen diğer çocuklar gibi hatta semtin yetişkinleri gibi onlarca kere geçtiğim bu sokağa ismi verilen Şair Nevi’nin kim olduğunu hiç merak etmemiştim. Avrupa’nın pek çok ülkesinde herhangi bir şehirde, her hangi bir caddeye bir sanatçının,

bir devlet büyüğünün ismi verildiğinde, o sokağın başındaki bir köşeye muhakkak o kişiye ait bilgilerin bulunduğu bir levha asılır. Bizde böyle bir âdet olmadığı için, ben İstanbul'un tarihi eski sokaklarını dolaşırken, ancak notlar alarak, kişisel bir merakla araştırıp, bu bilgilere ulaşabiliyordum. İstanbul gibi tarihi bir şehrin, tarihi mekânları arasında ve tarihi sokakları içinde büyümüş olmam, ben de bu şehrin sokaklarına verilen ilginç isimlere ve neden verildiğine, ne anlama geldiğine karşı bir öğrenme merakını adamakıllı yerleştirmişti.

1533 yılında doğan Osmanlı döneminin en önemli şairlerinden birisi olan Şair Nev'i, padişah ve sadrazam çocuklarına öğretmenlik yapmış. Ayrıca, bazı illerde kadılık yaptıktan sonra, kısa bir süre Bağdat Kadılığı'nda da bulunmuş. Bağdat'a yanlışlıkla kadı olarak gönderilen Şair Nev'i bu yanlışlığın yetkililer tarafından anlaşılması üzerine, Bağdat Kadılığı'ndan alınarak başka bir göreve atanmış. Bu olay üzerine Şair Nev'i "Yanlış hesap Bağdat'tan döndü." demiş ve bu söz zamanla halk arasında "Yanlış hesap Bağdat'tan döner." ünlü atasözüne dönüşmüş.

Burada Bir Tarih Yatıyor-Aya Kapı

Haliç düzenlemesi denilen operasyonla Haliç kıyısındaki yapıların nerdeyse tümünün izleri silinmeden önceki yıllarda, yani benim çocukluk yıllarımda, Küçükmustapaşa'nın Haliç kıyısında iki tane vapur iskelesi ve bir tane de yük iskelesi vardı. Bunlar Cibali Vapur İskelesi, Ayakapı Vapur İskelesi ve Küçük Yenikapı yük iskelesiydi. Bugün bunların üçünün de yerinde yeller esiyor. Dalan döneminde tüm Haliç kıyısı dümdüz edilirken, bu korkunç yıkımdan bu üç iskele de nasibini almış ve tarihin derinliklerine gömülmüştü.

Bizans döneminde inşa edilen Haliç surlarının her kapısının önünde bir iskele bulunmuş. Ticari bölgelere ve yerleşim birimlerine açılan bu kapılar ve iskeleler varlıklarını Osmanlı döneminde de genel olarak aynı şekilde sürdürmüşler. Küçükmustapaşa semtinden Haliç'e açılan üç tane tarihi kapı vardı. Cibalikapı ve Ayakapı Bizans döneminden, Küçük Yenikapı ise Osmanlı döneminden kalmaydı. Bugün Cibali Kapısı ve Aya Kapı hâlâ yerinde duruyor ama Küçük Yenikapı'nın bir bölümü Haliç Caddesi'nin sahildeki Abdülezelpaşa Caddesi'ne rahatça ulaşılabilmesi için genişletilerek yıkılmış durumda. Değinkenmeden geçmek olmaz; Abdülezelpaşa, 16 Yaşında Osmanlı ordusunda alaylı olarak giren ve paşalığa kadar yükselen, Kırım Harbi'nde, 93 Harbi'nde, Balkanlar'da, Mora'da ve Girit'te baş göste-

ren ayaklanmaların bastırılmasında büyük kahramanlıklar göstermiş olan bir Osmanlı paşası. Abdülezelpaşa 1897 Yunan Savaşı'nda şehit düşmüş.

Ayakapı - Cumhuriyet Çeşmesi

Denizcilerin piri Aya Nikola Kilisesi

Biz Ayakkabı derdik ama aslı Aya Kapı veya Ayakapı idi. Aya (Aya) Rumca Aziz anlamına gelmekte. Aya Kapı, Bizans döneminde Haliç Surları arasında açılan 18 sur kapısı arasında, hâlâ ayakta kalabilmeyi başarabilmiş iki sur kapısından birisidir. Diğerisi ise biraz ilerisindeki Cibali Kapı'dır. Aya Kapı'nın kapı mermerleri ve ahşap kanatları hâlâ görülebilir durumda. Ancak ne yazık ki, birkaç kez yol ve kaldırım yükseltmeleri nedeniyle, kapı benim çocukluk yıllarımdakine göre bir hayli alçalmış durumda varlığını sürdürüyor. Bugün maalesef kapının yaklaşık yarısı yer altında kalmış durumda. Aya Kapı isminin hemen yakınındaki Aya Nikola Kilisesi'nden veya Aya Thedosia Kilisesi'nden gelmiş olduğu rivayet edilir. Her ikisi de Aya ile başladığına göre ikisinden birinden aldığı kesin! Aya Nikola yani bizim bildiğimiz adıyla Noel Baba, fakirlerin ve çocukların yardımına koşan bir Hristiyan azizi ve aynı zamanda denizcilerin piridir.

Denizcilerin piri olması nedeniyle Aya Nikola'ya adanmış kiliseler genellikle deniz kıyısı yerleşimlerde inşa edilirmiş.

Sirkeci Tekkesi

1960'lı yılların başlarında mahalleden arkadaşlarla yazın sıcak günlerinde Ayakapı'ya yüzmeye giderdik. Mahalleden çıktıktan sonra önce Küçükmustapaşa'ya iner, sonra Ayakapı Caddesi'ne daldık. Siz benim cadde dediğime bakmayın, aslında burası kısa bir sokaktı ama ne hikmetse adı tabelada cadde olarak geçerd. Sahile inen bu sokakta, içinde bir türbe ve bir hazine bulunan bahçeli kutsal bir mekân vardı. Sirkeci Tekkesi denilen bu mekânın önünden her geçtiğimizde, tekkenin önünde dikilmiş dua eden birtakım insanları görürdük. Semtimizde bol miktarda türbe ve cami haziyesi bulunduğu için bunlar alışık olduğumuz manzaralardı. Bu insanlar kim için dua ediyor diye pek merakta etmezdik. Arkadaşlarımdan büyük bir kısmı ailelerinin zoruyla semt camisindeki Kuran kurslarına gittiklerinden duaları ezbere bilirlerdi ama bizim aklımız bir an evvel denize girmek düşüncesinde olduğu için, aceleyle tekkenin önünden geçer giderdik. Sirkeci Tekkesi, Halvetiye Tarikatı'nın Sümbüliye kolundan Yorgani Emir Şeyh Mehmed Giysudar Geylani tarafından kurulmuş. 1569'da kurulan tekke binası 19. yüzyılda yıkılmış. Bugün sadece tekkenin haziyesi ve tekkenin kurucusunun oğlu Şeyh İsmail Efendi'nin türbesi sağlam bir şekilde varlığını sürdürüyor.

Sirkeci Baba Tekkesi

Aya Kapı Kilisesi (Şapeli)

Sirkeci Tekkesi'nin hemen karşısında Yenikapı Sokağı yer alır. Bu “L” şeklindeki dar ve kısa sokağın köşesinde bulunan kereste deposunun duvarına dikkatlice bakıldığında, bu duvarın bir kısmının Bizans döneminden kalma olduğu hemen fark edilir. Bu duvarın yarısı, eski bir Bizans Kilisesi olan Aya Kapı Kilisesi'nin duvarıdır. Kereste deposunun yanındaki üç katlı betonarme bina ve kereste deposu bu eski kilisenin üzerinde inşa edilmiştir. Evin bodrum katında kilisenin bazı bölümleri bulunur. Yaklaşık 900 yaşındaki bu yapının üzerinde inşa edilmiş olan bu üç katlı betonarme binaya dışarıdan bakıldığında kilisenin varlığı hiç hissedilmez ama binanın bodrum katına inen kapı açıldığında, Aya Kapı Kilisesi'nin giriş kemeri ortaya çıkar. Bugün kilise, üzerindeki yapılar nedeniyle maalesef tamamen örtülü bir durumdadır. Kilisenin apsis bölümü kereste deposunun içinde kalmıştır ve kereste yığınlarının arasından görülebiliyor.

Ayakapı Caddesi-Bu marangozhanenin ve yanında ki üç katlı evin altında tarihi Ayakapı Şapeli bulunuyor. Resimde görülen duvarın bir kısmı Ayakapı Şapeline ait

Ayakapı parkı ve Ayakapı İskelesi

Sirkeci Tekkesi'nden biraz ilerleyip, Aya Kapı'nın kemerli kapısından sahil tarafına çıkınca, kapının sol tarafında tarihi bir çeşme göze çarpar. Bu çeşmenin üzerinde Arapça rakamlarla 1923 yazar ve adı Cumhuriyet Çeşmesi'dir. Benim çocukluk yıllarımda bu çeşmenin hemen yanında Köfteci İsmail'in köfte arabası dururdu. Aya Kapı'ya yüzmeye gittiğimizde bu çeşmeden su içer ve köfte alıp yerdik. Köfteci İsmail akşama kadar buradaki tezgâhın başında köfte satar, akşam olunca da tezgâhını toparlayıp, köfteci arabasını kapatırdı. Vanlının Kahvesi'ndeki bekâr odalarından birisinde yaşırdı. O yıllarda İstanbul'daki bütün çeşmelerin suları içilebilirdi. Çeşmelerden akan içme suyu Terkos Gölü'nden geldiği için içme suyunun genel adı Terkos'tu. Terkos demek bizim için içilecek su demektir. Terkos kelimesi Türkçeleştirme furyası içinde Durusu olarak değiştirildi ama ben hâlâ alışkanlıkla Terkos diyorum. Çeşmelerin yanında zincire bağlı bir maşrapa olurdu. Susayanlar bu maşrapa ile su içerlerdi. Şehrin pek çok yerinde hayrat çeşmeleri vardı.

Çeşmenin yan tarafında, kemerli kapının hemen dibinde bir türbe vardır. Bu türbe Fatih Sultan Mehmet'in Sekbanbaşı Abdurrahman Ağa'nın türbesidir. Türbenin üzerinde fevkani bir mescit yer alırdı. Fevkani Mescit, üst kattaki mescit anlamına gelmektedir. Mescidin hemen bitişiğindeki bina, Osmanlı döneminde sur kapısı karakolu imiş, cumhuriyet döneminde bir müddet daha karakol olarak kullanılmış sonra Kızılay'a tahsis edilmiş. Benim çocukluğumda muhtarlık binasıydı. Bugün ise restore edilmiş ve Nev'i Kafe adıyla kafe olarak hizmet veriyor.

Aya Kapı'nın kemerli çıkışının hemen karşısında, yolu geçince deniz tarafında Ayakapı Parkı yer alırdı. Haliç kıyısını süsleyen Ayakapı Parkı, Aksaray tarafındaki Yenikapı sahilinden sonra ikinci yüzme adresimizdi. Mahallenin çocukları yüzmeyi ilk önce Yenikapı sahilinde öğrenirler sonra Ayakapı'da yüzmeye devam ederlerdi. Ayakapı Parkı'nın hemen sağ kıyısında eski Ayakapı Vapur İskelesi yer alırdı. Buradan yolcu motorları kalkardı. Bizim mahallenin çocukları Karadenizli oldukları için küçük yaştan itibaren kürek çekmeyi çabucak öğrenmişlerdi. Arkadaşlarla sandal kiralayıp, Haliç'te turlar ve balık tutardık. Haliç o zamanlar elbette pırıl pırıl değildi ama henüz balıkların yaşayabildiği, balık sürülerinin sığındığı bir iç denizdi. O yıllarda Haliç'te bol miktarda balık bulunurdu. Haliç'te akın eden, havaya zıplayan kocaman Kırlangıç balıkları hâlâ hafızamda bir yerlerde saklıdır.

Aya Kapı Parkı içinde çimlerin, çiçeklerin ve ağaçların bulunduğu şirin bir kıyı parkıydı. Parkın deniz tarafında sandalların kıyıya çekildiği tahtadan sandal iskeleleri yer alırdı. Bu iskelelerde balıkçı sandalları ile kiralık sandallar bağlı olurdu. Vapur iskelesinin yanından Kasımpaşa'ya dolmuş kayıkları kalkardı.

Ayakapı'da yüzdüğümüz yıllar Haliç'in ortasında Ali İpar, Virginia İpar, Nezihi İpar adlı üç tane büyük gemi demirli dururdu. Bu gemilere kadar yüzerdik ve bu gemilerin merdivenlerinden tırmanarak güverteye çıkar, denize atlardık. Bu gemiler senelerce Haliç'te demirli kalmıştı. Bir gün merak edip babama, bu gemilerin neden sahipsiz bir şekilde yıllardır burada demirli olarak durduğunu sormuştum. O da bana gemilerin sahibi olan İpar Ailesi'nin film gibi hikâyesini anlatmıştı.

Şeker kralı İpar Ailesi'nin yükselişi 1920'lerde başlamış. O yıllarda devlette hâkim olan Sermayeyi Türkleştirme Siyaseti, yeni

cumhuriyetin ilanıyla birlikte ticaretin Rum, Ermeni ve özellikle Yahudi azınlıkların elinden alınması hedefleniyormuş. Yeni kurulan cumhuriyet, “Türk Zengini” yaratma gayreti içinde birtakım Türk girişimcilere devlet adına yollar, fabrikalar, köprüler yapma görevlerini vererek onları desteklemiş. Bu süreç içerisinde Mehmet Hayri İpar’ın adı, çevresinde, “Atatürk’ün müteahhidi”ne çıkmış. Mehmet Hayri İpar, aslında Mudanyalı bir öğretmen-subaymış, önce Türk Şeker Sanayi A.Ş.’nin Murahhas azası olmuş ardından da devletle yaptığı işler sonucunda iyice zenginleşmiş. 1930’lu yıllara gelindiğinde artık servetinin ve gücünün sınırı yokmuş. İpar Ailesi İkinci Dünya Savaşı yıllarında, savaştan uzak olmak için ABD’ye taşınmış. Savaşın bitiminde Türkiye çok partili rejime geçmiş ve yapılan seçim sonucunda Demokrat Parti iktidara gelince, İpar’lar yeniden Türkiye’ye dönmüşler. Bu arada Mehmet Hayri İpar’ın oğlu Ali İpar, babasının yerine işlerin başına geçmiş ve Demokrat Parti ileri gelenleriyle, Başbakan Adnan Menderes’le iyi ilişkiler geliştirmiş. Yaptığı işlerde de geliştirdiği bu yakınlıkları kullanmış.

Ali İpar, gemi taşımacılığı işine el atmış ve oldukça büyük tonajlı beş tane gemi siparişi vermiş. Gemilerin teslim zamanı geldiğinde döviz bulmakta zorlanmış. Adnan Menderes’ten yardım istemiş. Devreye giren Başbakan Adnan Menderes, Ali İpar’a döviz tahsis edilmesini sağlamış. Gemiler birer birer teslim edilirken, tam o sırada 27 Mayıs Darbesi olmuş. Devlet Ali İpar’ın gemilerine ve İpar Transport şirketine el koymuş. Ali İpar tutuklanarak Yassıada’da yargılanmış. İşte bizim yüzerek gittiğimiz ve güvertesinden denize atladığımız bu gemiler, devletin el koyup Haliç’e çektiği gemilermiş. Biz masum bir şekilde yüzerek bu gemilere kadar gidip güvertesine çıkıp çılgınlıklar atarak, güle oynaya denize atlıyorduk ama bu gemiler hakkında masumca düşünceleri olmayanlar da vardı. Gemi korsanı denilen bazı hırsızlar geceleri bu gemilere yanaşıp içindeki malzemeleri çalıyorlardı. Senelerce burada demirli kalan ve talan edilen İpar gemileri sonunda jilet yapılmak üzere Haliç’ten alınarak götürüldüler.

Ayakkabıya Balık Geldiiii! Çifti 50 kuruş!

Ayakapı Parkı’nın sağ köşesindeki eski vapur iskelesinin hemen yanında Koço’nun Kahvesi vardı. Bu balıkçı kahvesinin bir adı da Asmalı Kahve’ydi. Burası Küçükmustapaşalı yaşlıların ve balıkçıların mekânıydı. Buradan karşı kıyıdaki Kasımpaşa’ya dolmuş yapan

kayıklar kalkardı. İstanbul'a balık akını olduğu günlerde balıkçılar, Koço'nun kahvesinin önüne balıkları yığarlardı ve ardından hemen bir cazgır çıkartırlardı. Ayakapı'nın cazgırı Cengiz Kalkan'dı. Faik Kaptan'ın Cengiz Kalkan dışında birisi kız yedisi erkek olmak üzere tam dokuz çocuğu vardı. Kalkan Ailesi futbolcu fabrikası gibiydi. Korsan Kemal, Metin, Zorbay ve Çetin, hepsi dönemin önemli takımlarında oynuyorlardı. Cengiz Kalkan semtteki bütün sokakları turlar ve megafonla bağırarak balık geldiğini müjdelerdi.

“Ayakkabı 'ya balık geldi!!!! Palamutun çifti 50 kuruş!”

Bu sesi duyan mahallenin Karadenizli kadınları, evdeki teneke kutuları kaptıkları gibi Ayakapı Parkı'na koşarlardı. O yıllarda ister küçük ister büyük olsun hiçbir teneke kutusu atılmazdı. Küçük teneke konserve kutuların içi boşalınca, kutular saksı olarak kullanılırdı. İçlerine çiçek dikilerek, pencere önlerine yerleştirilirdi. Büyük teneke kutular ise semt kadınları tarafından tuzlu balık hazırlamak için kullanılırdı. Boş şişeler mandal karşılığı satılır, satın alınan şişeler yıkanarak yeniden kullanılırdı. Tenekelere tuzlu balık basıldığı günlerde kediler de bayram ederlerdi. Bir anda bütün mahalle balık kokardı. Teneke kutularda saklanan tuzlu balıklar bütün sene boyunca tüketilirdi.

O yıllarda mahalledeki Doğu kökenli tek aile bizim aile idi. Annem çok küçük yaşta İstanbul'a geldiği ve de küçük yaşta evlendiği için, Doğu yemeklerini pek bilmezdi. Babam da annem gibi çok küçük yaşta İstanbul'a gelmişti. O da Doğu yemeklerine pek meftun değildi. Annem semt pazarlarından aldığı mevsimlik sebzeleri, mevsimine göre etli veya zeytinyağlı olarak pişirirdi. Biz de Karadenizli aileler gibi etten daha çok balık tüketirdik. Bahçeye çıkarılan mangalların üzerinde ızgarada pişen balıkların kokusu bütün mahalleyi sarardı. O yıllarda palamut, uskumru, lüfer, istavrit ve hamsi çok boldu. İşte biz bu nedenle Doğu kökenli bir aile olmamıza rağmen, Doğu mutfağına değil, ailecek zeytinyağlıların ve balığın ağırlıkta olduğu İstanbul mutfağına alıştık. Ayrıca çocukluğumda arkadaşlarımla ders çalışırken onların evlerinde sayısız kere karalahana, mısır ekmeği ve hamsi yemem nedeniyle Karadenizlilerin yöresel mutfağına da alıştım. Bugün de en sevdiğim balık bütün Karadenizlilerin favorisi olan hamsidir. Hele mısır ekmeği ile yapılan ve hamsikoli denilen hamsili mısır ekmeğine ve hamsi pilavına bayılırım. Bizim semtteki Karadenizli kadınların hemen hemen hepsi, evlerinin bah-

çelerine karalahana ekerlerdi. Karalahana, hamsi ve mısır ekmeği semttteki Karadenizlilerin vazgeçilmezlerindendi.

Küçük Yenikapı - Çıfıt Hamamı

Herkes Aksaray tarafındaki Yenikapı'yı bilir ama Küçükmusta-paşa'daki Küçük Yenikapı'yı bilen pek yoktur. Bu kapı Ayakapı'nın biraz ilerisinde Haliç surları üzerinde Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle açılan bir kapıdır. Sonradan açıldığı için de adı Yenikapı olmuştur, şimdilerde buraya Yeni Ayakapı da diyorlar. Hemen yanı başındaki sokak, bu kapının adını taşıyan Yenikapı Sokağı'dır. Küçük Yenikapı'nın sahil tarafında çocukluk yıllarımda Küçük Yenikapı İskelesi bulunurdu. Babamın Trandil denilen iki tane kum motoru vardı bunlar nakliyat işlerini bitirince, Küçük Yenikapı İskelesi'ne bağlanırdı. Haliç bir iç denizdi ve tekneler için güvenli bir yerdi ama lodos çıkınca işler değişirdi. Lodos denizcilerin korkulu rüyasıydı. İskelelere bağlı olan sandallar, tekneler, motorlar için tehlike demekti. Denizin azmasıyla birlikte çıkan fırtına ile denizde ne var ne yoksa karaya vurabilirdi. Teknelerin, motorların iskeleye bağlı olduğu halatlar kopabilirdi. Bu nedenle hava değişmeye başladığında ve lodosun çıkma ihtimali belirdiğinde, babam iskeleye gidip kum motorlarını kontrol ederdi. Bazen ben de onunla birlikte giderdim.

Küçük Yenikapı Nurbanu Sultan tarafından yaptırılan Çıfıt Hamamı

Küçük Yenikapı İskelesi biryükekelesiydi. Oyıllarda Küçük Yenikapı ve Balat arasındaki kıyı şeridinde depolar, ambarlar, atölyeler, fabrikalar vardı. Haliç kıyısı Unkapı'ndan Eyüp'e kadar, vapur is-

keleleri, yük iskeleleri, depolar, kalafathaneler, kayıkhaneler, tamirhaneler, elektrik santrali ve fabrikalarla doluydu. Sahile genellikle vapur iskelelerinin ve yük iskelelerinin bulunduğu koridorlardan inilirdi. Deniz motorları, kamyonlar Haliç sahil şeridindeki yük iskelelerine malzeme getirip götürürlerdi. Haliç sahilinde sürekli olarak bir hareketlilik yaşanırdı.

Haliç kıyısında yer alan işletmeler içinde biz çocukları en çok ilgilendiren ayçiçeği yağı fabrikasıydı. Bu fabrikanın önüne her gün ay çekirdeği çuvalları yığılırdı. Ay çekirdeği çuvallarının depoya yanaşan kamyonlardan indirilmesini ve çuvalların üst üste dizilmesini zevkle izlerdik. Çünkü ay çekirdeği çuvalları kamyonlardan indirilirken muhakkak her çuvalın içindeki malın kalite kontrolü yapılırdı. Kalite kontrolü için ucu bıçak gibi keskin kısa bir boru çuvala batırılır ve çuvaldan numune alınırdı. Bu numuneler kontrol edildikten sonra deponun etrafında toplanan çocuklara dağıtılırdı. Ceplerimize doldurduğumuz ay çekirdeklerini keyifle çitleye çitleye yürüyüp Ayakapı Parkı'na yüzmeye giderdik. Parka vardığımızda dudaklarımız kapkara olurdu. Neden mi? Çünkü fabrikaya yağ çıkartılması için getirilen ay çekirdeklerini hepsi siyah renkliydi de ondan!

Küçük Yenikapı'nın sur girişinin köşesinde bugün artık tamamen harabe haline dönmüş olan tarihi Ayakapı Hamamı yer alır. Hamamın hemen arkasındaki Yenikapı Sokağı'nda ise daha önce değindiğim tarihi Ayakapı Kilisesi bulunmaktadır. Bu iki tarihi eser bugün aynı kötü kaderi paylaşıyorlar. Birisi hamam vasfını yitirmiş kereste deposu olmuş, diğeri ise bir kereste deposu ile üç katlı bir binanın altında kaybolmuş durumda. Benim çocukluk yıllarımda Ayakapı Hamamı henüz harabe haline dönüşmemişti, ama o yıllarda da kereste deposu olarak kullanılıyordu. Mimar Sinan'ın eseri olan bu hamamın ilginç bir hikâyesi var.

1582 yılında 3. Murad'ın annesi Nurbanu Sultan tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan bu tarihi hamam, bu bölgede yaşayan Yahudilerin ricasıyla Yahudi Hamamı olarak inşa edilmiş. Yahudi Hamamı ne demektir? İsterseniz önce bunu açalım; Yahudilerin dini vecibelerinden birisi de Müslümanlar da olduğu gibi gusül aptesti almakmış. Bu dini vecibe gereği Yahudilerin gusül aptesti alması için Yahudi hamamlarında bir havuz bulunmuş. Yahudiler Çıfıt Batağı denilen ve içinde hareketli temiz suyun bulunduğu bu havuza dualar okuyarak dalıp çıkarak gusül aptesti alırlarmış. İşte bu nedenle de bu havuza Çıfıt Batağı denirmiş. Osmanlı döneminde Yahudiler Çıfıt,

Yahudilerin çarşıları da Çıfıt Çarşısı olarak adlandırılmış. Bu kelime o yıllarda hiçbir hakaret içermiyormuş, bugün ise maalesef biraz aşağılayıcı bir kelime olarak kullanılıyor. Ayakapı Hamamı'nın diğer bir adı da Havuzlu Hamam olarak geçer. Bu hamam, 1930'ların sonuna kadar hamam olarak kullanılmış. 1936'da Haliç'in sanayi bölgesi olarak ilan edilmesi ile Haliç'in bu kıyısı kısa bir zaman içinde depolara dönüşmüş. Kayserili bir tüccar bu hamamı 1947'de keres-te deposu olarak kullanmak amacıyla satın almış. O günden sonra burası hep depo olarak kullanılmış. Bugün epey harap bir halde ve durumu maalesef yürekler acısı. Hamamın hemen yanı başında semtimizin simit fırını bulunuyordu...

Bizans Yazlık Sarayları, Sinan Paşa Mescidi, Bonos Sarayı

Küçük Yenikapı'dan Küçükmustapaşa'ya girildiğinde, Miralay Nâzım Bey Caddesi üzerinde biraz ilerledikten sonra Fener istikametine giden İncebel Sokak başlar. İncebel Sokağı'nın hemen başlangıcında Tüfekçi'nin Kahvesi yer alırdı. Çocukluk yıllarımda semtimizde Herkül lakaplı dev cüsseli bir abimiz vardı. Herkül, Tüfekçi'nin Kahvesi'nde yaptığı ilginç gösterilerle acı kuvvetini sergilerdi. Vücuduna zincirler bağlar ve vücudunu şişirerek bu zincirleri koparırdı. Dişiyle kocaman masaları kaldırırdı. Yaptığı ilginç gösterilerden sonra da seyircilerden para toplardı. Tüfekçi'nin kahvesinin hemen karşı köşesinde tarihi Sinan Paşa Mescidi yer almaktaydı. Bugün kalıntıları yeni yeni ortaya çıkarılan mescid ihya mı edilecek yoksa üzerine bir apartman mı yapılacak bilemiyorum.

İncebel Sokak - Tarihi Sinan Paşa Mescidinin kalıntısı

Bu sokaktan içeriye doğru iki yüz metre kadar yürürseniz, üzerini otların ve ağaçların örttüğü bir Bizans duvar yıkıntısı karşılırdı. Maalesef bu duvar bugün önünde inşa edilen bir antikacı dükkanı nedeniyle artık görünmüyor. Bu duvar yıkıntısının biraz ilerisinde yukarıya doğru kıvrılan dar bir aralık sokak vardır.

Bu kısa ve dar sokağın adı Cibali Setüstü Sokağı'dır. Benim çocukluğumda bu sokağın sonunda yer alan setin üzerinde boş bir arsa ve arsanın kenarında da tek katlı bir ev vardı. Biz bu arsada arkadaşlarla top oynardık. Set üstü, muazzam bir Haliç manzarasına hâkimdi. Setin sol tarafında merdivenlerle inilen bir mağara vardı, bu mağarada bir aile ikamet ediyordu. Mağara desem de bu mağara bizim bildiğimiz mağaralara hiç benzemiyordu. Bu mağara benzeri evde İsrail Abi'ler oturdukları için, biz buraya İsraililerin mağarası derdik. İsrail Abi'nin annesi, biz set üstündeki arsada top oynarken ara sıra bize seslenir ve bir şeyler aldirmek için çocuklardan birisini bakkala gönderirdi. O yıllarda büyüklere saygı güçlü olduğu için, çocuklardan birisinin hemen koşarak bakkala gitmesi gayet normal bir davranıştı. Bazen bakkala gitme sırası bende olurdu. Bakkaldan getirdiklerimi vermek için merdivenlerden aşağıya inerek bu mağara biçimindeki yeraltı evine girerdim.

Evin içini ilk gördüğümde epeyce şaşırmıştım. Çünkü burası kesinlikle bir mağaraya benzemiyordu. Evin iç dizaynı ve odaların konumu gayet düzgündü. İçerdeki taş duvarlar ve duvarların içindeki nişlerin güzelliği ise burasının daha önce yaşanılmış eski bir mekânın kalıntısı olduğunu akla getiriyordu. Üzerinde top oynadığımız setin altında inşa edilmiş ve zamanla toprak altında kalmış bir yer olduğu belli oluyordu. Setin yan tarafındaki sokak yokuş aşağıya Küçükmustapaşa'ya iniyordu ve bu yokuş boyunca uzanan set duvarının içinde birtakım dehlizler vardı. Set altındaki bu dehlizlerin ve mağaranın eski bir Bizans kilisesi olduğu rivayet ediliyordu. Bana kalırsa burası kilise değil Bizans döneminden kalma küçük bir yazlık saraydır. Neden mi?

Bizim mahallenin üzerinde yer aldığı İstanbul'un beşinci tepesi, Haliç'e hâkim geniş ve güzel bir manzaraya sahip olduğu için, Bizans döneminde bu tepenin yamaçlarında yazlık saraylar inşa edilmiş. Bu yazlık saraylar diğer Bizans saraylarına göre daha küçük olurlarmış. Bunlardan bir tanesi Cibali Setüstü Sokağı'nın biraz ilerisindeki başka bir set üstündeydi. Sultan Selim Camisi'nin hemen arka tarafında yer alan ve Molla Bey denilen bu set üstünde inşa edilmiş olan sara-

yın adı Bonos Sarayı'dır. Bu sarayın inşa edildiği set üstü gerçekten harika bir manzaraya sahipti.

Çocukken bu set üstünde mahalleden arkadaşlarla uçurtma uçurur, yarışlar yapardık. Gelenbevi Ortaokulu'na gittiğim yıllarda ise kestirme olduğu için buradan geçerek okula giderdim.

O yıllarda Setüstü'nde yan yana dört beş tane gecekondu vardı. Bu gecekondulardan bir tanesi Setüstü'ndeki tarihi bir kalıntının içine inşa edilmişti. Gecekondunun sırtını dayadığı bu tarihi kalıntı, burasının tarihi bir yer olduğunu ayan beyan belli ediyordu. Semtimizde ve çevresinde harabe haline gelmiş, kendi haline terk edilmiş, hoyratça kullanılmış ve hâlâ hoyratça kullanılan, tahrip edilen ve edilmesine göz yumulan o kadar çok tarihi yapı vardı ki, önünden geçerdik ama ne olduklarını bilmezdik. Burasının eski bir Bizans

Mollabey - Bonos Sarayının kalıntıları arasında gecekondular yer alıyor

sarayı olduğunu ve adının da Bonos Sarayı olduğunu keşfetmem ise ancak çok uzun yıllar sonra gerçekleşecekti.

Yedi tepeli İstanbul'un yedi tepesinde hem Bizans hem de Osmanlı döneminde böyle güzel manzaralı pek çok saraylar, köşkler inşa edilmiştir. Bugün buralarda inşa edilmiş olan eserlerden geriye çoğunun maalesef sadece harabeleri kalmış hatta bazılarında geriye hiçbir şey kalmamış. Ne hikmetse Cumhuriyet döneminde de bu

eserlere sahip çıkılmamış ve bu eserler sahipsiz kalmış. Nasıl olmuşsa üzerlerine gecekondu kurulumuş ya da çirkin binalar dikilmesine göz yumulmuş.

Kendi Küçük Tarihi Büyük Bir Semt: Cibali

Küçükmustapaşa'nın bir kolu Cibali semtine açılır ve bu iki semt adeta iç içe geçmiş gibidir. Buranın ahalisi de Karadeniz kökenlidir. Müstantik Caddesi'nin üzerindeki Küçükmustapaşa Hamamı'nı biraz geçtikten sonra bir yol ağzı gelir ve bu yol ağzındaki çınar ağacının bulunduğu köşeden sahile doğru kıvrılan sokağın adı Yeniyol Sokağı'dır. Bu sokak Cibali'ye iner. Sokağın başladığı köşede yer alan ağacın üzerindeki tabelada semtin iki yazlık sinemasının, Haydar ve Güneş sinemalarının film afişleri asılı olurdu. Bu afişlere bakarak o akşam bu sinemalarda hangi filmin oynayacağını öğrenirdik.

Çocukluğumun geçtiği yıllarda bu sokağın devamındaki Nalıncı Kasım Sokağı'nda bir cam atölyesi vardı. Buradan geçerken merakla pencereden içeriye bakar ve kızıl alevin içine uzattığı bir boruyla erimiş bir cam kütlesini dışarıya çıkarttıktan sonra üfleyerek ona şekil veren cam ustalarını izlerdim. Cam ustası, fırında erimeye başlayan cam kütleyi, uygun sıcaklığa ulaştığında pipoya benzer bir boru ile fırından alır, sıcak cam kütlesini biraz üflendikten sonra soğumaya bırakırdı ve sonra yeniden erimiş cama batırarak daha büyük bir form verirdi. Bir diğer usta ise cam kepçenin içinde küre haline gelmiş olan camı, pipo biçimindeki borusu ile sürekli olarak döndürerek cama kepçe içinde bir şekil verirdi. Bir başka yöntem ise erimiş camın bir kalıp içine dökülmesiydi. Cam sıcakken şekillenebilme özelliğine sahip olduğu için kalıba dökülen cam kalıba göre pek çok şekillere girerdi.

Ellili ve altmışlı yıllarda Cibali, küçük ve sıcacık bir semtti. Cibali'nin her yerinde yıkık dökük bir sürü tarihi eser vardı. O yıllarda burada yaşayanlar gibi ben de bunların farkında bile değildim. Burası bir nevi açık hava müzesi gibiydi. Camilerin altındaki dehlizler, sarnıçlar, surlar, camiye çevrilmiş kiliselerle bir masal semti gibiydi.

Cibali Kapısının devamında Cibali İskelesi yer alırdı

Cibali Rum İlkokulu 1886'da kuruldu 1974'te kapatıldı

Cibali'nin sokakları dar ve kısıdır. Sokaklar sanki birer geçit gibidirler. Bu sokaklarda eski ve çok güzel ahşap evler sıralanırdı. Meydandaki kahvelerde semt sakinleri dışarıya koydukları masalarda oturur, aralarında sohbet ederlerdi. Herkes birbirini tanırdı. Semtin çoğunluğunu Küçükmustapaşa'da olduğu gibi Karadenizliler oluştururdu. Cibali'nin her bir köşesinde bir cami vardı ve ezan okunmaya başlanınca ezan sesleri buradan dalga dalga civar semtlere yayılırdı. Bugün İstanbul'da sokakları ve sokak isimleri değişmeden bugünlere gelebilmiş ender semtlerden birisidir Cibali. Cibali'nin ekonomik gelişimi Unkapanı'nın ticari bir merkez olarak ortaya çıkmasıyla başlamıştır.

Bizans döneminde, Unkapanı Köprüsü'nün başladığı yerde, bugün artık hiçbir kalıntısı olmayan ve üzerinde horoz resmi bulunan bir kapı varmış. Bu horoz resmi nedeniyle bu kapıya Horozlu Kapı denirmiş, diğer adı ise "Porta della Farina" (Un Kapısı) imiş. Bu kapı Venedikli Haçlıların Haliç kıyısında açtıkları ilk şehir kapısıymış. "Zeugma" olarak da bilinen Unkapanı semti, Bizans döneminden beri şehrin tahıl ihtiyacını karşılayan, Osmanlı döneminde ise un değirmenleri ve depolarıyla Haliç'te gelişen sanayinin merkez noktasıymış. Zeugma geçit, köprü, köprübaşı anlamlarını içeriyormuş. Hem Bizans hem de Osmanlı dönemlerinde Haliç kıyısındaki sur kapılarının önündeki iskeleler birer ticaret merkeziymiş. Şehre gelen ve şehirden çıkan mallar bu kapıların çevresindeki ambarlarda, hanlarda, depolarda toplanır, saklanır ve dağıtılmış. O dönemlerde un ve tahılların muhafaza edildiği hanlar Unkapanı'nda bulunuyormuş ve Haliç'ten gelen arpa, buğday burada toplanıp, Üsküdar'dan Karadeniz Boğazı'na kadar civar yerlerdeki değirmen ve fırınlara dağıtılmış. Bu bölgede büyük miktarda un bulunması sebebiyle buraya Unkapanı denmiş. Kapan Arapça'da büyük kantar demek ve bu büyük kantarların bulunduğu hanlar ise bu adla anılırlarmış.

Bugün üzerinde Manifaturacılar Çarşısı'nın yer aldığı alanda çocukluk yıllarımda devasa bir un değirmeni kompleksi vardı. Babamın Erzincanlı hemşerileri bu değirmenin yanı başındaki 'Hıdır'ın Kahvesi'nde toplanırlardı. Hıdır Amca'nın Unkapanı Bulvarı üzerinde 'Bulvar Sineması' isminde bir de yazlık sineması vardı. Hemşeri dayanışmasının yaşandığı o yıllarda, bazı iş kolları genellikle aynı şehirden aynı köyden gelen insanların elinde olurdu. Unkapanı ve Ayvansaray değirmenlerinde çalışan işçilerin çoğunluğu da babam gibi Erzincan Kemahlı Alevilerdi. Bu nedenle Erzincanlı Alevilerin

büyük bir bölümü Unkapanı ve yakın çevresinde ikamet ediyorlar ve bu bölgede çalışıyorlardı. İlkokula başlayacağım 1959 yılında babam elimden tutmuş ve Hıdır'ın Kahvesinin hemen yanındaki şipşak fotoğrafçıya getirmişti. İlkokula kayıt yaptırmak için gerekli olan ilk vesikalık fotoğrafımı burada çektiirmiştım ve bu fotoğrafı hâlâ saklarım. Bu eski değirmenin önemli bir bölümü bugün yıkılmış olmasına rağmen bazı bölümleri hâlâ ayaktadır ve garaj olarak kullanılmaktadır.

Cibali Yangınları-Cibali Sigara Fabrikası

19. yüzyıla kadar İstanbul'un ticari hayatının kalbinde yer alan Unkapanı ve çevresindeki bu ticari faaliyetler, Unkapanı'na yakın olan semtleri de hareketlendirmiş. Bu ticari hareketlilikten en çok etkilenen semtlerden birisisi Cibali olmuş ve Cibali'nin Haliç kıyıları kısa zamanda ambarlarla, depolarla, gemi yapım tersaneleriyle ve kalafathanelerle dolmuş.

Eskiden Cibali'yi İstanbul'un kimliğiyle birleştiren iki faktör varmış. Bunlardan birincisi, Cibali'de çıkan meşhur yangınlarmış. Cibali, o yıllarda depoların, ambarların bulunduğu ticari bir merkez olduğu için, sahil şeridinde bulunan kayıkhanelerin içinde kayık ve gemilerin kalafatlanması için yanıcı maddeler depolanırmış ve en ufak bir dikkatsizlik halinde burada yangın çıkarmış. Cibali'de başlayan bu küçük yangınlar bazen büyüyerek şehrin diğer semtlerine sirayet edip, bir sürü semtin kül olmasına sebep olurmuş. Eğer rüzgâr kuzeydoğudan eserse, Cibali'de çıkan yangınlar özellikle o dönemde şehirde pek çok ahşap bina bulunduğu için, ciddi bir tehlike oluşturmuş. Bu nedenle o dönemlerde şehirde çıkan büyük yangın felaketlerinin birçoğu "Cibali yangınları" olarak adlandırılmış.

Benim çocukluk yıllarımda bütün kereste depoları Cibali'de toplanmıştı. Bu kereste depolarının neden burada toplandığını hep merak ederdim. Aslında bu sorunun cevabı çok basitti. Cibali'nin çevresinde yer alan Vefa, Zeyrek, Küçükpazar, Süleymaniye, Haydar, Küçükmustapaşa, Çarşamba ve bunların devamındaki bütün diğer Müslüman semtlerdeki evler, daha 1960'lı yılların ortalarına kadar ahşaptı. Bu evlerin yapımı ve tamiri için gerekli olan malzeme ise kereste idi. Cibali Kapısı ve iskelesi kereste ticaretinin tarihi bir merkeziydi. Cibali Kapısı'na inen bir sokağın ismi de bu nedenle Odun İskelesi Sokağı idi.

Cibali'nin kimliğini belirleyen İkinci faktör ise Cibali Tütün Fabrikası yani Reji idi. Annem 1945 yılında henüz 13 yaşında iken ablasıyla birlikte Reji'de kısa bir süre çalışmış. O yıllar savaş ve yoksulluk yıllarıymış. Reji'de küçük kızlar da çalışabiliyormuş. Annem El Paket bölümünde çalışmış. Sabah 7.30'da işe başlayıp akşam beşe kadar çalışırlarmış. Cibali Sigara Fabrikası'nda 1920'ye kadar sadece gayrimüslim kadınlar, ağırlıklı olarak da Yahudi kızlar çalışmış. Cumhuriyetin ilanından sonraki yıllarda Türk kadınları giderek ağırlık kazanmış ve bu fabrika Türk kadınlarının geniş kitleler halinde iş hayatına atıldıkları önemli yerlerden birisi olmuş.

Bizim mahalledeki çocukların çoğunun annesi veya babası hatta bazılarının hem annesi hem de babası Tekel'de çalıştığı için evlerine bedavadan sigara gelirdi. Mahallenin çocukları da bu sigaraları evden teker teker araklardı ve gizlice semtten uzaktaki bir yerlerde bu sigaraları içerdiler. Bu sigaraların dışında bir de özel sigaralar vardı. Cumhurbaşkanı, bakanlar ve milletvekilleri için özel olarak yapılan bu sigaralar dışarıda satılmazdı ama bizim elimize geçerdi. Benim aklımda kalan Cevdet Sunay ve İsmet İnönü yazılı olanlardı. Tekel'in ayrıca askerler için özel olarak hazırladığı sigaralar vardı. Bunların içinde en düşük kaliteli olanı Asker Sigarası idi. Bu sigara er ve erbaşlara parasız olarak her aybaşında dağıtılırdı. Üzerinde asker resmi bulunan saman kâğıttan bir paketi vardı. Bedava dağıtıldığı için ne yazık ki o yıllarda pek çok genç insan sigaraya askerde alışmıştı. Asker sigarası dışında kırmızı zemin üzerine beyaz yazılarla Subay Sigarası ve Silahlı Kuvvetler sigaraları vardı. 27 Mayıs'ın anısına 27 Mayıs Sigarası da çıkartılmıştı.

27 Mayıs sigarası

O yıllardaki en ucuz sigaralar, Birinci ve Köylü sigaralarıydı. Bunların ardından İkinci ve Bitlis sigaraları gelirdi. Belki inanmayacaksınız ama o yıllarda içilen sigaralar cinsiyet ve statü belirlerdi. Gelincik ve Bahar sigaralarını kadınlar içerdi. Birinci ve Köylü fakir sigarasıydı. Kulüp'ün hem rakısı, hem sigarası vardı. Babam Yenice içerdi. Harman, Yeni Harman genellikle durumu iyi olanların sigarasıydı. Çamlıca mentollüydü. Hisar, Samsun, Bafra, Çamlıca, Sipahi, Yenice sigaraları orta hallilerin içtikleri sigaralardı. Bütün sigaralar yerli tütünden imal edilirdi. Kaçak tütün kullanılırdı ama yabancı sigara modası çok sonraki yıllarda ortaya çıkmıştı.

Benim sigarayla ilk tanışmam Çamlıca Sigarası ile olmuştu. Mentollü Çamlıca sigarasının cazibesine kapılmış ve ilk sigara tecrübemi Çamlıca ile yaşamıştım. O sıralar henüz on iki yaşlarındaydım. Mahallede sigara içmemiz mümkün değildi. Büyükler bizi sigara içerken görse, o an eşek sudan gelinceye kadar döverlerdi. Dayağı yedikten sonra tabii ki ne babalarımıza ne de abilerimize şikâyet edebilirdik. Zaten şikâyet etsek, bir araba sopa da onlardan yerdik. Bu yüzden birkaç kafadar bir araya gelerek mahalleden kaçıp Edirnekapi'daki surların oraya gitmiştik. Surların üzerine çıktık ve orada o gün ilk sigara tecrübemi yaşadım. İlk dumanda başım fena halde dönmüş ve gözlerim kararmıştı. Mentolün genizde bıraktığı o tuhaf tadı bugün bile hâlâ unutmuş değilim. O günden sonra bir daha mentollü sigara içmedim. Sigara içmek küçüklerle mahalle raconuna göre yasaktı ve cezası da büyüktü. Sigarayı serbestçe, uluorta içebilmek için belirli bir yaşa erişmek gerekiyordu. Ancak yetişkin sayılan kişiler sigara içebiliyordu ama gene de gençler büyüklerin yanında sigara içmezlerdi.

Edirnekapi Surları'na çıkarken surların çevresinde bazen at ve eşek iskeletleri görürdük. Bugün inanılması zor gelse de o yıllarda Edirnekapi Surları'nın bulunduğu alanda, kaçak olarak yaşlı ve sakat atları keserlerdi. Halk arasında at ve eşek etine 'Nallı Kuzu' denirdi. Kaçak olarak kesilen ve piyasaya sürülen at, eşek etlerinin, seyyar köfteciler ve lahmacuncular tarafından kıyma olarak kullandığı söylentisi yaygındı. Bu nedenle ailelerimiz tanımadığımız bilmediğimiz yerlerde, köfte ve lahmacun yemememizi tembih ederlerdi.

Cibali karakolu - Cibali Baba-Cibalikapısı

Cibali'yi ünlü kılan diğer bir faktör ise Muammer Karaca'nın oynadığı Cibali Karakolu filmiydi. Cibali Karakolu'nun baş komi-

seri Cafer Saba'nın eğlenceli öyküsünü anlatan bu komedi filmi, o yılların en komik filmlerinden birisiydi. Muammer Karaca bu eseri 1955 yılında "Cibali Karakolu" ismiyle önce tiyatro oyunu olarak sergilemişti. Oyun tiyatro da dört bin kez sahnelenmiş ve o yıllarda izlenme rekorları kırmıştı. Cibali semtindeki insanlarla semt karakolundaki polislerin yakın ilişkisinden ilham alınarak yazılan bu tiyatro eseri, Hulki Saner'in yönetmenliğinde 1966 yılında sinemaya da uyarlanmış ve bu filmde de gene Muammer Karaca oynamıştı. Bu film sayesinde Cibali Karakolu ve dolayısıyla Cibali semti ünlenmişti. Televizyonlu yıllarda ise Nejat Uygur bu oyunu oynayarak, Cibali Karakolu'nun ününe bir ün daha katmıştı.

Cibali Karakolu'nun hemen yanı başındaki tarihi sur kapısının üzerindeki kitabe de şöyle bir yazı yer alır.

"Hicretin 20-857 ve Miladın 29 Mayıs'ında Bursa Subaşı Cebe Ali Bey buradaki sur kapısını kırdırıp içeri girdiğinde halk bu civara Cibali demiştir."

Cibali Kapı ve Cibali Karakolu (Bir zamanlar dışarıda olan Cibali Baba'nın Mezarı karakolun içinde kaldı)

Halk arasındaki yaygın bir inanışa göre 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethi sırasında, Fatih'in komutanlarından

Cebe Ali Bey sur kapısını yıkarak şehre girmiş ve onun anısına bu kapıya Cebe Ali Bey Kapısı ismi verilmiş. Bu isim ise zamanla Cibali'ye dönüşmüş. Cibali ile ilgili anlatılan bir başka rivayete göre ise; İstanbul kuşatıldığında Osmanlı gemileri karadan denize indirilmeye başlanmış, o sırada kuşatmaya katılan Cebe Ali Bey ve arkadaşları gemilere binmemişler. At kılından bir cebe yani post giyen Cebe Ali Bey, postunu denize atmış ve arkadaşlarıyla postun üstünden yürüyerek karşı kıyıya geçmişler. Bugünkü Cibali Kapısı'nın bulunduğu yerdeki sur kapısından şehrin içine girmişler. Halk arasında yayılan bu efsane nedeniyle bu kapının adı Cebe Ali Bey Kapısı olur ve bu isim de zamanla Cibali'ye dönüşür. İstanbul'un geçmiş yaşamı efsanelerle, rivayetlerle doludur. İnsan inanmasa bile gene de böyle hikâyeleri dinlemek hoşuna gidiyor.

Semte adını veren Cebe Ali Bey'in yani semtteki adıyla Cibali Baba'nın kabri bugün Cibali Karakolu binasının içinde bulunuyor. Benim çocukluk yıllarımda bu kabir sur dibindeki yerinde açıkta duruyordu. Kabrin hemen yanı başında ise küçük Cibali Polis Karakolu yer alırdı. Semtin insanları bu yeşil renkli kabrin önünden geçerken muhakkak Fatiha okurlardı. Cibali Karakol'u Polis Müzesi olarak restore edilirken karakol binası genişletilmiş ve Cibali Baba'nın kabri de binanın içinde kalmıştı. Bugün Polis Müzesi de terk dilmiş durumda. Cibali Baba'nın kabri ise bu terk edilmiş binanın içinde saklı duruyor.

Seferikoz Cami

Cibali Kapı Seferikoz Camii

Cibali Kapı'nın hemen önünde Seferikoz Camisi yer alır. Caminin bir diğer ismi de Cibali Camisi'dir. Caminin banisi Sivriköz Mehmet Efendi'dir ve camii 1495 yılında inşa edilmiştir. Bu camiyi ilginç kılan en önemli özellik ise caminin altında yer alan ve Bizans döneminden kalma bir sarnıçtır. Bu sarnıç bugüne kadar ortaya çıkarılmış olan en büyük su toplama sarnıçlarından birisidir. Seferikoz Camisi'nin altındaki bu sarnıcın Aya Theodosia Kilisesi'ne yani Gül Cami'ye yakınlığı düşünüldüğünde, insanın aklına ister istemez sarnıcın bünyesinde bulunan ve nerelere açıldığı henüz belirlenemeyen tünellerin, galerilerin hangi amaçla yapılmış olduğu sorusu geliyor. Benim gibi çocukluğu Küçükmustapaşa, Fener, Balat, Ayvansaray semtlerinde geçmiş olanlar, semtin büyüklerinden bu dehlizler hakkında bir sürü hikâyeler dinlemişlerdir.

Seferikoz Sarnıcının Girişi

Bu gizemli dehlizlerden ve mahzenlerden birisine muhakkak girip çıkmışlardır. Bu dehlizlerin bir ucunun Tekfur Sarayı'na, bir ucunun Haliç'e, bir diğerinin Marmara'da denize ulaştığını, bir kolunun da Anemas Zindanları'nda nihayet bulunduğunu dinlemişlerdir. Bu hikâyeler ne kadar doğrudur ne kadar yanlıştır bilinmez ama bu konuda sağlam bir araştırma yapılmamış olması da İstanbul'un geçmişine adına büyük bir eksikliktir. Bu dehlizlerin Bizans döneminde bir yerlerden bir yerlere gizli olarak geçiş yapmak ve gizlenmek amacıyla inşa edildiği düşünülebilir. Haliç, Marmara ve Sur içine kadar ulaşan bu tünellerin şehrin dışına çıkmak için askeri ve siyasi amaçla

yapılmış olabileceği de düşünülebilir. Bize çocukken bu konularla ilgili anlatılan bir sürü hikâye vardı! Güya bu dehlizler çevredeki kiliseleri yer altından Fener'deki patrikhaneye bağlıyorlardı hatta bazı hikâyelerde bu dehlizlerin Ayasofya'ya kadar uzandığı da anlatılırdı. Kilise papazları bu dehlizlerden kimseye görünmeden geçerek, bir yerlerde buluşup gizli toplantılar yaparlarmış. İstanbul'da hikâyeler, rivayetler çoktur. Bizim dönemin İstanbul çocukları bu hikâyeleri dinleyerek büyümüşlerdir.

Cibali İskeleyi

Cibali Kapısı'ndan geçip surdan dışarıya çıkıldığında sahildeki Abdülezel Paşa Caddesi'ne ulaşılır. 60'lı yıllarda bu caddenin sur tarafında kalan kısmında kahveler, küçük lokantalar, kereste depoları ve bir de Yahudi Sinagogu vardı. Bugün üzerinde sadece parkların yer aldığı sahil tarafında ise Ayakapı'ya kadar uzanan kıyı şeridi boyunca atölyeler, depolar, fabrikalar, Cibali Vapur İskeleyi ve İskeley Camisi yer alıyordu. Bereket Konserve Fabrikası, teneke kutu fabrikası, tuz fabrikası, buzhane, terazi fabrikası bu kıyıda en önemli işletmelerdi. O yıllarda Cibali'nin ve Küçükmustapaşa'nın arka sokaklarında ev kadınları evlerinin önüne kilimler serip, bir yandan sohbet ederler, bir yandan da konserve fabrikasından yollanan çuval dolusu bezelyeleri, taze fasulyeleri ayıklayarak, evin bütçesine katkıda bulunurlardı.

Bizler de buzhanedeki dondurulmuş toriklerin kamyonlara yüklenişini merakla izlerdik. Torikleri buzhanenin üst katındaki depodan alt tarafa yanaşmış olan kamyonun içine atarlardı. Torikler taş gibi sert olduğu için ara sıra yere düşmüş olsalar bile hiçbir şey olmazdı.

Cibali'den Unkapanı istikametine doğru uzanan sahil şeridinde, Tekel'e ait nakliyat, levazım ve tamirhaneler yer alırdı. Tekel'e ait motorlar Asya yakasından tütün getirip burada bulunan ve Tekel'e ait olan iskeleye indirirlerdi. Tütün balyaları hemen karşı tarafta yer alan Cibali Sigara Fabrikası'na taşınır ve burada işlenirdi. Bu alanda mavnalar, şilepler, romörkler ve çatanalar demirlerdi. Mavnaları çeken basık, tek katlı, ufak ama güçlü bir gemicik olan çatanaları seyretmeye bayılırdım. Çatananın bacası ince ve uzundur. Unkapanı ve Galata köprülerinin altından geçerken, çatananın bacası, bacanın tam ortasında yer alan çelik bir tel vasıtasıyla gerilerek çekilirdi ve baca aşağıya yatarak arkaya devrilirdi. Çatana köprünün altından geçtikten sonra çelik tel gevşetilir ve baca tekrar yerine otururdu.

Çatanaların ilginç bir taşıma sistemi vardı. Adeta bir lokomotif işlevi görürlerdi. Arkalarına tren vagonları gibi yük taşımaları için bağlanmış olan mavnaları çekerek Haliç'teki yük iskelelerine ve tersanelere malzeme götürürlerdi.

Cibali İskelesi bir işçi iskelesiydi. Reji'de çalışan ve Haliç kıyılarında oturanlar, evlerine gitmek için bu iskeleyi kullanırlardı. O yıllarda Haliç kıyılarında tam 14 tane vapur iskelesi vardı. Haliç kıyıları o yıllarda sanayi bölgesi olduğu için, bu iskelelerin çoğu işçi iskeleleriydi. Eminönü'nden kalkan Haliç vapuru sırasıyla Yemiş, Cibali, Kasımpaşa, Camialtı,

Fener, Balat, Hasköy, Ayvansaray, Halıcıoğlu, Sötlüce, Defterdar, Eyüp ve Kâğıthane iskelelerine uğardı.

Unkapanı Sinagogu

18. Yüzyıl ortalarına kadar Cibali özellikle Yahudilerin yoğun olarak yaşadığı bir bölge imiş. Bu nedenle Cibali Kapısı'nın isimlerden birisi de İspanya kökenli Yahudilerin adlandırdıkları şekliyle, Ispigas Kapısı'ymış. O yıllarda Hahambaşılık Kançılıryası ve Hahambaşı İkametgâhı da Cibali'de bulunmaktaymış.

Benim hatırladığım kadarıyla 60'lı yıllarda Cibali'de hiç Yahudi kalmamıştı ama Abdülezelpaşa Caddesi üzerinde Unkapanı Sinagogu hâlâ yerinde duruyordu. 1698 yılında Avram Paşa tarafından inşa ettirilen bu küçük sinagog, çeşitli yangınlar ve badireler atlatarak yakın tarihe kadar ulaşmıştı. Kapısının üzerinde Davut Yıldızı bulunan Unkapanı Sinagogu, Yüksek Anıtlar Kurulu'nun muhalefetine rağmen, 1985 yılında Haliç çevre düzenlemesi programı çerçevesinde, Haliç kıyısındaki pek çok eserle birlikte yıkılarak tarihe gömüldü.

CibalisporMarjinal Bir Futbolcu Korsan Kemal

Bizim semtin en ünlü amatör takımı Cibalispor Kulübü'ydü. 1950 Yılında kurulan Cibalispor, çocukluk yıllarımda Türkiye Ligindeki takımlara futbolcu yetiştiren en önemli amatör takımlardan birisiydi. O yıllarda Cibalispor'dan yetişen pek çok futbolcu birinci ligdeki takımlarda oynamıştı. Ata Özbay, Nedim Doğan, Zorbay, Metin, Çetin ve Kemal Kalkan kardeşler, hep Cibalispor'dan yetişmişlerdi. Küçükmostapaşa'nın futbolcu fabrikası Kalkan Ailesi'nin çocukları yanılmıyorsa dokuz kardeştiler. Aralarında en marjinal olanı şüphesiz Korsan Kemal lakaplı Kemal Kalkan'dı.

Korsan Kemal, futbola başladığı Cibalispor'dan sonra Karagüm-

rük'te oynamış Kayseri'ye transfer olmuş, sonra Şekerspor, Zonguldak spor ve Uşak spor formalarını giymişti. Küçükmostapaşa'da Korsan Kemal'le ilgili ilginç hikâyeler kahve sohbetlerinin değişmez konularının başında gelirdi.

Küçükmostapaşalı Milli futbolcu İlyas Tüfekçi - Milli güreşçi Kazım Ayyaz ve futbolcu Korsan Kemal

Korsan Kemal'i 1963 yılında Milli Takım kadrosuna çağırılmışlar, ama ne hikmetse onun bundan haberi olmamış. O gün felekten bir gün çalmak için kız arkadaşıyla Menekşe'deki Haylayf Plajı'ndaymış. Plaj görevlilerinden birisi Korsan Kemal'e elindeki gazeteyi uzatmış ve 'Abi senin bugün Milli Takım kampında olman gerekmiyor mu?' diye sormuş. Korsan Kemal, gazetede açıklanan Milli Takımın kadrosunda kendi adının da olduğunu görünce, sevinmiş ama 'Ha Milli Takım Kampı ha bu kamp fark etmez boş ver!' diye düşünerek felekten çaldığı günü yarıda kesmeyip, ancak ertesi gün Milli Takım kampına gitmiş. Gitmiş ama iş isten geçmiş, çünkü centilmenliğe aykırı davrandığından dolayı kadrodan çıkarılmış ve eline geçen tarihi fırsatı kaçırmıştı.

Diğer ilginç bir hikâye ise ilkokul yıllarıyla ilgiliydi. Yedi yıl birinci sınıfta okumuş ve sekizinci yıl ikinci sınıfa geçirmişler, ama bir hafta sonra okuma yazması olmadığı için tekrar birinci sınıfa almışlar. Bu hikâyeyi duyan Uşakspor'daki antrenörü Galip Türkkan “Bu adam okumadan böyle olduysa ya okusa ne olurdu!” diye şaşkınlığını dile getirmiş. Korsan Kemal'in 1967-68 sezonunda Uşakspor'da oynadığı yıllarda, Uşak'ta oynanan Uşakspor-Karagümrük maçında yaşananlar ise tam trajikomik bir olay!

Maç 1-1 devam ediyormuş ve bu maç her iki takım içinde çok önemliymiş. Çünkü Karagümrük küme düşmek üzereymiş ve Uşakspor'un durumu pekiyi değilmiş, İkinci Lige veda etmemesi için bu maçı muhakkak kazanması gerekiyormuş. Her iki takım da ne yapıp ne edip bu maçı kazanmak istiyormuş. Karagümrük'ün oyuncuları ve kalecisi Korsan Kemal'e her yaklaştıklarında; “Ulan Korsan gol atarsan eşiktekinin beşiktekinin beceririz,” diye küfür edip, tehdit ediyorlarmış. Korsan Kemal bu küfürler ve tehditler karşısında susmayı tercih ediyormuş. Uşakspor sahası çok küçük bir sahaymış. Bu nedenle tribünde oturanlar Karagümrük kalecisinin söylediklerini duyuyorlarmış. Kaleci, Korsan Kemal'e “Ulan nankör herif, ne çabuk unuttun Karagümrüklü olduğunu! Karagümrük'ten yediğin içtiğin haram olsun! Gözüne dizine dursun bir gol daha atarsan!” diyormuş.

O ara hakem Uşakspor lehine bir penaltı vermiş ve penaltıyı Uşakspor kaptanı Korsan Kemal'in atması gerekiyormuş. Hakem düdüğünü çalmış. Karagümrük kalecisi penaltıyı karşılamak için bir adım öne çıkmış. Korsan Kemal son kez topu düzeltmiş ve içinden dua ederek, şutu çekmiş. Millet “gooooool!” diye ayağa fırlamış ama top kale direğinin üstünden stadın dışına uçmuş. Korsan Kemal ne yapacağını bilememiş. Tribünlerde bir homurdanma başlamış.

“Gördün mü Korsan bizi sattı! Ne de olsa Karagümrük onun eski takımı!” Söylentisi yayılmaya başlamış O arada Karagümrük fırsatı istifade bir gol atmış ve Uşakspor taraftarları bu kez hep bir ağızdan,

“Ulan İstanbul piçi kaçsattın ulan bizi!” diye bağırmaya başlamışlar.

Korsan Kemalsahakenarındanantrenörüne“Neolurbeni değiştir,” diye yalvarıyormuş ama antrenör “Yediğin boku temizle.” diye karşılık veriyormuş. Maç Karagümrük'ün 2-1 galibiyeti ile sonuçlanmış.

Korsan Kemal maçın bitimiyle sahada kimin yanına yanaşsa, o

kişiden “Ulan bizi kaçsa sattın?” diye yumruk yemiş ve tekmelenmiş. Zar zor kendini yakındaki hamama atmış ama taraftarlar Kemal’in peşini bırakmamış, hamamı taşa tutmaya başlamışlar. Hamamcının kızı, Korsan Kemal’e kendi elbiselerini giydirerek onu linçten kurtarmış ve yandaki kadınlar hamamına kaçırmış. Uşaksporlu taraftarlar hamamın camlarını taşla kırdıktan sonra kapıya yüklenmişler ve kapıyı parçalayarak hamama girmişler. Ama Korsan Kemal’i bulamamışlar. Hava karardıktan sonra da Korsan Kemal şehir dışına çıkarılmış.

Balat uğramaz Doğru Fener

On paraya Nane şeker

Of of of of

KALİNERA FENER

İstanbul’un çok eski iki tarihi semti olan Fener ve Balat’ta geçen çocukluk yıllarıma geçmeden evvel bu semtlerdeki toplumsal değişimin sosyoekonomik nedenlerine değinmem gerekiyor.

1942 yılında yürürlüğe giren Varlık Vergisi, 1948’de İsrail Devleti’nin kurulması, 1964 Kararnamesi ile Rumların üstü kapalı olarak İstanbul’dan sürülmesi, Balat ve Fener’in renkli çehresini değiştirmeye başlamıştı. Menderes Hükümetinin, Haliç kıyılarını 1954 yılında Milli Kalkınma Hamlesi adı altında hızlı bir şekilde sanayiye açmasıyla birlikte başlayan göçler, Anadolu’nun her tarafından bir sürü insanın Fener ve Balat’a akınını gerçekleştirmişti. İlginç olan ise, bu semtlerde göçle gelenlerin kalabilecekleri bir sürü boş ev bulunuyor olmasıydı. O yıllarda, Yahudiler ve Rumlar buraları yavaş yavaş terk ederken, göçle gelenler de buralara yerleşiyorlardı. Bu semtleri henüz terk etmeyen yerli gayrimüslim halk ile yeni gelenler arasındaki ilişki, 60’lı yılların ortalarına kadar gene de medeni bir çerçeve içinde sürmüştü. Bu ilişki nedeniyle ortaya, ‘Kenar Mahalle Kültürü’ denilen, ne tam şehirli ne de tam köylü denilebilecek olan bir melez kültür çıkmıştı. Göçle gelenlerin, yerleştikleri bu yeni semtlerde karşılaştıkları eski kent kültürünü örnek alarak oluşturdıkları bu yeni kültür, şehrin dışındaki yerlerde gettolar teşkil ederek, gecekondu mahalleleri oluşturanların, homojen hemşeri kültüründen

çok farklıydı. Çocukluğumun geçtiği 1950’li-60’lı yıllarda Fener ve Balat’ta henüz eski kent kültürü etkisini sürdürüyordu ama yavaş yavaş kenar mahalle kültürü oluşmaya başlamıştı.

Fener

Eylül 1959 Hakkı Tarık Us İlkokulu

Bizim evin bulunduğu Kırk Basamak Sokak, Fener nahiyesi Hatip Muslahittin Mahallesi’ne dâhilken, bize komşu sokakların büyük bir kısmı Küçük Mustafa Paşa Mahallesi’ne bağlıydı. Bu nedenle ilkokula kaydımın yapılacağı sene, mahalledeki çocukların hepsi Küçük Mustafa Paşa’daki Riyaziyeci Salih Zeki İlkokulu’na kayıt olmuşlardı. Benim kaydımın ise Balat ile Fener’in sınır çizgisinde yer alan Hakkı Tarık Us İlkokulu’na yapılması gerekiyordu. Bizim mahalleden bir tek abim bu okula gidiyordu ve benim Hakkı Tarık Us İlkokulu’na kaydımın yapıldığı sene abim üçüncü sınıftaydı.

Mahalle arkadaşlarımla aynı okula gidemeyeceğim için içimi bir burukluk kaplamış ve derin bir üzüntü içine girmiştim. Bütün arkadaşlarım aynı okulda birlikte olacaklar, beraber oynayacaklar, okula birlikte gidip geleceklerdi. Bense yalnız başıma hiç tanımadığım çocukların bulunduğu bir okula gidecektim. Çok üzülmüştüm ama sonradan anladım ki, aslında üzülmem boşunaymış. Çünkü kader bana aslında büyük bir sürpriz yapmış ve bugün kişiliğimdeki kozmopolit öğelerin oluşumu için bana çok güzel bir fırsat hazırlamıştı. Kaderim bana o gün, kişiliğimde çok önemli bir rol oynayacak olan yeni bir yolu açmıştı.

Fener ve Balat yüzyıllara varan bir Rum Ortodoks ve Seferad Yahudi kültürünün birikimini taşıyordu. Mahalle arkadaşlarım, homojen bir Karadeniz Türk kültürünün hâkim olduğu Küçük Mus-

tafa Paşa semtine giderken, ben küçük yaşta kozmopolit bir kültür dünyasına, farklı dinden, farklı kültürden arkadaşlıklara yelken açmışım. İlkokul başlangıcımından itibaren Fener ve Balat'ta geçen yıllarım bugünkü kozmopolit kişiliğimin temelini oluştururken, yurtdışında yaşadığım uzun yıllar da farklı kültürdeki insanlarla iletişim kurmamda, dil, din, ırk ayırımı gözetmeden herkesi eşit görmemde, önyargılı davranmamam konusunda en belirleyici etken olmuştu.

Aile ve mahalle eğitimine ek olarak başlayacak olan okul hayatına başlayacağım o ilk gün gelip çatmıştı. Artık ilkokula gidecektim ve hayatımda yeni bir dönem başlıyordu. O gün bütün mahalleyi tatlı bir heyecan sarmış ve mahalledeki evlerin içinde tur atmaya başlamıştı. Anneler okula yeni başlayacak olan çocuklarına siyah önlüklerini giydirmiş ve beyaz yakalıklarını takmışlardı. Çocuklar önde, anneleri ise arkalarında, sohbet ederek Küçükmustapaşa istikametine doğru yürüyorlardı. Annem hastanede, babam ise işinin başında olduğu için, beni okula götürmek görevi abime düşmüştü. Abimin arkasına takılmış, içimde bir burukluk, Fener İstikametine doğru yönelmişim. Önce Mismarcı Çeşme Yokuşu'ndan aşağı inerek İncebel Sokağı'na vardık. Burada yol ikiye ayrılıyordu, birisi Küçükmustapaşa'ya diğeri ise Fener'e gidiyordu. Biz Fener'e giden istikamete doğru yöneldik. İncebel Sokağı'nın hemen başında oturan Maria Teyze de iki oğlunu hazırlamış, okullarına yolcu ediyordu. Abim önde ben arkada, Patrikhane duvarları boyunca yürüyerek, Camcı Yokuşu'nun İncebel Sokağı ile kesiştiği dört yol ağzına gelmiştik. Buradan karşıya geçerek, Baki Dede Sokağı'na daldık.

Fener Baki Dede sokağı tipik bir Rum Evi

Baki Dede Sokağı'nın sonundaki ayazmanın önünde, baştan aşağı siyah elbiseler giymiş yaşlıca bir kadın, elinde bir süpürge ile ayazmanın önünü süpürüyordu. Toz kalkmasın diye önceden ayazmanın önündeki alanı hafifçe sulamıştı. Ayazmanın içinde mumlar yanıyor-
du. Gelip geçen birileri ihtiyar kadını 'Kalimera' diyerek selamlıyor ve onunla ayaküstü değişik bir lisanla bir iki sohbet edip, yanından ayrılıyorlardı. Bazıları ayazmanın içine girip mum yakıyorlardı. Siyah elbiseli kadının onlarla konuştuğu dili anlamıyordum. Daha sonraları gene anlamadığım başka bir lisanla daha karşılaşacak ve gene şaşırıacaktım.

Baki Dede Sokak Aya Paraskevi Ayazması

Ayazmanın önünden geçip Sancaktar Yokuşu'na girmiş ve oradan aşağıya inerek Vodina Caddesi'ne varmıştık. Vodina Caddesi üzerinde bir iki dakika yürüdükten sonra Hakkı Tarık Us İlkokulu'nun önündeydik. Okulun önü seyyar satıcılarla doluydu. Okulun bahçesi ise ana baba günüydü. Okulun bahçesinde askeri barakalara benzeyen bir baraka vardı. Kapısı açık olduğu için içerisindeki tahta sıralar yüzünden hemen ilgi çekiyordu. Barakanın içinde iki sınıf ders görüyormuş. Okulun bahçesini bağırış çağırışlarla karışık bir gürültü bulutu kaplamıştı. Eski talebeler sınıf arkadaşları ile tatil dönüşü yeniden buluşmanın tatlı heyecanını yaşarken, okula yeni başlayacak

olan çocuklar ise masum bir şekilde annelerinin yanında usluca hangi sınıfa gideceklerini bekliyorlardı. Listeler okunuyordu ama ben o ara kaşla göz arası yanımdan kaybolan abimi aramanın telaşı içinde hiçbir şey duymuyordum. Duysam da bir şey değişmezdi, çünkü ne olup bittiğinden ve ne olacağından haberim bile yoktu.

Abim sınıf arkadaşlarını görmüş ve beni bir anda tek başıma bırakarak ortadan kaybolmuştu. Ne yapacağımı bilmez bir haldeydim. Listelerin okunması bittikten sonra anneleriyle birlikte okuldan içeri giren diğer küçük çocukların peşine takıldım. Okulun birinci sınıflarının bulunduğu bodrum katına iniyorlardı. Bende onların peşine takıldım ve onlarla birlikte bodrum katına indim. İndim ama bu seferde hangi sınıfa gideceğimi bilmiyordum. Önüme çıkan ilk sınıfa daldım. Sınıfın içinde yan yana dizilmiş tahta sıralar vardı. En arka tarafta boş bir sıra bularak, usulca oraya oturdum. Sınıfın bir duvarında Türkiye haritası, diğer iki duvarında ise çeşitli resimler asılıydı. Sınıfın tam orta yerinde bir soba kuruluydu. Kapının hemen girişindeki duvarda ise bir karatahta ve karatahtanın yanında öğretmen kürsüsü bulunuyordu.

Yabancıysa olduğum bu ortamda, içimde bir terk edilmişlik ve yalnızlık duygusu dolanıp duruyordu. Herkesin annesi babası yanındaydı, bense abim tarafından terk edilmiş ve yalnız başına bırakılmıştım. Ben bu duygular içinde çekingen ve mahzun bir şekilde sıramda otururken, sınıftan içeriye bir bayan öğretmen girdi. Onun içeriye girmesiyle herkes ayağa kalktı. Bende gayriihtiyarî ayağa kalkmıştım. Öğretmen önce herkesi selamladı ve kendi ismini söyledi, sonra bir şeyler anlatmaya başladı. Kısa bir müddet sonra teneffüs zili çaldı ve herkes sınıftan dışarıya çıkmaya başladı.

Çok sıkışmıştım. Etrafta tuvalet aradım. Biraz aradıktan sonra tuvaletin olduğu yeri bulmuştum. Tuvaletin önü bir hayli kalabalıktı. Ebeveynler tuvalete giren çocuklarının dışarıya çıkmasını bekliyorlardı. Aceleyle içeriye daldım ama girmemle birlikte içerden yükselen çığlıklarla dışarı kaçmam bir oldu. Yanlışlıkla kızların tuvaletine girmiştim. Hemen oradan kaçarak yan tarafta erkekler tuvaletine daldım. Biraz sonra rahatlamış bir vaziyette dışarıya çıkmıştım. Bir iki dakika sonra yeniden zil çaldı ve herkes sınıflara girmeye başladı. Bende daha önce girdiğim aynı sınıfa girerek, sırama oturdum.

Öğretmen yoklama yapmaya başlamıştı, elindeki listeden tek tek isimleri okuyordu. Bir tek benim ismim listede yoktu. Öğretmen

bana ismimi ve soyadımı sordu, sonra hademeyi çağırarak, benim hangi sınıfa kayıtlı olduğumu araştırması için ismimin ve soyadımın yazılı olduğu kâğıdı ona verdi. Bir müddet sonra hademe geri geldi ve beni yanına alarak, asıl gitmem gereken sınıfa götürdü.

Yeni sınıftan içeriye girdiğimde karatahtanın önünde kıvrık saçlı ve otoriter görünümlü bir bayan öğretmen duruyordu. Bu öğretmen hayatımda ikinci bir anne olacak olan ilkokul öğretmenim Zehra İmer'di. Sert görünüşünün altında pırlanta gibi bir kalbi vardı. Annem çocukluk yıllarım boyunca hastanede yattığı için, aslında annemden öğrenmem gereken pek çok şeyi sevgili öğretmenimden öğrenmiştim. Öğretmenim tam bir İstanbul hanımefendisiydi.

Sınıftaki talebeler tahta sıralarda üçer kişi oturuyorlardı. Öğretmen, bana arka tarafta biri kız diğeri erkek iki talebenin oturduğu bir sırayı göstererek oraya oturmamı söyledi. Öğretmen yoklama yapmaya başladığında yanımda oturan kızın ve oğlanın isimlerini öğrenmiştim. İsimleri mahalledeki arkadaşlarımdan hiçbirinin ismine benzemiyordu. Kızın ismi Ceni oğlanın ismi ise İzak'tı. Türkçeyi biraz farklı konuşuyorlardı. Sonradan onların Yahudi olduklarını, Türkçe'nin dışında farklı bir dil konuştuklarını, farklı bir dinleri olduğunu öğrenmiştim. Onlar da benim gibi çekingen ve hatta biraz ürkek duruyorlardı.

Hakkı Tarık Us İlkokulu'nun o yıllardaki müdürü Talip Yarkutay'dı. Kel kafalı, tıknaz kısa boylu ve dönemin babaları gibi bir otoriter bir adamdı. Herkes ondan çekinirdi. Okulda tam bir disiplin sağlamıştı.

Yeni sınıftaki ilk dersin ardından bahçede teneffüse çıkmıştım. Okul duvarının dibine bir sürü seyyar satıcı sıralanmıştı. Seyyar satıcılar etraflarını saran talebelere bir şeyler satmanın telaşı içindeydiler. Macuncu, küçük küçük çubuklara sardığı renk renk macunları önünde bekleyen çocuklara uzatıyordu. İçinde çeşit çeşit turşular bulunan kavanozların yan yana sıralandığı turşucu arabasının önünde toplaşan çocuklar, sıranın bir an önce kendilerine gelmesi için sabırsızlanıyorlardı. Turşucu, içine turşu doldurduğu bardağa kırmızı renkli turşu suyunu ilave ederek sırası gelen çocuğa uzatıyordu. Şam tatlıcı, tepsisindeki Şam tatlısı dilimlerini ıspatulaıyla ayırdıktan sonra, küçük bir kâğıtla tutup çocuklara veriyordu. Muhallebici, muhallebi kâsesi içindeki muhallebiyi önce kaşıkla birkaç parçaya bölüyor ve sonra üzerine gülsuyu dökerek çocuklara uzatıyordu. Simitçilerin,

elma şekerlerinin, keten helvacıların, dondurmacıların, leblebicilerin önünde toplanan çocuklar, sabırsızlıkla yiyecek birşeyler satın alıp, teneffüs bitmeden tüketmenin tatlı telaşı içindeydiler.

Babamın ikimiz için verdiği cep harçlığı abimdeydi ve abim hâlâ görünürlerde yoktu. İçime bir mahzunluk çökmüştü. İmrenerek okulun önündeki seyyar satıcılardan alışveriş yapan ve zevkle aldıklarını yiyen çocukları seyrediyordum. Dersler bitip eve gidiş vakti geldiğinde, abim gene ortalıkta yoktu ve ben boynu bükük bir vaziyette tek başıma eve geri dönmüştüm. O günden sonra bir daha abimle birlikte okula gitmedim. Okula hep yalnız gidip geldim.

Fener ve Balat semtlerinin bulunduğu Çimen Sokak'ta yer alan Hakkı Tarık Us İlkokulu, adını, yaşadığı döneme damgasını vurmuş olan bir aydınımızdan almıştı.

Tarık Us İlkokulu 1959

Milletvekili, gazeteci, öğretmen ve hukukçu kimliği ile haklı bir üne sahip olan Hakkı Tarık Us, 1889-1956 yılları arasında yaşamış ve dönemin önemli gazetelerinden Tanin, Tercüman-i Hakikat ve Tasvir-i Efkâr gazetelerinde yazılar yazmıştı. İstanbul'da çeşitli orta-öğretim kurumlarında öğretmenlik yapmıştı. Kardeşi Mehmet Asım Us ve Ahmet Emin Yalman'ın 1917'de çıkardığı Vakit gazetesinde, bir yandan yazılar yazarken, bir yandan da Milli Mücadelecilerin gizli teşkilatı Mim Mim grubuna yardım ederek Kurtuluş Savaşı'nı desteklemişti.

Bu vatansever gazetecinin ismini taşıyan bir ilkokulda okul yaşamıma başlamış ve kaderin cilvesine bakın ki, kader beni yıllar sonra aynı mesleğe yönlendirmiş ve beni de gazeteci yapmıştı.

Bir kaç hafta sonra okula yalnız gidip gelmeye alışmıştım. Okulda sabahçı ve öğlenci olmak üzere iki tedrisat vardı. Ben sabahçıydım abim ise öğlenci. Patrikhane Kilisesi'nin sabah saat sekizde çalan çanıyla evden çıkıyor ve okul yolunu tutuyordum. Günler geçtikçe Fener'in farklı kültürünü keşfetmeye başlamıştım. İncebel Sokağı'nda sadece birkaç Rum aile oturmasına karşın, Fener'deki Baki Dede Sokağı'nda, Vodina Caddesi'nde, Sancaktar Yokuşu civarındaki sokaklarda ve Kiremit Caddesi'nin çevresinde ağırlıklı biçimde Rum aileleri oturuyorlardı.

Okul kitaplarımı, defterlerimi ve kalemlerimi Sadrazam Ali Paşa Caddesi üzerindeki Fener Rum Patrikhanesi'nin hemen yakınında bulunan Mazhar Amca'nın kırtasiyeci dükkânından satın alıyordum. Beyaz sayfalı defterler pahalı olduğu için mecburen sarı renkli saman defterleri tercih ediyordum. Bilinçaltı bir dürtüyle olsa gerek, bugün bile o günlerin eksikliğini telafi etmek içindir belki beyaz sayfalı defterler bende bir tutku halindedir. Nerede beyaz sayfaları olan güzel bir defter görsem, elim hemen ona uzanır, satın almak isterim. O yıllarda tükenmez kalem henüz hayatımıza girmemişti, kurşun kalem kullanırdık ve dolmakalem lükstü. Dolmakalem yerine mürekkep hokkası ve divit kullanırdık.

Okuma yazmayı çok çabuk sökmüş ve yavaş yavaş çocuk kitaplarını okumaya başlamıştım. Babamın bana her sabah verdiği harçlıkları biriktirip, Mazhar Amca'nın dükkânından her hafta 'Çocuk Haftası' dergisinin yeni sayısını satın almaya başlamıştım. Bu dergiyi daha sonraları Doğan Kardeş dergisi, Kemalettin Tuğcu ve Jules Verne romanları takip etmişti. Mazhar Amca'nın dükkânının benden başka müdavimleri de vardı. Her sabah Rum talebeler dükkânı doluyorlardı.

Altmışlı yılların başlarında İstanbul'da yüz binin üzerinde Rum yaşıyordu ve İstanbul Rumlarının en önemli okulları Fener'de bulunuyordu. Haliç'ten bakıldığında bir şato gibi görünen Fener Rum Erkek Lisesi ya da diğer adıyla Kırmızı Mektep ve onun hemen yanındaki Yuvakimion Kız Lisesi, patrikhanenin yanı başındaki Maraşlı Rum İlkokulu bu bölgede yer alan en önemli Rum eğitim kurumlarıydı. O yıllarda İstanbul'un çeşitli semtlerinde oturan Rum

öğrenciler genellikle deniz yoluyla Haliç vapuru ile Fener İskelesi'ne geliyorlardı. Fener İskelesi'nde vapurdan inen talebeler, önce benim gibi Mazhar Amca'nın kırtasiyeci-kitapçı dükkânına sonra da pasta fırınına uğrarlardı.

Vodina Caddesi üzerinde, Sancaktar Yokuşu'nun başladığı köşede yer alan bu küçük ama şirin pasta fırını bir aile işletmesiydi. Karı koca, her sabah birlikte tezgâhın başına geçiyor ve içeriye doluşan Rum talebelere, sıcak sıcak fırından çıkan çörekleri, poğaçaları, açmaları sunuyorlardı. Pasta fırını bir anda cıvıl cıvıl oluyordu. Rum talebeler guruplar halinde ellerinde çörekler, poğaçalar, güle oynaya birbirleriyle şakalaşarak, Rumca konuşa konuşa okullarının yer aldığı Sancaktar Yokuşu'na yöneliyorlardı.

Bir zamanlar ağırlıklı olarak Rumların yaşadığı Sancaktar Yokuşu ile Kalçin Sokak'ın kesiştiği noktada yer alan bizim Vapur Ev dedğimiz ev

Rum çocuklarının giyim kuşamları bize göre çok daha düzgündü. Kentsoylu ailelerin çocukları oldukları her hallerinden belli oluyordu. İlgimi çeken bir şey de, Rum talebelerin arasında hiçbir kız talebenin bulunmamasıydı. Bunun nedenini ileriki aylarda öğrenecektim: Rum Erkek ve Kız Liseleri yan yana olduğu için okul idareleri, erkek ve kız öğrencilerin yan yana gelmelerini engellemek amacıyla okula geliş gidiş saatlerini farklı yapmışlardı.

Rum talebeler, Sancaktar Yokuşu'nu tırmanıp, yokuşun sonunda yer alan Fener Rum Erkek Lisesi'ne, Ben ise Vodina Caddesi'ne devam ediyordum. Rum talebelerin Fener'in sokaklarını cınlatan kahkahaları, ağız dolusu Rumca konuşmaları, şakalaşmaları daha sonraki yıllarda aniden sessizliğe bürünmüştü. Bunun nedeni Kıbrıs olayları idi. Kıbrıs olayları nedeniyle basında çoğalan haberlerle bir-

likte Rumlara karşı öfke artmış ve Rumlar arasında büyük bir korku dalgası dolanmaya başlamıştı. O yıllarda Rum talebelerin Fener'deki okullara emniyetli gidip gelmeleri için okul tarafından bir otobüs satın alınmıştı. Korku içindeki Rum talebeler bu otobüsle okula getirilip götürülüyorlardı. Kırmızı mektep gibi kırmızı renkli olan bu otobüs, Rum talebeleri okulun yakınına kadar getiriyordu. Talebeler okuldan çıkana kadarda Fener Vapur İskelesinin önünde bekliyordu.

Tarık Us İlkokuluna gittiğim yıllarda, okulumuzda Marshall Yardımı çerçevesinde beslenme için süt tozu, balık yağı, peynir ve zeytin dağıtılırdı. Bunlardan hiçbirisini sevmezdim. Özellikle süt tozu ve balık yağı benim için çok kötüydü. Balık yağını midem kaldırmıyor, süttozu midemi bulandırıyor, zeytinler kurtluydu, peynir ise bizim alışmadığımız bir tattaydı ve Türk peynirlerine benzemeyen portakal renginde bir şeydi. O yıllardan bana iki şey hatıra kalmıştı; birincisi sabahları börekle kahvaltı yapmak, ikincisi ise süt içmemek. İsterseniz önce böreğin hikâyesini anlatayım: Annem çocukluk yıllarım boyunca çoğunlukla hastanede yattığı için, ben de klasik Türk kahvaltısı alışkanlığı oluşmamıştı. Babam sabah erkenden kalkıp Küçükmustapaşa'ya gider ve bize sıcak sıcak börek getirirdi. Babamın getirdiği börekleri kardeşlerimle birlikte çay eşliğinde afiyetle yerdik. Okula başladığım yıllarda da bu kahvaltı alışkanlığını sürdürmüştüm. Evden çıktıktan sonra okul yolumdaki pasta fırınına uğrayıp, babamın bana verdiği cep harçlığı ile pasta fırınından poğaça, börek veya ayçöreği satın alıyor, yiye yiye okula gidiyordum. Bugün bile ilerlemiş yaşıma rağmen en büyük zevklerimden birisi bir börekçide oturup, bir bardak çay eşliğinde börekle kahvaltı yapmaktır. Pasta fırının nefis ayçoreğinin tadını bugün bile unutmuş değilim ve hâlâ tadı damağımdadır. Süt tozu nedeniyle bende süte karşı oluşan isteksizlik bugün de sürmekte. Süt ürünlerini çok tüketmekle birlikte süt içtiğim vaki değildir.

1960'lı yıllarda okullarda bir yandan Marshall Yardımı çerçevesinde yurtdışından gelen ürünlerle beslenme planı uygulanırken, bir yandan da Yerli Malı Haftası kutlanıyordu. Bugün artık neredeyse kimsenin hatırlamadığı bu etkinlik, o yıllarda bütün ilkokullarda 12-18 Aralık tarihleri arasında kutlanır ve sanki ulusal bir görev gibi görülürdü. Yerli Malı Haftası'nda sınıftaki sıralarımızın üzerini elma, armut, portakal, mandalina gibi meyveleri, kuruyemişleri evde yapılmış kekleri dizerdik. Öğretmenlerimizin bizden Yerli Malı Haftası kutlamaları için evden getirmemizi istedikleri şeyler bunlarla sınır-

lıydı. Yerli Malı Haftası boyunca öğretmenler tutumlu olmayı anlatır, Türk mallarını kullanmamızı öğütlerdi. Sınıfta şiirler okunur ve yerli malları ile ilgili konuşmalar yapılırdı. Ayrıca piyesler ve oyunlar da oynardık.

Okula başlamamın üzerinden birkaç ay geçmiş ve okuluma, yeni arkadaşlarıma alışmaya başlamıştım. Her sabah aynı yoldan okula gidiyordum ama farklı bir yoldan geri dönüyordum. Sınıf arkadaşlarımdan İdris, okulun yakınında ki Usturumca Sokak'ta, Metin ise Kiremit Caddesi'nde oturuyordu. Okuldan çıktıktan sonra hep birlikte konuşa konuşa Çimen Sokağı tırmanıyorduk. Yuvakimyon Kız Lisesi'nin, Kırmızı Mektep'in, Kızıl Kilise'nin önünden geçerek, Tevkii Cafer Mektebi Sokak'la Usturumca Sokağının kesiştikleri köşeye kadar birlikte yürüyorduk.

Fener Rum Lisesi Kırmızı Mektep

Bu köşeye varınca birbirimizden ayrılıyorduk. İdris ve Metin Usturumca Sokağına kıvrılıyorlardı. Bense Mesnevi Hane Camisi'nin önünden geçip, İsmail Ağa Sokağı'na giriyordum. Bir iki kısa ara sokaktan sonra Sultan Selim Camisi'ne varıyordum.

Yuvakimyon Rum Kız Lisesi

Bugün İsmail Ağa cemaatinin merkezi olan İsmail Ağa Sokak'ta, o yıllarda semtimizin şirin yazlık sineması Arda Sineması bulunuyordu. Arda Sineması'nın bulunduğu yerde bugün yedi katlı ve kaçak yapıldığı ileri sürülen devasa bir Kuran kursu binası yükseliyor. İsmail Ağa Sokağı ise ağırlıklı olarak dini akidelere uygun bir yaşam tarzını benimsemiş olan insanların ikamet ettikleri bir nevi gettoya çevrilmiş durumda.

Bu yeni okul dönüş yolunu tercih etmemin asıl nedeni, Sultan Selim Camisi'nin avlusunu kolaçan etmek içindi. Bizim mahallenin çocukları okuldan çıktıktan sonra Sultan Selim Camisi'nin avlusunda oyun oynadıkları için, önce oraya bakıyordum. Mahallenin çocukları oradaysa, hemen Sultan Selim Camisi'nden bizim evin bulunduğu Kırk Basamak Sokağına inen merdivenleri hızla arşınlayarak eve koşturuyordum. Okul çantasını aceleyle eve bırakıp üstümü değiştiriyor ve Sultan Selim'e geri dönüyordum. Oyun oynarken yerlerde süründüğümüz için ailelerimiz okul sonrası eski kıyafetlerimizi giydirirlerdi. Pantolonlarımız yamalı, ayakkabılarımız ya lastik ya da pençeli olurdu. Bundan kimse utanç duymazdı çünkü hemen hemen herkes aynı konumdaydı. Oynadığımız futbol topu, iplerle sarmalanmış ve topak haline getirilmiş bir bez yumağıydı. Daha sonraki yıllarda biz büyüdükçe topumuz da değişmeye başlamıştı. Önce plastik toplarla ardından da sahici futbol toplarıyla oynamaya başlamıştık.

Tarik Us İlkokulu'nda okuduğum yıllarda bir yandan mahallede-

ki arkadaşlarımdan farklı arkadaşlar edinirken, diğer yandan da Fener'in, Balat'ın farklı yaşam kültürünü keşfetmeye başlamıştım. Bu iki semtte bizim mahalledeki bayramlardan farklı bayramlar kutlanıyordu. İlk farkına vardığım değişik bayram ise Paskalya Yortusu idi.

Paskalya Yortusu-Kudüs Kilisesi-Dimitri Kantemir'in Sarayı

Her gün olduğu gibi o günde sabah erkenden okulun yolunu tutmuş, uykulu gözlerle okula doğru yürüyordum. Fener'deki pasta fırınının önüne geldiğimde pasta fırının vitrininde, o güne kadar hiç görmediğim değişik bir çörek ilgimi çekmişti. Ortasına kırmızı renkli bir yumurta yerleştirilmiş olan saç örgüsü şeklindeki bu çöreği merak edip ismini sordum. Çöreğin adı Paskalya Çöreğiymiş ve sadece Paskalya Yortusu'nda yapılmıyormuş. Yortu ise bayram demekmiş. O gün başka bir şey daha ilgimi çekmişti, ortalıkta tek bir Rum talebe yoktu meğer bayram olduğu için o gün okulları kapalıymış.

Eve döndüğümde büyük bir merakla akşam olmasını ve babamın gelmesini bekledim. Her çocuk gibi ben de 'Babamın her şeyi bildiğine' inanıyordum. Babam sorduğum sorular karşısında bana gülümseyerek, bunları karşı komşumuz Melek Hanım Teyze'ye sormamı söylemişti. Öyle ya bütün mahalle başları sıkışınca hemen Melek Hanım Teyze'nin kapısını çalıyorlardı, o bilmeyecekti de kim bilecekti!

"Dümbük! Demek sen bunları merak mı ediyorsun? Aferin sana!" derken, Melek Hanım Teyze, beni takdir mi ediyordu yoksa azarlıyor muydu, anlayamamıştım. Ama o sırada hemen hemen hiç gülümsemeyen suratından bir gülümseme bulutunun geçtiğini fark etmiştim.

"Rumlar yani Hristiyanlar, Paskalya Yortusu'nda İsa peygamberin önce çarmıha gerilişini ve sonra da yeniden dünyaya geri dönüşünü kutlarlar. O gördüğün yumurta yeniden doğuşu, kırmızı renk ise İsa peygamberin kanını temsil eder. Paskalya Bayramı'ndan önce kırk gün boyunca oruç tutarlar ama onların orucu biraz farklı bir oruçtur. İlk gün hiçbir şey yemez içmezler. Sonraki 5 hafta boyunca ise sadece et, süt, yumurta gibi hayvansal gıdaları yemezler. Orucun son haftasında ise suda haşlanmış sebze ve özellikle de mercimek yerler. Neden mi mercimek? Çünkü mercimek Meryem Ana'nın gözyaşlarını temsil eder. Buraya kadar anladın mı ?"

Başımı sallayarak anladığımı ifade etmiştim. Gerçi tam olarak hepsini anlamamıştım ama o kadar güzel anlatıyordu ki, devam etmesi için sesimi çıkartmamıştım.

“İşte bu Paskalya Yortusu İsa peygamberin çarmıha gerilerek ölümü ve sonradan yeniden dünyaya gelişinin kutlandığı bayramdır. Rumlar, İsa peygamberin çarmıhta can verdiği cuma günü et yemezler, cumartesi gecesine kadar yas tutarlar. Cumartesi gecesi ise kiliseye giderler ve gece tam saat on ikide bir mum yakarak İsa peygamberin dirilişini kutlamaya başlar. Kiliseden çıkıp eve döndüklerinde, önceden hazırladıkları kırmızı yumurtaları tokuştururlar. Yumurta dünyayı simgeler. Dış kabuğu gökyüzünü, zarı havayı, akı denizleri, sarısı ise yeryüzünü simgeler. Yumurtanın kırmızıya boyanmasının nedeni ise İsa peygamberin kanının tüm dünyanın kurtuluşu için aktığını simgelemek içindir. Asıl Paskalya İsa peygamberin yeniden dirilişinin kutlandığı pazar günüdür. Pazar günü öğlen yemeğinde çok güzel bir bayram sofrası kurulur ve o senin gördüğün saç örgüsü biçimindeki Paskalya Çöreği de o sofraya getirilerek afiyetle yenir.”

Melek Hanım Teyze'nin bu kadar şeyi nasıl bildiğini merak ettiğim sırada, Maria Teyze elindeki Paskalya Çöreği ile onu ziyarete gelmişti. Mahalledeki gayrimüslimler Dora Abla, Maria Teyze, Rus Fatma, hepsi Melek Hanım Teyze'nin ahbablarıydı. O Rum âdetlerini bilmeyecekti de kim bilecekti!

Fener'in Küçük Meydanı

Paskalya süresince Fener'deki küçük meydanı yumurta satıcıları mesken tutmuştu. Yumurta satıcıları portakal sandığı üzerine yerleştirdikleri yayvan sepetler içinde, renk renk yumurtaları satışa sunuyorlardı. Farklı bir satış teknikleri vardı. Buna satış demekten çok yumurta tokuşturma denilebilirdi. Çünkü hiç kimse sepetin önüne gelip 'Bana bir yumurta verir misin!' demiyordu. Yumurta sepetinin önünde toplaşan çocuklar, sepetten birer yumurta seçiyorlar ve bu yumurtayı diğerleri ile tokuşturuyorlardı. Yumurtayı seçerken yumurtanın sağlam olup olmadığını anlamak için, ucunu ön dişlerine vurarak test ediyorlar, sonra yumurtaları tokuşturuyorlardı. Yumurtası kırılan, bu yumurtayı kırana veriyor ve yumurta satıcısına parasını ödüyordu.

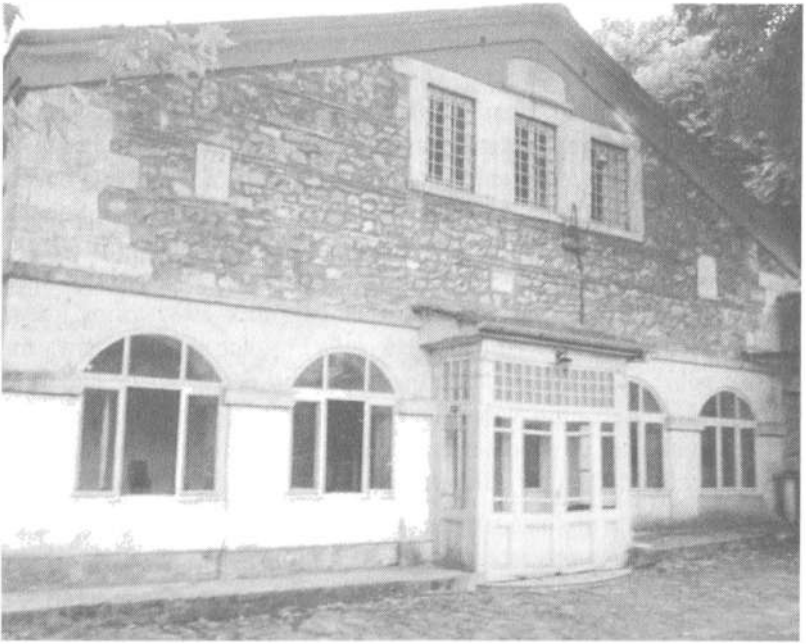
Yumurta boyamanın birkaç yolu vardı ama en pratik ve kolay olanı, yumurta kaynatılan suyun içine soğan kabukları atmaktı. Soğan kabukları ile kaynayan sudan çıkarılan yumurtaların kırmızıya çalan bir rengi olurdu. Yüzyıllardır Fener'de var olan bu Hristiyan geleneği, semtteki Rumların azalmasına ve semti terk etmelerine rağmen, hemencecik kaybolmamıştı. Daha uzun yıllar devam etmişti. Her bahar geldiğinde yayvan sepetler içindeki renkli yumurtalar ortaya çıkmış ve Fener Meydanı'nı süslemiş, yumurta tokuşturmalar devam etmişti. Zamanla semtin sosyal yapısı değişince bu renkli yumurtaların bir paskalya geleneği olduğunu bilenlerin sayısı gittikçe azalmış ve gelenek kaybolmaya başlamıştı. Bugün ise bir zamanlar Fener Meydanı'nda yumurta tokuşturulduğundan ve Paskalya Çöreği satıldığından burada yaşayanların çoğunun haberi bile yok.

Paskalya Çöreğini keşfettiğim o gün, nisanın ilk haftasıydı. Pasta fırınından ayçöreği almış, Vodina Caddesi üzerinde yürüyerek okula doğru gidiyordum. Vodina Caddesi'ndeki Kudüs Kilisesi'nin geniş tahta kapısının ardına kadar açık olduğunu gördüğümde epey şaşırmıştım. Bu kapı normalde hep kapalıydı. Gayriihtiyarî içeriye bir göz attım. Siyah cübbeli iki papaz, kilisenin bahçesine yerleştirilmiş olan uzunca bir masanın önünde duruyor ve içinde renkli yumurtalar bulunan küçük fileleri gayet şık giyimli Rum çocuklarına dağıtıyorlardı. Çocuklar arka arkaya sıraya girmişlerdi ve sırası gelen çocuk önce papazın elini öpüyor, sonra da papazın mırıldandığı bir dua ile birlikte, içinde renkli birkaç yumurta bulunan fileyi alıyordu. Bizim okuldan birkaç talebe de Rum çocukların arkasında sıraya girmişlerdi. Siyah önlükleri onları ele veriyordu ama belli ki böyle bir olaya hem onlar hem de içerdeki papazlar alışkındılar. Onlarda papazın

elini öpüyor ve yumurta dolu fileyi alıp kilisenin bahçesinden dışarıya çıkıyorlardı. Ben de onlardan cesaret alarak sıraya girmiştim. Biraz sonra sıram geldi ve papazın elini öperek, bana uzattığı fileyi aldım. Filenin içindeki yumurtaları sevinçle okul çantama yerleştirerek okula koşturdum. Daha sonraki senelerde bu alışkanlığım devam etti. Paskalya günü geldi mi Kudüs Kilisesi'nin bahçesine gidiyor ve papazın elini öptükten sonra içinde renkli yumurtalar olan fileyi alıyordum.

Vodina Caddesi - Kudüs Kilisesi (Aya Yorgi)

Vodina Caddesi - Kudüs Kilisesi Aya Yorgi

Resmi adı Ayios Yeoryios (Aya Yorgi) Metohion olan Kudüs Kilisesi'nin duvarı, Vodina Caddesi'ndeki pasta fırınının hemen yan tarafında bulunan Papazın Evi dediğimiz ikiz evlerin önünden başlayıp, Vodina Caddesi'nin Çimen Sokak ile kesiştiği noktaya kadar sürüyordu. Buradan itibaren sola kıvrılıp Çimen Sokak üzerinden devam ediyordu.

Vodina Caddesi - Vodina Kafe bir zamanlar Papaz Evi derdik

Yüksek duvarlar ardında saklanan Kudüs Kilisesi'nin de içinde bulunduğu bahçe, çok geniş bir alanı kapsıyordu. Bu alanı çevreleyen duvarların bir ucu Sancaktar Yokuşuna, Vodina Caddesi ve Çimen Sokağa uzanıyordu. Çimen Sokak'ta yer alan Tarık Us İlkokulu'nun üst katındaki sınıfların pencerelerinden bakıldığında, bu devasa bahçenin içi rahatlıkla görülebiliyordu. Bahçenin Çimen Sokağa bakan bölümünde bir başka kilise daha yer alıyordu. Kapısı Çimen Sokağa açılan ve Vlaha Saray Kilisesi denilen bu tarihi kilise, 1587-1597 yılları arasında patrikhane olarak hizmet vermiş. 1578 yılında inşa edilen kilise, Kıbrıs Barış Harekâtının yapıldığı 1974 yılına kadar varlığını sürdürmüştü. O yılın aralık ayında bir gece aniden çıkan yangından sonra harabeye dönen kilise, harap bir halde öylece kaderine terk edilmiş. Kilisenin yanan çatısı ile birlikte içerde bulunan pek çok kıymetli eser ve ikonalar da yanmış. Vlah kelimesi Slavların Eflak için kullandıkları bir adlandırma. Eflak ise Türkler tarafından bu günkü Romanya'nın bir kısmına verilen isimdi. Vlah, Ulah, Evlah ve Eflak diye oluşumunu tamamlayan bu kelime Türklere Bizans-Slav menşinden geçmiştir.

Çimen Sokak - Yanık Vleha Sarayı Kilisesi

60'lı yıllarda Vlah Sarayı'nın bahçesinde incir ağaçları vardı. Bizans İnciri denilen bu incirler olgunlaşınca, Balat'ın çocukları bu

ağaçları talan ederlerdi. Ders aralarında Tarık Us İlkokulu'ndaki sınıfımın penceresinden baktığımda, çocukların kilisenin duvarlarından atlayarak, bahçeye girdiklerini, incir ağaçlarına tırmanarak incir topladıklarını görürdüm. O yıllarda biz bu bahçeye Papazın Bahçesi ya da Barbo'nun Bahçesi derdik. Kudüs Kilisesi'nin ve Vlaha Saray Kilisesi'nin yer aldığı bu devasa bahçenin Sancaktar Yokuşu tarafında bizim Dimitri Kantemir Sarayı dediğimiz bir konak yer alırdı. Evden çıkıp okula giderken her gün bu konağın görkemli kapısının önünden geçerdim, ama kapısı hep kapalı olduğu için içini görmek hiç kısmet olmamıştı.

İki kilisenin ve Dimitri Kantemir Sarayı'nın içinde bulunduğu bu geniş arazi, Fener'in en köklü ve aristokrat ailelerinden Kantakuzenos Ailesi'ne aitmiş. Eflak Beyi Şerban Kantakuzenos, Dimitri Kantemir'in kayınpederiymiş. Bu geniş arazinin içindeki Aya Yorgi Kilisesi, idari olarak Fener Patrikhanesi'ne değil Kudüs Patrikhanesi'ne bağlıymış. Bu kilise Kudüs Patrikliği'nin İstanbul'daki bir çeşit şubesi olarak inşa edilmiş. Kudüs Patriği maiyetindeki rahatsız olduğu bazı kişileri, yanından uzaklaştırmak amacıyla yani bir nevi sürgün olarak buraya gönderirmiş. Ayrıca Kırım'dan hacı olmak amacıyla Kudüs'e giden Ortodoks Ruslar, önce gemiyle İstanbul'a gelip, Kudüs Kilisesi'nin geniş misafirhanesinde kalırlarmış. Burada ağırlandıktan sonra yollarına devam ederlermiş. Burası bir ara istasyon gibiymiş.

Fener'in tarihine damgasını vuran en önemli isimlerden birisi şüphesiz Dimitri Kantemir'dir. 1673 -1727 yılları arasında yaşamış olan Dimitri Kantemir, bir Boğdan prensiydi. O dönemin gelenekleri gereği Osmanlı'nın egemenliğindeki Eflak ve Boğdan beyleri, çocuklarını rehin olarak İstanbul'a gönderirlermiş. 15 yaşında rehin olarak İstanbul'a gelen Dimitri Kantemir, 22 yıl Fener'de yaşamış. Fener'deki Rum Lisesi'ni bitirmiş ve dönemin en önemli bilim adamlarından dersler almış. Dokuz tane Batı dili ve üç tane de Doğu dili öğrenmiş. 1716 yılında Latince olarak yazdığı "Osmanlı İmparatorluğu'nun Büyümesi ve Çöküşünün Tarihi" isimli kitabı beş dile çevrilmiş. Tarih, edebiyat, felsefe ve dinî konularda yazmış olduğu eserler ise Avrupa bilim çevrelerince değerli bulunmuş ve geniş bir ilgi uyandırmış. Bu çok yönlü asilzade, ayrıca klasik Türk Müziği ile ilgili sistematik ve bilimsel kitaplar yazmış ve kendi oluşturduğu bir nota sistemi ile besteler yapmış.

Sancaktar Yokuşu - Dimitri Kantemir Sarayı Sarayı

27 Mayıs 1960-Büyüyünce Anlarsın!

Artık yaz tatili yaklaştığı için çok sevinçliydim. Her gün Vodina Caddesi'ni arşınlayarak Tarık Us İlkokuluna gittiğim ilk senenin bitmesine çok az bir zaman kalmıştı. Okulda ilk senemi doldurmuş ve okuma yazmayı tamamen sökmüştüm. Mayıs ayının sonuna doğru nedenini anlayamadığım birtakım acayip olaylar başlamış ve okullar erken tatil edilmişti. Birdenbire caddelerde tanklar ortaya çıkmıştı. Sokaklarda silahlı askerler dolaşmaya başlamıştı. Babam bu değişiklik için 'Asker müdahale etti,' diyordu ama gazeteler ihtilal, devrim gibi farklı birtakım kelimeler yazıyorlardı. Çocuk aklımla bu olanları anlamakta zorlanıyordum. Eve gelen gazeteyi babama ben okudum için, büyük bir merakla 'Kime müdahale edildi, neden müdahale edildi? İhtilal nedir, devrim nedir?' sorularını birbiri ardına sıralayarak soruyordum. Babam bu sorularım karşısında bıyık altından gülümseyip 'büyüyünce anlarsın!' diyerek sorularımı geçiştiriyordu. Daha sonraki yıllarda, büyüdükçe başkalarının bu askeri müdahale için darbe dediklerine şahit olmaya başlamıştım.

Birkaç zaman sonra sokaklarda gezen silahlı askerlerin yerini, dev gibi iri atların üzerinde heybetli duran polisler almıştı. Katana

denilen bu azman atların sırtına binen polisler bizim semtin yokuşlu, merdivenli sokaklarını bana mısın demeden inip çıkıyorlardı. Bizim inerken, çıkarken zorlandığımız merdivenli yokuşları altlarındaki dev gibi atlarla kolaylıkla çıkıyorlardı. Önümüzden geçerlerken irki-liyorduk. Patrikhane'nin önünde ve Patrikhane'nin arka duvarlarının bulunduğu İncebel Sokağı'nda sürekli olarak bir tank nöbet tutuyordu. Polisler Patrikhane civarında devamlı devriye geziyorlardı.

Eylül ayı gelmiş ve okullar yeniden açılmıştı. İkinci sınıfa başlayacaktım. Evden çıktıktan sonra okula doğru yürürken, Patrikhane duvarının dibinde duran tankın önünden geçtiğimde içimi ister istemez hafif bir korku kaplamıştı. Askerin yarattığı disiplinli ortam kendini bayağı bayağı her yerde hissettiriyordu. Semte göreceli olarak sakin bir hava hâkim olmuştu. Mahalledeki Cumhuriyet Halk Partililer sevinçliydi ama Demokrat Partililerin ağzını bıçak açmıyordu. Mismarcı Çeşme Yokuşu'nun dibindeki Demokrat Parti Ocağı kapatılmıştı.

6-7 Eylül olayları ile ağır bir şok yaşamış olan semtteki gayrimüslimler ise bu sükûnet ortamından çok memnundular. Onları memnun eden diğer bir gelişme ise askeri darbeden birkaç ay sonra Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak kurulmasıydı. İstanbul Rumlarının başına bela olan ve onları rehin konumuna sokan Kıbrıs olaylarının kesilmesi, İstanbul Rumlarına biraz rahat bir nefes aldirtmişti. Kıbrıs'taki Rum ve Türk toplumları arasında, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın garantörlüğü altında Zürih ve Londra Antlaşmaları imzalanmış ve Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası onaylanmıştı. Ardından da Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsız bir devlet olarak 16 Ağustos 1960 tarihinde kurulmuştu.

Kıbrıs Devleti'nin kurulmasının ardından Türkiye ile Yunanistan arasında yeniden dostluk rüzgârları esmeye başlamıştı. Bu sıcak rüzgârlar İstanbul Rumlarını, dolayısıyla Fenerli Rumları da rahatlatmıştı. Artık İstanbul sinemalarında Yunan filmleri yeniden oynamaya başlamıştı. Yunanlı sanatçılar İstanbul'a gelip gidiyorlardı. Ortak projeler üretiliyor, ortak filmler çekiliyordu. Adeta bir bahar havası yaşıyorlardı. Ta ki Kıbrıs olayları yeniden alevlenene kadar! Kıbrıs'taki çatışmaların başlangıcı olarak kabul edilen Kanlı Noel'in ardından semtteki Rumlar bir anda görünmez olmuşlardı. 20 Aralık 1963 gecesi Kıbrıslı Türklere karşı başlatılan silahlı saldırılarla birlikte, bütün gazeteler sürekli olarak Patrikhane'yi ve İstanbullu Rumları hedef göstermeye başlamıştı. Fener'de ve diğer Rum semt-

lerindeki Rumlar arasında korku dalgası yeniden yayılmaya başlamıştı. Rum çocukları artık sokaklarda rahat rahat dolaşamıyorlardı. Kadınlar evlerinden dışarıya çıkmıyorlar, perdelerini kapalı tutuyorlardı. Çocuklar ancak büyüklerin refakatinde okula gidiyorlardı. Bu korkularında haksız da değillerdi.

Semte yeni yerleşen Anadolulu ailelerin çocukları, basın ve radyo kanallarıyla yapılan propagandaların fena halde tesiri altına girmişlerdi. Sokakta tek başına yakaladıkları Rum çocuklarını bir köşeye sıkıştırıp korkutup, dövüyorlardı. Rumların evlerini taşıyor, camlarını kırıyorlardı. Kimin organize ettiği belli olmayan bir çoluk çocuk güruhu, ellerinde sopalarla Rum evlerinin bulunduğu sokaklarda ve Patrikhane'nin çevresinde sloganlar atarak turluyorlar, 'Ya Taksim Ya Ölüm!' diye bağıryorlardı. Ne ben ne de kardeşlerim bu olaylara hiç katılmıyorduk. Babam yaşananlara çok üzülmüyordu. 6-7 Eylül olaylarının yeniden yaşanmasından korkuyordu. Rumların yaşadığı o felakete, yağmaya birebir şahit olduğu için endişe içindeydi.

Babam derviş ruhlu bir insandı. İçselleştirdiği Alevi kültüründeki insan sevgisini bize aktarmıştı. Döneme hâkim olan otoriter eğitim sisteminin aksine, bizi bir fiske bile vurmadan, hiç azarlamadan yetiştirmişti. Aile olarak Alevi olduğumuz için biz de bu Sünni Müslüman semtte azınlıktık. Belki de bu nedenle bilinçaltı bir refleksle Rumlarla kolayca empati kurabiliyorduk. Küçükük ruhum onlara yapılanlar karşısında acı çekiyordu ama elimden bir şey de gelmiyordu. Neyse biz bu kötü günleri bırakalım ve gene o askeri müdahalenin sonrasındaki bahar havasının yaşandığı sakin günlere dönelim.

İstanbul'un Aristokrat Semti Fener

Her gün Tarık Us İlkokulu'na giderken geçtiğim Vodina Caddesi, Fener'den başlayıp Balat'ın merkezine kadar uzanır ve bu iki semti birbirine bağlar. Bu cadde iki semti birbirine bağlar ama bu iki semt birbirinden tamamen farklı iki kültüre sahiptir. Ve iki semt iki farklı yaşamının izlerini ve mirasını taşır. Burada doğanlar ve büyüyenler farkına varmadan bu kültürel mirasın yarattığı hoşgörü kültürünü içselleştirirler.

Murat Belge'nin aşağıdaki sözleri, benim gibi Fener ve Balat'ta 50'li 60'lı yıllarda doğup büyümüş ve yaşamış olan insanların ruh halini bence çok güzel özetliyor. Bu semtlerde doğup büyümüş birisi olarak bu yazının altına ben de imzamı atabilirim.

“Öyle insanlar yaşar ki burada hayret edersiniz. Dünyanın bütün

kitaplarını okumuş bir insanla, Fener ve Balat'ın sokaklarında büyümüş akıllı bir adam arasındaki tek fark: birinin ellerinin biraz sigara dumanı, diğerinin ise kâğıt kokmasıdır. Aynı çamurlu sokaklarda büyümüş, farklı zamanlarda da olsa hemen hemen aynı okullarda okumuş, aynı evlerde saçlarına aklar düşmüş insanlar bunlar. Keskin ama yumuşak bakışları, ağırbaşlı gülüşleri, her an ayaklanmaya hazır refleksleriyle birbirlerine benzeseler de her biri farklı birer hazine. Konuşmaya başladıklarında hayat, aşk ve ölüm hakkında yani yeryüzündeki her şeye dair şaşılacak kadar çok bilgileri olduğunu anlıyorsunuz."

Fener semtinin isminin "Porta del Pharo" yani Fener Kapısı'ndan geldiği rivayet ediliyor. Bizans devrinde bu semte deniz surları üzerinde yer alan Porta del Pharo denilen Fener Kapısı'ndan girilirmiş. Bu kapının yanında bulunan mahallenin adı da Fanarion imiş. Bugün Fener İskelesi'nin bulunduğu yerde, o zamanlar büyük bir fener varmış. Bu fener, İstanbul'un uğradığı büyük depremler sonucunda veya saldırılar sırasında yok olmuş. Fener Kapısı'nın bir diğer adı ise Petri Kapısı.

Fener semti, yüz yıllar boyunca Patrikhane'ye ev sahipliği yaptığı için, buradaki Ortodoks ruhban sınıfının ulvilğinin yanında, Patrikhane çevresine yerleşmiş olan Fenerli Rum zenginlerin ve Fenerli aristokratların yarattığı elit ağırlığın, zenginliğin izlerini taşır. Fener ne kadar asil ve vakursa, Balat'ta onun tam tersine o kadar gösterişten uzaktı. Bunun nedeni Balat'ın canlı ve ticaretin nabzının attığı bir yer olmasıydı. Bizans'tan itibaren Yahudilerin yerleşik bir semti olan Balat'ı böylesine canlı kılan olgu Balat'taki Çıfıt Çarşısı denilen Yahudi Çarşısı'ydı. Yüzyıllar boyu varlığını sürdüren bu çarşının esnafının neredeyse tümü Yahudi'ydi. Ve burası Yahudi kültürünün yaşadığı ve yaşatıldığı, birçok sinagogun bulunduğu halk işi bir semtti. Bu durum 1960'lı yılların başına kadar böyleydi.

Bizim ev Fener'in üst kısmında yer alan yukarıki mahallede yer aldığı için, Fener'e inelim derdik. İnelim derken kast ettiğimiz şey, Fener'in küçük çarşısına, sahildeki Fener Parkı'na, Fener Vapur İskelesi'ne gitmekti. Sadrazam Ali Paşa Caddesi üzerindeki Fener Çarşısı; bir kasap, bir fırın, bir berber, iki eczane, bir muhallebici, bir kırtasiyeci ve bir kahveden ibaretti. Sultan Selim'den Fener'e inen Camcı Çeşme Yokuşu'nun, Sadrazam Ali Paşa Caddesi ile kesiştiği yol ağzında bir köşede kasap dükkânı, onun karşısında diğer köşede ise bir eczane yer alırdı. Her ikisinin de sahibi Rum'du. Kasabın

biraz ilerisinde, Kireçhane Sokağının köşesinde bir eczane daha vardı. Bu eczanenin sahibi de Rum'du. Eczanenin camekânında, içinde cenin bulunan bir kavanoz dururdu. Önünden her geçişte biraz merak, biraz da korkuyla durur bu kavanoz içindeki cenini seyrederdim. Rum kasabın bulunduğu bina iki katlıydı. Alt kat dükkândı. Üst katta ise kasabın ailesi oturuyordu. Bu evin iki sokağa bakan cephesi kırmızı tuğlalarla örülüydü. Kasap dükkânının iki cephesi de geniş ve açılabilir pencerelerle kaplıydı. O yıllarda henüz sanayi buzdolapları olmadığı için bu geniş pencereler hep açık dururdu. Hevenk hevenk salamlar kapının önünde asılıydı. Karşı köşesindeki eczane, oldukça şık bir eczaneydi. Eczane'nin yan tarafında ekmek fırını ve onun yanında da muhallebici vardı. Karşı sırada ise benim en sevdiğim dükkân, Mazhar Amcanın kırtasiyecisi dükkânı bulunuyordu.

Camcı Çeşme Yokuşu bitiminde yer alan Dimo'nun Kasap Dükkanı

Kireçhane Sokak-Ceninli Eczane

Fener kapısındaki Ali Yazıcı Camisi'nin altındaki berber dükkânının önünde her zaman bir iki hususi taksi beklerdi. Bu taksiler damalı dolmuş taksilerden farklıydı. Bunlara hususi taksi denirdi ve semtteki kalburüstü kişiler bu hususi taksilere binerlerdi.

Fener Kapısı'ndan çıkıp karşıya, sahil tarafına geçildiğinde, bugün artık bomboş olan ve parka çevrilen bu geniş alanda, 1960'lı yıllarda Fener'in tarihi meydanı yer alırdı. Bu şirin meydanın sağ köşesinde Camlı Köşk denilen Kaptanlar Kahvesi bulunurdu. Kahvenin kocaman camlı pencerelerinin arkasından, içeride oturmuş kâğıt oynayanlar, çaylarını içip sohbet edenler rahatlıkla görülürdü. Camlıköşk Kahvesi'nin hemen yanında bir odun deposu vardı. Bu odun deposundan kile (tahıl ölçü birimi) ile ve çuvalla odun satın alınırdı. Odun deposunun ve kahvenin karşısında ise deniz malzemeleri satan bir dükkânla, bir salaş lokanta vardı.

Fener Meydanı, Fener Vapur İskelesi'ne ve içinde Fener Polis Karakolu'nun bulunduğu parka açılıyordu. Burası semtin Eminönü'ne ve Eyüp'e açılan deniz kapısıydı. Semtin sakinleri bu iskeleden Eminönü'ne, Mısır Çarşısı'nda, Tahtakale'de, Mahmutpaşa'da alışveriş

yapmak için giderlerdi. Eyüp'e ise daha ziyade dua etmeye, adak adamaya veya sünnetlik çocukları Eyüp'ün meşhur oyuncakçı çarşısında dolaştırmak için giderlerdi. Vapur iskelesi yaz geldi mi semtin çocuklarının biraz tehlikeli oyunlarına da sahne olurdu. Sementin bıçkın çocukları iskeleye yanaşan vapurların terasına tırmanırlardı. Vapurun kalkmasını beklerler ve kalkarken hep beraber denize atarlardı. Onları vapurun terasında gören vapurun çımacısı bir hışımla terasa fırlar ve kovalamaya başlardı. Bir anda ortalığı kahkahalar, çığlıklar arasında denize atlayan çocukların şamatası kaplardı.

Fener İskelesi'nin yanı başında bir de kayık iskelesi vardı. Bu iskeleden yüzyıllardan beri karşı kıyıya yolcu taşınyordu. Bu yolcu taşıma geleneğinin dışında burada sandal da kiraya verilirdi. Sandal kiralayanlar sevgilileriyle romantik gezmeler yaparken, biz arkadaşlarla Haliç turu yapıp, balık tutardık. Fener parkında banklarda oturup denizi, vapurları,

sandalları seyredenler ay çekirdeği çıtlatırlardı. Polis karakolunun arka bahçesindeki fiskiyeli havuzda renk renk süs balıkları vardı. Havuzun etrafında toplanıp balıkları seyrederdik. Sadece seyrederdik ve hiçbir şey yapmazdık. Çünkü o yıllarda polis büyük bir otoriteydi ve polisten acayip korkardık.

Fener İskele Meydanı'nın eski parlak yıllarını, hem babamdan hem de Raşel Teyze'den dinlemiştim. Bütün Balat ve Fener ahalisi yaz akşamları buraya akın ederlermiş. Sementin Rum ve Yahudi gençleri bu meydanda bütün gün piyasa yapıp, mandolinler eşliğinde şarkılar söyleyip, flört ederlermiş. O yıllarda gençler arasında bisikletle meydanı turlamak modaymış. Onlarca bisikletli genç burada toplanmış. İskele gazinosunda müzik dinlenir, dans yarışmaları tertiple-nirmiş. Bugün inanılması zor ama o yıllarda, buradaki iskelelerden kadınlı-erkekli denize bile girilirmiş.

Raşel Teyze eşi İsmail Amca ile bu meydanda tanışmış. Raşel Teyze'nin bana anlattığına göre, odun deposunun bulunduğu yerde, dönemin en ünlü gazinolarından birisi olan Fener İskele Gazinosu da dedikleri Kılburnu Gazinosu bulunmaktaymış. Fener İskele Gazinosu, geniş bir kapalı salonu olan ve denize doğru uzanan bir gazinoy-muş. Gazinonun geniş bahçesine ilaveten denizin üzerinde, kazıklar üstüne oturtulmuş ve salaş denilen bir de yazlık bölümü varmış. Burada yazları semaverle çay servisi yapılır ve nargileler içilirmiş. Devrin ünlü saz ve ses sanatçılarının program yaptıkları içkili Kılburnu Gazinosu, o yıllarda İstanbul hovardalarının da uğrak yeriymiş. Bir

adı da “Kazıklı Gazino” olan bu gazinoya, kaçamak yapan beyler, paşalar, kalantor kişiler, yazarçizer takımı rağbet edermiş. Önce burada şarkı ve çalgı âlemleri yaparak meşk edip demlenirler sonra da burada başladıkları âlemlerine Kâğıthane Deresi’nde devam etmek için iskeleden sandal kiralarlarmış. Bu sandallarla yanlarındaki hanımlarla birlikte Kâğıthane’ye doğru uzanırlarmış.

Ben o parlak günlere yetişmedim ama benim çocukluğumda da aileler sıcak günlerde hava almak için Fener parkına inerlerdi. Haliç henüz kokmuyordu. Parkın banklarında oturur, deniz havasını teneffüs ederler ve meydandaki kuruyemiş satıcılarından aldıkları kuruyemişleri yiyerek sohbet ederlerdi. Haliç henüz tam olarak kirlenmemişti.

İstanbul’un Fethi ve Rum Ortodoks Kilisesi’nin Yeniden Canlanması

Fener’i tarihte en önemli kılan olgu şüphesiz, Fener’deki Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin varlığıdır. Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi, İstanbullu Rumların bugüne dek süren en eski kurumudur. Bizans’tan itibaren hesaplarsak tam 17 yüzyıllık bir geçmişi vardır. İsterseniz biraz da Patrikhane’nin bu uzun geçmişine değinelim.

Roma İmparatorluğu’nun ikiye ayrılmasının ardından Hristiyan âlemi de ikiye ayrılmaya başlamış. Batı Roma’nın yıkılmasından sonra Roma İmparatorluğu’nun mirasçısı rolünü üstlenen Bizans, Roma’daki papayı değil, İstanbul’daki patriği en büyük Hristiyan ruhanî lider olarak tanımaya başlamış. Altıncı yüzyılda başlayan bu ayrılık gittikçe artarak on birinci yüzyılda kesin şeklini almış. Doğu Roma Hristiyanları, 1053 yılında Ortodoks mezhebini tamamen kabul ederek, Roma Katolik Kilisesi’nden kesin olarak ayrılmışlar. Ve böylece İstanbul’da Ortodoks Patrikhanesi resmen kurulmuş. Bu yeni merkezin adı, Roma İmparatorluğu’nun varisi olduğunu vurgulamak istercesine Rum (Roma) Ortodoks Patrikhanesi olmuş ve bayrak olarak Bizans’ın yani Doğu Roma’nın çift başlı kartalı seçilmiş. Bu dönemdeki en önemli özellik ise Roma’nın resmi dili olan Latincenin yerini Helencenin yani Yunancanın alması. Rum Ortodoks mezhebinin ibadet dili o günden sonra sadece Helence olmuş. Helence Rum Ortodoks birliğini sağlamış ama Avrupa’da milliyetçi akımların başladığı 19. Yüzyılda bu durum Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin başını epeyce ağrıtmaya başlamış.

Ortodoks Hristiyan âleminin ruhani merkezi olan Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi 1602 yılından beri Fener’de bulunuyor. Bu ruhani başkentin Fener’de bulunması nedeniyle burada yerleşik olan ruhban sınıfının yaşadığı Patrikhane bölgesinin çevresine, Fenerliler adıyla tarihe geçen tahsilli, zengin, aristokrat bir sınıf yerleşmişti. Bu iki sınıfın yarattığı yaşam biçimi, Fener’i zamanla elit bir semt konumuna getirmişti. Semtte inşa edilen muhteşem konaklar, evler, okullar ve kiliseler semtin önemini bugün bile rahatlıkla gözler önüne sermekte. Fener’e hâkim olan bu iki sınıfın ilişkisi, Yunan Devleti’nin kuruluşu düşüncesinin ortaya çıkışına kadar pürüzsüz sayılabilecek bir şekilde sürmüş ve bundan sonraki dönemlerde ise bazen ilişkili bazen de çelişkili olarak devam etmişti.

15. Yüzyılda Bizans’ın zayıfladığı ve Vatikan’ın baskısıyla Katolik dünyasının güdümüne girmeye zorlandığı yıllarda Ortodoks Kilisesi nerdeyse bitme sürecine girmişti. 1453 yılında İstanbul’un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet’in Bizanslı danışmanlarının tavsiyesi doğrultusunda Ortodoks Kilisesi’ni yeniden toparlamasıyla ya da diğer bir deyimle Doğu Kilisesi yeniden hayat bulmuştu. Fatih, Ortodoks Kilisesi’nin Katolik Kilisesi ile birleşmesine karşı çıkmış olan II. Gennadios Sholarios’u, köle olarak satılmış olduğu Edirne’den İstanbul’a getirterek, Bizans geleneklerine uygun bir biçimde yeniden toplanan dini meclis sinod tarafından patrik seçtirmişti. Yeni patrik, Bizans’ta olduğu gibi aynı gelenekle ama bu sefer Osmanlı Devleti’nin başı olan sultanın onayı ile tahtına oturmuştu. Böylece Fatih Sultan Mehmet çok ince bir siyaset uygulayarak, Doğu Kilisesi’ne bağlı ve çoğu kendi tebaası olan Hristiyanları manen kendisini destekler duruma sokmuştu. Doğu Kilisesi’ni Batı Kilisesi’ne karşı yeniden güçlendirmiş ve bu siyasetiyle Hristiyan Osmanlı tebaasını da kazanmıştı.

Fatih Sultan Mehmet, Ortodoks Kilisesi’nin ruhani liderine patriğin hukuki statüsünü gösteren bir berat vermiş ve böylece kiliseye saldırılara karşı güvence sağlamıştı. Kiliseyi vergiden muaf tutmuş. Patriği protokolde vezirlerle eşit kılmıştı. Böylece Patriğin tüm Ortodoks halkların üstünde mutlak ruhani ve idari yetkileri oluşmuştu. Kilise, evlilik, miras gibi özel hukuk alanındaki davalara bakabiliyordu. Sonraki yıllarda patrikler vergi işlerine de karışmaya başlamışlardı. Patrikhane üç yönetim biriminden oluşuyordu: Dini meclis sinod, bu meclisin seçtiği Patrik ve Patrikhane’nin ileri gelenleri.

Osmanlı’nın Rumlara sağladığı bu ayrıcalıkların temel amacı,

Ortodoksların Batı'yla olası bir işbirliğini engellemekti. Bu ayrıcalıklar sayesinde yeniden güçlenen Fener Rum Ortodoks Patrikhane-si, Vatikan'la ilişkilerini kopartmış ve Papanın eylem alanı Osmanlı topraklarının dışında tutulmuştu. Bu yeni yapılanmanın yarattığı gü-ven duygusuyla Patrikhane ve Rumlar, Osmanlı Devleti'nin "Millet Sistemi" içinde özel bir statü ile 500 yıl birlikte yaşamışlardı. Bu birlikte yaşam süresince Osmanlı Rumlardan, Rumlar Osmanlı'dan sayısız kültürel öğeler edinmişlerdi. Bu yeni dönemle birlikte Os-manlı'nın yeni başkenti İstanbul'da yeni bir kültürel sentez ve yeni bir İstanbulluluk ortaya çıkmaya başlamıştı.

Patrikhane Osmanlı döneminde birkaç defa yer değiştirmiştir. İlk yeri, Bizans'ın ikinci büyük kilisesi olan ve Büyük Konstantin'in za-manında inşa edilen Havariyun Kilisesi idi. Fatih Sultan Mehmet bu kiliseyi temelinden yıktırması ve oraya kendi adını taşıyan Fatih Camisi'ni inşa ettirmişti. Patrikhanenin ikinci adresi ise Çarşamba sem-tindeki Pammakaristos Manastırı'ydı. Manastır Fethiye Camisi'ne dönüştürülünce, Patrikhane yeniden taşınmıştı. Kısa aralıklarla önce Vlah Sarayı Kilisesi'ne, sonra da Ayvansaray'daki Aya Dimitri Kili-sesi'ne taşınmış ve sonunda 1602 yılında bugünkü yerine, Fener'de-ki Aya Yorgi Manastırı'na yerleşmişti. O gün bugündür de faaliye-tini burada sürdürüyor. Patrikhane ile Osmanlı Devleti'nin ilişkileri Yunan Devleti'nin kuruluşu düşüncesinin ortaya çıkışına kadar ufak tefek olaylar dışında kesintisiz olarak iyi bir şekilde sürmüştü. 1821 yılındaki Mora İsyanı ise bu ilişkinin kırılma noktasını oluşturmuş ve isyanı teşvik ettiği gerekçesi ile bir patrik asılmıştı.

Kapalı Kapının Sırrı

Rivayet muhtelifi! Türk resmi tarihine göre patrik devletine iha-net etmiş ve gizlice Mora İsyanını desteklemişti. Yunan resmi tarihi anlatımı ise patriği Yunan Milliyetçiliğinin bir kahramanı olduğu ve bu uğurda şehit edildiği üzerine yazılmıştı. Bu iki görüşün dışında tarafsız tarihçilerin farklı üçüncü bir görüşü vardı ve onlara göre:

"Osmanlı Devleti ile işbirliği içinde olan Patrikhane üst düzey yö-neticileri ve Fenerlilerin ileri gelenlerinin bir bölümü, Mora İsyanı'nı hazırlayan ve Batı'da ortaya çıkan milliyetçi ideolojinin karşısında yer almışlardı. Fenerlilerin bir bölümü ise bu hareketi destekliyordu. Karşı çıkmalarının nedeni, bu yeni gelişmelerin geleneksel ayrıca-lıklara sahip olan 'aristokrasiyi' ve ruhban sınıfını hedef almasıydı. Soyluların topraklarına ve kilisenin servetine el koymak isteyen, ruh-

ban sınıfı ve aristokrasi karşısında ‘aşağı’ sınıfları söz sahibi kılmak isteyen bu yeni ideoloji, ruhban sınıfının ve aristokrasinin çıkarları ile çelişiyordu. Bu nedenle Patrik Grigorios önce risaleler yayımlayarak ihtilalci güçlere karşı ideolojik bir mücadele başlatmış ve baş edemeyince de ihtilalcileri aforoz etmişti. Patrik bu tüm çabalarına rağmen ‘isyancılara gizlice yardım ediyor’ suçlanmasından kurtulamamıştı.”

Sadrazam Benderli Ali Paşa, isyanı kışkırttığı gerekçesiyle aslen Morali olan Patrik Grigorios’u Patrikhane’nin ana giriş kapısı önünde, 22 Nisan 1821 tarihinde, dinsel giysileri içinde astırtmıştı. Patriğin idamının ardından, patriğin yasını tutmak ve ona karşı yapılan haksızlığı simgelemek amacıyla Patrikhane’nin üçlü giriş kapılarından patriğin önünde asıldığı ortadaki ana giriş kapısını sürekli olarak kapatmıştı. Kapalı olan bu kapının arkasına Patrik Grigorios’un bir resmini koyulmuştu. Ve o günden sonra Patrikhane’ye orta kapının sağındaki kapıdan girilmeye, solundaki kapıdan da çıkılmaya başlanmıştı Patrikhane için ‘Yas Kapısı’ olan bu kapı, Türk Milliyetçileri için ‘Kin Kapısı’ idi. Bu kapıda patriğe eşdeğer bir Türk büyüğü asılırsa, kapının ancak o zaman açılacağını iddia ediyorlardı. Bugün hâlâ bu orta kapı kapalıdır.

Fener Rum Patrikhanesi

Fener Rum Patrikhanesi Patriğin asıldığı orta kapı

Patrik Grigorios asılmıştı ama Mora İsyanı gene de durdurulamamıştı. 15 Ocak 1822’de Mora’yı da içine alan Yunanistan Krallığı, bağımsızlığını ilan etmişti. Sadrazam Benderli Ali Paşanın kaderi ise astırdığı patrikle aynı olmuştu. Yabancı ülke elçilerinin patriğin idamı üzerine padişaha yaptıkları baskı sonucunda, Padişah 2. Mahmut baskılara dayanamayarak, 30 Nisan 1821’de sadrazamı önce görevinden almış ve sonra da idam ettirmişti. Sadrazam Ali Paşa, Osmanlı tarihinde padişah emri ile asılan 44. Sadrazam olurken aynı zamanda asılan son sadrazam olarak tarihe geçmişti.

Osmanlı Devleti, 1827 yılına kadar isyancılarla mücadele etmiş ve sonunda isyanı bastırmıştı. İsyan bastırılmıştı ama 4 Nisan 1827’de İngiltere ve Rusya Sen Petersburg Protokolü’nü yapmış ve bu protokol Yunanistan’ın bağımsızlığı yolunda atılan ilk adım olmuştu. Daha sonra İngiltere, Fransa ve Rusya, 6 Temmuz 1827’de Londra’da bir araya gelerek, Osmanlı’nın Sen Petersburg Protokolü’ne uymasını isteyen bir antlaşma yapmışlardı. Osmanlı böyle bir protokolü içişlerine karışmak olarak değerlendirmişti. Bunun üzerine İngiliz, Fransız ve Rus donanması, 20 Ekim 1827 de Navarin’de Osmanlı donanmasına hileli bir baskın gerçekleştirerek imha etmişti. Osmanlı Devleti Navarin Faciasını protesto etmiş, Fransa, İngiltere ve Rusya’dan tazminat istemişti. Faciaya Osmanlı Devleti’nin sebep olduğunu ileri süren Rusya, 26 Nisan 1828’de savaş ilan etmişti. Rusya ile ancak 14 Eylül 1829’da barış anlaşması imzalanmıştı. Navarin Faciası neticesinde; Avrupa devletleri Osmanlı Devleti’ni rahat

bırakmayarak, kısa zaman sonra Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasını sağlamışlardı. Böylece ortaya Batılıların kurduğu Yunanistan Krallığı diye bir devlet çıkmıştı. Bu yeni devletin resmi ideolojisi, 400 yıllık Osmanlı birlikteliğini ret ediyor, Bizans geçmişini flu hale getiriyor ve Batılıların istediği bir Grek kültürüne dayalı milliyetçi bir söylem geliştiriyordu. Avrupa Kültürü, taban olarak Greko-Romen kültürüne dayanıyordu ve Antik Yunan Uygarlığı bu tabanın bir ayağını teşkil ediyordu. Batılılar Antik Yunan medeniyetine hayrandılar ve bu nedenle bir Yunan Devleti'nin kuruluşunu desteklemişlerdi.

1829'da Yunan Devleti'nin kurulmasıyla birlikte, o güne kadar Osmanlı yönetimi tarafından bir cemaat olarak kabul edilen Rumlar, artık yabancı bir devletin uzantısı, hatta beşinci kolu olarak algılanmaya başlanmıştı. Yunan milliyetçiliğinin propagandası neticesinde Osmanlı Rumları da devlete yabancılaşmaya, Osmanlı da Rum cemaatine karşı giderek daha fazla güvensizlik duymaya başlamıştı. Bu dönemde Fenerlilerin ve genel olarak Osmanlı Rumlarının devlet görevlerini üstlenmeleri kısıtlanmıştı.

Yunanistan'ın kurulmasının ardından Yunanca konuşan Hıristiyan Ortodoks halk için iki merkez ortaya çıkmıştı. Bu iki merkezden birisi Yunan milliyetçiliğinin merkezi Atina, diğeri ise Rum Ortodoks dünyasının merkezi olan Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin bulunduğu İstanbul'du. Fener ruhani bir merkez olarak konumunu muhafaza etmek istiyordu ama Yunanca konuşan Ortodoks halk iki merkez arasında 'Aşağı tükürsen sakal yukarı tükürsen bıyık misali' sıkışıp kalmıştı. Atina, ulus devlet olarak ulusal çıkarlarını korumak adına tüm Yunanlıların lideri olmaya çalışırken, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi de tüm Ortodoks ümmetinin lideri konumunu sürdürmek adına ekümenik yani evrensel yapısını korumak istemekteydi. Yunan Devleti yöneticileri devlet sınırlarını genişletmek isterken, Patrikhane bu ulusçu yayılımın kendi ümmet yapısına zarar vereceğini ve böyle bir davranışın Ortodoksları böyleceğini savunmaktaydı.

Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi, İstanbul'un işgal altında olduğu Mütareke Dönemi 1918-1922 yılları arasında Yunan milliyetçiliğinin yayılmacı politikasının yörüngesine girmişti. Yunanistan'ın baskısıyla 25 Ekim 1918'de Karamanlı Patrik Yermanos Kavakopoulos istifaya zorlanmış ve yerine göreve atanan Patrik Doroteos yeni bir politika izlemeye başlamıştı. Patrikhane bu yıllarda politik girişimleriyle, Yunan politikasını ve Megali Idea olarak dile getiri-

len ‘Büyük Yunanistan Düşü’nü desteklemişti. 16 Mart 1919’da kiliselerde Yunanistan’la birleşme isteği dile getirilmiş ve bu tarihten sonra Osmanlı yönetimiyle ilişkilerden tamamen kaçınılmıştı.

Osmanlı Devleti’nin güçten düştüğü, dağılma sürecine girdiği bu dönemde, Yunan milliyetçiliği ve yayılmacı eğilimleri doruğu ulaşarak, İstanbul Rumlarını etkisi altına almıştı. İstanbul’daki okullar, dernekler, gazeteler ve genel olarak cemaatin büyük bölümü, bu milliyetçi amaç doğrultusunda çalışmaya başlamışlardı. Ekonomik olarak güçlü durumda olan İstanbullu Rumların büyük bir kısmı, ekonomik ve kültürel gelişmelerine güvenerek nüfus ve güçlerinin üstünde amaçlar peşinde koşmaya başlamışlardı. İstanbullu Rumların önemli bir bölümü, İstanbul’un işgali döneminde, Türk halkını tedirgin edecek boyutta Yunanistan’dan yana gösterilerde bulunmuş ve Yunan milliyetçiliğine yakın durmuştu. Hatta bazı İstanbullu Rum, Yunan ordusuna katılıp Anadolu’da savaşmaya gitmişti. Bu arada İttihat Terakki Partisi döneminden itibaren başlayan bir Türk milliyetçi hareketi de Yunan milliyetçiliğinin karşısında hızla geliyordu. Bundan sonra, Osmanlının bu iki milleti, iki ayrı kampa ayrılmış ve birer ulus devlet oluşturma mücadelesine girmişlerdi. Rumlar ile Türkler arasında karşılıklı olarak güvensizlik, kuşku, düşmanlık duyguları yerleşmeye kök salmaya başlamıştı.

Osmanlı’da Ayrıcalıklı Bir Sınıf: Fenerliler

Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin 1602 yılında Fener’e yerleşmesinin ardından Fener’e Rumların ilgisi artmaya başlamıştı. Zamanla eski Bizans İmparatorluğunun önde gelen aristokrat aileleri ve İstanbul ‘da ticaret yoluyla zenginleşen pek çok varlıklı aile Fener’e yerleşmeye başlamıştı. Aristokratlar ve zengin Rumlar her geçen sene semtte daha fazlaşıyorlar ve Ayakapı’dan Fener’e kadar uzanan sahil şeridinde, İstanbul’un beşinci tepesinin yamacında yer alan Fener’in yüksek yerlerinde, Haliç manzaralı konaklar, köşkler, gösterişli evler inşa edilmeye başlanmıştı. Fener giderek artan bir hızla Rum kültür ve etkinliğinin merkezi haline dönüşmüştü.

Fenerli aristokrat ve zengin Rum aileler, çocuklarını öğrenim için Avrupa’ya gönderiyorlardı. Müslüman Osmanlı genellikle Arapça ve Farsça gibi Doğulu dilleri öğrenirken, Rumlar daha çok Latince, Fransızca, İtalyanca, Almanca gibi Batılı dilleri öğreniyordu. Bu Batılı dilleri öğrenmeleri Rumlara, Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa ülkeleriyle olan dış ilişkilerinde büyük bir önem kazandırmıştı. Bu

gelişmenin ardından 17. Yüzyıldan itibaren Fenerli Rumlar tercüman olarak Osmanlı Devleti'nin hizmetine girmeye başlamışlardı. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun Duraklama Dönemi'ne denk gelen bu dönemde, Fenerli Rumların tercümanlık rolü çok daha bir önem kazanmıştı, çünkü bu dönemde imzalanan antlaşmalarda genel olarak toprak kaybı söz konusuydu ve antlaşma müzakerelerinde Avrupa dillerini çok iyi bilmek gerekiyordu. Fenerli Rumlar Avrupa dillerini iyi bildikleri için bu göreve en uygun Osmanlı vatandaşlarıydılar. Fenerlilerin yükselişleri, Osmanlı tarafından Eflak ve Boğdan voyvodalıklarına layık görülmeleriyle doruk noktasına ulaşmıştı.

Osmanlı İmparatorluğuna bağlı olan Eflak ve Boğdan voyvodalıklarına 17. Yüzyılın sonlarına kadar voyvoda olarak yerli asiller seçilmekteydi. Voyvodalar, Osmanlı İmparatorluğu'nun kadrolarında sancak beylerine eşit konumdaydılar. Rumeli'deki bu resmî Hıristiyan yöneticiler voyvoda olarak adlandırılıyordu. Bu geleneğin değişmesi ve yerli voyvodalar yerine Fenerli aristokratların Eflak ve Boğdan'a voyvoda olarak tayin edilmesi Dimitri Kantemir'in Osmanlı'ya karşı Rusya'nın yanında yer alması nedeniyle başlamıştır.

Yerli voyvodaların Osmanlı Devleti'ne isyan etmelerini önlemek için voyvodaların çocuklarından bir tanesi İstanbul'da rehin olarak tutuluyordu. İstanbul'da rehin olarak tutulan Boğdan voyvodasının oğlu Dimitri Kantemir'in, ülkesine Boğdan voyvodası olarak geri dönmesinin ardından Rusya ile birleşip Osmanlı Devleti'ne isyan etmesi, Osmanlıların yerli asillere olan güvenlerini kaybetmelerine sebep olmuştu. Bu güvensizlik nedeniyle 1711 yılında Sadrazam Baltacı Mehmet Paşa o sırada devletin baş tercümanı olan ve sarayın güvenini kazanmış olan Fenerli Nikolas Mavrokordatos'u Boğdan voyvodalığına atamıştı. Fenerlilerin Mavrokordatos ile başlayan yükselişleri bu tarihten itibaren 18. Yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun baş tercümanları olarak sürmüş ve Eflak, Boğdan voyvodaları hep Fenerli Rum aileler arasından seçilmişti.

Fenerli Rumlar Batı ile olan sıkı kültürel ilişkileri nedeniyle, 1789 yılında gerçekleşen Fransız Devrimi'nden etkilenmişler ve Fenerli Rumlar arasında Osmanlı Devleti'nden bağımsız olma düşüncesi filizlenmeye başlamıştı. Fenerli İpsilanti Ailesi'nin öncülüğünde başlayan 'Yunan Bağımsızlık Hareketi', 1821 Mora İsyanı ile ilk denemesini yapmış ama bu isyan Osmanlı tarafından bastırılmış ve başarılı olamamıştı. Ancak Antik Yunan hayranı Batılı devletlerin yardımlarıyla, 1829 yılında Yunanistan'ın bağımsızlığı kazanılmış-

tı. Bağımsızlığın kazanılmasıyla birlikte birçok Fenerli Rum, yeni kurulan Yunanistan Krallığının yüksek kademelerine yerleşmiştiler.

Bu tarihten sonra Osmanlılar eskiden çok güven besledikleri Fenerli Rumlara kendi ülkelerine ihanet etmiş gözüyle bakmaya başlamıştilar. Fenerli Rumlara devletin yüksek kademelerinde görevler verilmemiş ve Fenerli Rumların Osmanlı Devleti'ndeki etkileri büyük ölçüde azaltılmıştı. Fener ise bu yıllarda önemini kaybetmiş ve yalnız Patrikhane'nin geleneksel semti olarak yaşamını sürdürmüştü.

İstanbul Rumlarının yeniden önem kazandığı ve altın dönemimiz dedikleri yıllar, Tanzimat ve Islahat fermanlarının yarattığı reformların yapıldığı yıllardı. Yunan İhtilalinin yankılarının dindiği o yıllarda, yeniden devletin güvenini kazanmaya başlamışlardı. 19. Yüzyılın ortalarından başlayarak 1908'e kadar uzanan yıllarda, Batılı devletlerin ticaret işlerinde aracılık yaparak oldukça zenginleşmişlerdi. İstanbul Rumları bu dönemden başlayarak İstanbul yaşamına, özellikle de Beyoğlu ve çevresine, Batılı bir hayat tarzı getirmeye başlamışlardı. İstanbullu Rumlar, Galata, Beyoğlu ve Tophane gibi bu üç yeni semtte yoğunlaşmaya başlamışlardı. Kentsoylu sınıfına özgü bir lüks içinde yaşayarak, kadınlı erkekli modern eğlence biçimleriyle, Batılı Kültürü İstanbul'a taşımışlar ve Beyoğlu'nda geleneksel yaşamın dışında yeni bir yaşam biçimi oluşturmuşlardı. Ayrıca Batılı dillere verdikleri önem sayesinde İstanbul'un Levantenleri ve İstanbul'da yaşayan diğer yabancı uyruklularla birlikte kentte kozmopolit bir hava yaratmışlardı.

Benim çocukluk yıllarım, Fenerlilerin ihtişamlı günlerinden Fener'e miras kalmış olan köşkerlerin, evlerin, konakların, kiliselerin ve ayazmaların bulunduğu sokaklarda dolaşarak geçmişti. Balat'ta ilkokula gitmiş, Balat'ın çarşısında turlamış, kışlık ve yazlık sinemalarında filmler seyretmiş, Ahrida Sinagogu'nun önünde Yahudi arkadaşlarımla oyunlar oynamıştım. Bu semtlerin kozmopolit yapısı ve kültürel birikimi bilinçaltımda oldukça geniş bir yer kaplamıştı. Fener ve Balat'taki evlerin bahçelerinden arkadaşlarla meyveler araklamış, paskalyada papazın elini öperek paskalya yumurtası almış, önemli bir devlet büyüğünün Patrikhane'yi ziyaretinde, Patrikhane önüne dizilen Amerikan arabalarını merakla seyretmiştim. Kıbrıs olaylarının alevlendiği günlerde Fener'deki Rum evlerinin bulunduğu sokaklarda ve Patrikhane'nin çevresinde sloganlar atarak dolaşan çoluk çocuk güruhunu üzülererek gözlemiştim. Rumların evlerinin taşlanmasını, çocuklarının dövülmesini yüreğim burkularak izlemiştim.

Baki Dede, Kireçhane, Akçin sokaklarını, Sancaktar Yokuşu'nu, Vodina Caddesi'ni, Kiremit Caddesi'ni, Çimen Sokağı ve Usturumca Sokağını yüzlerce kez arşınlamıştım. Balat'taki Ayan Caddesi'ni, Gevgili Sokağı, Düriye Sokağı mekân tutmuştum. Bu sokaklarda yer alan Rum evleri, kiliseler, ayazmalar, Yahudi evleri, sinagoglar, Osmanlı evleri, camiler, türbeler, hazireler, çeşmeler hep bilinçaltımda bir yerlere yerleşmişti. Bu sokaklarda yüzlerce yıla dayanan bir yaşanmışlık vardı. Burada doğup büyürken insan bir masal dünyasını farkına bile varmadan içselleştirebiliyordu ve bu sokakların, mekânların, evlerin, dini mabetlerin tıpkı antikacı dükkânlarındaki eski eşyalar gibi birer hikâyesi vardı. Bu hikâyelerin bir kısmının içinde bende vardım ve bu nedenle buraları çok özliyordum. İsviçre'de yaşadığım uzun yıllar boyunca her yerde İstanbul'u ve onun o kozmopolit havasını aramıştım. Çocukluğumun geçtiği Eski Kent'in tarihi semtlerini Küçükmustapaşa'yı, Fener'i ve Balat'ı aramıştım. İçim daraldığında kendimi Zürih şehrinin Eski Kenti'nin (Alte Stadt) ara dar sokaklarına atmış, eski kentin sokaklarında dolaşarak ruhumu dinlendirmiştım.

Muhlio'da Hüzünlü Bir Konak: Hülya Düğün Salonu

Fener semtinin en yüksek yerleşim noktası Rumların Muhlio dedikleri bölgedir. Kiremit Caddesi ile çevresini içine alan bölgede birbirinden güzel evler, konaklar, kiliseler ve okullar yer alıyordu. Çocukluğumda zengin Rumlar arkalarında ihtişamlı evlerini, konaklarını bırakarak burayı çoktan terk etmişlerdi. Burada hâlâ kalanlar ise orta halli Rum ailelerdi. Bu konakların salonları o kadar büyüktü ki, bunlardan bir tanesi semtin düğün salonu olarak kullanılıyordu. Usturumca Sokak'ta oturan sınıf arkadaşım İdris'in oturduğu evin tam karşısında yer alan bu devasa konağın salonu, 'Hülya Düğün Salonu' adıyla semt düğünlerine hizmet veriyordu.

Usturumca Sokak Hülya Apt.

Düğün salonu konağın üst katındaydı. Konağa çift çıkışlı merdivenli bir kapıdan giriliyordu. Üst kattaki bu salon o kadar büyüktü ki, kimin aklına gelmişse, zengin Rumlar semti terk edince burasını düğün salonu olarak kiraya vermeye başlamıştı. Salon, bütün Haliç'i ayaklar altına seren muhteşem bir manzaraya sahipti. Fener'in tepesinde yer alan Usturumca Sokağın devamındaki sokakların hemen hemen hepsinde, Haliç manzarasına hâkim olan evler, konaklar bulunuyordu. Çok güzel Haliç manzarasına sahip olan bu tepe, bu özelliği nedeniyle Fenerli zengin Rumların birbirinden güzel ve ihtişamlı evler, konaklar yapmak için yarıştıkları, aynı zamanda iki tane de okul kondurdıkları bir yerleşim birimine dönüşmüştü.

Hülya Düğün Salonu bir semt düğün salonuydu. Burada semt düğünleri yapılıyordu. O yıllarda semt düğünleri ya bahçelerde yapılırdı, ya da semtin yakınlarındaki yürüyerek gidilebilecek mesafede yer alan basit düğün salonlarında. Semtte biraz daha varlıklılar Fevzipaşa Caddesi'nin çevresindeki daha modern olan Kamer, Mermer Saray, Ça Ça gibi düğün salonlarını tercih ederlerdi. Bu modern düğün salonları apartmanların giriş katlarında yer alırken, semt düğünlerinin yapıldığı Küçükmustapaşa'daki Vanlı'nın Düğün

Salonu ile Usturumca Sokak'taki Hülya Düğün Salonu üst katlarda yer alıyorlardı.

Kanlı Kilise-Moğolların Meryem’i

Usturumca Sokağın üst tarafında Tevkii Cafer Mektebi Sokak’ta, bizim Kırmızı Kilise, Kızıl Kilise bazen de Kanlı Kilise dediğimiz, Rumların ise Moğolların Azize Meryem Kilisesi-Panayia Muhlitis-sa dedikleri bir Bizans Kilisesi yer alır. Bu küçük Bizans kilisesinin dış cephesi pembeye çalan kırmızı renkte olduğu için biz buraya Kırmızı Kilise veya Kanlı Kilise derdik. Bu kilisenin tarihteki en önemli özelliği İstanbul’da Osmanlı döneminde camiye çevrilmeyerek, Rumların ibadetine bırakılmış olan ve bugün de ibadet edilebilen Bizans döneminden kalan tek kilise olmasıydı. Kilise hakkında bir sürü rivayetler anlatılırdı. Bir rivayete göre buraya Kanlı Kilise denmesinin sebebi, İstanbul’un fethi sırasında Osmanlı askerleri Fener’deki Petri Kapı’dan içeriye girerek, Fener’in sırtlarına doğru ilerlemişler.

Mogolların Meryemi Kanlı Kilise

Bu bölgeyi koruyan özel muhafızlar, burada bin kadar Osmanlı askerini öldürmüşler ve bu nedenle halk arasında buraya Kanlı Kilise denmiş. Mouchliotissa kelimesinin Yunanca anlamı ‘Moğolların’ demek. Kiliseye Moğolların Azize Meryem Kilisesi adının verilmesinin ise hüzünlü bir hikâyesi var.

Latinler 1204 yılında İstanbul’a girip, şehri teslim almışlar ve tam 57 sene şehri ellerinde tutmuşlar. Bu işgal süresince İstanbul’a çok büyük zararlar vermişler ve kiliseleri yağmalayarak, tarihi eserleri Avrupa’ya kaçırmışlar. Latin işgalinin 1261 yılında bitiminin ardından İstanbul’un görkemli halinden geriye eser kalmamış. Bizans İmparatoru Mihail Paleologos, zayıf hale düşmüş olan imparatorluğu yeni bir Latin istilasına karşı koruyabilmek maksadıyla, 1264 yılında

gayrimeşru kızı Maria Despina'yı, Moğol İlhanlı Devleti Hanı Hulagü'ya gelin vermişti. Maria Despina evlenmek üzere Hulagü Han'ın ülkesine yola çıkmış ve oraya vardığında Hulagü Han'ın vefat haberini almış. Almış ama geriye de dönememiş, çünkü Moğol töreleri gereği Hulagü Han'ın oğlu Abaka Han ile evlendirilmiş. 1285 yılında kocası Abaka Han'ın da ölümü üzerine İstanbul'a dönmüş ve elindeki tüm serveti harcayarak, Latinlerin talan etmiş olduğu Theotokos Panagiotissa Manastırı'nı ve arazisini satın alarak, burada bir kadınlar manastırı kurmuş ve bu manastırda inzivaya çekilmiş. Bu manastır o tarihten sonra Moğolların Meryem Anası yani Muhliotissa olarak anılmaya başlamış ve zamanla önemli bir Rum mahallesine dönüşen bu semtin adı da 'Muhlio' olmuş. Bu Bizans kilisesinin neden diğer Bizans kiliseleri gibi camiye çevrilmediğinin ise ayrıca bir ilginç hikâyesi varmış. 1453 yılında İstanbul fetheden Fatih Sultan Mehmet, Havariun Kilisesi'nin bulunduğu yerde kendi adını taşıyan bir caminin yapılmasını arzulamış. Caminin inşa görevini ise asıl adı Hristodulos olan Rum asıllı bir mimara, Mimar Atik Sinan'a vermiş. Ve mükâfat olarkten da, ona kendisinden ne istediğini sormuş. Mimar Atik Sinan, annesiyle birlikte ibadet ettiği Moğolların Meryem Anası Kilisesi'nin kilise olarak kalmasını arzuladığını söylemiş. Böylece Fatih Sultan Mehmet'in verdiği bir beratla, bu kilise cami olmaktan kurtulmuş. Ama kadere bakın ki, Mimar Atik Sinan kilisenin camiye çevrilmesine engel olmuş ama kendi ellerinin kesilmesi-ne mani olamamış.

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde anlatılan bir hikâyeye göre, cami inşası tamamlanınca, gördüğü manzara karşısında Fatih Sultan Mehmet epey bir öfkelenmiş ve Atik Sinan'ı yanına çağırmış. Gerisini Evliya Çelebi'den dinleyelim:

“Benim camimi niçin Ayasofya kadar yüksek etmeyip bir Rum haracı değer sütunlarımı üçer arşın kesip Ayasofya'dan alçak ettin?” diye sorar. Mimar başı da,

“Padişahım İstanbul'da zelzele çok olur, yıkılmasın diye iki sütunu iki arşın kesip Ayasofya'dan alçak ettim” diye özür dileyince, Fatih,

‘Özrü cürümünden şiddetlidir,’ diyerek mimarbaşının iki ellerini bileklerinden kestirir.”

Atik Sinan daha sonra kadı efendiye başvurarak adalet istemiş. Görülen mahkeme sonunda Fatih Sultan Mehmet, mimar başının

ailesine bakmakla görevlendirilmiş. Mimar Atik Sinan'ın mezarı, Fatih Camisi'nin hemen yakınındaki Müstakimzade Sokağı'nda bulunan Kumrulu Mescit'in haziyesindedir. Atik Sinan'ın kendi adına yaptırdığı bu mescide Kumrulu Mescit denmesinin nedeni, mescidin köşesinde bulunan ve bugün artık akmayan çeşmenin ayna taşının üstünde yer alan iki kumru kabartmasıydı. Muhlio Kilisesi, 17. yüzyılda camiye çevrilmek istenmiş ama bu girişim dönemin aydınlarından Fenerli Dimitri Kantemir sayesinde önlenmiş. Usturumca Sokak bayır aşağı Kiremit Caddesi'ne iner.

Usturumca Sokağın Kiremit Caddesi ile kesiştiği köşeden itibaren yukarıya doğru çıkıldığında Çarşamba'ya, aşağıya doğru inildiğinde ise Fener'e ulaşılır. Benim çocukluk yıllarımda Çimen Sokak, Usturumca Sokak ve Kiremit Caddesi'nin çevrelediği bu alandaki evlerde hâlâ Rumlar yaşıyorlardı. Buradaki Rum nüfusu özellikle 1963-64 yıllarından itibaren göreceli bir şekilde azalmaya başlamıştı. Bunda en önemli etken, 6-7 Eylül olaylarına zemin hazırlayan ve Rumlara karşı nefret söylemi geliştiren derin devlet propagandasıydı. Kıbrıslı Yunanlılar, basın tarafından Rum olarak sunulmuş ve İstanbul'daki Rumlarla özdeşleştirilerek İstanbullu Rumlar hedef haline getirilmişti. 6-7 Eylül olaylarının öncesinde başlayan bu propaganda Kıbrıs olayları boyunca sürmüştü. Yaratılan korku Rumların göçünü hızlandırmıştı ama asıl kırılma noktası, Seyr-i Sefain Anlaşması'nın tek tarafı olarak 1964 yılında iptal edilmesi idi. İstanbul Rumlarının göç etmelerinde veya başka bir deyimle göç ettirilmelerinde 1964 Kararnamesi'nin etkisi, 6-7 Eylül olaylarının etkisinden çok daha fazlaydı.

Kırmızı Mektep- Mekteb-i Kebir- Megali tou Genous Sholi

Bu isimlerin hepsi Fener Rum Erkek Lisesi'nin diğer isimleriydi. Tarık Us İlkokulu'nda okuduğum yıllarda, okuldan çıkıp önce Çimen Sokağa dalar ve biraz yürüdükten sonra kendimi muhteşem bir binaya sahip olan bu okulun önünde bulurdum. Masallardaki şatolara benzeyen bu binanın önünde dikilip ara sıra hayallere daldardım. O kadar ihtişamlı ve büyüleyici bir havası vardı ki, ona baktığımda kendimi hemen bir masal dünyasının içinde buluyordum. Zaten küçücük yaşlardan itibaren çok kitap okuyan ve de çok film seyreden bir çocuk olduğum için masal dünyasına dalmak benim için pek de zor olmuyordu.

Kırmızı Mektebin içini hiç görmemiştim ama hayalimde bura-

sını hep bir şato olarak canlandırıyordum. Bu kırmızı şatonun içinde şatoyu koruyan şövalyeler ve bir de güzel bir prenses yaşıyordu. Bu güzel prenses şatonun en üstünde yer alan bir kuleden İstanbul'u seyrediyordu. Bazen duvarlardan birisinin üzerinden atlayıp, şövalyelere görünmeden prensesin bulunduğu kuleye kadar yaklaşıyordum, ama ne hikmetse prensesi görmem bir türlü mümkün olmuyordu. Çünkü o ara şövalyeler beni hemen fark ediyor ve şatonun bir kulesine hapsediyorlardı. Sonra oradan kaçmaya çalışıyordum. Aslında Fener'in tarihi geçmişi hakkında biraz bilgisi olan herhangi bir kişinin Fener'in arka sokaklarını dolaşması, eski bir Rum evinin eşliğinde oturması ve gözlerini hafifçe kapatarak, bu semtin eski günlerini tasavvur etmesi böylesi hayallere dalması için yeterlidir. Bu sokaklarda zaman tüneli içinde yolculuğa çıkmak kolaydır. Çünkü bu sokaklarda yaşanmış zamanın ruhu hâlâ dolaşmaktadır ve önemli olan sadece o dönemi tasavvur edebilmektir.

Fener Rum Erkek Lisesi, eğitim faaliyetini aralıksız sürdüren en eski Rum eğitim kurumudur. Okulun geçmişi 1454 yılına kadar dayanıyor. Fatih Sultan Mehmet'in Patrik Genadios'a verdiği müsaadeyle, Patrikhane'nin yakınındaki bir binada faaliyete geçen "Fener Rum Mekteb-i Kebiri", ilk önceleri sadece Patrikhane'nin ihtiyacı olan eğitilmiş elemanları yetiştiriyormuş. Okul, eğitimini uzun yıllar patrikhane çevresindeki binalarda sürdürmüş ve bir ara Kuruçeşme'ye taşınmıştı. Fener Rum Mekteb-i Kebiri daha sonraları Patrikhane'nin ihtiyacı olan din adamlarının yanı sıra Osmanlı bürokrasisine de yüksek bürokratlar yetiştirmeye başlamış. Yüzyıllar boyunca Osmanlı divan tercümanlarının, Eflak ve Boğdan beylerinin, bilim adamlarının, yazarların ve şairlerin ilk feyzlerini aldıkları Fener Rum Mekteb-i Kebiri, bugünkü bu muhteşem binasına 1881 yılında kavuşmuş. Binanın yapımı beş yıl sürmüş. Bu muhteşem binanın mimarı ise aynı okuldan yetişmiş olan ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde özellikle İtalya ve İspanya'da da görkemli şatolar inşa etmiş bulunan ünlü mimar, Konstandinos Dimatis'ti. 1839 yılında Tanzimat Fermanı, 1856 yılında ise Islahat Fermanı ile yapılan reformlar, gayrimüslimlerin kilise, ev ve okul yapmalarını belirleyen yasakları ortadan kaldırmış ve İstanbul Rum Cemaatinin altın devrini yaşadığı yılları başlatmıştı. İstanbullu Rumlar bu dönemde birbirinden güzel evler, yeni kiliseler, okullar inşa etmişler, çok önemli bir kültür ve eğitim gelişmesi sergilemişlerdi. Tanzimat ve Islahat fermanlarının getirdiği reformlardan önce, Hristiyanların yeni kilise

inşa etmeleri yasaktı. Sadece yangın ya da deprem gibi afetler sonucu tamamen harap olmuş olan kiliselerin yerine, yenisinin inşası için müsaade veriliyordu. Evler hakkında da ilginç yasaklar koyan fermanlar vardı. Örneğin bir ferman, Müslüman olmayanların evlerinin, Müslümanların evlerinden yüksek olmasını yasaklıyormuş. Bir diğer ferman ise Müslümanların evlerini Hristiyanlara satmalarını yasaklıyordu. En ilginç yasak ise III. Selim'in çıkardığı bir fermanla yazılı idi. Bu fermana göre Hristiyanların evlerini siyaha, Yahudilerin evlerinin maviye boyanmasını mecbur kılarken, Müslüman evlerine de bu renkleri yasaklıyormuş.

Kırmızı Mektebin hemen yanı başındaki Yuvakimyon Kız Lisesi, Kırmızı Mektep kadar görkemli bir binaya sahip değildi ama İstanbul Rumlarının çok önemli bir eğitim kurumuydu. Yuvakimyon Kız Lisesi talebeleri okula gidip gelirken Sancaktar Yokuşu'nun hemen başında yer alan Dimitri Kantemir Sarayı'nın giriş kapısının yanından başlayan merdivenli sokağı kullanırlardı. Merdivenli Mektep Sokağı benim de okul çıkışında Fener'in küçük meydanına inerken kullandığım en kestirme yoldu. Ben bu dik ve merdivenli yolu çıkarırken değil de inerken tercih ederdim. Kız Lisesinin dağılma saatlerine veya teneffüslerine denk geldiğimde, onların kendi aralarında cıvıl cıvıl konuşarak, kahkahalarla gülerek oynamalarını izlerdim. O yıllarda hem Fener Rum Lisesi hem de Yuvakimyon Kız Lisesi'nde, sadece 5. ve 6. Sınıfları olan ilkokul bölümleri de vardı. Buraya dördüncü sınıftan sonraki ilkokul talebeleri alınıyordu.

Yuvakimyon Kız Lisesi kaliteli bir eğitim verdiği için, bu okuldan mezun olan birçok kız öğrenci ileride öğretmen olmuş ve İstanbul'daki Rum okullarında pek çok öğrenci yetiştirmiş. Okulun temeli 1879 yılında Patrik II. İoakim tarafından bağışlanan bir arsanın üzerine atılmış ama patriğin ani ölümüyle okulun inşaatı yarım kalmış. Yeni seçilen Patrik III. İoakim, vefat eden patriğin görevini devralmış ve II. İoakim'in yarım bıraktığı inşaatı devam ettirmiş. Yuvakimyon Kız Lisesi 1882 yılında bitirilerek öğrenim hayatına açılmış. Okula bu nedenle yapımını sağlayan aynı isimli iki patriğin adı verilmiş.

Patrikhane'nin Belalı Bulgar Ortodoks Cemaati

Balat'taki Yahudilerin ve Fener'deki Rumların bu semtlerdeki geçmişleri çok kişi tarafından az veya çok bilinir ama Bulgarların Eyüp ve Balat'taki varlıkları pek bilinmez. Fener sahilindeki Sveti Stefan Bulgar Kilisesi'nin neden orada kurulduğunu ve Bulgaris-

tan'ın bağımsızlık ateşinin burada yakıldığını ise pek çok kişi bilmez.

Balkanların Osmanlı sınırları içinde olduğu yıllarda, taşı toprağı her zaman altın olan İstanbul'a buralardanda epeyce göç eden olmuş. 19. Yüzyılın ortalarında, imparatorluğun başkenti İstanbul'da, büyük bir kısmı esnaf ve tüccar olan, 50.000'in üzerinde Bulgar ve Bulgar olarak nitelendirilen Makedon yaşamaktaymış. Bulgarlar İstanbul'a Çarigrad yani Hükümdar Şehri derlermiş.

Ortodoks Bulgarlar, Osmanlı Millet Sistemi'ne göre Rum Milleti'nin içinde sayıldıkları için, Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlı kiliselerde Yunanca ibadet ederlermiş. Bunun tarihi bir nedeni vardı. Bizans İmparatorluğu'nda 7. yüzyıldan itibaren Latince terk edilerek Yunanca remi dil olarak kabul edilmiş ve böylece Yunanca, Rum Ortodoks Kilisesi'nin ibadet dili olmuş. Osmanlılar Bizans topraklarını Osmanlı sınırlarına katınca Rum Ortodoks inancına sahip olan bütün Ortodoks halkları bir millet olarak kabul edilmişler ve Osmanlı Millet Sistemi içinde tümü Rum Milleti olarak adlandırılmışlar. Bir nevi özerkliğe sahip olan Rum Milleti, Rum Ortodoks Kilisesi'nin otoritesi altındaymış ama Osmanlı sultanına bağılıymış. Millet sisteminin getirdiği bu yetkiler sadece ruhani yetkileri içermeyip, Rum Ortodoks Kilisesi'ne yargı, vergi ve pek çok idari hususlarda yetkiler veriyordu. Bu nedenle farklı bir kültüre ve lisana sahip olan Bulgar Ortodoksları, kendi lisanları ile ibadet edemiyorlardı. Sıkıntıları Osmanlı idaresinden değil Rum Patrikhanesi despotlarından gelmekteydi. Milliyetçilik ideolojisinin yükselmeye başladığı 19. Yüzyılın ikinci yarısında, bu durum Bulgar cemaatini rahatsız etmeye başlamış.

Bulgarlar, 1848 yılında Osmanlı yönetimine başvurarak, Rumlarla aynı mezhepten olmalarına rağmen farklı bir dil konuştuklarını, Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlı kiliselerde ibadet dilinin Rumca olduğunu ve Rumca yapılan bu ayinleri anlayamadıklarını ifade etmişler. Kendilerinin ayrı bir cemaat olduklarını vurgulayıp artık kendi dilleri ile ibadet etmek istediklerini dile getirmişler. Bağımsız Ortodoks Bulgar Kilisesi'nin oluşumunun ilk ışığını yakan bu girişim, Osmanlı yönetimi tarafından olumlu karşılanmış. Çünkü o dönemde, eskiden Rum milleti içinde bir cemaat olan Yunanlılar, Yunanistan adıyla bağımsız bir devlet kurmuşlar ve milli bir kilise oluşturarak Patrikhane'yi etkilemeye çalışıyorlarmış. Bulgarların ayrılmasıyla Rum Patrikhanesi'nin zayıflayacağını hesaplayan Osmanlı yönetimi, Bulgarların bu isteğini kendi siyasetine de uygun

görmüş ve onlara izin vermiş. Padişah'tan izin alan Bulgar cemaati, Bulgar asıllı Prens Stefan Bogoridi'nin hediye ettiği Fener sahilindeki konağı, zengin Bulgarların para yardımı ve gönüllülerin emeğiyle kilise olarak düzenlemeye başlamışlar. 1849'da konağın alt katının düzenlenmesi bitirilmiş ve büyük bir kalabalığın katılımıyla Slavca bir ayinden sonra kilise olarak cemaatin hizmetine açılmış. Daha sonra bu kilisenin tam karşısında gene Prens Stefan Bogordi'nin hediye ettiği arazi üzerinde metohpapaz evi adı verilen ve Kudüs'e hacı olmak için giden Bulgarların İstanbul'da konuk edileceği üç katlı 25 odalı bir bina inşa etmişler. İstanbul'daki ilk Bulgar Okulu eğitime bu binada başlamış. Bu bina yurt, matbaa, dini eğitim gibi pek çok amaçlar için kullanılmış. O dönemde 20 adet Bulgarca gazete ve dergi burada basılmış ve yayınlanmış. Bugünkü Bulgaristan'ın bağımsızlık ışığı burada yakılmış. Mürselpaşa Caddesi üzerindeki bu bina bugün harap bir halde de olsa hâlâ yerinde duruyor. Çocukluk yıllarımda arkadaşlarla yürüyerek Eyüp sinemalarına giderken, hep bu binanın önünden geçerdik. Bugün ne yazık ki bu tarihi binanın alt katı ve buradaki ana giriş kapısı, sahil yolu çalışmaları esnasında yapılan dolgular nedeniyle yol altında kalmış durumdadır. Binanın üst kısmını bir uçtan diğer ucuna kadar saran Slavca yazılarda devrin Osmanlı padişahına teşekkür edilmektedir.

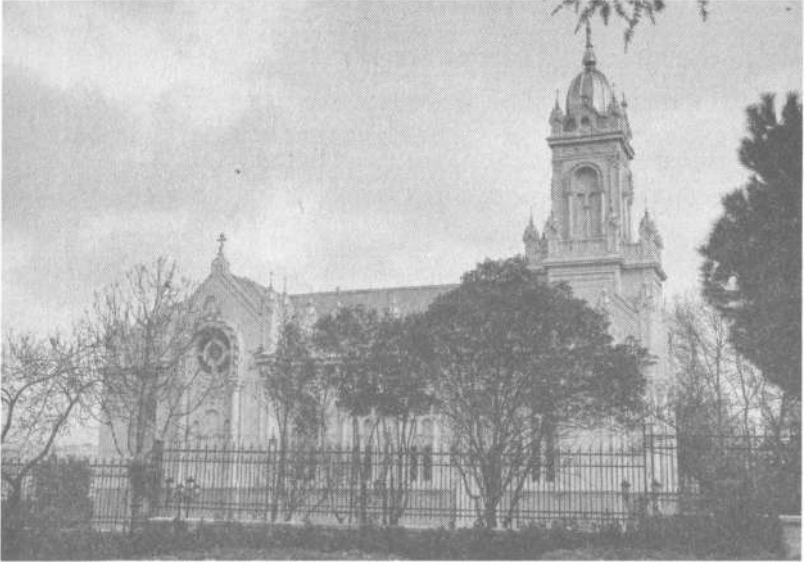
Mürselpaşa Caddesi Bulgar Eksarhlığı binası

Mürselpaşa Caddesi yol altında kalan Bulgar Eksarlığı giriş kapısı

Demir Kilise ve Bulgar Eksarhanesi

Fener Patrikhanesi'nin hemen burnunun dibinde, sadece 300 metre ilerisinde bağımsız bir ibadethanenin faaliyete başlaması, her iki cemaat arasında yirmi sene sürecektir amansız bir mücadele başlatmıştı. 1870 tarihinde padişah, "Bulgarlara kendi kiliselerini kurma izni veren" bir ferman ile bu anlaşmazlıklara son vermiş ve bu fermanla "Bundan böyle Bulgar cemaatinin başında bir Eksarh bulunacaktır. Eksarh, Ortodoks Kilisesi hiyerarşisinde patrikten aşağıda, metropolitten yukarıda bir rütbeye sahip olacaktır. Rum Patrikhanesi bu Bulgar Eksarhhanesi'ni tanımak zorundadır," denmekteydi. Böylece Sultan Abdülaziz'in verdiği bu fermanla "Eksarhlık" müessesesi tahsis edilmiş ve İstanbul'da bir eksarhhane kurulmuştu. Osmanlı yönetimi daha sonraki senelerde Bulgaristan'da kaybetmesine rağmen, siyasi çıkarları nedeniyle kendi sınırları içerisinde kalan bu Eksarhhane'nin faaliyetlerini engellememiş ve 1890 tarihinde tekrar yeni bir ferman çıkartarak, aynı yerde bir kilise yapılmasına müsaade etmişti. Bulgar cemaati de bu yeni fermana dayanarak, 1898 yılında yanmış olan ahşap kilisenin yerine, bugün hâlâ ayakta duran Sveti (Aziz) Stefan Kilisesi'ni yani halkın arasındaki ismiyle Demir Kili-se'yi inşa ettirmişti.

Mürselpaşa Caddesi Demir Kilise

Demirden inşa edilmiş olan Sveti Stefan Kilisesi, bu konumuyla dünyanın en ilginç kiliselerinden birisiydi. Kilisenin demirden inşa edilmesinin nedeni ise, inşaat alanının sahilde bir dolgu alanı üzerinde olmasıydı. Kilisenin mimarı Mimar Hovsep Aznavur, kilisenin imar planını çizmiş, ama bu dolgu, alanın bu kadar ağır ve yüksek bir binayı taşıyamayacağını düşünerek, konstrüksiyonun monte edilir çelik profillerden yapılmasını uygun bulmuş. Bu çelik profiller önce Viyana’da dökülmüş, sonra parçalar halinde Viyana’dan gemilere yüklenerек Tuna Nehri üzerinden Karadeniz’e, oradan da Boğaz’ı geçerek İstanbul’a getirilmiş. Fener sahilindeki eski ahşap kilisenin bulunduğu yere monte edilmiş ve Aziz Stefan’ın adına adanarak, 08 Eylül 1898 günü ibadete açılmış. Sveti Stefan Kilisesi’ni ilginç kılan bir olgu da şu anda dünyada var olan tek demir kilise olması.

Bu resmi bilgilerin dışında bir de Demir Kilise hakkında bizim semtte anlatılan ve çocukluğumda dinlediğim bir rivayet vardı. İsterseniz gelin bu bin bir gece masalı tadındaki bu rivayeti size anlatayım. Rivayete göre, Fener’deki Rum - Ortodoks Kilisesi’ne bağlı olan Bulgar cemaati, Ortodoks oldukları için dini ayinlerini mecburen Rumca yapmaktaymışlar ve bundan hiç ama hiç memnun değillermiş. Günün birinde kendi lisanları ile ibadet edecekleri bağımsız bir Bulgar Ortodoks Kilisesi’ne sahip olmak istediklerini padişaha

iletmişler. Padişah, Fener Rum Patrikhanesi ile yıllardır süren geleneksel bağları nedeniyle Patrikhane'yi rahatsız etmemek için ve de Bulgar Kilisesi'nin kurulması durumunda Bulgar milliyetçiliğinin gelişeceğini düşündüğü için bu isteğe pek gönüllü bakmamış. Böyle bir müsaadenin Fener Rum Patrikhanesi'nin dini otoritesini ve Osmanlının politik otoritesini sarsacağını düşündüğü için, işi yokuşa sürmek istemiş. Bulgar Cemaati yetkililerine, "Size izin veriyorum ama bir şartım var. Bu kiliseyi bir ayda tamamlayacaksınız," demiş. Böyle bir karar karşısında Bulgar cemaati sevin sin mi, üzül sün mü bilememiş. Ve çare arayışlarına başlamış. Bulgar cemaati sonunda ilginç bir çözüm bulmuş ve kiliseyi demirden kalıplarla prefabrik olarak inşa ettirmeye karar vermiş. Avusturya'da dökme demirden inşa edilen demir kalıplar Tuna Nehri üzerinden İstanbul'a getirilerek, üç hafta içinde Fener sahilindeki arsa üzerine monte edilmiş. Padişah kiliseyi görünce şaşırıp kalmış, ama verdiği sözden de dönmemiş. O gün bugündür bu kilise Fener sahilini süslemekteymiş. İstanbul'a gelen yabancı dostlarıma Demir Kilise'nin iki hikâyesini de anlattığımda nedense gerçek hikâyesinden daha çok rivayete dayalı olan hikâye hoşlarına gidiyordu. Bunun nedeni ise benim gibi Avrupa'da uzun yıllar yaşamış birisi için çok açıktı; Çünkü Batılının gözünd e İstanbul bir masal kentiydi ve İstanbul'a böyle masal tadında efsaneler çok yakışıyordu.

Balat kapısından girdim içeri

Güzeller oturmuş iki keçeli

Yalvarırım yakarırım almaz içeri

Aydee... Aydeee... Vamoz a Balat

Par aki... Par aki... Vamoz a Balat

ŞALOM BALAT

Balat adının kesin olmamakla birlikte Rumca "Palation" (saray) kelimesinin bozulmuş bir şekli olduğu rivayet edilmekte. Bu rivayete göre Bizans döneminde Haliç surları üzerindeki en önemli kapılardan bir tanesi Vasiliki (Basiliki) Pili yani Hükümdar Kapısı denilen kapıymış. Bizans imparatorları, ikamet ettikleri Vleherna (Blacherna) Sarayına deniz yolu ile geldikleri zaman, sarayın yakınında bulunan bu kapıyı kullanırlarmış. Bu kapı sarayın deniz kapısı ve

iskelesiymiş. Bu nedenle buraya Vasiliki Pili yani Hükümdar Kapısı, Saray Kapısı denirmiş. İstanbul'un fethinden sonra da buraya Balat Kapısı denmiş ve zamanla bu isim tüm semtin adı olmuş. Balat ismi sadece Balat semtine özgü bir isim değil, Batı Anadolu'nun birçok yerinde, Suriye, Filistin ve İspanya'da pek çok yerde Balat isimli yerleşimler bulunmakta. Balat Arapça 'da saray anlamına geliyor-muş. Balat isminin buralardan gelenler tarafından koyulabileceğine dair bir izlenimi ise Rephaela Lewis'in 'Osmanlı'da Gündelik Yaşam' adlı eserinde rastladığım şu cümlelerden edinmiştim.

“Çingene semti Balat mahallesinde, Balat'tan getirilen Çingene-lerin torunları yaşar, sepet yapımı falcılık ve at bakımı gibi gelenek-sel marifetlerini sürdürürlerdi.”

Balat, Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet'in ilk 40 senesi boyunca çok dinli, çok dilli ve çok kültürlü yapısıyla hep çok canlı bir yaşama sahne olmuş bir Mikrokozmos'du. Balat'ta, Yahudiler, Rumlar, Ermeniler ve Türkler yüzlerce yıl yan yana yaşamışlar, karşılıklı olarak birbirlerini etkilemişler, birbirlerinden etkilenmişlerdir. Her biri diğerinin kültürünü, geleneğini tanımış ve aralarında herhangi bir uzlaşmazlık çıkmamış. Osmanlı Millet Sistemi'nin ürünü olan çok kültürlü toplumsal yapı, ulus devlet olgusunun ortaya çıktığı, milliyetçi ideolojinin hâkim olduğu 19. Yüzyılda değişmeye başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla birlikte Anadolu'da bir ulus devlet kurma ve homojen bir ulus yaratma çabasında olan siyasi kadronun uyguladığı; acele Türkleştirme siyasetinde kantarın topuzu kaçınca; İstanbul'daki bütün gayrimüslim semtlerinin toplumsal yapısı hızlı bir şekilde değişmeye başlamıştı. Bu siyaset azınlıkların çeşitli zamanlarda gayrimüslim semtlerini terk etmelerine neden olmuş ve özellikle 1950'lerin ikinci yarısından itibaren bu kaçış süreçleri hızlanmıştı. Sonuç olarak Balat, Fener gibi İstanbul'un diğer azınlık semtlerindeki kozmopolit yaşam değişmiş ve çok kültürlü, çok dilli, çok dinli kültürel yapı tarihe karışmıştı. Benim gibi çocukluğunu 1950'li, 1960'lı yıllarda bu semtlerde yaşayanlar buralarda yaşanan çok kültürlü kozmopolit hayatın son şahitleridir.

Balat Kapısı - Balat otobüs durağı

Tarihi Balat Galeta Fırını

Başkalarını bilmem ama benim için Balat, Vodina Caddesi üzerindeki galeta fırınından itibaren başladır. Kelimenin aslı galeta idi ama biz galeta derdik. Bu tarihi fırının tepesinde 1923 yazar, ama siz ona inanmayın tarihi daha eskilere dayanır. Bizim bu semtler tarihteki yangınları ile meşhurdur. Cibali'den başlayan bu yangınlar ilk önce Fener'e sonra da Balat'a sıçarmış. Bu nedenle buradaki tarihi fırın da 1908, 1911 ve 1918 yıllarında çıkan büyük yangınlardan nasibini alarak yanmış ve en son yangından sonra kâgir olarak yeniden inşa edilmiş. Fener'deki bütün evler bu büyük yangınların ardından ızgara sistemi denilen bir sistemle, küçük adalar bazında kâgir olarak inşa edilmişler.

Tarik Us İlkokuluna gittiğim yıllarda bu galeta fırınına *Vasili'nin Fırını* derlerdi. Fener'deki pek çok esnaf gibi buranın sahibi de Rum'du. Fırının önüne geldim mi hemen içeriye girer eğer varsa daha fırından yeni çıkmış sıcak galeta alırdım. Normal olarak galeta uzun, sert ve kıtır kıtır olur ama bilenler bilir fırından yeni çıkmış taze galeta bir başkadır. Taze galeta yumuşak olur ve nefis bir koku yayar. Bir de sadece bu fırında imal edilen ve Balat'a özgü olan anasonlu galetalar vardı. İçinde yer yer anason bulunan sandviç benzeyen kısa boylu bu tombik galetalar, içindeki anason nede-

niyle ilk ısırışta insana rakı kokusunu hatırlatırdı. O yıllarda kollarına taktıkları uzun sepetler içinde galeta satan galetacılar dolanırdı sokaklarda. Mahalle arkadaşım Haydar'ın babası da galetacıydı. Galeta satarak evinin geçimini sağlardı. Her gün Vasili'nin fırınına gelir, fırından aldığı galetaları sepetine yerleştirir ve bütün gün sokak sokak dolaşarak satardı. Akşamları kolunda boş sepeti ile eve dönerdi. Ayrıca semtteki çocuklar arasında da cep harçlığı çıkartmak için galeta satanlar vardı. O yıllarda çocukların böyle ufak tefek işler yaparak cep harçlığı çıkarması normal karşılanırdı ve bu durum hiçbir şekilde ayıplanmazdı. Çünkü hepimiz ufak tefek işler yaparak cep harçlığımızı çıkarmaya çalışırdık.

Evden çıkıp okulumun bulunduğu Balat istikametine doğru yürürken, önce Akçin Sokak ile Vodina Caddesi'nin kesiştiği dört yol ağzındaki Fener'in küçük meydanından geçerdim. Bu küçük meydan da bir bakkal, bir eczane, bir kahve, bir pasta fırını ve bir de emlakçı vardı. Emlakçı İsmail Amca, babamın arkadaşıydı ve aynı partidendiler. Seçimlerde babamla birlikte CHP'nin sandık görevlisi olarak birlikte çalışırlardı. İsmail Amca emlakçılığın yanında aynı zamanda Tevkii Cafer Mahallesi'nin muhtarıydı. Emlakçı dükkânının vitrininde 'Tevkii Cafer Mahallesi Muhtarlığı' tabelası da asılı dururdu. Babam Kırk Basamak Sokak'taki evimizi 1954 yılında İsmail Amca vasıtası ile satın almış ve o günden sonra da sıkı bir dostluk sürdürmüşlerdi.

Fener'deki küçük meydandan tarihi galeta fırınına kadar uzanan yolun sağ tarafında dükkân yoktu ve sadece yan yana evler sıralanırdı. Vodina Caddesi'nin sağ tarafında yer alan bu evlerin hemen hemen hepsinde Rumlar otururdu. Caddenin sol tarafında ise pasta fırını ve yan yana üç ev vardı. Bu evlerin devamında yer alan Kudüs Kilisesi'nin duvarları, Vodina Caddesi'nin Çimen Sokak'la kesiştiği köşeye kadar devam ederdi.

Galeta fırınının önüne geldim mi kendimi Balat'ta hissetmeye başladım. Nedenine gelince; Balat'ı Fener'den ayıran en önemli özellik; Balat'ın canlılığıydı. Ve bu canlılık galeta fırınından itibaren başlardı. Fırının hemen yanı başından itibaren Vodina Caddesi boyunca bitişik nizam olarak yan yana dizili olan Yahudi evlerinin hepsinin alt katlarında dükkânlar olurdu. Alt kattaki bu dükkânların kapıları Vodina Caddesi'ne açılırdı. Yahudhane denilen ve hepsi cumbalı olan bu mütevazı evlerin kapıları ise hemen arka taraftaki Yıldırım Caddesi'ne açılırdı. Bu evlerde ağırlıklı olarak Yahudiler

otururdu. Raşel Teyze de burada oturuyordu. Oğlu Çetin’le bu evin cumbasında oturur, birlikte ders çalışırdık. Evin tam karşısındaki Tahta Minare Camisi’nin hemen yanı başında Balat’ın ünlü kahvelelerinden birisi yer alırdı. Yazın dışarıya koyulan masalarda kâğıt oynanır, çay, kahve, nargile içilirdi. Kahvenin ön tarafında semt çeşmesi vardı.

Tahta Minare Hamamı’nın bulunduğu yerden itibaren Vodina Caddesi’nin Ayan Caddesi ile kesiştiği Balat’ın merkezine kadar uzanan bölümde, berber, kundura tamircisi, Fazilet Eczanesi, aktar, simit fırını, lokanta, Saffet’in kahvesi, Yeşilova Kıraathanesi, Yazlık Çiçek Sineması, Balat Milli Sineması, meyhane, tarihi Balat Eczanesi, Çana Sinagogu ve bir sürü çeşitli dükkân yer alırdı. Balat Milli Sinemasının tam karşısındaki tarihi Balat Eczanesi, eski tip eczane örneklerinden biriydi. O yıllarda Balat’taki doktor ve dişçi tabelalarında yazan isimlerin hemen hemen hepsi ya Yahudi ya da Rum ismiydi, bu tarihi eczanenin sahibi de bir Yahudi idi. Geniş vitrinleri

Raşel Teyzenin de evinin yer aldığı Yıldırım Caddesi Yahudi evleri

ve yüksek tavan olan bu eczane sadece Balat'ın değil çevre semtlerinde en önemli eczanesiydi. Balat Milli Sineması'nın hemen yanındaki meyhaneden başka biraz ilerisindeki Yarım Balat Sokağı'nda da yan yana iki tane meyhane vardı. Can dostum Çetin'in babası İsmail Amca burada demlenirdi. Draman'a kadar uzanan Ayan Caddesi'nde de yan yana bir sürü dükkân sıralanırdı.

Balat'ın sokaklarını böylesine canlı kılan olgu elbette burada ticaretin çok yoğun olmasıydı. O yıllarda Haliç kıyıları sanayi bölgesiydi. Tersaneler, fabrikalar, depolar, işyerleri, atölyeler, kayıkhaneler, demirciler hepsi Haliç kıyısında yer alıyordu. Buralarda çalışan insanlar işyerlerine yakınlığı nedeniyle, Balat ve çevresine yerleşiyorlardı. Artan bu çalışan nüfusun talebini karşılamak için de Balat'ta bir sürü dükkân açılmıştı.

Benim Yeni Dünyam, Balat!

Tarık Us İlkokulu'nda üçüncü senem bitmiş ve dördüncü sınıfa başlayacaktım. Okulda yeni bir düzenleme yapılıyordu. O yıl, okulun bahçesinde bulunan baraka kaldırılmıştı. Burada ders gören bizden daha küçük çocukların gittiği iki sınıf, ana binaya nakledilmişlerdi. Onlara yer açmak için bizim sınıfın da aralarında bulunduğu iki sınıf Çarşamba'daki Yavuz Selim İlkokulu'na gönderilmişti. Yavuz Selim İlkokulu, 1960 yılında eski okul binasının yıkılmasının ardından yeniden inşa edilen yepyeni, kaloriferli bir binaya, ayrıca çok büyük bir bahçeye sahipti. Çevredeki diğer okullardan da bazı sınıflar bizim sınıf gibi buraya nakledilmişlerdi.

Eğitimimize artık Yavuz Selim İlkokulu'nda misafir sınıf olarak devam edecektik. Öğretmenimizde değişmişti ama bize bu durumun geçici olduğunu ve daha sonra öğretmenimizin yeniden geleceğini bildirmişlerdi. Yeni sınıf öğretmenimiz Erzurumlu olmakla övünen bir erkek öğretmendi. Anadolu'nun bağrından çıkmış bir yiğit olduğunu her vesile ile ifade eden Erzurumlu öğretmenimizin bir de ilginç cezalandırma yöntemi vardı. Bir talebe yanlış bir şey yaptı mı, sınıfa toptan ceza veriyordu. Ceza uygulama şeklini ilginç kılan ise, bu cezayı yalnızca erkek öğrencilere vermesi ve kızlara hiç dokunmamasıydı. Ceza yöntemini ise yanından hiç ayırmadığı kızılık sopasıyla uyguluyordu. Sınıfın tüm erkeklerine avuçlarını açtırıyor ve sıradan kızılık sopasıyla vurarak cezalandırıyordu. O yıllarda pek çok öğretmenin böyle kızılık sopası vardı ve öğretmenlerin dayak atması normal karşılanıyordu. Allahtan Erzurumlu öğretmen sadece

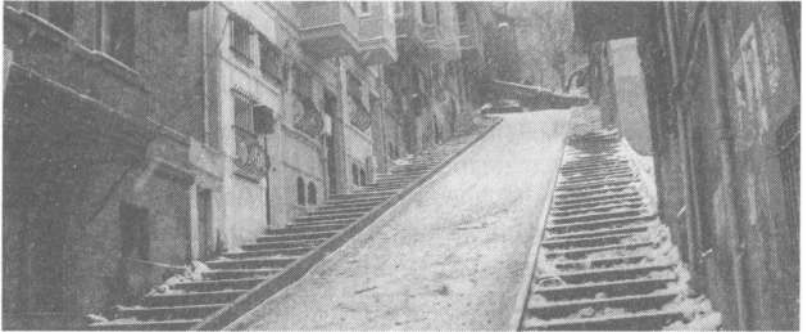
bir sömestre ders verdi ve ikinci sömestrden itibaren yeniden sınıf öğretmenimiz Zehra İmer'e kavuşmuştuk.

Yavuz Selim İlkokulu'na devam ederken, bu okulla birlikte okul yolum da değişmişti. Artık evden çıkınca Sultan Selim Camisi'ne çıkan merdivenleri tırmanıyor ve caminin avlusundan geçerek, Çukurbostan'ın duvarları boyunca yürüyerek Çarşamba'ya çıkıyordum. Çarşamba otobüs durağının hemen arka tarafında yer alan Yavuz Selim İlkokulu'na vasıl oluyordum. Yeni okulum Fatih Kız Lisesi ile karşı karşıyaydı. Sınıfımız üst katta olduğu için, teneffüslerde sınıfımızın penceresinden Fatih Kız Lisesi'nin bahçesinde kısa şortlarla beden eğitimi yapan kızları seyrederdik.

Yavuz Selim İlkokulu 5. sınıf karne günü

Tarık Us İlkokulu'nda geçen yıllarımda Balat'a ve Balatlı arkadaşlarıma o kadar alışmıştım ki, Çarşamba'daki okuldan çıkışta gene Balat'ta oturan arkadaşlarımla birlikte Balat'a gidiyordum. Akşama kadar orada kalıyor ve o yıllardaki en samimi arkadaşım olan sıra arkadaşım Nurettin'le birlikte onların evinde ders çalışıyor ve sonra birlikte sokağa çıkarak oyun oynuyorduk. Okuldan çıkıp Balat'a giderken kestirme bir yolumuz vardı. Balat'ta oturan bütün arkadaşlar, hep birlikte, eğlene eğlene önce Fethiye Camisi'nin ve İmam Hatip Lisesi'nin bulunduğu tepeye kadar yürüyor sonra da buradan Balat'a inen dar sokakları takip ederek Merdivenli Yokuş'a varıyorduk. Yokuştan aşağıya inerek Çorbacı Çeşmesi Sokağına inip, biraz ilerideki Ayan Caddesi'ne geçerek çabucak Balat'ın merkezine varıyorduk.

Çocukken Kışın kaydığım Merdivenli Yokuş

Merdivenli Yokuş kar yağdığı zamanlarda doğal kayak pistimiz oluyordu. Kışımızın altına yerleştirdiğimiz okul çantalarını kızak olarak kullanıyor ve yokuştan aşağıya Çorbacı Çeşmesi Sokağına kadar kayıyorduk.

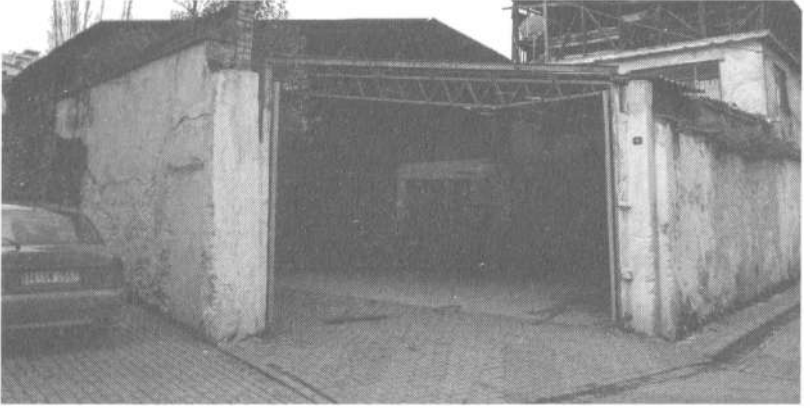
O yıllarda her gün önünden geçtiğim Fethiye Camisi'nin aslında eski bir Bizans Manastırı olduğunu nerden bilebilirdim! Aslında adı Pammakaristos Manastırı olan bu mabedin, Osmanlı döneminde bir ara Patrikhane olarak hizmet verdiğini elbette bilmiyordum. Hele hele hemen biraz aşağısındaki İmam Hatip Lisesi'nin Fener Rum Lisesi'ne nazire yapmak amacıyla, ondan daha yüksek bir yere, bilinçli bir şekilde dikildiğini, Türkiye'nin ilk İmam Hatip Lisesi olduğunu ise hiç bilmiyordum. 1953 yılında inşa edilen ve Fener Rum Lisesi'nin hemen tepesinde yer alan bu devasa beton blokta eğitim gören İmam Hatipli talebeler bizden biraz daha farklıydılar. Biraz fazla ciddi ve de genellikle taşralı tiplerdi. Okulu kırdıkları günlerde Balat'a inerler ve doğru Balat Milli Sineması'na doluşurlardı. Bu okuldan yetişen talebelerin ileride Türk siyasi hayatında çok önemli roller oynayacaklarını o yıllarda sanırım hiç kimse tahmin edemezdi. Okulun bugün ünlü olan mezunları arasında kimler yoktu ki; Nazım Ekren, Hayri Baraçlı, Ali Rıza Demircan, Recep Çalık, Ömer Dinçer, Mehmet Müezzinoğlu, Zeki Arslantürk, Mehmet Ali Şahin, Kadir Topbaş, Ali Bardakoğlu, Numan Kurtulmuş ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan.

Kırmızı Mektep ve tepesinde inşa edilen İmam Hatip Lisesi

Nurettin, Balat'ta Ahrida Sinagogu'nun tam karşısındaki Düriye Sokak'ta 12 numaralı evde oturuyordu. Ev kendilerininindi. Sınıfın en çalışkan talebelerinden birisi olduğum için Nurettin'in annesi, birlikte ders çalışmamızı sürekli teşvik ederdi. Biz ders çalışırken güzel yemekler pişirir ve tatlılar hazırlardı. Dini bütün bir kadındı, namazını hiç ihmal etmezdi. Beni kendi çocukları Nurettin ve Ahmet'ten hiç ayrı tutmazdı. Nurettinlerin evinin biraz ilerisinde Yanbol Sinagogu'nun çıkış kapısı bulunuyordu. Sinagogun giriş kapısı ise Balat Çarşısı'nın içindeydi. Düriye Sokak, iki sinagoga da yakınlığı nedeniyle ağırlıklı olarak Yahudilerin oturduğu bir sokaktı. Raşel Teyze'nin anlattığına göre, bu sokakta zamanında üçüncü bir sinagog daha varmış. Bu sinagogu yıllar sonra araştırıp yerini bulduğumda çok şaşırmıştım. Çünkü yerini bir türlü tespit edemediğim bu sinagog Nurettinlerin evinin tam karşısındaydı!

Veria (Karaferya) adındaki bu sinagogun Düriye Sokak'taki binası, 1890 yılındaki Balat yangınında yanmış ve duvar kalıntıları kullanılıp üzerine varlığını 1935'e kadar sürdüren "Ahrida Musevi İlkokulu" yapılmış. Okul 1935'li yıllarda kapanınca, bu kez Balatlı Yahudilerin Türkçe öğrenebilmeleri için, Balat Türk Kültür Birliği Lokali olarak kullanılmış. Bu dernek de birkaç konferansın dışında fazla bir faaliyet gösteremeyince, bina tamamen terk edilmiş. Bugün Veria Sinagogu mevcut değil ve yerinde bir garaj var. Nurettinlerin evininin tam karşısındaki çıkmaz sokağın köşesinde yer alan bu eski sinagogun yeri farklı bir olaydan dolayı hafızama kazınmış durumda. Bunun nedenini isterseniz kısaca anlatayım.

Düriye sokak-Veria Sinagogu bugün araba garaşı

Nurettin ile birlikte ders çalıştığımız yıllarda, artık terk edilmiş vaziyette olan bu eski sinagogdan geriye iki duvar ve bu duvarların arkasında yıkık dökük bir şeyler kalmıştı. Sinagogun iki duvarından birisi Düriye Sokak'ta diğeri ise çıkmaz sokakta yer alıyordu. Bu iki duvarının birleştiğı köşede bir aralık vardı ve bu aralıkta küçük bir baraka bulunuyordu. Sanırım bu küçük barakanın bulunduğu yer eskiden sinagogun ana kapısıydı ve sinagoga buradan giriliyordu. Üstü tahtalarla kapatılmış olan bu derme çatma, tek odalı küçük barakada yaşlı bir kadınla, sürekli ellerini yıkayan takıntılı oğlu birlikte yaşıyorlardı. Kadının her halinden şehirli birisi olduğu belliydi, oğlunun üzerinde ise yaz kış hep aynı takım elbise vardı. Köyden gelmedikleri, her ikisinin de aksanlarından belliydi. Yaşlı kadın her gün kapının önünde dikiliyor, elinde bir ibrikle söylene söylene gün boyunca en az yirmi otuz kere, ceketinin kollarını dirseklerine kadar sıvamış olan oğlunun ellerine su döküyordu. Oğlu ise bir yandan sinirli sinirli annesini azarlıyor, diğeri yandan da ellerini hırsıyla yıkıyordu. Nurettin ile ders çalıştığımız günlerde, ne zaman pencereden dışarıya baksak onların münakaşa ettiklerini görüyorduk. Onları seyrederken kıkır kıkır gülüyor ama gene de adamın sinirli halinden biraz tırsıyorduk.

Eski sinagogun, çıkmaz sokak boyunca uzanan duvarının karşı sırasında, üç tane ev vardı. Bu evlerden sonuncusunda felçli bir adam, yardımcısı ile birlikte yaşıyordu. Bu yardımcı kadın onun akrabası mıydı, yoksa sadece yardımcısı mıydı bilmiyorduk. Oldukça garip insanlardı. Sokakta oturan hiç kimse ile ilişkileri yoktu. Sokakta oturanlarla ilişkileri yoktu ama hemen hemen her gün üstü başı

iyi giyimli ilginç birtakım kadınlar, bu eve girip çıkıyorlardı. Evin bu ilginç ziyaretçileri kocaman Amerikan arabaları ile geliyorlar ve arabaları Düriye Sokak'ta park ediyorlardı. Arabalar ve arabalardan inenlerin giyim-kuşamları bu gelen ziyaretçilerin zengin semtlerden geldiklerini ayan beyan belli ediyordu. Bu kadınların felçli adamın evine neden geldiklerini merak etmeye başlamıştık.

Bir gün Nurettin'le eski sinagogun duvarlarına çıkıp gizlenerek, evin içini gözlemeye başladık. İçerideki manzara ilginçti. Felçli adamın önünde iskambil kâğıtları duruyordu. Güzel giyimli ve gösterişli iki kadın, onun tam karşısına oturmuş, söylediklerini can kulağı ile dinliyorlardı. Adam anlaşılması zor bir şeyler söylüyordu ve dili tutuk olan adamın yanındaki yardımcı kadın, onun söylediklerini sanki tercüme eder gibi odadaki kadınlara aktarıyordu. Adamın konuşurken zorlandığını, kollarını acayip bir şekilde oynatarak arada bir kafasını sağa sola salladığını görüyorduk, ama uzak olduğumuz için ne söylediğini duyamıyorduk. Belki de adam başka bir lisan konuşuyordu ve yardımcısı da onun söylediklerini tercüme ediyordu. Korkmaya başlamıştık ama içimizdeki merak duygusu galip gelmiş ve yerimizden ayrılamamıştık. Korku ile yerimizde bir müddet daha onları izlemiştik. Sonunda kadınlar evden çıkmış ve biz de duvardan inerek onlara fark ettirmeden oradan sıvışmıştık. Sonradan öğrendiğimize göre felçli adam, İstanbul'un tanınmış falcılarından birisiymiş ve aynı zamanda büyü yapıp, büyü bozuyormuş.

Ders çalışmamızın bitimiyle birlikte Nurettin ile hemen fırlayıp sokaktaki arkadaşlarımızla buluşuyor ve oyunlar oynuyorduk. Düriye Sokak'ta Leon, Avram, Yako ve İzak'la birlikte oluşturduğumuz küçük bir arkadaş grubumuz vardı. Bazen oyun oynuyor, bazen de hep birlikte Balat'ta turluyorduk. Balat Milli Sineması'nın afişlerine bakıyor, Balat Çarşısı'nda dolaşıyorduk. Yako Vodina Caddesi'nde, İzak Ahrida Sinagogu'nun yanındaki evde, Avram ve Leon'da Düriye Sokak'ta oturuyorlardı. Leon'un oturduğu ev Nurettinlerin evin hemen yan tarafındaydı. Bu eve dar bir aralıktan geçilerek giriliyordu. Bu aralığın arkasında küçük bir avlu vardı. Leonların oturduğu evde sadece Yahudi aileleri oturuyordu. Nurettin ile evde ders çalışırken, arada sırada yan taraftaki pencereden avluya göz atıyor ve avluda sohbet eden Yahudi kadınlarının konuşmalarını dinliyorduk ama anlamıyorduk, çünkü aralarında bizim bilmediğimiz bir lisanla konuşuyorlardı

Kürkçü Çeşme Sokak-Balat Karakolu'nun bugün metruk haldeki binası

Sınıf arkadaşım İzak'ın evi Ahrida Sinagogu'nun hemen yanında demiştim. Tam karşısında Balat Karakolu yer alıyordu. İzak'ın babası evlerinin önünde kurduğu küçük bir tezgâhta lakerda satardı. Lakerda tezgâhını geceleri bir lüks lambası aydınlatırdı. Özel bir bıçakla torik takozundan ince dilimler halinde kestiği lakerdayı paketlerken, bir de lakerda soğanı (kırmızı soğan) ilave ederdi. İzak, hafif patlak gözlü, ince kuru bir çocuktur. Suratında hep ürkek bir ifade vardı. En belirgin özelliği arkaya doğru bükülebilen incecik parmaklarıydı. Ayan Caddesi'nin hemen başındaki küçük bir dükkânda Yasef'in babası Milli Piyango satardı. Bu minicik Milli Piyango gişesine dükkân demek ne derece doğru olur bilemem. Çünkü dükkân denilen yer içine ancak bir kişinin sığabileceği kapı aralığı kadar bir yerdi. İçerde bir tane tabure vardı ve Yasef'in babası nadiren ona otururdu, hep ayakta idi. Bu kapı aralığına monte ettiği yukarıya doğru açılıp kapanan enli bir tahtayı satış tezgâhı olarak kullanırdı. Leon'un babası yanılmıyorsa Tahtakale'de çalışıyordu. Her akşam eve dönüşünde elinde boş bir sefer tası ve alışveriş paketleri olurdu.

Kürkçü Çeşme Sokak Ahrida Sinagogu

Balatlı Yahudiler dışa açılmadan yaşıyorlardı. Biraz kapalı kutu gibiydiler. Cumartesi günleri Çana, Yanbol ve Ahrida Sinagogları dolardı. Sinagoglar Balatlı Yahudilerin sadece ibadet ettikleri yerler değildi, aynı zamanda tatil günleri olan cumartesi günlerinde de bir buluşma merkeziydi. Bizim babalarımız kahvede buluşurken, Yahudi arkadaşlarımızın babaları sinagogun bahçesinde buluşup sohbet ederlerdi. Ahrida Sinagogu Balat'taki en hareketli sinagogdu. Sinagogun bahçesinin ve kapısının önü cumartesi günleri ana baba günü olurdu. Çocuklar ve ebeveynler en güzel kıyafetleri ile Ahrida Sinagogu'na akın ederlerdi. Büyükler içeride bahçede sohbet ederken, küçükler de sinagogun kapısının önünde toplanıp oynarlardı. Dua etme sırası geldiğinde içeriye geçerlerdi. Balat'ın ikinci büyük sinagogu Yanbol Sinagogu'ydu ve bu sinagogun bir kapısı Balat Çarşısı'na diğer kapısı ise Düriye Sokağına açılırdı. İki sokak arasında kalan Yanbol Sinagogu'nun etrafı evlerle ve dükkânlarla çevrili olduğu için sinagogun büyüklüğünü tahayyül etmek imkânsızdı. Bu sinagog, evler ve dükkânlar arasında gizlenmiş gizli bir mabet gibiydi. Düriye Sokak'ta oynarken sinagog kapısından birilerinin içeriye girip çıktığını görürdük, ama sinagogun içini görmek mümkün değildi. Ahrida Sinagogu ise farklıydı, Yanbol Sinagogu gibi kapalı kutu değildi.

Ahrida Sinagogu'nun Kürkçü Çeşme Sokak'taki ön kapısından başka bu sokağın paraleli olan Gevgili Sokağa açılan bir diğer kapısı daha vardı. Gevgili Sokak'ta oturan sınıf arkadaşımız Cüneyt'in evinde ders çalışmaya gittiğim zamanlar, evin ikinci katındaki odadan sinagogun bahçesinde toplanıp sohbet edenleri görürdük. İlginçti; Balat'taki sinagogların hemen hemen hepsi iki sokak arasında yer alıyordu ve iki ayrı sokağa açılan kapıları bulunuyordu... Ahrida, Çana, Yanbol, İstapol, Kasturya sinagoglarının hepsi iki sokak arasında yer alıyordu.

Yahudi arkadaşlarım aralarında Ladino denilen eski İspanyolca konuşurlardı ama sadece kendi aralarında konuşurlardı. Birlikte olduğumuzda ise hemen Türkçe konuşmaya başlarlardı. Anne ve babaları tarafından tembihli oldukları belliydi. Aslında çekinmekte de haklıydılar. Kıbrıs olayları nedeniyle Rumlara karşı başlayan tepkilerden bütün gayrimüslimler gibi Yahudiler de paylarını almışlardı. Yahudi arkadaşlarım arasında bir tek Leon Eskenazi korkusuzdu. Leon hem korkusuz hem de cesurdu, hem de çok sağlam bir arkadaştı. Arkadaşı için korkmadan kavgaya girerdi. O yıllarda Yahudiler için 'korkak Yahudi!', 'Korku boku Selanik!' gibi aşağılayıcı sözler yaygındı. Yahudi çocukları kendilerine sataşanlara karşılık vermezlerdi, bu nedenle de kendi aralarında takılmayı tercih ederlerdi. Ama Leon farklıydı, herhangi bir taciz durumunda hiç korkmaz ve hemen karşılık verirdi.

Balat, Yahudilerin arasında iki bölüme ayrılıyordu: İç Balat ve Dış Balat. Biz ise Yukarı Balat, Aşağı Balat diyorduk. Yukarı Balat, ağırlıklı olarak Türk ailelerinin yaşadıkları Edirnekapi'ya doğru uzanan bölgeydi. Aşağı Balat ise Rumların ağırlıklı olarak yaşadığı Fener sınırına kadar dayanıyordu. Bu sınırdan itibaren Balat'tan Fener'e doğru uzanan Vodina Caddesi'nde ve ara sokaklarda Rumlar yaşıyorlardı. Fener'de Rumların, Balat'ta ise Yahudilerin ağırlığı hemen hissedilirdi. Her iki semtte de Rumlar ve Yahudiler Türklerle yan yana yaşarlardı. Sonuçta bu semtler adeta birbirinin içine geçmiş ve birbirinin devamı gibiydiler.

Sıcak yaz akşamları Balat ve Fener halkı, Türk'ü, Yahudi'si, Rum'u hepsi Fener Meydanına, Fener Parkına akın ederdi. O yıllarda Balat İskelesinin etrafı, kalafat yerleri, gemi tamir atölyeleri gibi pis işyerleri ile çevriliydi. Bu nedenle henüz daha bozulmamış olan Fener Meydanı ve Fener Parkı, tüm çevre sakinlerinin tercih ettiği yerlerdi. 1960'lı yılların başlarına kadar, Balat'ta ve Fener'de çok

sayıda Rum ve Yahudi nüfusu vardı. Balat ve Fener'deki doktorların, dişçilerin, eczacıların nerdeyse tümü, esnafın ise çok büyük bir kısmı Yahudi ve Rum'du. Her iki semt hâlâ kozmopolit özelliklerini koruyorlardı. Fener ne kadar Rum kültürünü yansıtıyorsa, Balat'ta o kadar Yahudi kültürünün izlerini taşıyordu.

Balat ve Yahudi Cemaatleri

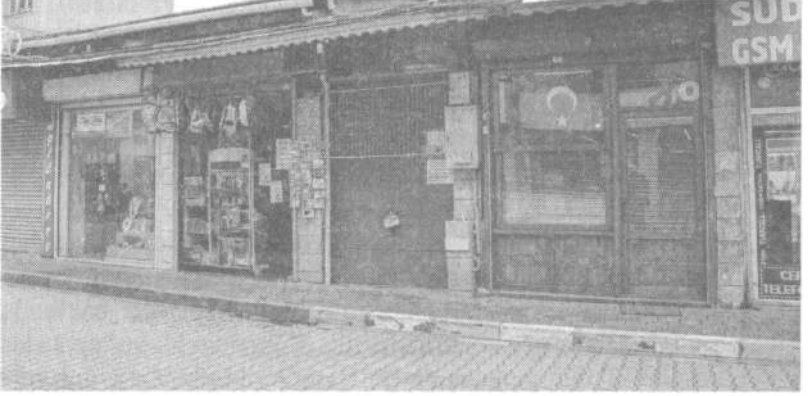
Okulda Emin Oktay'ın tarih kitaplarından bir şeyler öğrenene kadar, ne Fener'deki Rumların, ne de Balat'taki Yahudilerin ne zaman buralara yerleştiklerini bilmez hep burada olduklarını düşünürdüm. Aslında bu naif düşüncem kısmen doğrudu. Biz Türkler İstanbul'un fethinden sonra buraya yerleşmiştik. İstanbul'u Rumlardan aldığımızı göre onlar zaten İstanbul'un eski sahipleriydiler ve buradaydılar. Peki, Yahudiler nerden ve ne zaman gelmişlerdi İstanbul'a?

Gene ortaokul tarih kitaplarından öğrendiğime göre, Osmanlılar, Yahudileri İspanyol Engizisyonu'ndan kurtarmışlar ve gemilerle İspanya'dan Osmanlı topraklarına getirmişlerdi. Yahudiler hakkında bütün bildiğimiz ve öğrendiğimiz buydu. Kahramanlık ve 'ne kadar iyi ve hoşgörülü' olduğumuza dayalı resmi tarihimiz böyle yazıyordu ama senelerce yurtdışında yaşayıp, Türkçenin dışında lisanlar öğrendikçe ve farklı dillerde farklı kitaplar okudukça, Yahudilerle ilgili olarak bize anlatılanların sadece öğrenmemiz gereken bilgiler olduğunu fark etmiştim. Mesela 50'li ve 60'lı yıllarda okullarda okuduğumuz tarih kitaplarında ve diğer kitaplarda bize, Almanya'da Nazilerin uyguladığı Yahudi Soykırımı, ülkemizde 1934'te Yahudilere karşı Trakya'da uygulanan vahşet olayları, azınlıkların belini büken Varlık Vergisi, 6-7 Eylül Olayları, 1964 Kararnamesi okutulmamıştı. Bunlara kıyasından köşesinden değinen bazı aydınlar ise ya komünist ya da vatan haini olarak etiketlenmişti.

Neyse biz gelelim Osmanlı Yahudilerine. Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan Yahudiler genel anlamda iki gruba ayrılırlardı: Rabbani Yahudiler ve Karaimler. Rabbani Yahudiler, Tevrat'ın yorumlarından oluşan, Yahudi Medeni Kanunu'nu, tören kurallarını, efsaneleri ve dini metinleri içeren Talmud'u kabul ederlerken, Karaimler ise Talmud'u değil sadece Tevrat'ı tek kitap olarak kabul ederlermiş. Rabbani Yahudiler, Karaimlere pek de iyi gözle bakmazlar ve onlarla evlilik yapmazlarmış.

Rabbani grup, dil ve geleneklerine göre kendi içinde üç gruba ayrılıyormuş. Romaniotlar, Eşkenazlar ve Seferadlar. Balat'ın tarihi

süreci içinde hem Rabbani Yahudi cemaatleri, hem de Karaimler Balat ve çevresine yerleşmişler, ama ağırlık hep Seferad Yahudilerinde olmuş. Balat'ın ilk yerleşik Yahudileri, Roma döneminden itibaren bu semtte varlıkları bilinen Romaniot ya da Roma Yahudileri denilen cemaat. Romaniotlar Bizans'ın yani Doğu Roma'nın resmi dili olan Yunanca konuşuyorlarmış. Balat'taki Çana ve Yanbol sinagoglarının ilk binaları, Romaniot Yahudi Cemaati döneminde inşa edilmiş.

Vodina Caddesi - Çana Sinagogunun giriş kapısı

Hızır Çavuş Sokak - Çana Sinagogu

Diğer eski İstanbullu Yahudi cemaati Karaimlerin İstanbul'a ne zaman geldikleri kesin olarak bilinmemekle birlikte, Bizans'ın Hazar-

larla ilişkisi nedeniyle 8. Yüzyıldan itibaren İstanbul'da yaşamakta oldukları varsayılmakta. Ağırlıklı olarak eskiden beri İstanbul'un Karaköy bölgesinde oturdukları için, buraya Karayköy denildiği ve bu kelimenin zamanla değişime uğrayarak, Karaköy'e dönüştüğü rivayet edilmekte.

Osmanlı döneminde İstanbul'a ve özellikle de Balat'a Avrupa'dan iki Yahudi cemaati daha göç ederek yerleşmiş ve bunlar Eşkenazlar ve Seferadlarmış. Eşkenazlar, çoğunlukla Almanca konuşulan bölgelerden göç eden Yahudileri kapsamakla birlikte, Batı, Orta ve Kuzey Avrupa ülkelerinden gelenleri de içine almaktaymış. "Yiddiş" denilen İbranice Almanca karışımı bir lisan konuşuyorlarmış. Batı ve Doğu Avrupa'dan çeşitli dönemlerde göçlerle İstanbul'a gelip yerleşen Eşkenazlar, zamanla Seferad kültürü içerisinde erimişler. Balatlı arkadaşım Leon'un soyadı Eskenazi idi.

Balat'ta yerleşen Yahudilerin en önemli ve en kalabalık grubunu ise Seferad Yahudileri oluşturmaktaydı. Seferad İbranice'de İspanya demekti ve Seferad Yahudilerinin aralarında konuştukları lisan ise Ladino denilen Yahudi İspanyolcasıydı. Portekiz ve İtalya'dan göç edip gelen Yahudiler de Seferad Yahudileri içinde sayılıyorlardı. Seferad Yahudileri, 1492'de İspanya'dan, 1497'de de Portekiz'den kovulduktan sonra büyük çapta bir göçle Osmanlı kentlerine, özellikle İstanbul ve Selanik'e yerleşmişlerdi. İstanbul'daki en önemli yerleşim merkezleri ise Balat'tı. Tarihi süreç içerisinde Seferad Yahudileri Balat'ta yaşayan diğer iki Rabbani Yahudi cemaatini, Romaniotları ve Eşkenazları içerisinde eriterek kendilerine katmışlardı. Bu nedenle Balat'ta baskın olan Yahudi kültür ve gelenekleri Seferad Yahudilerine ait olandır.

Yoksa Yahudiler Saf Bir Irk Değil mi?

"Karaimler" veya "Karaylar" olarak tanımlanan bir adı da Hazarlılar olan Yahudi cemaatinin, Rabbani Yahudiler tarafından 'öteki' muamelesi görmesinin ve onlarla evlilik yapmanın yasaklanmasının nedenlerinden birisinin de bu cemaatin köklerinin Türklere dayanması olduğunu okuduğumda epey şaşırmıştım. Bu tezle ilk defa 1991 yılında İsviçre'nin en eski ve en güvenilir gazetesi olan Neue Zürcher Zeitung'ta çıkan bir araştırma makalesinde karşılaşmıştım. Bu makalede, Arthur Koestler adlı Yahudi kökenli bir yazarın '13. Stamm' yani "On üçüncü Kabile" adlı eseri kaynak gösterilerek, Karayların Türk kökenli olduğuna ve Yahudi dinini sonradan kabul ettiklerine

değiniliyordu. Çocukluğum Balat'ta Yahudiler arasında geçtiği için, Yahudi tarihine her zaman çok meraklıyım. Karaylar denilen Türk kökenli bir Yahudi topluluğunu hiç duymamış olmam ve böyle bir kitabın varlığından haberimin olmayışı beni çok şaşırtmıştı. Hemen kitabı aramaya başlamıştım. Zürih'teki bütün kitapçıları dolaşmış olmama rağmen hiçbir yerde kitabı bulamamıştım. Kitapçılar çok eski bir baskı olduğunu ve ellerinde bulunmadığını söylüyorlardı. Bu sefer kitabı Zürih'teki kütüphanelerde aramaya başlamıştım. En sonunda bir kütüphanede kitabın izine rastladım ve hemen alıp büyük bir merakla okumaya başladım. Kitabı bitirdikten sonra böylesine ilginç bir kitabın neden yeni baskılarının yapılmamış olduğuna çok şaşırmıştım.

Kitap Türk kökenli Karay Yahudileri ile ilgili çok ilginç bilgiler içeriyordu. Volga boylarında yaşayan Hazar Türkleri, Kuzey Kafkasya'yı işgal ederek büyük ve bağımsız bir devlet kurmuşlar. 7. ve 11. Yüzyıllar arasındaki dönemde güçlü bir devlet olan Hazarlar, bu dönemin diğer iki büyük dünya gücü arasında sıkışıp kalmışlar. İnce bir siyaset uygulayarak, hem Batı'dan gelen Hristiyan baskısına, hem de Doğu'dan gelen Müslüman baskısına şaşırtıcı bir metotla direnmişler. Bu iki tek tanrılı dini de ret ederek, bir Yahudi mezhebi olan Karaim mezhebini seçmişler. Karaimlerin vasıtasıyla Yahudi diniyle tanışan Hazarlılar, Bizans'ın Hristiyanlığı veya Arap Müslümanlığı içinde erimektense, eski inançlarını bırakarak Yahudiliği resmi din olarak kabul etmişler. Bu mezhebin kurucusu olan Bağdatlı Yahudi haham Anan Ben David, "Talmud yerine Kutsal Kitap'a, Tevrat'a dönüş gerçek Yahudiliktir," parolasıyla yola çıkmış ve 8. Yüzyılda Karaim mezhebini kurmuş. Mezhebin ana felsefesi "Doğru ancak Rab'ın kelamı olan Tevrat'ta bulunur ve doğruya ancak Tevrat'ı kişisel olarak okuyarak erişilir," şeklindeymiş. Rabbani gelenek İbranilerin tek bir ırka dayandığı tezi üzerine dayandığı için, bu tezle çelişen ve başka bir ırktan geldikleri iddia edilen Karaylar, bugün bile Rabbani Yahudiler tarafından kabul görmemektedirler.

Hazarlıların Karaim mezhebini kabul eden bir Türk kavmi olduğunu dile getirerek, Yahudilerin saf ve tek bir ırktan gelmediğini dünyaya duyuran, 13. Kabile adlı kitabın yazarı Arthur Koestler'e gelince; yazar 1983 yılında Londra'daki evinde eşiyle birlikte ölü bulunmuş. Şaibeli görünen bu ölümlerin nedenin intihar olduğu açıklanmış, ama bu açıklama ölümlerin üzerindeki şaibeyi kaldırmaya yetmemiş. Yahudi dünyasını allak bullak eden bir kitap yazan ve

iddiasını da delillerle sunan Arthur Koestler, anlaşılan birtakım güç odaklarını rahatsız etmişti.

Bir Yahudi mezhebini kabul eden Hazarlıları, bizim açımızdan ilginç kılan yön ise onları Türk Devleti olarak kabul etmemiz ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı forsunda yer alan on altı yıldızdan birisinin de “Türk Hazar İmparatorluğu” nu temsil etmesidir...

‘Hag Sameah’ İyi Bayramlar

Güzel bir bahar günüydü Nurettin’le evde ders çalışıyorduk. Bir ara yan pencereden dışarıya Leon’ların avluya baktığımda, avludaki kadınların acayip bir telaş içinde olduklarını fark etmiştim. Kadınlar tam bir temizlik çılgınlığı içindeydiler. Evde ne kadar giyecek varsa, pantolonları, ceketleri, gömlekleri, entarileri hepsini dışarıya çıkarmışlar, ceplerini boşaltarak silkeliyorlardı. Bir kadın, elinde makarna ve ekmek dolu iki file ile kapıdan dışarıya çıkıyordu. Üst katların açık olan pencerelerinden kadınların tüm hamaratlıklarını sergilemek istercesine, canla başla etrafi silip süpürdüklerini, döşemeleri sildiklerini görüyordum. Herhalde bahar temizliği yapıyorlar diye düşünmüştüm ama öyle değilmiş meğer bu telaş Yahudi kadınların en önemli bayramları için yaptıkları bir ön hazırlıkmış. Bu hazırlığın nedenini ancak birkaç gün sonra anlayabilmişim.

Aradan üç gün geçmişti. O gün Nurettin ile ders çalışmış ve her zaman olduğu gibi dersimizi bitirdikten sonra arkadaşlarla buluşmak üzere sokağa çıkmıştık. Düriye Sokak’taki buluşma yerimizde bizim guruptan hiç kimse ortalıkta yoktu. Biraz ilerideki Ahrida Sinagogu’nun önünde ise büyük bir kalabalık toplanmıştı, Leon, İzak, Avram, Yoko, Yasef ve Ceni en güzel kıyafetlerini giymiş, aileleriyle birlikte sinagoga girmek için bekleyen bu kalabalığın arasındaydılar. Biz sinagoga doğru yaklaşırken, kalabalığın büyük bir kısmı çoktan içeriye girmişti bile. Tam sinagogun kapısından içeriye gireceği sırada Leon’a el salladım, o da bana ‘beni bekle’ der gibi bir hareket yaptı.

Onların sinagoga girmelerinin ardından Nurettin’le Balat Çarşısı’na doğru yürümeye başlamıştık, çarşı da biraz turladıktan sonra Balat Milli Sineması’na doğru yürüdük. Sinemanın önünde kitap satan çocukların sergilerinin önünde biraz oyalandık ve epeyce vakit geçirdikten sonra tekrar sinagogun önüne döndük. Sinagogda ayin henüz bitmemişti. Biraz bekledikten sonra ayin bitmiş ve yavaş yavaş içerdekiler dışarıya çıkmaya başlamışlardı. Önce Ceni görün-

müştü. Elinde beyaz renkli, göz göz delikli, kare şeklinde, peksimete benzeyen bir şey vardı. Ne olduğunu anlayamamıştım. Daha sonra aynı şekilde İzak, Avram ve Leon'un da ellerinde bu beyaz renkli peksimete benzer şeyi görünce meraklanmıştım. Hepsi, usulca bizi selamlayıp, aileleriyle birlikte evlerinin yolunu tutmuşlardı. Bir tek Leon kalmıştı. Leon'un elinde birkaç tane o beyaz peksimete benzeyen şeyden vardı. Meğer onları bize getirmiş. Tadı nasıl diye meraklanıp çatlıyordum. Hemen bir parça kopararak yedim. Bu peksimete benzer şeyin ne tadı vardı ne de tuzu. Tatsız tuzsuz kuru bir şeydi. Leon'a bunun ne olduğunu sordum. Sadece Hamursuz Bayramı'na özgü bir yiyecek olduğunu, adının da Matsa olduğunu söylemişti. Bayramın adı ilgimi çekmişti Hamursuz! Bir şeyler daha sormak istedim ama Leon'un fazla bir şey anlatmak istemediğini fark edince vazgeçtim ve üstelemedim. Çünkü nasılsa böyle soruları cevaplayacak birisi vardı, ona sorabilirdim. Raşel Teyze'nin anlattıklarından neden öyle her şeyi uluorta anlatmadıklarını ve bunun için aileleri tarafından tembihlendiklerini biliyordum.

1960'lı yılların başında, İsrail'in kuruluşundan itibaren Balat'tan İsrail'e doğru başlayan sessiz göç hâlâ sürmekteydi. Bu göç Türkiye'de azınlıklara uygulanan politikalara göre bazen hızlanıyor bazen yavaşlıyordu ama hep sürüyordu. Hangi ailenin ne zaman göç ettiği, ancak aile göç ettikten sonra anlaşılıyordu. Balatlı Yahudilerden, o zamanki adlandırmalarıyla Palestina'ya her ay birkaç Yahudi ailesi sessizce göç ediyordu. O yıllarda İsrail adını hiç duymamıştım. Yahudi arkadaşlarım hep Palestina'dan ve oradaki akrabalarından söz ederlerdi.

İsrail Devleti'nden birileri bu göçü organize ediyordu ve azınlıkların Türkiye'yi terk etmesini isteyen Türk derin bürokrasisi de buna göz yumuyordu. İlkokulu bitirdiğim yıl artık Balat'ta çok az Yahudi kalmıştı. Bunlar da genellikle yaşlı ve fakir kişilerdi. Çoluk çocuklu ailelerin hemen hemen hepsi İsrail'e göç etmişlerdi. Göç edenlerin arasında arkadaşlarım Leon, İzak, Ceni, Avram, Yako da vardı. Bu sessiz göçün sırrını çok uzun yıllar sonra öğrenmiştim. Bütün ailesi Türkiye'yi terk etmesine rağmen bir Müslüman Türk ile evli olduğu için Türkiye'de kalan can dostum Kaan (Jak), bana bu sessiz göçün kimler tarafından teşvik ve organize edildiğini açık yüreklilikle anlatmıştı. Sessiz ve derinden süren göçün yaşandığı o yıllarda, İsrail'den gönderilen İbranice öğretmenleri sinagoglarda bir yandan İbranice

dersi verirken bir yandan da göçü teşvik ve organize ediyorlarmış.

Raşel Teyze'nin benim anlayacağım şekilde anlattığına göre, asıl adı Pesah olan Hamursuz Bayramı, Yahudi tarihinin en önemli bayramıymış. Çünkü bu bayramda hem Yahudilerin Mısır esaretinden kurtuluşları, hem de Hazreti Musa'nın Tanrı'nın sunduğu On Emir tabletlerini Sina Dağı'ndan alıp, kavmine getirişi ve İbranioğulları'nın yeniden doğuşları kutlanıyormuş. Daha çok dinî bir anlam ifade etmesine rağmen Hamursuz ya da gerçek adıyla Pesah Bayramı'nın bahar bayramına, paskalyaya benzediğini söylemişti. Çünkü baharın gelişiyle ve tabiatın tomurcuklanıp gelişmeye başlamasıyla birlikte tabiatın yeniden canlanması gibi, Yahudiler de Mısır'daki esaretten kurtuluşlarına adeta yeniden bir doğuş anlamı veriyorlarmış. Bu önemli bayram 8 gün sürüyormuş.

Raşel Teyze'nin Hamursuz Bayramı ile ilgili olarak masal gibi anlattıklarının hemen hemen aynısını, 1964 yılının sonunda Şehzadebaşı'nda Yeni Sinema'da gösterilen 'On Emir' filminde görmüştüm. Hazreti Musa'nın kavmini Mısır'dan kaçırmış, Kızıl Deniz'in yarılması ve Hazreti Musa'nın kavmiyle denizin ortasından geçişinden sonra denizin yeniden kapanması sahneleri o kadar görkemliydi ki, bugün bile gözlerimi kapasam o sahneler gözümün önüne gelir.

Yahudi kavmi 210 yıldır Mısır'da esaret altındadır. Hazreti Musa'nın önderliğinde kurtulmayı beklemektedirler. Bunun gerçekleşebilmesi için Hazreti Musa, Mısır Firavununa birtakım mucizeler gösterir ve Tanrı da Mısır'a, Mısırlıların başına on tane bela verir. İlk olarak Mısır'daki tüm sular kan olur. Ardından Nil Nehri'nden çıkan kurbağalar tüm memleketi istila eder, tüm insanları ve hayvanları bitler sarar, yırtıcı hayvanlar şehri basar, bulaşıcı hastalıklar yüzünden hemen hemen tüm ülkenin hayvanları telef olur. Sonra Mısırlıların vücutlarını yaralar sarar, bütün ekinleri ve ağaçları mahveden bir dolu yağar, bulut halinde gökten gelen çekirgeler arta kalan bitkileri mahveder. Üç gün ve üç gece her yer karanlıkta kalır ve Mısır'daki tüm ilk doğmuş olan erkek çocuklar ölür. Bu belalar arasında en etkili olanı ise Mısır'daki bütün ilk doğan erkek çocukların ölmesidir. Çünkü ölenlerin arasında firavunun oğlu da vardır. Bütün bu gelen felaketlerin ardından bir de oğlunun ölümü firavunu bezdirir ve sonunda Yahudilerin Mısır'dan derhal çıkmalarını emreder. Mısır'ı terk etmek isteyen Yahudilerin fazla zamanları yoktur, çünkü firavunun her an fikrini değiştirebileceğinden korkmaktadırlar. Zaman o kadar kısıtlıdır ki, ekmek yapmak için hamurların maya tutmasını

bile bekleyemezler. Bu nedenle yolluk niyetine acilen su, un karışımı bir saç ekmeği yaparlar ve hep birlikte yola koyulurlar. İşte hamursuz sözcüğünün sebebi ve kaynağı buymuş.

Pesah kelimesinin anlamı 'Kaçış-Geçiş-Atlama' demekmiş ve Yahudilerin 'Mısır'dan Çıkışları, Kaçışları' anlamına gelmekteymiş. 'Atlama' sözcüğü anlamına gelmesinin nedeni ise farklı bir olaydan kaynaklanıyormuş. Mısırlıların ilk çocuklarının ölümü ile neticeleen onuncu belada Tanrı, Yahudilerin kapılarına bir işaret koymalarını emretmiş ve ailedeki büyük erkek çocukları almaya gelen Ölüm Meleği, bu işaretli evleri atlayarak sadece Mısırlıların evlerini ziyaret etmiş. Bu nedenle Pesah sözü aynı zamanda atlama anlamına da geliyormuş. Pesah boyunca Yahudiler sadece mayasız hamurdan yapılmış matsa denilen, işte Leon'un bana verdiği o peksimete benzeyen ekmeği yerlirmiş. Bayram süresince hiçbir kabaran veya mayalanan ürünü tüketmezler, buğday, arpa, darı, yulaf, çavdar gibi tahılları ve bunlardan üretilmiş makarna, ekmek, bira benzeri yan ürünleri de

evlerinde bulundurmazlarmış. Hamursuz Bayramı'ndan önce evde çok büyük bir temizlik yapılır ve bu türden ürünlerin evden arınması sağlanırmış. Hatta elbiseler bile ceplerine kadar aranarak, bir kırıntı bile kalmamasına dikkat edilirmiş. Eğer evde unutulmuş bu türden bir ürün varsa bayramdan sonra bulunsa dahi yenmezmiş.

Balat Çıfıt Çarşısı

Balat'ın merkezi, Fener'den Balat'a doğru uzanan Vodina Caddesi'nin Draman'dan Balat'a inen Ayan Caddesi ile kesiştiği dört yol ağzındaki bölgedir. Bu merkezde yer alan üç semavi dine ait mabetlerin birbirine olan yakınlığı, sanırım dünyada bir tek Kudüs'te mevcuttur. Bu iki caddenin kesiştiği noktayı merkez alarak, çapı yüz, yüz elli metre olan bir küçük daire çizdiğimizizde, bu küçük dairenin içinde yer alan ve üç semavi dine ait mabetleri görünce şaşırılmamak elde değildir. Bu daire içinde iki Hristiyan mezhebinin ve üç tektanlı dinin mabetleri yer alır. Bu mabetleri gezerken

Osmanlı Millet Kültürü'nün yarattığı bu hoşgörüyeye hayranlık duymamak mümkün değildir. Rum Ortodoks Aya Strati Kilisesi, Ermeni Gregoryen Hreştagabet Kilisesi, Ferruh Kethüda Camisi, Hacı İsa Camisi, Ahrida Sinagogu, Yanbol Sinagogu ve Çana Sinagogu bu küçük daire içinde yer alır. Eğer daireyi biraz daha büyütürsek, bu sefer bu yeni dairenin içine birkaç yeni kilisenin, sinagogun ve caminin daha girdiğine görürüz.

Böylesine ulvi bir yapıya sahip olan bu merkezi bölgenin tam ortasında Balat Karakolu yer alırdı. Yer alırdı diyorum çünkü şimdilerde pek çok semt karakolu gibi o da terk edilmiş ve yıkık dökük bir durumda. Balat Karakolu'nun sivil yazıcısı İsmail Amca, Raşel Teyze'nin eşi ve arkadaşım Çetin'in babasıydı. O yıllarda karakolların ve askerlik şubelerinin yazıcıları genellikle sivillerden oluşurdu. Raşel Teyze bir Türk ile evlendiği için Balat Yahudi cemaatinden biraz dışlanmıştı, ama gene de Balat'ı terk etmemişti. İsmail Amca da Raşel Teyze gibi doğma büyüme Balatlı'ydı ve o da semtinden ayrılmak istememişti.

Çocukluk yıllarımın Çıfit Çarşısı

Dört yol ağzındaki köşede yer alan Balat Karakolu'nun hemen yanından itibaren Balat'ın en canlı yeri olan Balat Çarşısı yani tarihteki adıyla Çıfit Çarşısı başlar. Balat Çarşısı'nda klasik Osmanlı çarşılarında olduğu gibi manav, balıkçı, şekerci, kasap, ciğerci, fırın ve berber bulunurdu ama ana çarşının devamında bunların dışında her türlü ihtiyaç maddesi satan dükkânlar ve meyhaneler de yer alırdı. Çarşıdaki manavların, balıkçıların tezgâhları üzerinde sallanan ampullerin yaydığı ışıklar, karanlık geceye huzmeler yayarken, esnafın bağırışları ile çarşı daha da renklenirdi. Çarşı gece gündüz hep canlıydı. Gündüz daha ziyade kadınların alışveriş yaptıkları çarşı,

akşamları işten eve dönen erkeklerin alış veriş mekânına dönerdi. Gecenin ilerlemesiyle birlikte çarşıdaki meşhur Balat meyhaneleri hareketlenir ve müdavimlerine yani akşamcılara hizmet vermeye başlardı. Benim çocukluk yıllarımda çarşının ortasında yer alan Agora Meyhanesi'nin dışında, Leblebiciler Sokağı'nda ve Yarım Balat Sokağı'nda da meyhaneler vardı.

Balat Çarşısı, Agora Meyhanesi'nin bulunduğu noktadan itibaren ikiye ayrılır ve iki sokakla devam ederdi. Yanbol Sinagogu'nun önünden başlayan ve manifaturacı, tuhafiyeci, kumaşçı ve terlikçi esnafın yoğun olduğu Lapçınlar Sokak Ayvansaray'a doğru uzanırdı. Çok eskiden leblebicilerin yoğun olduğu Leblebiciler Sokak ise yan yana sıralanmış üç dört tane salaş meyhanesiyle, aşağıya Balat sahiline doğru inerdi. Burası Balat'ın ünlü Karabaş Mahallesi'ydi. Karabaş Mahallesinin önemli bir bölümü bu sahil kısmında yer alırdı. 1960'lı yıllarda Balat genellikle yoksul ailelerin yaşadığı mahallelerden biriydi. Balat otobüs durağı ve Balat İskeleyi burada yer alırdı. Otobüs durağının biraz ilerisinde, Balat Yahudilerinin önemli sinagoglarından birisi olan Selaniko (Sigri) Sinagogu bulunuyordu. Bugün dört duvar halinde kalan ve ibadet dışı bırakılan bu eski sinagog, çocukluk yıllarımda Balat Yahudilerinin dini törenler ve düğün merasimleri yaptıkları canlı bir atmosfere sahipti. 500 yıldan daha uzun bir zamandır Balat'ta varlığını sürdüren bu tarihi yapının, bugün kapısı kırık ve adının yazılı olduğu mermer levha indirilmiş durumda. Etrafını işgal eden küçük küçük dükkânlarla dışarıdan neredeyse görünmez bir hale getirilmiş olan bu tarihi sinagog, şu an bir hırdavat deposu görünümüne sahip.

Selaniko Sinagogu'ndan geriye hiç değilse bir dört duvar kalmıştı ama Karabaş Mahallesi'nin durumu ise daha vahimdi. Mahallenin sahildeki bölümünden geriye tek bir iz bile kalmamıştı. 1984-1986 yılları arasında yapılan Haliç temizleme ve düzenleme çalışmaları sırasında Karabaş Mahallesi'nin sahilini kaplayan koskoca bölümüyle yıkılarak dümdüz edilmiş ve yeşillendirilerek parka çevrilmişti. Koskoca sahil mahallesinden geriye bir tek bizim Yahudi Hastanesi dediğimiz Or-Ahayim Hastanesi kalmıştı.

Balat Yahudi kültüründen günümüze miras kalan sağlık yuvası Or-Ahayim, başlangıçta bir sağlık ocağı olarak düşünülmüş. Bu amaçla 1883 yılında dönemin Yahudi ileri gelenleri Or-Ahayim Derneği'ni kurmuşlar. Derneğin amacı, dönemin en önemli Yahudi yerleşim merkezleri olan Balat ve Hasköy'de yaşayan yoksul hastala-

rın tedavilerini sağlamamış. Yahudi ileri gelenleri aralarında bağış topplayarak,

II. Abdülhamit'in verdiği fermanla, 1886 yılında bugünkü Or-Ahayim Hastanesi'nin temelini atmışlar. "Hayatın Işığı" anlamına gelen Or-Ahayim Hastanesi, 1898 yılında 'Balat Sağlık Ocağı' adıyla hizmete açılmış. İlk önceleri sağlık ocağı olarak hizmete başlayan Or-Ahayim Hastanesi, zaman içinde gelişerek İstanbul'un en köklü sağlık kurumlarının arasına girmiş. Daha sonra da hastane içine bir sinagog inşa edilmiş.

Or Hayim Yahudi Hastanesi

Balat Çarşısı'na Çift Çarşısı denmesinin sebebi, çarşı esnafının nerdeyse tümünün tarih boyunca hep Yahudiler tarafından teşkil edilmiş olmasıydı. Osmanlılar Yahudilere Çift diyorlardı, ama bu kelime bugünkü gibi herhangi bir aşağılama içermiyordu. Benim çocukluğumda da çarşı esnafının arasında epeyce Yahudi vardı. Çarşının etrafı sinagoglarla çevrili idi: Ahrida Sinagogu, Çana Sinagogu, Yanbol Sinagogu, Selaniko Sinagogu. Hepsi birbirine o kadar yakındı ki çarşının tam ortasında yer alan Yanbol Sinagogu, Bulgaristan'ın Yanbol Kasabası'ndan göçerek Balat'a yerleşmiş olan Yahudiler tarafından kurulmuş. Bizans döneminden beri burada varlığını sürdüren bu sinagogun kapısının üzerindeki tabela çocukken hep ilgimi çekerti. Tabelada 5655 yazıyordu ve ben 5655 yılını sinagogun yapım tarihi zannettiğim için, işin içinden bir türlü çıkamıyordum. Herhalde yanlış yazılmış diye düşünüyordum. Meğer bu tarih sinagogun son tamirat tarihiymiş ve Yahudi takvimine göre 5655 yılı, miladi takvi-

me göre 1895 yılına denk düşüyormuş.

Sinagogun yer aldığı Lapçincılar Sokağı ismini buradaki eski

Çift çarşısının ortasındaki Yanbol sinagogu

kunduracı esnafından yani lapçincılardan almış. Lapçın, eskiden özellikle yaşlıların kolayca abdest almaları için giydikleri, yumuşak deriden yapılmış, mest de denilen hafif kısa konçlu bir ayakkabı çeşidiydi. Mest giyilmeden önce ayaklar yıkanır ve sonra mest giyilirdi. Mestin üzerine ise bir lastik ayakkabı giyilirdi. Yaşlılar bu mest denilen ve çorap niyetine de giyilen ayakkabının üzerinden aptes alırlar ve camiye, eve bunla girerlerdi. Benim çocukluk yıllarımda İstanbul sokakları çok çamurlu olurdu, bu nedenle lastik ayakkabılar kolayca yıkanıp temizlenebildiği için yaşlılar tarafından bayağı tercih edilirdi. Bu kolaylığı nedeniyle o yıllarda mest ve üzerine geçirilen lastik ayakkabılara oldukça büyük bir talep vardı. Bugün mest ve lastik ayakkabı artık neredeyse unutulmuş durumda.

Düriye Sokak'la Lapçınlar Sokağı'nın kesiştiği noktadan itibaren Mahkeme Altı Sokak başlar ve Ayvansaray'a doğru devam eder. Bu sokağın hemen başında Ferruh Kethüda Camii ile bir adı da Balatkapı Hamamı olan Çavuş Hamamı yer alır. Hamamın inşası konusunda çeşitli rivayetler vardır. Bir rivayete göre hamam Fatih Sultan

Mehmet döneminde inşa edilmiş ve İstanbul'un en eski hamamıdır, diğer bir rivayete göre ise İkinci Beyazıt döneminde inşa edilmiştir. İstanbul'un bu en köklü Yahudi yerleşim bölgesinde inşa edilmiş olan bu hamamı ilginç kılan en önemli olgu ise hamamın içinde yer alan ve sadece Yahudilerin kullandıkları Çıfıt Batağı denilen bir havuzdur. Hamamın ayrıca kadınlar bölümü de vardı. Çocukluk yıllarımda Tahta Minare Hamamı ve Çavuş Hamamı hem Balatlı Müslüman kadınların hem de Yahudi kadınlarının tercih ettikleri iki önemli hamamdı.

Çavuş Hamamı'nın hemen karşısında yer alan Ferruh Kethüda Camisi, Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaşamış olan Kethüda Ferruh Ağa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmış. Aslında Mimar Sinan bu caminin de içinde yer aldığı bir külliye inşa etmiş ama ne yazık ki Ferruh Kethüda Külliyesi'nden günümüze sadece bir adı da Balat Camisi olan Ferruh Kethüda Camisi ile çeşmesi kalmış. Külliye'nin içinde, cami, medrese, tekke, çeşme ve mahkeme binaları varmış. Mahkeme Altı Sokağı da ismini buradaki mahkemeden almış. Mahkeme Altı Sokak ve çevresinde her salı günü Kastamonulular Pazarı dediğimiz bir semt pazarı kurulurdu. Nurettin ile pazarda dolaşırken, hep önünde durup, caminin duvarındaki güneş saatine hayranlıkla bakardık. Bu pazar bugün de kurulmakta ve gene Kastamonulular Pazarı olarak anılmaktadır.

1960'lı yılların başında Balat Çarşısı'nın aşağı tarafında Karabaş Mahallesi'nde, bir iki tane Bulgar dükkânı vardı. Babam anlatırdı, eskiden Balat ve Fener'de Bulgar esnaf daha çokmuş. Bulgarların asıl yerleşim bölgesi ise Eyüp'müş. Osmanlı'nın idaresindeki Bulgaristan'dan İstanbul'a gelen Bulgarlardan başka, Üsküp, Gostivar, Kalkandelen'den gelen Ortodoks Makedonlara da halk arasında Bulgar denilirmiş. Bulgarlar, İstanbul'da genellikle pastacılık, tatlıcılık, muhallebicilik, sütçülük, yoğurtçuluk, peynircilik, ekmekçilik, ciğercilik, işkembecilik, tavukçuluk, bahçıvanlık gibi işlerle uğraşırlarmış. Evliya Çelebi'nin yazılarında belirttiği üzere, Osmanlı saray mutfağının değişmez lezzeti kaymak, İstanbul'da Eyüp semtinde kaynatılmış. Eyüp çayırlarında otlayan mandalardan elde edilen bu özel kaymak, saray sofralarına sunulurmuş. Eyüp ve civarında yerleşik olan Bulgarlar süt, kaymak, yoğurt gibi ürünleri hem üretip, hem de kendi dükkânlarında satarlarmış. Uzun yıllar boyunca sütçü, kaymakçı, muhallebici işletmeleri neredeyse hep Bulgarların tekelinde kalmış. Ta ki 1960 yılında Eyüp istimlak edinceye kadar. Çünkü

istimlâkten sonra Eyüp'te ne otlaklar kalmış, ne de süt üretilen mandıralar. Neyse biz gene dönelim Balat Çarşısı'na.

Balat Çarşısı, 19. yüzyıl sonlarına kadar Kapalı Çarşı gibi kapıları olan ve akşamları kapanan bir çarşıymış. Özellikle cuma akşamları şabat başlamadan Yanbol Sinagogu Gabayı, yani yöneticisi, subaşının eşliğinde buradaki işyerlerini denetler ve dükkânların kapatılmasını sağlayarak şabatın uygulanmasına özen gösterirmiş. Kural-lara uymayıp, ceza alanlara ne mi yapılmış? Çarşının hemen biraz ilerisinde yer alan ve bir kapısı Vodina Caddesi'ne diğer kapısı Köp-rübaşı Sokağı'na açılan Çana Sinagogu'nda bulunan Beth Din'de yani Dini Mahkeme'de yargılandıktan sonra sinagogun alt katında-ki hapishaneye atılmış. Bu dönemde Balat'ta, her biri bir haham tarafından yönetilen yedi tane dini bölge varmış. Bu bölgelerin her birine Haşgaha denirmiş. Haşgaha denilen yönetimlerin başında ise o yerin efendisi anlamına gelen "Marediatro" diye adlandırılan, dini ve hukuki birtakım hakları ve yetkileri olan kişiler bulunmaktaymış. Ahrida, Çana, Yanbol, Karabaş, İstapol, Kasturya ve Hevra haşga-haları nüfuslarına orantılı olarak hahambaşılık meclislerine delege gönderirlermiş. Sinagoglar genellikle bu Yahudi yerleşimlerinin or-tasında yer almış.

Balat Sinagogları

Sinagog sözcüğü eski Yunanca kökenli olup syn-beraber ve ago-getirmek köklerinden gelip, "Beraber olmak" anlamını taşımak-tadır. Camii ve Cem Evi ile benzer bir anlam içermekte olan Sinagog sözcüğü yerine, Türkçede genellikle Havra sözü kullanılmaktadır. Çocukluk yıllarımda Yahudi Havrası sözünü çok duyardım. Hat-ta birileri hep bir ağızdan konuştuğu vakit onlara, 'Burayı Yahudi havrasına çevirdiniz!' derlerdi. Sanırım bu deyim Müslümanların ve Hristiyanların ibadet ederken sessizce dua etmelerine karşı, Yahu-dilerin sinagoglarda Tevrat'tan bazı parçaları sesli bir şeklide okuma-larından kaynaklanıyordu.

Balat'taki Sinagogların ortak özellikleri basit ve sade bir yapı for-muna sahip olmalarıydı. Hemen hemen her sinagogun, birbirine pa-ralel iki ayrı sokağa açılan kapısı vardı. Gösterişsiz ve etrafın ilgisini çekmeyecek şekilde inşa edilmişlerdi. Bunun bir nedeni Osmanlının Tanzimat Fermanı'na kadar gösterişli sinagog inşasına müsaade et-memesiyse bence diğer nedeni de Yahudilerin binyıllar boyu sürgün ve göçlere maruz kalmalarıydı. Böylesine bir teyakkuz durumunda

yaşamış olmaları nedeniyle Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar gibi gösterişli bir mabet formu oluşturamamışlar veya oluşturmamışlardı. Bu olguyu Osmanlı dönemi boyunca en önemli Yahudi yerleşim merkezlerinden birisi olan Balat'taki sinagogların yer aldıkları bölgeleri dolaşarak rahatlıkla tespit edebilirsiniz.

Balat'ta eskiden var olduğu bilinen on tane sinagogdan günümüze sadece dördü kalabilmiş durumda. Bu dört sinagogun ikisinde sürekli, ikisinde ise özel günlerde ibadet yapılıyor. Geri kalan altı sinagogdan dört tanesinden geriye hiçbir iz kalmamış. Ahrida, Yanbol, Çana, Veria ve Selaniko sinagoglarından bahsetmiştim, şimdi Yukarı Balat'a çıkalım ve buradaki Kasturya ve İstapol Sinagogları ne âlemde onlara bir bakalım.

Makedonya'nın Kasturya kasabasından göç eden Yahudiler tarafından, Avcıbey Mahallesi, Hoca Çakır Sokağı'nda inşa edilmiş olan Kasturya Sinagogu'nun iki sokağa cephesi vardı ve bu iki cephede de bu sokaklara açılan birer kapı bulunuyordu. Bugün maalesef bu sinagogun sadece giriş kapısı ayakta durmakta ve sinagogun bulunduğu alan otopark olarak kullanılmakta. Cemaatinin azalması nedeniyle 1940'lı yılların sonundan itibaren yıllarca boş kalan sinagog, daha sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü idaresine geçmiş ve daha sonra da Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından birisine kiraya verilmiş. Kasturya Sinagogu için Yahudi cemaati dava açmış ama bir sonuç alamamış. Kiralayan kişi ise 17 Şubat 1992 günü, bir gün içinde bu tarihi sinagogu dozerle yıktırarak dümdüz etmiş. Bu da bizim tarihe ve tarihi eserlere ne kadar değer verdiğimizizin müthiş bir ibret belgesidir.

Edirnekapi'ya çıkan Salmatomruk Caddesi üzerinde yer alan İstapol Sinagogu, Makedonya'nın İştıp kentinden göç etmiş Yahudiler tarafından kurulmuş ve adını bu bölgeden almış. İlk sinagog bir yangında kullanılmaz hâle gelince, 1899 yılında ahşap olarak yeniden inşa edilmiş. Bir rivayete göre ise semtin adı, gelen göçmenlere Balat'ta yer gösterildiği zaman onlara, "burada ikamet et" anlamında "istif ol" denmesinden kaynaklanmış. Sinagogun idaresi başlangıçta Eşkenaz Yahudilerine aitken daha sonra Seferad Yahudilerin eline geçmiş. Sinagog bugün bakımsız da olsa hâlâ ayakta duruyor ve etrafı tahta perdelerle çevrili. Sinagogun hemen karşısında ise bir zamanlar hahamların ikamet ettikleri söylenen üçüz ahşap evler yer alıyor. Muhteşem bir ahşap yapı özelliğini sergileyen bu üçüz evler ve sinagog üzgün gözlerle çevredeki çirkin betonlaşmaya bakıyorlar.

Bu evlerin merdivenlerine çıkıp sinagoga doğru bir bakış atıldığında, tahta perdelerin ardında saklı kalan ahşap sinagogu görmek mümkündür.

Çarkhapan'ın Sihirli Gücü

Eylül ayı ortalarıydı, havalar henüz soğumamıştı, Düriye Sokak'ta arkadaşlarla oynuyorduk. Bir anda önümüzden akın akın insanlar geçmeye başlamıştı. Bazılarının elinde bir tavuk, bir horoz, bazılarının kolunda sakat birisi vardı ve telaşlı bir biçimde aşağıya Balat Çarşısı'na doğru yürüyorlardı. İçinde insanların sıkışık biçimde oturduğu arabalar, Düriye Sokak ve çevresine park etmeye başlamışlardı. Arabalardan inenler bizim sokağa giriyor ve diğerleri gibi aynı istikamete doğru ilerliyorlardı. Nurettin'le merak edip arkalarına takıldık. Biraz aşağıdaki Yanbol Sinagogu'nun karşısındaki Kamış Sokak'tan içeriye kıvrılıyorlardı. Onların arkasından takip ederek Kamış Sokağa girdiğimizde, bir de baktık ki, bu sokaktaki Ermeni Kilisesi'nin önü ana baba günüydü. Şaşırp kalmıştık. İnsanlar kapının önüne yığılmışlar, içeriye girmek için sıra bekliyorlardı. Dışarıda kümes hayvanlarının satıldığı minik bir hayvan pazarı kurulmuştu. Meğer bu kilisede bir ayazma varmış ve bu ayazmanın suyu şifalıymış. İnsanlar buraya kilisenin altındaki bu ayazmanın şifalı suyunu içmek ve şifa bulmak için geliyorlarmış. Bu şifalı su ve burada edilen dualar sayesinde bir mucize oluyormuş ve sakatlar ayağa kalkıyor, kekemelerin, dilsizlerin dilleri çözülüyor, sara hastaları iyileşiyormuş. Eylül ayının ikinci haftasının sonunda, cumartesiye pazara bağlayan gece yarısı burada bir ayin yapılıyorymuş. Bu ayin sırasında kilisenin papazı, buraya yurtdışından ve Türkiye'nin her yerinden gelen veya getirilen yatalak, felçli çocuklara, sara hastalarına, kekemelere, dilsizlere bu kutsal sudan içirip, onların sağlık bulmaları için dua ediyormuş. Bu umutla kilisenin çatısı altında toplanan insanlar, o gece, büyük bir mucizenin gerçekleşmesi için dua ediyorlarmış. Kiliseye şifa bulmak için gelenler sadece Ermeniler veya Hristiyanlar değildi, bol miktarda Müslüman da vardı. Ama nedense gelenlerin çoğunluğunu kadınlar oluşturunuyordu.

Yaygın olan bir inanca göre, bu kilisede üç önemli mucize kaynağının ruhu dolaşıyormuş. Bu mucize kaynaklarından birincisi, hastaları iyileştiren, körlerin gözündeki perdeyi kaldıran Hazreti İsa'nın mucizesiymiş. İkincisi, topladığı hediyeleri yoksullara dağıtan Surp Hreşdagabet'in yani baş meleğin merhameti ve üçüncüsü ise Çarkhapan'ın yani kötülükleri engelleyen Meryem Ana'nın sihirli

gücüymüş. Hristiyanların baş melekler olarak inandıkları Mikail ve Cebraîl'e adanan bu kilisede bir kaç mucize gerçekleşince, tedavi edilemeyen hastaları mucizevî şekilde iyileştirdiği söylentisi halk arasında yayılmış. O yıllardan itibaren her yıl eylül ayında, şifa arayan her dinden insanlar burayı ziyaret edip, kurban kesmeye başlamışlar.

Bu kilisenin bulunduğu yerde önceleri Bizans döneminden kalma bir Rum Ortodoks Kilisesi varmış. 17. Yüzyılın birinci yarısında Balat'ta Ermeni nüfusu artınca, uzun süreden beri terk edilmiş ve kullanılamaz durumda olan bu kiliseyi satın almışlar. 1627 yılında satın alınan kilise onararak ibadete hazır hale getirilmiş. Kilise birkaç kez yangın geçirmiş ve birkaç kez de onarılmış. Bugünkü kilisenin inşaatına 1834'te başlanmış ve 1835 yılında törenle açılarak, ibadete başlanmış. Kilisenin çevresinde bir Ermeni okulu ve bir de Ermeni matbaası açılmış. Anadolu'dan İstanbul'a göç eden yoksul ailelerin çocuklarının barındığı bir Çocuk Yuvası faaliyete geçmiş.

Kamış Sokak Surp Hreştagabet Kilisesi ve Ermeni Yetimleri Mektebi

1960'lı yıllarda Ermeni okulunun bahçesinde yazlık Mehtap Sineması yer alıyordu. Okul kapanınca kilise vakfına ait olan bu okul ve bahçesi kiraya verilmişti. Okul biası sabun fabrikası olarak kullanılırken, okulun bahçesi de Mehtap Sineması'na mekân olmuştur. Sinemanın hemen yanında Olimpos adlı bir gazoz fabrikası vardı. Sinemanın içinde sadece Olimpos Gazozu satılırdı. Gazoz fabrikasının sahibi aynı zamanda sinemanın da sahibiydi. Ermeni Kilisesi Vakfı'na ait Balat Çarşısı'nda bir de han vardı.

*Hacı İsa Mektebi Sokak Yazlık Mehtap Sineması Perdesi
(Sinema bugün otopark olarak kullanılıyor)*

Balat'ın Sinemaları: Milli, Mehtap ve Çiçek

50'li 60'lı yıllarda Balat, Draman, Fener, Ayvansaray, Küçükmustapaşa semtlerinde büyüyen çocukların hemen hemen hepsi, ilk sinema deneyimlerini muhakkak benim gibi Balat Milli Sineması'nda gerçekleştirmişlerdir. İstanbul'un en eski sinemalarından birisi olan Milli Sineması, Balat Milli Sineması olarak anılırdı. Bunun nedeni Şehzadebaşı'nda bir başka Milli Sineması'nın daha olmasıydı. Bu tarihi sinema, en eski eğlence merkezi olarak ünlenen ve Direkterarası olarak adlandırılan mekânın önemli bir figürüydü.

Vodina Caddesi Balat Milli Sineması

Sinemayla ilk kez daha beş altı yaşlarında iken burada tanışmıştım. Bugün insanlara acayip gelebilir ama o yıllarda bizim gibi kenar mahalle çocukları, bu semtlerde trafik çok az olduğu için rahatlıkta küçük yaşlarda bir semtten ötekine yürüyerek giderlerdi. Zaten kimse yalnız başına dolaşmazdı, her yere mahalleden arkadaşlarla birlikte gidilirdi. İlk gördüğüm film bir İtalyan komiği olan Toto'nun siyah beyaz bir filmiydi. O dönemin en önemli komedyenlerinden biri olan Toto'nun yeni bir filminin gelmesini heyecanla beklerdik. Yabancı Filmler renkli veya siyah-beyaz oynarken Türk filmleri sadece siyah beyaz oynardı. Tarzan, Herkül, Masist Samsun ve Dalila, Avare gibi dönemin iyi filmleri Balat Milli Sineması'nda görmüştüm.

Balat Milli Sineması dar ve kısa bir çıkmaz sokakta yer alıyordu. Sinemanın parter dediğimiz bir salonu ve balkonu vardı. Bu çıkmaz sokağın girişindeki bir duvara, o gün oynayan filmlerin afişleri ile filmlerin önemli sahnelerinin yer aldığı fotoğraflar asılı olurdu. Girişte kuruyemiş satan bir dükkân vardı. Sinemaya girmeden önce oradan leblebi, çekirdek alırdık. Sinemanın içinde sigara içmek serbest olduğu için, sigara dumanlarının altında, çekirdek çitleyerek heyecanla film seyrederdik. Genellikle iki film peş peşe oynardı. Bazen filmin en heyecanlı yerinde film kopardı. Biz buna 'film yandı' derdik, çünkü film kopmadan önce son film karesi flulaşarak koca koca kahve renkli lekelere bürünür ve yanarak kaybolurdu. Ardından ışıklar yanardı. Filmin başlaması eğer uzun sürerse önce hafif hafif homurdanmalar başlar, sonra da 'makinist uyuma!' bağırışları ve ısıklarla protesto edilirdi. Film kahramanları alkışlanır, kötü adamlar yuhalanırdı. Öpüşme sahnelerinde ise anlamını çözemesem de 'Çeyreğe Muz!' diye bağırılırdı...

Afişlerin kapladığı duvarın karşı sırasında iki üç tane ev vardı. Afişlerin yer aldığı duvarın altında ve karşı sırasındaki evlerin kapı önlerinde, yere yaydığımız sergilerde çizgi romanlar satardık. Bu küçük aralık gündüzleri acayip hareketli olurdu. Burası her gün kitap satmaya ve satın almaya gelenlerin, sinemaya girip çıkanların, filmlerin afişlerine bakanların yarattığı bir hareketliliğe sahne olurdu. Burada sadece kitap satmazdık, kitap değiş tokuşu da yapardık, hatta tanıdıklara kitapları kiraya bile verirdik. Tom Miks, Teksas, Çelik Bilek, Kinova, Zagor, Süpermen ve Red Kid, favori kitaplarımızdı. O yıllarda bütün bu kitapların aslında Amerikan propagandasının bir aracı olduğunu elbette düşünemezdik. Hatta o yıllarda sinemalarda yoğunlaşan Amerikan Kovboy filmlerinin, Amerikan savaş filmle-

rinin ve de Balat Milli Sineması'nda film başlamadan önce gösterilen ADS haberlerinin bir propaganda unsuru olduğunu da elbette bilmiyorduk. ADS haberlerinde parça parça dünyadaki gelişmeler gösterilirdi ama tabii ki hep Amerikalıların öne çıkarıldığı bir şekildedeydi. Demokrat Parti Hükümeti'nin Amerika sevdası bizim minik kalplerimizi de sarmıştı. Gördüğümüz filmlerde, okuduğumuz çizgi romanlarda kahramanlar hep Amerikalıydı, Amerikalılar iyiydi, öteki olarak sunulan Kızılderililer ve Japonlar vahşi ve kötüydü. Amerikan kovboy filmlerinin unutulmaz melodisi 'Amerikan kovboylar, aslan Cin Otri' ezberimizdeydi ama bir de Avare vardı ki, o nedense Amerikan filmlerinin hepsini sollamıştı. Avare kenar mahalle insanını Arabesk dalgasından çok önceleri damardan yakalamıştı. Raj Kapoorve Nargis'in başrollerini oynadığı bu siyah beyaz filmin şarkısı, bütün kenar mahalle gençlerini sarmalamıştı. Her mahallede bir Avare dolaşıyordu ve şarkı dillerde dolanıyordu. Sokaklar bu Türk Avareleri'nin 'Asmalarda karamuuu Avaramu' nidaları ile çınlıyordu.

Çizgi romanların yeni sayılarını semtteki kitapçılardan alıyorduk ve bunları okuduktan sonra biraz indirimle Balat Milli Sineması'nın önünde açtığımız sergide satıyorduk. Bir de ucuza sattığımız kapaksız çizgi romanlar vardı. Kapaksız oldukları için bunları çok ucuza gidiyordu ama güzel de kâr bırakıyordu. O yıllarda basımevlerinin hepsi Cağaloğlu'ndaydı. Bu sattığımız kapaksız çizgi romanlar, aslında piyasada satılamayıp basımevlerine geri iade giden kitaplardı. İade çizgi romanlar, dergiler ve gazeteler Cağaloğlu'ndaki hanların depolarında toplanır ve kesekâğıdı yapımında kullanılırdı. O yıllarda plastik poşetler hayatımıza henüz girmemişti ve bakkallar, manavlar, bilumum esnaf kesekâğıdı kullanırlardı. Kesekâğıtlarını genellikle kenar mahallelerdeki fakir ev kadınları yaparlardı. Bizim mahallede de kesekâğıdı yapan komşu kadınlar vardı. Bu kesekâğıdı işini iki kardeş organize ediyordu. İki kardeş her hafta at arabası ile bizim mahalleye kesekâğıdı malzemelerini getiriyorlar bu işle uğraşan evlere dağıtıyorlardı. Birkaç gün sonra yeniden gelip hazırlanan kesekâğıtlarını da alıp, yerine yeniden kesekâğıdı yapılacak gazete balyalarını bırakıyorlardı. Kesekâğıdı yapımı mahalledeki fakir aileler için önemli geçim kaynaklarından birisiydi.

Bir yaz tatilinde bir hafta bu kesekâğıtçı kardeşlerin yanında çalışmıştım. Çok iyi insanlardı. Bu bir haftalık çalışmanın semeresini görmüş ve bu sayede iade giden çizgi romanların depolarından birisini keşfetmiştim. Hemen mahalledeki arkadaşlarıma müjdeyi

vermiştim. Burası bizim için hazine değerindeydi. Artık haftada bir muhakkak buraya uğruyor ve kapaksız kitapları ucuz satın alıp, Balat Milli Sineması'nın önünde üzerine güzel bir kâr koyup satıyorduk.

Balat çevre semtlerde oturan bütün çocukların yaz kış en önemli çekim merkezi idi. Bunda elbette Balat sinemalarının çok önemli bir rolü vardı. Kışın Balat Milli, yazın ise Çiçek ve Mehtap sinemaları dolup taşardı. Yazlık sinemalarda Türk filmleri, Balat Milli'de ise genellikle yabancı filmler gösterilir, ara sıra Türk filmleri de oynardı. O yıllarda bizim film kahramanlarımız Ayhan Işık, Eşref Kolçak ve Orhan Günşiray'dı. Takım tutar gibi onların taraftarı idik. Kenar mahalle gençlerinin örnek aldıkları bu üç kahraman arasında benim kahramanım Orhan Günşiray'dı. Temsil ettiği tip; Yakışıklı, şehirli, uyanık ve çapkındı. Kadınların gönlünü çalıyordu ama hiçbirine bağlanmıyordu. Filmlerinde zenginlerin arasında yaşıyordu ama onlardan değildi. Ayhan Işık ve Eşref Kolçak'ın canlandığı tiplere göre daha bir şehirli tipi canlandırıyordu. 60'lı yılların sonlarına doğru bu üç yakışıklı kahramanın yanına, onlar gibi yakışıklı olmayan, ama halk arasında Çirkin Kral lakabı ile anılmasına rağmen çok sevilen yeni bir kahraman daha katılmıştı. Gün geçtikçe artan bir Yılmaz Güney fırtınası esmeye başlamıştı. Yılmaz Güney bizim şehirli kahramanlarımızın aksine, şehirdeki ve kırsaldaki Anadolu erkeğini temsil ediyordu. Göçle İstanbul'a gelen geniş kitlelerin kahramanı olmuştu.

Kıbrıs Devleti'nin kurulmasıyla 1960'tan itibaren, Yunan filmleri, Yunanlı oyuncuların başrol oynadıkları Türk filmleri ve Türk-Yunan ortak yapımı filmler piyasaya girmeye başlamışlardı. Bu filmlerin en çok oynatıldığı sinemalar elbette bizim Balat sinemalarıydı. Dönemin en meşhur Yunanlı film yıldızı, Filiz Akın'a neredeyse bir kardeş kadar benzeyen Alike Vuyuklaki idi. Orhan Günşiray ile çevirdiği 'Sıralardaki Heyecanlar' filmini iki kez seyretmiştim. 1963 yılında çekilen bu film, Türk-Yunan ilişkilerini ısıtmak için çekilen Türk-Yunan ortak yapımı filmlerinin sonuncusu olmuştu. Çünkü 1963 yılı, Türk-Yunan gerginliğinin Kıbrıs yüzünden yeniden alevlendiği ve Kıbrıs'ta EOKA katliamlarının başladığı yıldır. Yıllar sonra öğrendiğime göre bu filmin Yunanistan'da oynayan Yunanca versiyonun da Orhan Günşiray'ın bulunduğu sahneler çıkarılmış ve bu sahneler Yunanlı bir artiste oynatarak yeniden çekilmişti. Film bu yeni şekliyle Yunanistan'da vizyona girmişti.

Çiçek Sineması, Vodina Caddesi üzerinde ve Balat Milli Sineması'na komşuydu. İsmini hemen yan tarafındaki Çiçekli Bostan

Sokağı'ndan almıştı. Bütün yazlık sinemalarda olduğu gibi Çiçek Sinemasının girişinde de seyyar kuruyemiş satıcıları dizili dururlardı. Giriş kapısının üstünde o gece oynayacak olan filmin afişleri asılı olurdu. Sinemanın sandalyeleri tahtadandı ve bahçeyi renk renk ampuller aydınlatırdı. Film başlamadan önce müzik çalardı. Filmin başlayacağını anons eden parça çalmaya başlayınca sinemanın içini tatlı bir telaş sarar ve herkes aceleyle yerlerine yerleşirdi. Balatlı Yahudiler ve Fenerli Rumlar sinemaya ailecek gelirlerdi. Biz ise mahalleden arkadaşlarla toplanarak giderdik. Film aralarında ise büfenin önünde kızları beklerdik, bakışır, gülüşürdük.

Vodina Caddesi Yazlık Çiçek Sineması bugün İşhanı

Yazlık Çiçek Sineması Konseri

Burası Agora Meyhanesi!

Okullar tatile girmiş ve ben de Balatlı arkadaşlarıma özenerek, o yaz gazete satmaya başlamıştım. Arkadaşlarımin çoğu sabah gazetelerini satarken, ben ve bir iki arkadaşım öğleden sonra çıkan akşam gazeteleri denilen Son Saat ve Ekspres gazetelerini satmayı tercih etmiştik. Benim bu tercihimin sebebi aslında sabah erken kalkmayı sevmememdi. Sabah gazetelerini satmak daha karlıydı ama sabahın köründe kalkmayı gözüm yemiyordu. Çünkü ben bir gece tipiydim ve erken kalkmaktan hiç hoşlanmıyordum.

Akşam gazetelerini satan diğer arkadaşlarla birlikte önce Balat Milli Sineması'nın önünde toplanıyor, buradan yürüyerek hep birlikte Babıali'ye gidiyorduk. Saat dört gibi akşam gazetesi satan bütün çocuklar matbaanın önünde toplanıyordu. Milliyet Gazetesi'nin hemen karşı sokağındaki matbaada basılan akşam gazetelerini bize Balatlı gazete müvezzii Sabahattin Abi veriyordu. Gazetelerin gazete bayilerinde ya da bakkallarda satılmaya başlamasından ve gazete dağıtım savaşlarından önceki 50'li ve 60'lı yıllarda, gazete müvezzileri denilen kişiler matbaadan kendilerine gelen gazeteleri semt çarşılarının merkezinde seçtikleri bir köşede satarlardı. Cep harçlığı çıkartmak isteyen semt çocukları da bu müvezzilerden aldıkları gazeteleri sokak sokak dolaşarak satarlar ve cep harçlıklarını çıkartırlardı. Sabahattin Abi her birimize yaşımıza göre 30 ila 50 adet arasında gazete veriyordu. Gazeteleri kalın parşömen kâğıdından yapılmış üzerinde kabartma gazete baskısı bulunan bir kartonun içine yerleştiriyor ve bu gazete kabını bir kayışla boynumuza asıyorduk. Sonra çil yavrusu gibi sokaklara dağılıyorduk. Herkesin satış güzergâhı farklıydı. Benim güzergâhım Nuruosmaniye'nin hemen dibindeki Yeşildirek Yokuşu'ndan başlıyordu ve Tahtakale, Küçükpazar, Unkapanı, Küçükmustapaşa, Fener, Balat, Lonca ile son buluyordu. Satamadığım gazeteleri Sabahattin Abi'nin Balat Karakolu'nun tam karşı köşesindeki yerine teslim ediyordum.

'Gasteleeer! Son Saat! Ekspres! S.....ğın Öldüğünü Yazıyor!'

Aslında sırf ben değil bütün gazeteci çocuklar ilgi uyandırmak için bu şekilde bağırarak gazete satarlardı. Akşam gazeteleri özellikle cinayet haberlerini manşet yapardı. Çünkü o yıllar hâlâ mahalle yaşamının sürdüğü kapalı toplum yıllarıydı ve insanlar bu tip haberlere çok ilgi duyuyorlardı. Her gün bir cinayet haberi bulmak elbette zor olduğu için, biz de olmayan bir cinayet haberi uydurarak bağı-

rırdık. ‘S.....ğın Öldüğünü Yazıyor!’ Bu şekilde bağırırken ‘Sineğin Öldüğünü Yazıyor!’ cümlesinde sineğin sözünün içindeki orta heceleri bilerek yutar ve öyle bağırırdık. Böylece ne dediğimiz ve kimin öldüğü anlaşılmaz böylece insanlarda bir merak uyanırdı. Bu olmayan cinayet haberini merak edenler sanki yeni bir cinayet haberi varmış sanarak hemen gazete satın alırlardı.

Gazeteleri sata sata Balat’a vardığımda, beni burada en iyi müşterilerim beklerdi. Bunlar Balat’ın kahvelerinin ve meyhanelerinin müdavimleri idi. Önce Tahta Minare Kahvesi’ne, oradan Saffet’in Kahvesi’ne oradan da Yeşilova Kırathanesine daldım. Yeşilova’dan çıktıktan sonra Yarım Balat Sokağı’ndaki iki meyhaneyi turlar ve Balat Çarşısı’ndaki Agora Meyhane’sine girerdim.

Burası Agora Meyhanesi

*Burda yaşar aşkların en divanesi,
en şahanesi..*

Agora Meyhanesi beni içine sinmiş şarap kokularıyla karşıladı. Her girdiğimde beni saran bu rayiha beni öyle etkilemişti ki, bilinçaltımda bir yerlere yerleşip öylece saklı kalmıştı. Bu kokuyu ömrüm boyunca hiç unutamamıştım. Oldukça genç bir yaşta İsviçre’ye yerleştiğimde, orada bu koku ile yeniden karşılaştığım gün onu hemen tanımıştım. Şarap meyhanelerinin kokusu rakı meyhanelerinin kokusuna benzemez. Sigara dumanlarıyla harmanlanmış farklı bir kokudur bu. İsviçre’ye yerleştiğim 1970’li gençlik yıllarımda devamlı olarak takıldığım Zürih’in eğlence merkezi Niederdorf’ta dolanırken, tesadüfen girdiğim İspanyol meyhanesinde bu kokuyla yeniden karşılaştığımda sanki eski bir dostla yeniden buluşmuş gibi çok sevinmiştim. İçerde masif bir sigara dumanının turladığı, tahta masalı, alçak tavanlı, kadınlı erkekli demlenen bu İspanyol meyhanesinde, zaman tüneline girmiş ve kendimi bir anda Balat’ta, o çocukluk yıllarımda bulmuştum. İspanyol meyhanesinin şarap kokulu atmosferine o andan itibaren vurulmuş ve meyhanenin müdavimi olmuştum. Hâlâ bugün bile, Zürih’te olduğum günlerde, içimde İstanbul ve Balat özlemi depreştiğinde, kendimi hemen İspanyol Meyhanesi’ne atıp iki üç parça tapas yani İspanyol mezesi seçerek bir iki kadeh şarapla demlenirim. Neyse biz gene Agora Meyhanesi’ne dönelim.

Agora Meyhanesi'nin duvarlarını, duvarların içine yerleştirilmiş olan şarap fiçileri süslerdi. Tevziye tezgâhının arkasındaki ve üstündeki raflarda yan yana dizilmiş bir sürü şarap dolu şişe bulunurdu. Meyhanenin içinde de masa niyetine kocaman şarap fiçileri kullanılırdı. Bu yüksek şarap fiçilerinin etrafına kümelenmiş olan meyhanenin müdavimleri, bir yandan mezeleri atıştırırlar bir yandan da sohbet ederlerdi. Bazılarının önünde meze olarak sadece leblebi, fındık, fıstık vardı ama hiçbir masa da şarap eksik olmazdı. İçerideki akşamcılar beni her seferinde sevecenlikle karşılardı ve benden gazete alırlardı. Hiçbir zaman bir taşkınlıklarına şahit olmamıştım.

Agora Meyhanesi'nden içeriye her girdiğimde kendimi sanki bir filmin içindeymiş gibi hissederdim. Bunun nedeni sanırım burada çekilen filmlerin çokluğu ve benim de bu siyah-beyaz filmlerin çoğunu Balat sinemalarında görmüş olmamdı. Bu eski filmlerin arasında beni en çok etkileyen 'Üç Arkadaş' adlı film olmuştu. 1958 yılında çekilen bu film belki de gördüğüm ilk filmlerden birisi olduğu için bu kadar etkilenmiştim. Başrollerini Fikret Hakan, Muhterem Nur, Semih Sezerli ve Salih Tozan'ın oynadığı bu acıklı film, çocuk yüreğime fena dokunmuştu. Balat ve Agora Meyhanesi o yıllarda da pek çok filme mekân olmuştu. Benim aklımda kalan en meşhur Balat filmleri ise sanırım Sadri Alışık'ın oynadığı 'Agora Meyhanesi' ve Yılmaz Güney'in oynadığı 'Balatlı Arif'ti.

Agora Meyhanesi uzun yıllar harap haldeydi

Agora Meyhanesi Gazeteci Yazar Ersin Kalkan'ın büyük uğraşları sonrasında küllerinden yeniden daha modern bir şekilde doğdu

Agora Meyhanesi'nden çıktıktan sonra doğru Leblebiciler Sokağı'na girerdim. Oradaki yan yana iki üç koltuk meyhanesini dolaştıktan sonra Lapçınlar Sokağı'na dalar ve Lonca'ya uzanırdım. Lonca benim son durağımdı. Burası o yıllarda olduğu gibi bugün de İstanbul'un en ilginç semtlerinden birisidir. Lonca hemen hemen hiçbir semte benzemez, nevi şahsına münhasır bir semttir. İnsanları konuşkandır, evlerden müzik yayılır, kapı önlerinde hem erkekler hem de kadınlar guruplar oluşturarak sohbetler ederler. Kavga eder gibi bağıra bağıra konuşurlar. Kahkahalarını ölümsüzleştirdikleri 'Kahkaha Sokak'ları vardır. Lonca'nın sokakları Eğrikapı'ya doğru yükselerek çıkar. Bu tarihi mahallenin bakkalı, terzisi, manavı, berberi hep kendilerindendir. Burada yaşayan bu şen şakrak insanlara, aşağılamak maksadıyla, neden o yıllarda Çingene dediklerini bugün bile anlayabilmiş değilim. İstanbul'un bu tarihi mahallesinin insanları, kendi mahallelerinde, kendi evlerinde yüzlerce yıldır oturuyorlardı. Çalışmadan çırpmadan, namuslarıyla çalışarak hayatlarını kazanıyorlardı. İstanbul'un eğlence hayatına yüzyıllardır renk katıyorlardı. Bunlar yerleşik ve çalışan insanlardı. Onlarca kere girdiğim Lonca sokaklarında bir kere bile yanlış bir hareketle karşılaşmamıştım, bu nedenle onların ötekileştirilmelerini yadırgıyordum ve bu aşağılanmayı hiç,

ama hiç hak etmediklerini düşünüyordum. Lonca'nın sokaklarında dolaşıp, gazete satarak turumu tamamladıktan sonra Balat'a geri dönüyordum. Elimde kalan satamadığım gazeteleri Sabahattin Abi'ye teslim edip hesabı yaptıktan sonra payıma düşen parayı cebime koyuyor ve bu parayla ne yapacağımın hayalini kurmaya başlıyordum.

Ben eline para geçince bu parayı genellikle kitaplara harcayan bir çocuktum. Paramla sürekli olarak kitap ve dergi satın alırdım. Yeni çıkan kitapları ve dergileri Fener'deki Mazhar Amca'nın dükkânından satın alıyordum. Eski ve kullanılmış kitapları satın almak için ise Çarşamba'ya gidiyordum. Çarşamba Caddesi'nin sonunda Fatih Camisi'nin giriş kapısının hemen yakınında eski kitaplar satan bir kitapçı vardı. Bu kitapçı bir evin bodrum katında istiflediği okunmuş kitapları, eski dergileri, çarşamba günleri hariç hergün bu bodrum katının önünde yer alan bir pazarcı tezgâhının üstüne yayar ve satardı. Sabahları, bodrum katında depoladığı kitapları, dergileri, mecmuaları dışarıya taşır ve tezgâhın üstüne yayar, akşamları ise toplayarak yeniden bodruma yerleştirirdi. Bir tek çarşamba günleri Çarşamba Pazarı kurulduğu için tezgâhını kurmazdı. Çünkü o gün kullandığı o tahta pazarcı tezgâhı pazarcılar tarafından kullanılırdı. O yıllar çizgi romanların yanında Çocuk Haftası, Doğan Kardeş dergilerini biriktirdiğim ve Jules Verne ile Kemalettin Tuğcu'nun kitaplarına vurgun olduğum zamanlardı.

Fener ve Balat'ta Kozmopolit Yaşamın Sonu

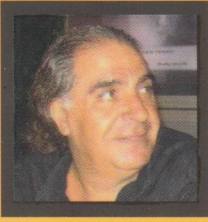
1963-64 yılları, Kıbrıs olayları ile ilgili manşetlerin artık gazetelerin ilk sayfalarını işgal ettiği yıllardı. Bu yıllar ayrıca, Fener'deki Rumların ve Balat'taki Yahudilerin toplu bir biçimde bu semtleri terk ettikleri ve bu semtlerdeki kozmopolit yaşamın son bulduğu yıllardı. Kıbrıs olayları nedeniyle her alanda başlayan aşırı milliyetçi propagandalar ve gazetelerdeki nefret pompalayan manşetler, gayrimüslimler arasında 'sonumuz ne olacak korkusu'nu dalga dalga yaymıştı. Balatlı Yahudilerin İsrail Devleti'nin kuruluşundan itibaren 50'li yıllarda İsrail'e doğru başlattıkları sessiz göç, 'daha güzel bir gelecek bulmak ümidiyle' bu kervana katılanların toplu göçü ile 1964 yılında neredeyse tamamlanmıştı. 1964 yılının sonuna gelindiğinde Balat'ta artık neredeyse hiç Yahudi kalmamıştı.

Fener'deki Rumların toplu göçü ise hükümetin 16 Mart 1964 günü Seyr-i Sefain Anlaşması'nı iptal etmesi ile doruk noktasına

ulaşmıştı. Yunanistan ile Türkiye arasında 1930 yılında imzalanan Seyr-i Sefain Anlaşması'na göre, bir Türk vatandaşı Yunanistan'da, bir Yunan vatandaşı ise Türkiye'de yerleşip çalışabiliyor ve seçme, seçilme hakkı hariç, o ülkenin vatandaşymış gibi rahat hareket edebiliyordu. Burada amaç savaş sonrası ekonomisi zayıflayan her iki ülkenin yeniden dostluk ilişkilerini geliştirmeleri ve kalkınmaları idi. Anlaşmanın yürürlüğe girmesinin üzerinden geçen 34 sene içinde, Yunanistan vatandaşı Yunanlılar ve Türk vatandaşı Rumlar birbirleri ile evlenmişler ve zamanla iki toplum iç içe geçmişti. Bu karma ailelerden doğan çocuklar, anneleri Türk vatandaşı olsalar bile babaları Yunan vatandaşı olduğu için Yunanistan vatandaşı sayılıyorlardı. Anlaşmanın Türkiye tarafından tek taraflı feshedildiği 16 Mart 1964 tarihinde, çoğu İstanbul'dan olmak üzere yaklaşık 13 bin Yunan uyruklu Türkiye'de çalışıyordu. 13 bin kişinin gitmesi demek 13 bin ailenin gitmesi demekti, çünkü bunların hemen hemen hepsi birer aile reisiydiler ve çocukları, anneleri, kardeşleri ile birlikte büyük bir kitleyi oluşturuyorlardı. Tek taraflı olarak iptal edilen bu anlaşma nedeniyle mağdur olan 13 bin kişi, aileleriyle birlikte toplamda 30 bin kişiyi buluyordu. Böyle olunca tam 18 ay içerisinde 90 bin olan İstanbul Rum nüfusu 30 bin kişi azalmıştı. 1964 göçü, Türkiye'deki Rumların 1924 yılındaki mübadeleden sonra yaşadıkları ikinci büyük göçtü. İnönü Hükümeti, önce Türkiye'deki Yunan uyrukluların tapu müdürlüklerindeki işlemlerini durdurmuş, sonra bankalardaki paralarını bloke etmiş daha sonra da oturma ve çalışma müsaadelerini iptal etmişti. Türkiye'yi terk etmek zorunda kalan Yunan uyruklu lar giderken yanlarına sadece 200 dolar alabiliyorlardı.

İstanbul Rumları, iki ulus devletin resmi politikalarının kurbanı olmuşlardı. Yunan ulusçuları, ENOSİS adına Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı uğruna İstanbullu Rumları kurban etmekte bir rahatsızlık görmezken, Türk ulusçuları da sermayenin Türkleştirilmesi ve homojen bir MüslümanTürk ulusu yaratmak adına, sadece İstanbullu Rumları değil uyguladığı baskıcı politikalarla diğer gayrimüslimlerin de Türkiye'yi terk etmelerine yol açmıştı. Bir tarafta Megali Ideacı Yunan ulusçuluğu diğer tarafta ise İttihatçı Türk ulusçuluğu. Ve arada ezilen, horlanan, baskı altında tutulan, göç ettirilen İstanbullu Rumlar, Kıbrıslı ve Batı Trakyalı Türkler. 1964 yılı Balat'ın ve Fener'in kozmopolit yaşamının sonlandığı yıldı. Balat'taki Yahudi aileler İsrail'e, Fener'deki Rum aileler ise Yunanistan'a göç etmişlerdi. Türkiye'yi terk etmeyenler ise Şişli, Teşvikiye gibi daha modern semtlere

taşınmışlardı. Semtte bir elin parmakları kadar bile Rum ve Yahudi aile kalmamıştı. Çocukluk arkadaşlarım, Leon, İzak, Avram, Yasef, Yako, Ceni hepsi İsrail'e göç etmişlerdi. Fener ve Balat'taki kozmopolit yaşam biterken benim de ilkokul yıllarım sona ermişti. Artık Balat'ı ben de terk ediyordum. Ortaokul için Fatih'teki Gelenbevi Ortaokulu'na kaydım yapılmıştı. Benim için de yeni bir okulda ve yeni bir semtte, yeni bir yaşam başlıyordu.

KALİNERA FENER ŞALOM BALAT

— Suriçi'nde Kayıp Zamanlar —

MUSTAFA YOKER

1950'li 1960'lı yıllarda Unkapanı'ndan Ayvansaray'a kadar uzanan Haliç kıyısındaki tarihi semtlerde halen mahalle yaşamı hüküm sürüyordu. Ve de bu semtlerin kadim Hristiyan ve Yahudi cemaatlerinin, Müslüman komşuları ile birlikte yüzyıllarca yan yana yaşayarak yarattıkları Kozmopolit İstanbul Kültürü son demlerini yaşıyordu. Bu kitap bu semtlerde artık kaybolan o kozmopolit yaşamın son dönemlerine bir yolculuk kitabıdır.

Acı olan bir şey varsa, o da, bu şehrin kültüründe yüzyıllardan beri çok önemli bir yer tutan gayrimüslimlerin yani Rum, Ermeni ve Yahudilerin, devletin 'Türkleştirme Politikası' neticesinde uğradıkları haksızlıklar ve yaşadıkları korkular nedeniyle bu şehri terk etmeleri, daha doğrusu terk ettirilmeleriydi. Onlar bu şehirde hâkim olan mahalle kültürünün ve kozmopolit yaşamın ayrılmaz birer parçası ve şehrin renkleriydiler. Onların sayıları azalınca İstanbul'un kozmopolit kültürü öksüz kalmıştı. Oysa bu kozmopolit kültür, yüzlerce yıllık bir yaşam birlikteliğinin ürünüydü. Bu kültür İstanbul'a Doğu Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinden kalan tarihi bir mirastı.

...ve benim kuşağım İstanbul'da ki bu kozmopolit kültürün ve mahalle yaşamının son tanıklarıydı.

ISBN: 978-975-8015-44-3

9 789758 015443

Alternatif
YAYINCILIK LIMITED

